

Кіровоградська обласна державна адміністрація
Центральноукраїнський національний технічний
університет

“КІРОВОГРАДЩИНА – 2025: ПРІОРИТЕТИ І МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ”

НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

7 червня 2017 року

Збірник тез доповідей

Кропивницький
“Ексклюзив-Систем”
2017

УДК 332.012.2(477.65)“71”
ББК 65.9(4УКР-4КІР)-018

К43 Кіровоградщина – 2025: пріоритети і можливості розвитку: збірник тез доповідей науково-практичної конференції, 7 червня 2017 року, м. Кропивницький. – Кропивницький: “Ексклюзив-Систем”, 2017. – 224 с.

Редакційна колегія: Коломійцев А. О., Левченко О. М., Рахуба Н. А., Соломаха С. Г., Шалімова Н. С., Ткачук О. В., Пугаченко О. Б., Малаховський Ю. В.

Збірник містить матеріали очної та заочної участі у науково-практичній конференції “Кіровоградщина – 2025: пріоритети і можливості розвитку”, яка відбулась 7 червня 2017 року у Кіровоградській регіональній торгово-промисловій палаті.

У доповідях розглянуто наукові й практичні проблеми формування та розвитку людського капіталу у світі, в Україні та у Кіровоградській області у довгостроковій перспективі. Висвітлено перспективи формування інноваційно-інтегрованих структур як чинника розвитку людського капіталу регіону, демографічні та міграційні тенденції, стан та динаміку розвитку ринку праці та зайнятості населення, ринку освітніх послуг ВНЗ в умовах формування інноваційної моделі економіки.

Визначено пріоритети інноваційно-інвестиційного розвитку Кіровоградської області у промисловості, агропромисловому комплексі, сферах екології та охорони здоров’я, туризму, житлово-комунального господарства, розвитку транспортної інфраструктури, малого бізнесу, питання енергозбереження та енергоефективності, аудиту, зовнішньоекономічної діяльності, активізації державно-приватного партнерства.

Рекомендовано до друку Науково-технічною радою Центральноукраїнського національного технічного університету (протокол №6 від 22 червня 2017 року)

Відповідальний за випуск: д.е.н., професор Левченко О. М.

Технічна редакція: к.е.н., доц. Ткачук О. В., к.е.н., доц. Пугаченко О. Б.

Матеріали збірника публікуються в авторській редакції.

За достовірність наведених у публікаціях даних, географічних назв, власних імен, цитат та іншої інформації несуть особисту відповідальність автори тез доповідей.

ISBN 978-617-7079-57-5

© Автори, 2017

© Кіровоградська обласна державна адміністрація, 2017

© Центральноукраїнський національний технічний університет, 2017

ЗМІСТ

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ – 2025: СВІТ. УКРАЇНА. КІРОВОГРАДЩИНА

<i>Формування, використання та інноваційний розвиток людського капіталу</i>	
<i>Левченко О. М.</i> Інноваційно-інтегровані структури як чинник розвитку людського капіталу Кіровоградської області	7
<i>Ушенко Н. В.</i> Людиноцентричний вектор економічного розвитку країни	12
<i>Семикіна М. В.</i> Людський капітал регіону: оцінка тенденцій та перспектив	15
<i>Сторожук О. В.</i> Використання людського капіталу в інноваційній сфері регіону	18
<i>Савіцька І. М.</i> Відтворення людського капіталу сільської місцевості: сучасний стан та тенденції розвитку	22
<i>Стан і тенденції розвитку ринку праці та зайнятості населення</i>	
<i>Лутай Л. А.</i> Оцінка стану та проблем регулювання ринку праці в Україні	25
<i>Ткачук О. В.</i> Особливості регулювання ринку праці та зайнятості населення в умовах антикризового управління економікою.....	28
<i>Ищенко Н. А.</i> Тенденції розвитку регіонального ринку праці	31
<i>Бугаєва М. В.</i> Гендерні аспекти сфери зайнятості в Україні та світі	34
<i>Авраменко О. В., Акбаши К. С.</i> Аналіз та впровадження методики статистичного оцінювання гендерної рівності в Україні на прикладі Кіровоградської області ...	38
<i>Коваленко С. В.</i> Тенденції кадрового забезпечення агропромислового сектору Кіровоградської області	41
<i>Проблеми і пріоритети розвитку освітньої та наукової сфер</i>	
<i>Саблук П. Т.</i> Формування і організація функціонування обласних центрів наукового забезпечення Кіровоградщини	43
<i>Левченко А. О., Царенко І. О., Горпинченко О. В.</i> Особливості формування освітнього потенціалу Кіровоградської області: стан та напрями розвитку	45
<i>Кузьменко О. С.</i> STEM-освіта як фактор розвитку інноваційної діяльності в регіоні	50
<i>Плинокос Д. Д.</i> Аспекти комплексного забезпечення якості у ВНЗ регіону	52
<i>Радул С. Г.</i> Англomовне перетворення підприємств регіону: інноваційний підхід	55
<i>Заярнюк О. В.</i> Якість трудового життя працівників освіти в умовах формування інноваційної економіки регіону	58
<i>Орлова А. А.</i> Інноваційний розвиток освіти в умовах трансформації національної економіки	62
<i>Хайдура Х. М.</i> Внесок інноваційного університету до регіональної економіки	65

<i>Сільченко Ю. Ю., Семенюк Л. Л.</i> Вплив транспортної доступності на розвиток освітнього центру (на прикладі Кіровоградської області)	68
<i>Миргородська О. Л., Колотуха О. В.</i> Літнє оздоровлення учнівської молоді Кіровоградської області: проблеми, шляхи вирішення	71
<i>Якість життя та соціальні аспекти економічного розвитку</i>	
<i>Кучерова Г. Ю.</i> Траєкторія розвитку Запорізької та Кіровоградської областей України – соціально-економічний вимір	74
<i>Трохимець О. І.</i> Ключові аспекти дослідження рівня життя населення	77
<i>Малаховський Ю. В.</i> Вимірювання соціального капіталу на мезоекономічному рівні національної економіки	82
<i>Набульсі Х. Н.</i> Досвід організації державно-приватного партнерства у соціальному секторі економіки	85
<i>Смутчак З. В., Ситник О. Ю.</i> Необхідність врегулювання міжрегіональних переміщень населення	88
<i>Росоха В. В.</i> Роль самоорганізації населення в розвитку регіональної інфраструктури	90
<i>Довгенко Я. О.</i> Статистичний аналіз розвитку ринку зерна в контексті продовольчої безпеки, підвищення життєвого рівня та подолання ключових елементів бідності	94
<i>Топольний Ф. П.</i> Екологічна антиреклама та її вплив на розвиток області	98
<i>Філер З. Ю.</i> Прогнозування погоди, врожаїв та соціально-економічних процесів як наслідків змін сонячної активності	102
<i>Гулай О. В., Ткачук Н. П.</i> Природно-осередкові захворювання на Кіровоградщині: проблеми та перспективи розв’язання	108
<i>Мошняга Л. В.</i> Ознаки посягання на життя осіб, які уособлюють конституційний лад та державну владу України: аналіз положень ст. 112 Кримінального кодексу України	110

ПРІОРИТЕТИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ТА ІНФРАСТРУКТУРИ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Пріоритети розвитку сучасних інноваційних технологій в регіоні

<i>Неділько С. М.</i> Технопарк “FLIGHT CITY 4.0”, як шлях розвитку ІТ-технологій та авіації у регіоні	113
<i>Ковальов Ю. Г.</i> Розвиток центру безпілотних літальних апаратів на базі льотної академії	115
<i>Ізвалов О. В.</i> Розвиток індустрії комп’ютерних ігор у Кіровоградській області ...	117
<i>Павленко І. І.</i> Роботизація виробництва – стан та перспективи розвитку	119

<i>Смірнов О. А.</i> Актуальні питання кібербезпеки у Кіровоградській області	123
<i>Лещенко Г. А., Мандрик Я. С.</i> Використання норвезького досвіду у створенні та розбудові Східно-Європейського навчального центру пошуку і рятування	125
<i>Ключові аспекти та перспективи розвитку реального сектору економіки</i>	
<i>Іщук С. О.</i> Конкурентні переваги промисловості Кіровоградщини (міжрегіональні порівняння)	128
<i>Созанський Л. Й.</i> Тенденції та перспективи розвитку промисловості Кіровоградської області	132
<i>Кір'янов М. М., Вовк В. М.</i> Мінерально-сировинна база Кіровоградської області: сучасний стан, перспективи подальшого розвитку та проблеми експлуатації родовищ	135
<i>Кернасюк Ю. В.</i> Інноваційний потенціал розвитку аграрного сектору економіки Кіровоградської області: цілі і пріоритети	139
<i>Запірченко Л. Д.</i> Проблеми розвитку інноваційного потенціалу аграрних підприємств Кіровоградщини	143
<i>Лисенко А. М.</i> Проблеми розвитку сільськогосподарського виробництва та перспективні напрями використання аграрного потенціалу регіону	145
<i>Нестеренко Ю. О.</i> Проблеми розвитку фермерського господарства Кіровоградського регіону	149
<i>Томашина Г. П.</i> Вплив інноваційної активності сільськогосподарських виробників Кіровоградської області на ефективність агропромислового виробництва регіону	152
<i>Фоміна Т. В.</i> Проблеми розвитку м'ясопереробної галузі у Кіровоградській області	156
<i>Черновол О. М.</i> Напрями удосконалення галузевої структури господарського комплексу Кіровоградщини	158
<i>Зелінський С. Е.</i> Оцінювання інвестиційного клімату регіону	160
<i>Рябоволик Т. Ф.</i> Стан інноваційної діяльності та чинники економічного розвитку підприємств	162
<i>Корнєєва Т. С.</i> Визначення рейтингу впливу чинників розвитку на ефективність праці машинобудівних підприємств Кіровоградської області	165
<i>Шелковникова О. В.</i> Ефективні сучасні інформаційні технології для точного землеробства	168
<i>Енергоефективність та енергозбереження</i>	
<i>Плешков П. Г.</i> Використання енергетичного потенціалу Кіровоградської області для підвищення рівня енергоефективності регіонів	170
<i>Клименко В. В., Кравченко В. І., Солдатенко В. П., Микитюк О. О.</i> Інноваційні напрями розвитку альтернативної та відновлювальної енергетики в Кіровоградській області	172
<i>Паливода А. А.</i> Актуальність впровадження системи енергетичного менеджменту в бюджетних установах та досвід м. Кропивницького	176

Розвиток малого підприємництва

<i>Гніденко Н. А.</i> Пріоритетні напрями розвитку малого підприємництва в Кіровоградській області	179
<i>Іванченко В. О.</i> Економіка підприємств малого агробізнесу	181
<i>Котенко Т. М.</i> Використання можливостей асоційованого статусу України в програмі “Горизонт 2020”	183
<i>Ліпкіна І. В.</i> Ефективність застосування принципів фінансового менеджменту в управлінні підприємствами	185

Проблеми обліку, контролю та оподаткування

<i>Давидов Г. М.</i> Реформування системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників на основі рентних відносин на землю	187
<i>Шалімова Н. С., Магопєць О. А.</i> Напрями реформування спрощеної системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників у контексті забезпечення розвитку економіки регіону	190
<i>Назарова Г. Б.</i> Підвищення ефективності взаємодії органів виконавчої влади місцевого рівня в процесі контролю зовнішньоекономічних операцій суб’єктів підприємницької діяльності	193
<i>Пугаченко О. Б.</i> Контроль формування вартості послуг з утримання новостворених ОСББ	195
<i>Шалімов В. В.</i> Забезпечення ефективності місцевого оподаткування в регіоні на прикладі збору за місця для паркування транспортних засобів	198
<i>Андрущук І. І.</i> Розвиток ринку аудиторських послуг у контексті забезпечення інформаційних потреб користувачів при організації регіонального та міжнародного співробітництва	201

Розвиток рекреаційного потенціалу та туристичної сфери регіону

<i>Зайченко В. В.</i> Стан та напрями активізації розвитку зеленого туризму в Кіровоградській області	204
<i>Колотуха О. В.</i> Використання рекреаційно-туристського потенціалу Кіровоградської області для розвитку регіонального туризму	207
<i>Глевацька Н. М.</i> Маркетинг сільського зеленого туризму Кіровоградської області	211
<i>Щоголева І. В.</i> Розробка нових туристсько-екскурсійних маршрутів як інструмент підвищення туристської привабливості Кіровоградської області	214
<i>Резолюція за результатами роботи науково-практичної конференції «Кіровоградщина – 2025: пріоритети і можливості розвитку»</i>	217

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ – 2025: СВІТ. УКРАЇНА. КІРОВОГРАДЩИНА

ФОРМУВАННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

УДК 331.57:330.354

Левченко О. М.,

доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Інноваційно-інтегровані структури як чинник розвитку людського капіталу Кіровоградської області

Під час формування інноваційної моделі розвитку економіки України та враховуючи обраний нашою державою курс європейської інтеграції, особливої актуальності набувають питання створення суб'єктів економічної діяльності та їх об'єднань, здатних до здійснення ефективної господарської діяльності та прискорення темпів інноваційного розвитку економіки. Однак, на сьогодні спостерігається зниження темпів інноваційної активності, зменшуються обсяги реалізації інноваційної продукції в країні та за її межі, критичним є рівень зносу основних засобів у більшості галузей економіки та вкрай повільно відбувається їх оновлення. Дієвим засобом вирішення означених проблем, як свідчить світовий досвід, є формування інноваційно-інтегрованих структур, їх подальша інтеграція у державну та міжнародну економічні системи.

Інноваційно-інтегровані структури створюються з метою інтенсифікації розроблення, виробництва та впровадження наукомісткої конкурентоспроможної продукції або послуг і спрямування взаємоузгоджених дій наукових організацій, закладів освіти, промислових підприємств та інших суб'єктів на задоволення потреб внутрішнього ринку і нарощування експортного потенціалу країни чи регіону. До них належать: інноваційні кластери, наукові парки, бізнес-інкубатори, венчурні фонди, технопарки, технополіси, інноваційні центри та ін.

Перевагами формування інноваційних кластерів на рівні регіонів є:

– наявність в основі регіональних інноваційних кластерів стійкої системи поширення нових технологій, знань, продукції (інформаційно-технологічної мережі), яка спирається на спільну наукову базу;

– додаткові конкурентні переваги для підприємств кластера за рахунок можливості здійснювати внутрішню спеціалізацію й стандартизацію, мінімізувати витрати на впровадження інновацій;

– наявність у їхній структурі гнучких підприємницьких структур – малих підприємств та забезпечення суб'єктам малого бізнесу високого ступеня спеціалізації при обслуговуванні конкретної підприємницької ніші;

– полегшення доступу до капіталу;

– активний обмін ідеями й передача знань від науковців до підприємців [5].

Слід враховувати, що на етапі постіндустріальної моделі економіки саме формування інноваційно-інтегрованих структур здатне забезпечити реальний приріст доданої вартості, коли ціна кваліфікованої робочої сили перевищує її вартість, створюючи умови для накопичення і розвитку людського капіталу.

Еволюція інноваційно-інтегрованих структур у розвинених країнах світу відбувалася достатньо тривалий час і має свої особливості для кожної з країн (табл. 1). Однак є значна кількість спільних рис. Так, на початкових етапах формування кластерних об'єднань відбувалося переважно у промисловому секторі економіки з метою скорочення виробничих витрат за рахунок кооперації та інтеграції. На сучасному етапі відбувається інтенсивний розвиток саме інноваційних кластерів, метою яких є впровадження сучасних інформаційних технологій, інтелектуальних продуктів, провідних наукових досягнень, обмін знаннями. Характерною є тісна інтеграція закладів вищої освіти, які виконують роль потужних дослідницьких центрів, та підприємств реального сектору економіки.

Таблиця 1 – Інноваційно-інтегровані структури в розвинених країнах світу

Країна	Стан розвитку інноваційних кластерів
Італія	Спеціалізуються на промислових кластерах з виготовлення взуття, аксесуарів, одягу, текстильної продукції. Діє 7 кластерів. Залучено 69 тис. підприємств, 600 тис. робочих місць.
США	Успішного результату досягнуто в результаті створення кластерного об'єднання “Кремнієва долина”. Діє 380 кластерів, які працюють у сфері високих технологій, виробництва споживчих товарів, послуг, видобутку ресурсів. У межах кластерних об'єднань виробляється 61% ВВП, зосереджено 57% трудових ресурсів.
Франція	Діє 144 кластери, 82 кластери знаходяться в процесі становлення (серед них кластер в галузі авіації в Тулузі). Лідером є парфумерний кластер.
Фінляндія	Діє 9 кластерів, які є “кластерним каркасом” економіки. Основну частку експорту забезпечують інформаційний, лісовий і телекомунікаційний кластери.
Австрія	Спеціалізуються на промислових кластерах з виготовлення одягу, текстилю, взуття, продуктів харчування, автомобілебудування. Діє 10 кластерів, які об'єднують 417 фірм.
Данія	Спеціалізуються на промислових кластерах з виробництва молочних продуктів, тканин, одягу, меблів, мобільного зв'язку. Діє 29 кластерів (40% всіх фірм країни, забезпечуючи 60% експорту).

Джерело: складено на основі [1].

Існують приклади вдалого функціонування інноваційно-інтегрованих структур і в Україні. Зокрема, досвід діяльності Наукового парку “Київська політехніка”, основними напрямками якої є екологічний, інформаційно-комунікативні технології, робототехніка, сучасне матеріалознавство, енергозбереження та енергоефективність і інші.

Кінцевою метою розвитку інноваційно-інтегрованих структур є зростання обсягів валового внутрішнього продукту з розрахунку на одну особу. Як бачимо, за даним показником, розрахованим у доларах США за Паритетом купівельної спроможності Україна відстає близько 2 разів від Польщі, Болгарії, Білорусі. А в порівнянні з країнами-лідерами (США, Швейцарія, Канаді та ін.) розрив становить

понад 6 разів. Схожа ситуація характерна і для рівня середньомісячної заробітної плати (рис. 1).

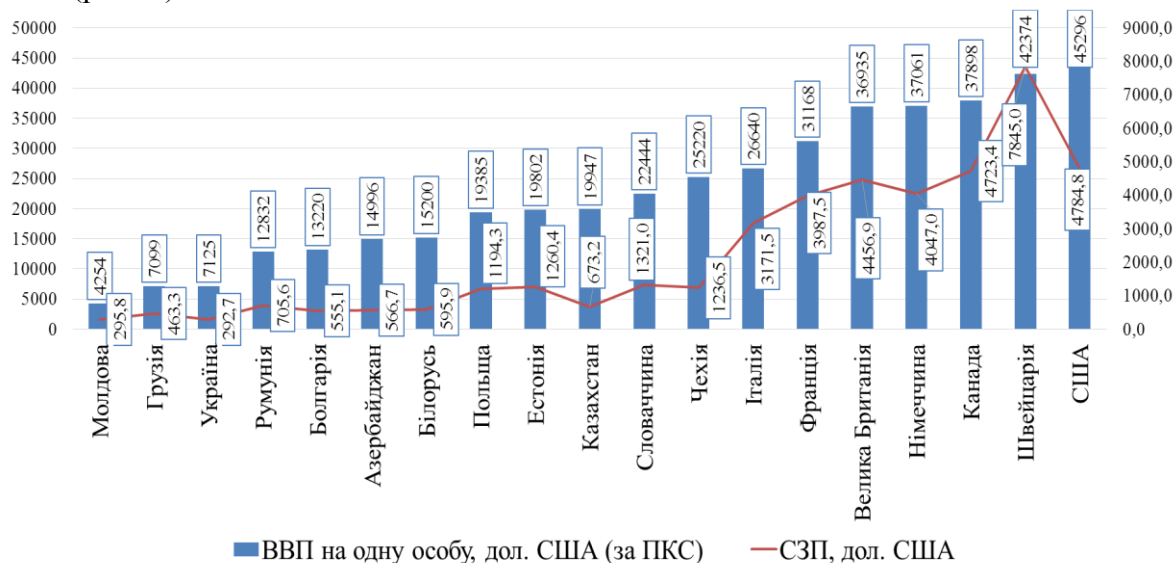

Рисунок 1 – Порівняльна характеристика країн світу за рівнем ВВП на одну особу та середньомісячної заробітної плати, 2014 рік

Джерело: складено за даними [4].

В Україні відбуваються стрімке знецінення і втрата людського капіталу, обумовлені міграційними процесами, низькою якістю робочих місць, відсутністю у частини населення навичок і компетенцій, необхідних саме в умовах інноваційного розвитку економіки.

Має місце також значний територіальний дисбаланс за різними регіонами України за рівнем ВВП на одну особу. Так, у Кіровоградській області даний показник є більш ніж у 4 рази меншим, ніж у місті Києві та в 1,3 рази меншим за середньоукраїнський рівень (рис. 2).

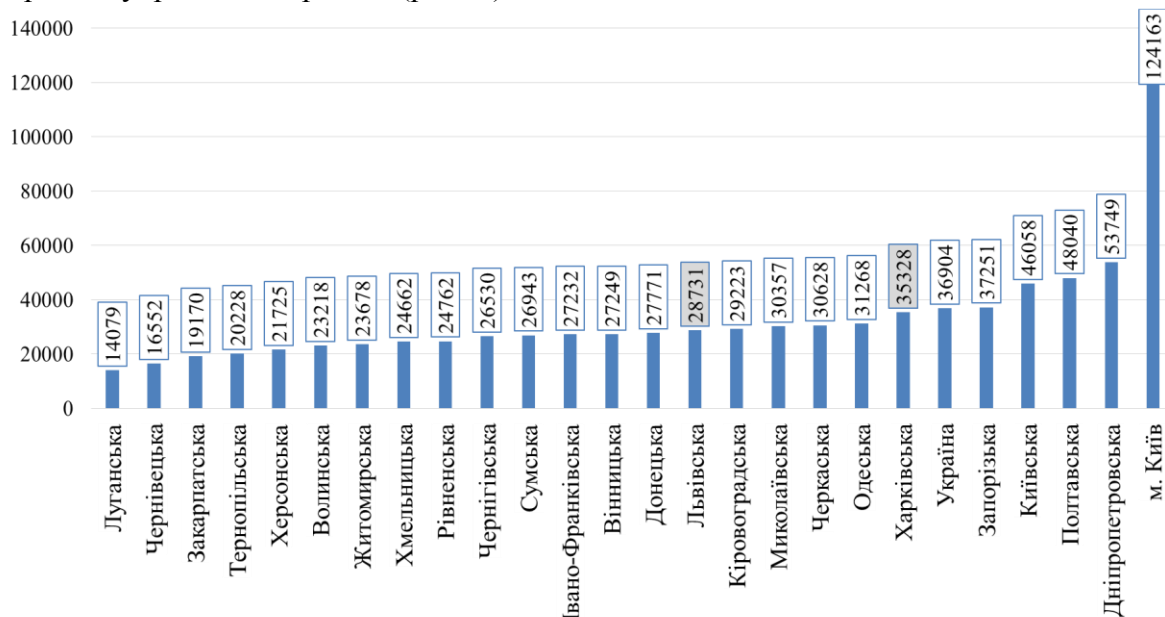

Рисунок 2 – Рейтинг регіонів України за рівнем ВВП на одну особу у 2014 році, грн.

Джерело: складено за даними [4].

Перспективи формування інноваційно-інтегрованих структур в кожному регіоні мають базуватися на результатах галузевого аналізу. Як бачимо, для Кіровоградської області 32% обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств забезпечує сільське господарство, 30,5% – промисловість та 29% – торгівля і ремонт (рис. 3).

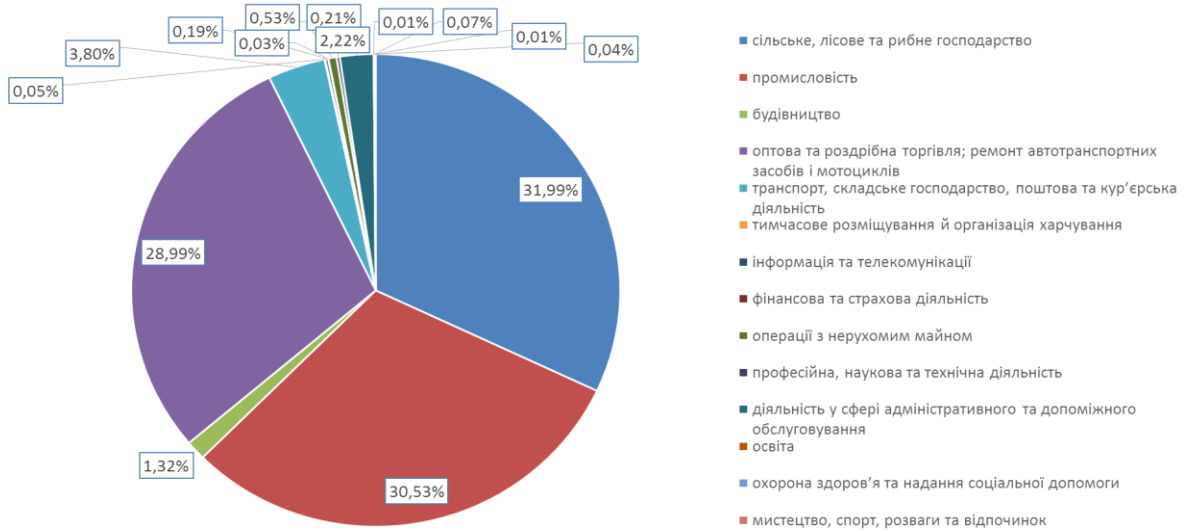

Рисунок 3 – Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств Кіровоградської області за видами економічної діяльності у 2015 році, %

Джерело: складено та розраховано за даними [3].

Трендовий аналіз чисельності зайнятого населення у Кіровоградській області дозволив виявити тенденцію до суттєвого зниження (рис. 4). Однак, необхідно відзначити, що кількісні методи прогнозування на основі трендових моделей дозволяють здійснити короткостроковий прогноз за умови незмінності впливу факторів, а отже, його результати мають обов'язково коригуватися на підставі застосування якісних, експертних методів із залученням провідних вітчизняних і світових фахівців.

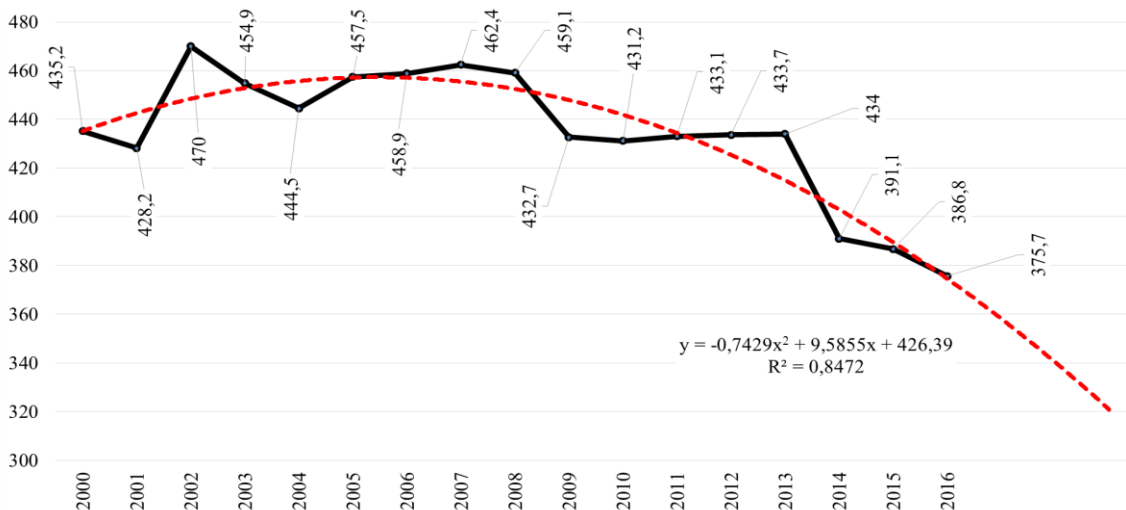

Рисунок 4 – Динаміка та прогноз чисельності зайнятого населення у Кіровоградській області, тис. осіб (2000-2016 рр. та 2017-2019 рр.)

Джерело: складено та розраховано за даними [4].

За результатами спільних досліджень Світового банку та вітчизняних науковців, ключовим трендом на ринку праці виступає поступовий відхід від “жорсткої прив’язки” до конкретних професій і перехід до міждисциплінарного підходу, що базується на визначенні ключових навичок, умінь і компетенцій, потрібних для успішного виконання конкретних посадових обов’язків. За результатами обстеження домогосподарств ULMS-STEP, результатів обстеження роботодавців STEP та аналізу даних веб-порталу HeadHunter, серед найбільш цінованих в Україні передових когнітивних, соціоемоційних та технічних навичок слід відмітити здатність до вирішення складних проблем, комунікативність, креативний підхід, здатність до безперервного навчання, командної роботи, володіння навичками програмування і роботи з використанням сучасних ІКТ. Відсутність відповідних навичок у персоналу має свої негативні наслідки для фірм в Україні. Показовим є також те, що експерти Світового банку пріоритетними сферами для України вважають чотири: агровиробництво, агропереробку, відновлювальну енергетику та інформаційні технології [2].

Необхідно констатувати, що зміни перспективних кадрових потреб за різних сценаріїв розвитку економіки регіону (екстенсивного та інтенсивного, орієнтованого на розвиток інноваційних кластерів) будуть суттєво відрізнятися.

Таким чином, враховуючи галузеву структуру економіки Кіровоградської області, загальнодержавні і світові тренди, перспективи формування інноваційних кластерів в регіоні в контексті розвитку людського капіталу полягають у розвитку таких секторів: агропромислове виробництво, комплексна переробка сільгоспсировини, харчова промисловість; сільськогосподарське машинобудування; сучасні ІТ-технології, робототехніка, інформаційно-комунікативні технології; енергозбереження та енергоефективність, запровадження енергоощадливих технологій у промисловості, ЖКГ та ін.; високотехнологічний розвиток транспортної системи; розвиток легкої промисловості; будівництво та виготовлення будівельних матеріалів; розробка сучасних економних матеріалів і покриттів; туризм та відпочинок; креативний сектор, індустрія інтелектуальних послуг.

При цьому провідну роль у формуванні інноваційно-інтегрованих структур в області мають відігравати вищі навчальні заклади та наукові установи Кіровоградщини, які мають значний науковий, освітній потенціал. Так, наукові розробки Центральноукраїнського національного технічного університету, що мають значний практичний інтерес з точки зору розвитку інноваційно-інтегрованих структур, включають технології 3Д-друку, енергетичний аудит, екологічний аудит та ін.

Список літератури

1. Кузьмін О.С. Кластери як важливий чинник залучення інвестицій на промислові підприємства / О.С. Кузьмін, Л.О. Саталкіна // Бізнес Інформ. – 2013. – №4. – С. 127-134.
2. Навички для сучасної України: огляд / [К. Дель Карпіо, О. Купець, Н. Мюллер, А. Олефір]. – Міжнародний банк реконструкції та розвитку; Світовий банк. – 2017. – 41 с.
3. Офіційний сайт Головного управління статистики у Кіровоградській області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kr.ukrstat.gov.ua>.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Федулова Л.І. Інноваційні кластери – ядро регіональних інноваційних екосистем / Л.І. Федулова // Мультидисциплінарні академічні дослідження і глобальні інновації: гуманітарні та соціальні науки : Матер. І Міжнар. наук.-практ. конф. (Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, 10-11 вересня 2015 р.). – К.: КНЛУ, 2015. – С. 95-99.

УДК 331.5.024.5

Ушенко Н. В.,доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки,
Національний авіаційний університет, м. Київ

Людиноцентричний вектор економічного розвитку країни

Подальший розвиток країни в оновлених умовах демократії, європейської інтеграції та економічної конкуренції обумовлює визначати гуманізацію суспільних відносин як пріоритетний процес, здатний результативно та якісно впливати на реалізацію державної політики. Це, в свою чергу, зумовлює науковий пошук методологічної основи своєчасного та адекватного реагування на вимоги суспільного розвитку та релевантні кризові виклики у розвитку людиноцентричної системи державного управління як імперативу суспільно-продуруючого лідерства на інтелектуальній основі. Оновлені частини означеної мети підсилюються очікуваннями громадянського суспільства досягнення людиноцентричних результатів, що можливо через налагодження гармонійної взаємодії соціально-відповідальних підсистем національного господарства – освіти, науки, бізнесу та держави. Саме спрямованість на гуманізацію суспільних та, зокрема, економічних, відносин має стати тією точкою “золотого перетину”, яка об’єднає інтелектуальні зусилля владної та громадської еліти у реалізації внутрішнього стратегічного людиноцентричного вектору країни в якості пріоритету, здатного забезпечити національну єдність. Це окреслює невирішені частини наукового пошуку у даному напрямку.

Принципово новий підхід, покладений у концепцію людського розвитку, полягає в тому, що при пріоритетності інтелектуально-інноваційного типу розвитку економіки країни рівень добробуту має розглядатися як можливість людей вести таке життя, яке вони вважають необхідним, а не лише за рівнем душевого доходу. Дохід повинен розглядатися не як кінцева мета, а як важливий засіб, який дозволяє поширити людський вибір в отриманні освіти, можливостей тривалого і здорового життя, формуванні такого способу життя, яке людина вважає найбільш відповідним її розумінню і потребам. Людський розвиток розглядається як мета і критерій суспільного прогресу. За цією концепцією, людський розвиток одночасно є процесом поширення людського вибору і досягнутого рівня добробуту людей. А можливості розширення вибору можуть охоплювати різні напрямки людського розвитку, які історично змінюються. Тобто, основна ідея концепції людського розвитку полягає в тому, що акцент розвитку переноситься зі збільшення виробництва ВВП на людський капітал. Люди стають пріоритетним об’єктом державної політики й, одночасно, важливим інструментом свого власного розвитку та поширення вибору способів життя. Це все можна віднести до гуманістичних засад суспільного розвитку.

Як відмічає І. Бондар, вплив глобальних змін у світовій цивілізації відбувається у напрямку формування гуманістичного суспільства [1, с. 27-28]. Е. Лібанова констатує, що на зміну суто матеріальному, технократичному розумінню приходять усвідомлення значущості гуманітарних складових. При цьому підкреслює, що сприйняття цивілізаційного процесу пов’язується саме з ментальними змінами, які, власне, і приводять до трансформацій політичних і суспільних систем [3, с. 18-19].

Методологічні особливості суспільного розвитку, з позиції гуманістичного підходу, закладалися багатьма дослідниками і можуть бути визначені на підставі

аналітичного огляду попередніх теоретико-методологічних концепцій природи “людини” та, зокрема, “людини економічної”. Узагальнюючи трансформаційні процеси в контексті економічної гуманізації, можна визначити людський капітал як складну системну економічну категорію, яка об’єднує структуру модулів конкретних економічних відносин із приводу людини як носія трудових функцій, знань, економічних інтересів та суспільного відтворення.

Слід відзначити, що на початку XXI століття склалося враження, що певні зрушення у соціально-економічному розвитку країни дають всі підстави для того, щоб нарешті економіка, створена людиною, почала працювати для неї. Але цього не сталося і в черговий раз економічні інтереси превалюють над соціальною спрямованістю. Враховуючи важливу особливість, що економічні відносини забезпечують функціонування важливих ринкових механізмів – ринку знань, ринку послуг і ринку праці, які тісно взаємодіють між собою, очевидним стає факт розробки механізму збалансованості інтересів соціальних партнерів – держави, роботодавців та працівників – щодо гуманізації в сфері соціально-трудова відносин, економічна доцільність чого досягається завдяки капіталізації, яка здатна пронизувати всі сфери життєзабезпечення людини.

Поширення “теорії людського капіталу” зумовило посилення уваги вчених до капіталізації як передумови збільшення ринкової вартості та загалом економічного зростання, що спонукало до появи різних видів капіталів (інформаційного, інтелектуального, трудового тощо) та їх структурних складових (капіталу освіти, здоров’я, культури, професійної підготовки, соціально-психологічного капіталу). Капіталізація економіки, спрямована на перетворення людського потенціалу у капітал, безумовно, є річчю корисною. При формуванні людського капіталу інвестиції виступають як зовнішні вкладення коштів і ресурсів, так і як визначені види персоніфікованої людської діяльності. Іншими словами, виробництво людського капіталу – це процес створення продуктивних здібностей людини за допомогою інвестицій у специфічні процеси діяльності індивідуума: освіту, фахову підготовку та перепідготовку, підвищення кваліфікації у виробничій діяльності, зміцнення духовного та фізичного здоров’я тощо. Сформовані й застосовані у виробництві продуктивні сили людини являють собою активи людського капіталу, до основних з яких належать загальна та спеціальна освіта, практичний професійний і життєвий досвід, духовне та фізичне здоров’я, мотивація та гнучкість мислення. Активи людського капіталу є тими основними підйомами, які перетворюють людські ресурси в діючий людський капітал і забезпечують економічне зростання як на індивідуальному, так і на національному рівні. Орієнтованість розвитку сучасної інформаційної економіки через розбудову економіки знань зумовлює потребу активізації процесу інтелектуалізації людського капіталу.

Отже, саме капіталізація виступає економічною основою мотивації для впровадження та закріплення гуманістичних принципів управління в процесі трудової діяльності “людини економічної” та нарощує потенціал запровадження “економіки знань” як моделі розвитку національної економіки, найбільш адекватної в умовах проведення реформ суспільного розвитку в Україні. Слід зазначити, що націленість на формування “економіки знань” здійснює проєкцію на пріоритети людської діяльності, що, зокрема, проявилось в оновленні важливого принципу – наростання в її структурі тенденції до гармонійного поєднання суперництва і співробітництва, кооперації, що обумовлено переходом до виробництва знаннєємних товарів у контексті їх довгострокової орієнтації на знаннєємну діяльність.

Цьому також сприяє впровадження в життя ідей людиноцентризму як процесу актуалізації гуманістичних тенденцій у сучасній епосі, відходу від її раціоналістичних, прагматичних імперативів, передбачається висування особистості з її потребами та

інтересами на першій рівень економічних досліджень. Додатково це підсилюється ще і в силу того, що на фоні обмеженості виробничих потужностей, наявність потенціалу у знань, інноваційних ідей, компетенцій, які є базовою основою людського капіталу, стає пріоритетною передумовою інноваційного розвитку країни. Це актуалізує пошук адаптивних механізмів відтворення людського капіталу в контексті сталого розвитку національної економіки, адже ринкові умови посилюють мотивацію людини до відтворення її людського капіталу, яка має реалізовуватися через розширене відтворення. Тому мотивація людини до індивідуального та суспільного розвитку лежить у площині задоволення потреб. За дослідженням Г. Дмитренка [2], показник якості життя громадян стає реальним інструментом впровадження людиноцентричного підходу в практику державного управління. Це органічно поєднує зусилля та економічні інтереси індивідуума та держави, що виявляється у взаємопосиленні індивідуального та суспільного інтересів.

Отже, проведені дослідження дозволяють стверджувати про структурно-функціональну значимість представленої мотиваційної платформи для всіх соціальних партнерів, а рівень та якість життя, подолання бідності, забезпечення державою рівного доступу до суспільних благ – це ті першочергові порогові соціальні індикатори, що свідчать про формування соціальних передумов потенціалу нарощування впровадження економіки знань. При цьому, концептуальними засадами стратегії відтворення людського капіталу має бути розвиток цілеспрямованої державної політики щодо її інвестиційної складової, відновлення відтворювальної функції заробітної плати як ціни робочої сили, спрямованості освіти на формування інноваційно-орієнтованого людського капіталу з метою посилення мотиваційних важелів та якісних змін щодо нарощування його потужності, що посилює здатність ліквідувати техніко-технологічну відсталість національної економіки та забезпечить впровадження інноваційної моделі розвитку.

Розбудова економіки знань можлива через пріоритетний розвиток системостворюючих сфер – бізнесу, освіти, науки, як окремо, так і у поєднанні (дослідницькі інноваційні університети); забезпечення якості всіх рівнів освіти на основі міжнародних стандартів якості, зокрема, перенесення акцентів зі стандартизації змісту освіти на результати навчання; прогнозування потреби національної економіки у професійному розрізі; сприяння активізації творчої діяльності людини та її кооперації на всіх рівнях; нарощування дослідницького потенціалу, підвищення ефективності реалізації наукових проектів та їх комерціалізації; запровадження участі роботодавців у освітньому процесі та його експертизі; сприяння гідній праці та, відповідно, збільшення доходів населення та інвестицій у людський капітал; виховання у людини потреби постійного самовдосконалення та самореалізації протягом всього життя; проведення державної політики щодо подолання соціальної нерівності, починаючи із забезпечення рівного доступу до освіти і продовжуючи забезпеченням рівного доступу до реалізації професійних навичок у сфері зайнятості, що дозволить поступово зменшувати обсяги прямих втрат людського капіталу внаслідок безробіття та міграції. Перспективами подальших досліджень у даному напрямку є розробка теоретико-методичних засад оцінювання економічної та соціальності ефективності гуманізації суспільних процесів.

Список літератури

1. Бондар І.К. Сучасна соціально-економічна природа гуманізму / І.К. Бондар, М.М. Шаповалова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2008. – №1(1). – С. 23-28.
2. Людиноцентрична система державного управління в Україні: утопія чи шанс / за заг. ред. Г.А. Дмитренка. – К., 2014. – 350с.
3. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір : [монографія] / за ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. – 316 с.

УДК 330.112:332.1

Семикіна М. В.,

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки та підприємництва,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Людський капітал регіону: оцінка тенденцій та перспектив

Світовий досвід засвідчує, що кращі перспективи і конкурентні можливості розвитку мають ті країни і регіони, де пріоритетом є людський капітал, де приділяється постійна увага інвестуванню в здоров'я, освіту, професійний розвиток населення. Там, де цього не відбувається, має місце відставання за темпами економічного та інноваційного розвитку, зниження конкурентоспроможності регіонів і країн, погіршення якості людського життя.

Сьогодні населення України зменшується втричі швидшими темпами, ніж в Європі. Роки становлення ринкової економіки з непомірним зниженням рівня оплати праці і соціального захисту материнства, дитинства, малозабезпечених, пенсіонерів, зростаючого безробіття стали роками розгортання медико-демографічної і соціальної кризи. Як наслідок, відбувалося стрімке зниження народжуваності, зумовлене поширенням зубожіння населення, зростання зареєстрованого і незареєстрованого безробіття, вкрай низьким рівнем пенсійного забезпечення. За умов поглиблення системної кризи в державі і озброєного конфлікту на сході країни, відтворення населення стало ще більш проблематичним.

За даними Державної служби статистики України, чисельність населення Кіровоградщини, порівняно з багатьма іншими регіонами України, скорочується значно швидше. У 2016 р. в Україні коефіцієнт народжуваності становив 10,72, коефіцієнт смертності – 14,46 осіб на 1 тис. населення, а в нашому регіоні – 8,3 і 18,4 відповідно (рис. 1). Цілком очевидно, що чисельність покоління батьків не заміщується чисельністю покоління дітей, отже, кількість населення зменшується.

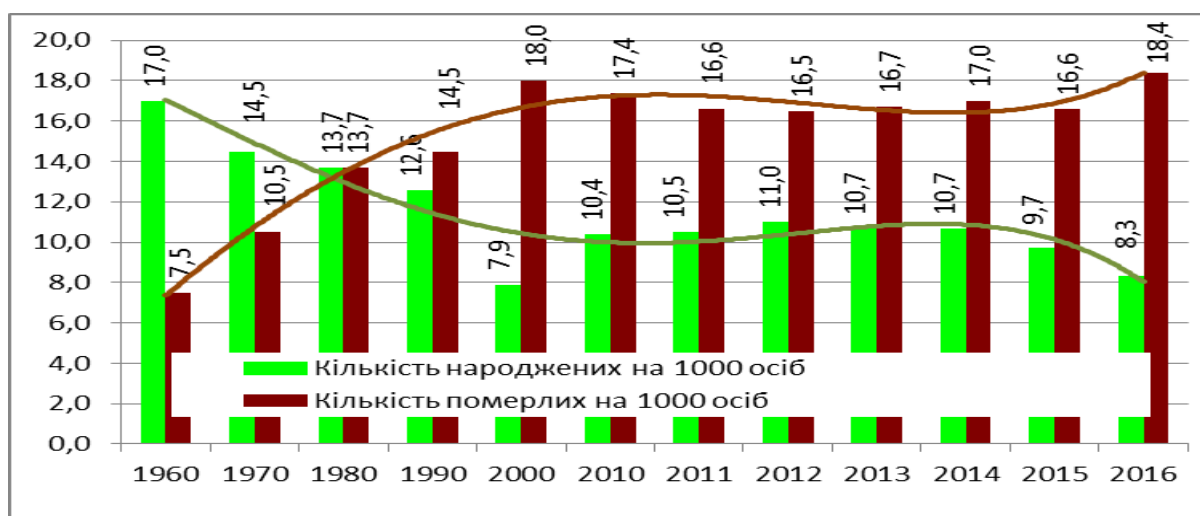

Рисунок 1 – Кількість народжених і кількість померлих у Кіровоградській області (на 1000 наявного населення)

Тільки за 2000-2016 рр. населення зменшилося майже на 200 тис. осіб (втрати становлять майже 12 тис. осіб щорічно, що у 1,2 рази перевищує аналогічні середньоукраїнські показники). Низька народжуваність, надмірна смертність (особливо серед чоловіків працездатного віку), міграція за межі регіону (кількість вибулих переважає кількість прибулих щорічно в середньому більше, ніж на 1000 осіб), – все це кількісно зменшує людський капітал, який має працювати на економіку регіону сьогодні і подальшими роками. Забезпечити швидке збільшення чисельності населення регіону упродовж 10-15 років можливо лише через залучення мігрантів (негативні наслідки цього – окрема тема, проте поширена бідність поки є суттєвою перепорою на цьому шляху).

Причини більш високої смертності і низької народжуваності в Кіровоградській області пов'язуємо з хронічним недоінвестуванням у людський капітал. За загальним індексом регіонального людського розвитку у 2015 р. Кіровоградська область посідає останнє, 22-е місце. Найбільше відставання від інших регіонів України спостерігається за показниками соціального середовища, відтворення населення, комфортності життя та добробуту.

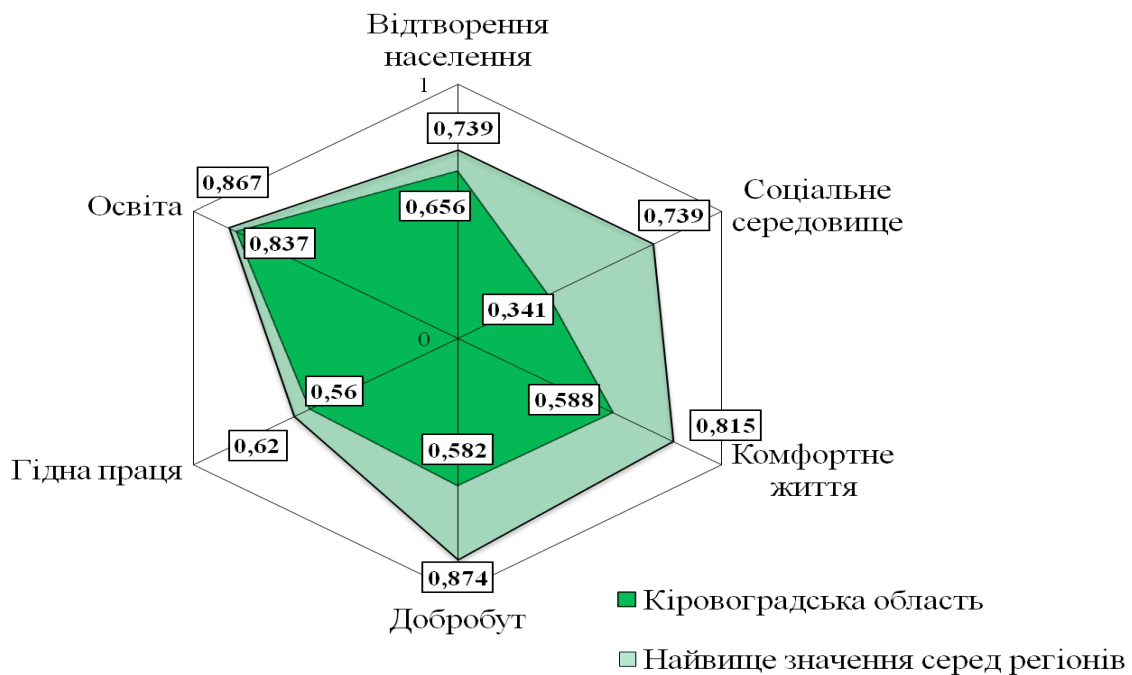

Рисунок 2 – Асиметрія параметрів людського розвитку Кіровоградської обл., 2015 р.

За нашими прогностичними оцінками, за умов збереження сучасних тенденцій, чисельність населення Кіровоградської обл. до 2025 року зменшиться на 67,5 тис. осіб і складатиме близько 898,1 тис. осіб (92,3% від показників 2016 р.). Відбуватиметься швидке старіння населення. Це зменшить частку молоді серед населення. Така ситуація вимагатиме переорієнтації кадрової політики в частині активного використання трудового потенціалу людей похилого віку. Одночасно, зростатиме гостра потреба у різноманітних соціальних послугах, створенні центрів геріатричної (медико-соціальної) допомоги населенню літнього віку (без цього нас чекатиме масштабна гуманітарна катастрофа).

Водночас, здійснений аналіз засвідчує, що наявний людський капітал використовується в економіці регіону лише частково, більша його частина є незатребуваною, залишається в резервному, прихованому стані, не працюючи повною мірою на інтереси легальної економіки регіону. Оцінка змін у середньообліковій кількості штатних працівників у Кіровоградській обл. (2000-2015 рр.) показує стійкі тенденції зменшення офіційно зайнятих в економіці області в середньому на 9,12 тис. осіб щорічно. Швидко зростають міграційні настрої серед школярів і студентів, налаштованих шукати більш привабливі місця для подальшого працевлаштування і життя в інших регіонах та за кордоном.

Отже, регіон очікують подальші кількісно-якісні втрати людського капіталу, зокрема за рахунок відтоку освіченої молоді в регіони і країни з більш привабливими оплатою та умовами праці. Це зумовить (у найближчі 3-5 років) загострення кадрової кризи на багатьох підприємствах регіону. Разом з тим, немає сумнівів у тому, що утримати освічену молодь в межах регіону неможливо без створення сучасних робочих місць із конкурентною оплатою праці, підвищення соціально-економічної привабливості регіону, подолання відставання від інших регіонів України за показниками соціального середовища, комфортності життя та добробуту.

УДК 331.57:330.354

Сторожук О. В.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Використання людського капіталу в інноваційній сфері регіону

Питання пов'язані з управлінням людським капіталом, формуванням механізмів розвитку його властивостей необхідних для сучасної економіки є надзвичайно актуальними. Нині, як свідчать результати аналізу кадрових проблем економіки країни, дієвих механізмів управління людським капіталом, особливо його професійної складової, ще не вироблено.

Аналіз статистичних даних свідчить, що за показниками чисельності фахівців вищої кваліфікації, які працюють в економіці, в регіональному розрізі Кіровоградська область знаходиться на останньому місці в Україні (табл. 1).

Таблиця 1 – Групування регіонів за чисельністю фахівців вищої кваліфікації

Розподіл докторів наук		Розподіл кандидатів наук	
Чисельність, осіб	Область	Чисельність, осіб	Область
6030	м. Київ	24767	м. Київ
600-2400	Харківська (2341) Львівська (1195) Дніпропетровська (1041) Одеська (928) Донецька (694)	4000-12500	Харківська (12420) Львівська (6865) Дніпропетровська (5392) Одеська (4950) Донецька (4243)
200-599	Запорізька (447) Вінницька (300) Полтавська (290) Івано-Франківська (277) Тернопільська (272) Чернівецька (257) Луганська (219) Сумська (207) Київська (205)	1300-3999	Запорізька (2756) Тернопільська (1985) Вінницька (1904) Полтавська (1887) Івано-Франківська (1806) Сумська (1549) Хмельницька (1549) Чернівецька (1530) Луганська (1436) Черкаська (1436) Київська (1308)
100- 199	Черкаська (195) Миколаївська (190) Закарпатська (182) Хмельницька (156) Херсонська (149) Житомирська (123) Рівненська (119) Волинська (101) Чернігівська (101)	1000-1299	Рівненська (1180) Волинська (1126) Миколаївська (1122) Житомирська (1114) Херсонська (1052) Закарпатська (1047)
До 100	Кіровоградська (71)	До 1000	Чернігівська (982) Кіровоградська (807)

Джерело: розраховано та складено автором на основі [2].

На міжрегіональному ринку людського капіталу найбільшим попитом користуються фахівці в тих областях наукового знання, які визначають перспективи інноваційного розвитку, головним чином, це математика, фізика, хімія, біологія, медицина, кібернетика. Проте такі фахівці в Кіровоградській області не завжди знаходять місце прикладання своєї праці, тому активно виїжджають на постійне місце проживання в інші регіони. В області відбуваються втрати перспективних фахівців, у тому числі, здатних до ведення професійної діяльності в науково-інноваційній сфері. Дефіцит ефективних працівників у Кіровоградській області викликаний міжрегіональним “відтоком мізків”. Цей процес має негативні наслідки для регіону-донора.

У Кіровоградській області із загальної чисельності працівників, які виконують дослідження і розробки, лише 0,24% мають науковий ступінь доктора наук і 5,6% – науковий ступінь кандидата наук [1].

Фахівці найвищої кваліфікації, залучені до інноваційної діяльності, набувають особливої цінності для економіки області. Частіше за все саме вони генерують нові ідеї і здійснюють керівництво трансформацією результатів наукових досліджень і розробок або інших науково-технічних досягнень у новий чи удосконалений продукт (процес), готовий до впровадження на виробництві, тобто інновацію.

З огляду на гострий дефіцит таких фахівців, на сьогодні важливо розробити систему дієвих заходів матеріального і морального стимулювання новаторської діяльності молодих вчених та досвідчених працівників, які мають науковий ступінь і необхідний творчий потенціал для здійснення науково-дослідницької та інноваційної діяльності.

Одним із основних чинників аналізу використання людського капіталу регіону є зайнятість населення. Слід відмітити, що за останні десятиліття зайнятість населення Кіровоградської області, як і в Україні у цілому, значно знизилася через низку причин, зокрема: різке скорочення обсягів виробництва, зменшення кількості робочих місць, зростання рівня цін. Як свідчать статистичні дані, зайнятість населення у Кіровоградському регіоні у 2016 р. становила 71,3%. Рівень безробіття населення (за методологією МОП) віком 15-70 років в 2016 р. у Кіровоградській області становив 12,3% економічно активного населення зазначеного віку (в середньому по Україні – 9,4%), а серед населення працездатного віку – 12,7%.

Аналіз розподілу економічно активного населення за галузями та секторами економіки області свідчить про велику чисельність зайнятих у промисловості (20%), в тому числі і харчовій, сільському господарстві, та значне відставання сфери послуг. У сфері наукової та технічної діяльності, де відбувається генерування нових знань та інновацій, зайнято лише 2% від усієї чисельності найманих працівників регіону.

Освіта і наука є основними сферами формування та використання людського капіталу. Водночас, за оцінками роботодавців, якість освіти та професійної підготовки фахівців в останні роки є невисокою. Однією з причин низької якості освіти є слабка умотивованість як з боку студентів, так і з боку багатьох викладачів до постійного накопичення знань, підвищення своєї професійної підготовки через невідповідність оплати праці дійсній вартості людського капіталу. На рис. 1 наведено дані щодо розміру заробітної плати за тими видами економічної діяльності, де серед облікової чисельності штатних працівників висока питома вага працівників із вищою освітою. Як свідчать наведені дані, лише в найбільш прибуткових галузях, таких, як фінансова діяльність, середня заробітна плата суттєво перевищує середню по області.

Разом із тим, до найбільш недооцінених професій у регіоні, які і у цілому в Україні, входять найбільш соціально значущі професії: лікарі, викладачі шкіл та вищих навчальних закладів та інші працівники бюджетної сфери. Людський капітал

працівників цих професій, з точки зору вкладених інвестицій в навчання, опанування професії, одержання необхідної кваліфікації, а також зважаючи на складність, напруженість, значущість цих професій, має коштувати дуже дорого. Однак вони одержують заробітну плату не у відповідності з дійсною вартістю їх людського капіталу, а стільки, скільки виділено коштів у бюджеті, а їх, як відомо, завжди не вистачає.

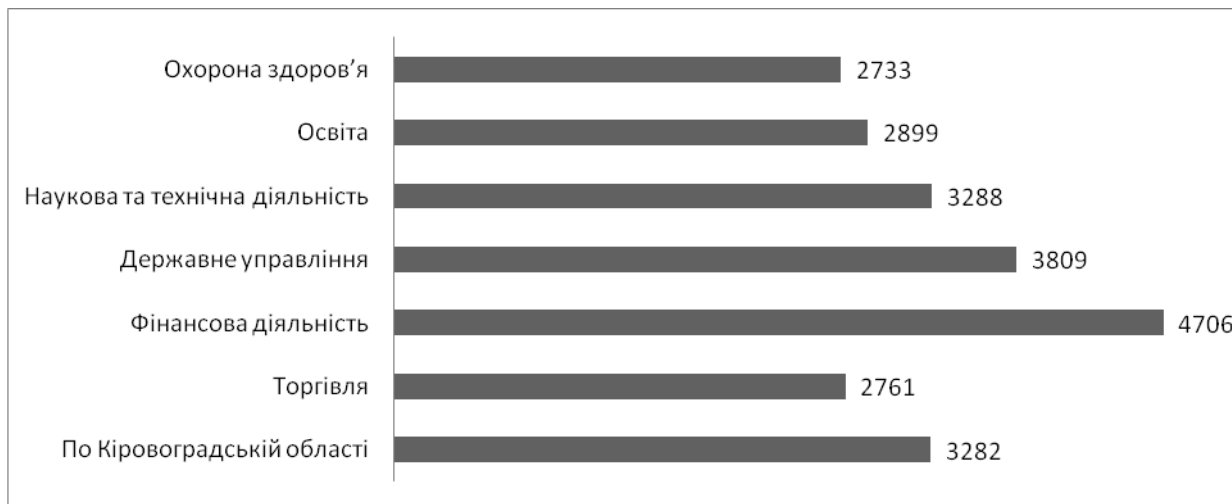

Рисунок 1 – Рівень середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності з найбільш високим рівнем освіти працівників за 2015 р.

Інноваційна сфера охоплює не лише об'єкти НДДКР та маркетингу, а й підприємницьких структур, діяльність яких спрямована на задоволення потреб матеріального виробництва в інноваціях. Аналіз інноваційної діяльності промислових підприємств Кіровоградської області засвідчив суттєве зменшення їх кількості. Так, за період 2014-2015 рр. кількість промислових підприємств зменшилася майже утричі (з 283 до 101 одиниць), кількість інноваційно-активних підприємств зменшилася удвічі (з 49 до 25 одиниць). Це також свідчить про те, що в Кіровоградській області використанню людського капіталу в контексті забезпечення інноваційного розвитку регіону приділяється недостатньо уваги, наслідком чого стало поглиблення у промисловому комплексі тенденцій домінування виробництв із низькою наукоємністю.

Отже, результати проведеного дослідження щодо використання людського капіталу Кіровоградського регіону, спонукають до необхідності розробки концепції регіональної програми економічного і соціального розвитку з формування і розвитку людського капіталу як необхідної умови інноваційного розвитку регіональної соціально-економічної системи.

Отримані результати дозволили обґрунтувати такі пріоритети формування людського капіталу в контексті інноваційного розвитку регіону:

- індивідуалізація освітньої та професійної діяльності, основи якої мають закладатися в системі загальної середньої освіти;
- запровадження шкільного курсу з основ започаткування власного бізнесу;
- розробка державних програм підтримки молодих спеціалістів, що направлятимуться в сільську місцевість;
- створення умов для формування висококонкурентного середовища, що стимулюватиме працівників до саморозвитку, підвищення рівня знань та кваліфікацій;
- визначення ефективного формату співпраці з ключовими учасниками

сфери праці, створення умов для розвитку механізму приватно-державного партнерства в системі фінансування підготовки кадрів за рахунок формування стимулів для залучення підприємницького сектора;

- активізація творчого потенціалу людей, розвиток висококваліфікованої робочої сили;

- запровадження програми пошуку і підтримки юних талантів серед школярів та студентів у різних сферах (культура, наука тощо);

- розробка цільових програм співпраці підприємницьких структур з вищими навчальними закладами: цільові програми підготовки фахівців, дослідницькі проекти;

- використання фірм та підприємств як бази для виробничої практики, досліджень;

- залучення працівників підприємств для участі в навчальному процесі (розробки навчальних планів, проведення занять).

У підсумку зазначимо, що в області існують резерви для розвитку людського капіталу, проте потрібно здійснити велику кількість перетворень, у тому числі на регіональному рівні. Значна роль в цьому покладається на бізнес, адже він має значні ресурси та можливості впливу на людський капітал, але потрібно вести пошук систем спільного сталого впливу на рішення місцевого самоврядування та інших суб'єктів, які безпосередньо визначають якість людського капіталу регіону.

Список літератури

1. Офіційний сайт Головного управління статистики у Кіровоградській області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kr.ukrstat.gov.ua/>
2. Фахівці вищої кваліфікації України у 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

УДК 330.14.012

Савіцька І. М.,асистент кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Відтворення людського капіталу сільської місцевості: сучасний стан та тенденції розвитку

Стратегічними пріоритетами України є перехід до інноваційної моделі економічного розвитку, інтеграція в економічний європейський простір та розбудова соціальної держави. Найважливішою умовою реалізації цих стратегічних завдань є нагромадження та ефективне використання людського капіталу, тобто тих якісних рис працівників, які формують сучасні продуктивні здібності та перетворюють їх на головну продуктивну силу постіндустріальної економіки, заснованої на знаннях.

У процесі формування людського капіталу в сільській місцевості спостерігається низка проблем, які заважають ефективній інноваційній діяльності сільськогосподарських підприємств. Ключовими проблемами розвитку аграрного сектору економіки України є низький рівень інноваційності та технологічної модернізації в аграрному секторі, як наслідок – низька продуктивність праці; недостатнє матеріальне стимулювання працівників аграрного сектору; дефіцит висококваліфікованих кадрів, недосконала система прогнозування потреби у кваліфікованих робітничих кадрах та фахівцях із вищою освітою; низький попит населення на продукцію сільського господарства через недостатню платоспроможність; незадовільна якість життя сільського населення порівняно з міським, знецінення робочої сили в аграрному секторі, звуження сфери прикладання праці, ріст безробіття та поглиблення демографічної кризи в сільській місцевості.

Основним джерелом формування людського капіталу агропромислових формувань є сільське населення, яке проживає на сільських територіях. Саме сільські території становлять основу сільського господарства. У сільській місцевості зосереджено близько 41,6 млн. га сільськогосподарських угідь, з яких майже 20,6 млн. га становлять землі сільськогосподарських підприємств, а 15,9 млн. га – землі громадян. Тут налічується близько 28,5 тис. сіл, де проживає 14,4 млн. жителів, із них 8,1 млн. – у працездатному віці [1].

Розвиток сільських територій характеризується загостренням низки проблем, що потребують якнайшвидшого розв'язання. Серед них: погіршення кількісних і якісних параметрів демографічних процесів унаслідок складних соціальних та екологічних умов проживання на селі; низький рівень доходів сільського населення; низька народжуваність та високий рівень смертності. У 2014 р. кількість померлих перевищувала кількість народжених на 96,0 тис. осіб. Частка молоді віком до 35 років у загальній кількості мешканців села має тенденцію до зниження і за 2010-2014 рр. скоротилася на 1,2 в. п. Середня тривалість життя селян залишається стабільно низькою: у 2014 р. вона становила 64 роки для чоловіків та 75 років – для жінок.

Загострення демографічної кризи призводить до зменшенням людності сіл, близько третини їх сьогодні перебуває за межею самовідтворення. Лише за 2010-2014 рр. сільська поселенська мережа втратила 194 населених пункти. Скорочується трудовий потенціал сільського населення, знижується зайнятість, зростають безробіття та міграційні процеси. Відбувається руйнація сільської поселенської мережі,

погіршується структурне її співвідношення, втрачається функціональна приналежність малих населених пунктів.

Кількісні та якісні характеристики демографічних процесів на селі є вкрай негативними, соціальна інфраструктура села продовжує занепадати і руйнуватися. Стан соціально-демографічної ситуації в Україні свідчить про значні деформації в розвитку населення, її структури, у тому числі працездатного. Це пов'язано зі зменшенням народжуваності та зростанням смертності. У 2014 р. в Україні народилось 465,9 тис. дітей, а померло 632,3 тис. осіб. Висока смертність – це наслідок скорочення середнього рівня тривалості життя населення. Протягом 2010-2014 рр. із 81 до 74% скоротилася ймовірність прожити повністю працездатний вік, особливо це стосується чоловіків. Якщо порівнювати з розвиненими державами світу, різниця є значно вищою. Середня очікувана тривалість життя в Україні становить 65 років, у країнах ЄС – 74 роки, у Грузії – 76,7, Молдові – 70,8, Білорусі – 70,63, Узбекистані – 71,9. На основі розрахункових даних фахівців встановлено, що середня тривалість життя в Україні за останні роки скоротилася на три-чотири роки: у чоловіків – 56,9 років, у жінок – 70,9 років. Особливо несприятливою є ситуація в сільській місцевості, де тривалість життя дорівнює в середньому 55,8 років [2].

Іншим чинником є рівень освіти в сільській місцевості, знань окремої особистості і населення в цілому, який формує якість та величину людського капіталу. Якість та рівень освіти в Україні в сільській місцевості погіршується. Доведено, що 32,2% селян мають більше 25 років трудового досвіду і ще 22,5% - від 16 до 25 років. Такий досвід, з огляду на його моральне старіння, є обмежувальним чинником використання людського капіталу. Він перешкоджає впровадженню новітніх технологій, освоєнню нових професій і здобуттю нових знань. Більшість людей, які працюють більш ніж 25 років, отримали освіту на початку своєї трудової діяльності. І якщо раніше підвищення кваліфікації відбувалось планово, періодично і за державні кошти, то протягом останніх 20 років ситуація з оновленням знань змінилась не в кращу сторону. По-перше, скоротилась частка осіб, які навчаються новим професіям і підвищують кваліфікацію, по-друге, працівники сільського господарства найменше задіяні в цих процесах. Така ситуація зумовлена низьким рівнем життя аграрних регіонів країни, скрутним матеріальним становищем, незадовільним станом освітніх закладів.

В умовах фінансової кризи аграрний сектор у сільській місцевості України переживає важкі часи, пов'язані з низьким рівнем заробітних плат, падінням професійного і культурного рівня на селі, що є причиною загострення проблеми зайнятості сільського населення. Вирішення даної проблеми вимагає невідкладних дій як із боку держави, так і з боку регіональних органів влади. Процес створення нових робочих місць на селі носить некерований характер. Постійне зростання безробіття сільського населення, особливо молоді, пов'язано з відсутністю концептуальних заходів розвитку сфери зайнятості на селі і стратегії розвитку українського села, а це, своєю чергою, вимагає державної підтримки. Відмова держави від регулювання найважливіших соціальних і економічних завдань на селі призвела до різкого зниження рівня життя населення та рівня загальної і професійної освіти сільської молоді, тому проблема зайнятості молоді в сільській місцевості є актуальною, оскільки в Україні майже 52% безробітних селян становить молодь, при цьому найвищий рівень безробіття спостерігається саме у віці 15-24 років – 10,2% [2].

Занепад українського села, низький рівень оплати праці та доходів у сільському господарстві, відсутність умов пристойного життя в сільській місцевості спричиняють той факт, що значна частина сільської молоді, навіть за наявності вакансій, мігрує в місто або за кордон заради більш престижних заробітків. Переважну більшість вибулих становлять, як правило, кваліфіковані кадри, зокрема трактористи-машиністи, водії, спеціалісти з

ремонті сільськогосподарської техніки. Відтік кваліфікованої молоді із села призводить не тільки до погіршення структури трудових ресурсів, а й негативно позначається на результатах господарювання. Крім того, слід урахувувати і матеріальний збиток, адже кошти, витрачені на підготовку кадрів для сільського господарства, переходять в інші галузі.

Рівень оплати праці в сільському господарстві становить 70% від середнього по економіці країни. За межею бідності знаходиться 16,8% сільських домогосподарств, у 48,8% - сукупні витрати не перевищували рівень прожиткового мінімуму. Низький рівень оплати праці є однією з найважливіших проблем української економіки, оскільки саме рівень оплати праці визначає такі основні макро-економічні параметри, як стандарти соціального захисту та сукупний платоспроможний попит. Стандарти оплати праці в Україні досі є надто низькими, низькою є й питома вага і витрат на робочу силу в собівартості виробництва й оплати праці у ВВП. У цілому частка оплати праці у ВВП в Україні становить 51%, тоді як у країнах Європейського Союзу – у середньому 65%.

Найбільш суттєвими недоліками системи оплати праці в Україні в сільській місцевості є: низький її рівень, що обумовлює низьку вартість робочої сили; недостатній зв'язок оплати праці з якісними характеристиками робочої сили; системи оплати праці не базуються на концепції розвитку людського капіталу; низькою є частка основної заробітної плати в її структурі; спостерігається зростання заборгованості з оплати праці. Внаслідок цього сільське населення за наявності низьких доходів не має можливості належним чином отримувати медичну допомогу, навчатися, підвищувати свою кваліфікацію та перенавчатись, розвиватись [1].

Рівень доходів сільського населення не дає їм можливості забезпечувати навіть просте відтворення виробництва, що спричинює розвиток тіньової зайнятості населення, збільшує міграцію селян до великих міст або за кордон. Ситуацію погіршує відсутність в Україні організаційно-економічного механізму регулювання оплати праці, непрозорість трудових відносин, недосконалість чинного трудового законодавства, стихійне формування нової моделі трудових відносин, що в сільській місцевості вже має ознаки рабовласницького ладу, бездіяльність органів державного управління у цій сфері.

Отже, з метою розвитку людського капіталу в сільській місцевості потрібно підвищити рівень оплати праці висококваліфікованих працівників, забезпечити належні умови праці та відпочинку, стимулювати мотивацію працівників до саморозвитку та підвищення рівня кваліфікації, впровадити інституційні зміни у сфері надання освітніх послуг, консультаційних послуг, адаптації знань і навичок через підвищення кваліфікації до сучасних вимог господарювання. Нагромадження та ефективне використання наявного людського капіталу не тільки дає змогу досягти високої конкурентоспроможності, але й забезпечує раціональне й ефективне використання всіх виробничих ресурсів, можливість запроваджувати нову техніку, технології; освоювати виробництво нових видів сільськогосподарської продукції, випуск якісної продукції і продуктів її переробки, високу продуктивність та якість праці, можливість здійснювати різні види інноваційної діяльності.

Список літератури

1. Савіцька І.М. Відтворення людського капіталу сільської місцевості: сучасний стан та тенденції розвитку / І.М. Савіцька // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2016. – №. 8 (2). – С. 75-78.
2. Savitska I.M. The current state and challenges of reproduction of the human capital agricultural sector of Ukraine / I.M. Savitska, V.V. Zaychenko // International Scientific-Practical Conference Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization: Conference Proceedings. – Klaipeda: Baltija Publishing. – P. 155-158.

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ ТА ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ

УДК 331.5.024.5

Лутай Л. А.,

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту,
Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, м. Київ

Оцінка стану та проблем регулювання ринку праці в Україні

Сучасні виклики та загрози економічному зростанню України ставлять нові завдання перед формуванням структури національної економіки та висувають нові завдання до процесів формування та регулювання ринку праці. Економічні реформи, які стрімко розвиваються в державі, зосереджують зусилля, переважно, на регулюванні масштабів офіційного безробіття за рахунок сприяння малоефективній зайнятості. Досі не створений механізм регулювання ринку праці як узгоджена взаємодія державного, договірного регулювання та саморегулювання ринку праці на підставі кращих світових зразків та особливостей складних вітчизняних соціально-економічних процесів.

Дослідження проблеми регулювання ринку праці, проведене українськими вченими С.С. Гринкевич, Ю.М. Маршавіним, Ю.Б. Чернявською, І.В. Чайкою [1, с. 141-144; 2, с. 29-37; 3, с. 185-188; 4, с. 72-76] та багатьма іншими доводить, що вона відзначається надмірною зарегульованістю ринку праці, з одного боку, та слабкістю правових та дисциплінарних механізмів, що контролюють виконання встановлених нормативів. О.М. Пищуліна, О.П. Коваль, О.О. Кочеміровська систематизували головні негативні наслідки надмірної зарегульованості ринку праці [5, с. 35-36]. Моніторинг державної служби зайнятості із визначенням її ролі в регулюванні ринку праці в Україні проведено в 2016 р. міжнародними організаціями [6].

Що стосується досліджень сучасного стану договірного регулювання трудових відносин в Україні та їх впливу на регулювання ринку праці через систему соціального діалогу, слід констатувати, що вони проводяться фрагментарно. Проблема узгодження механізмів державного регулювання і саморегулювання ринку праці займається В.Л. Міненко [7, с. 406-410].

Підкреслюючи значення наукових праць, присвячених широкому колу проблем формування, регулювання та розвитку ринку праці, слід відзначити, що багато теоретичних питань функціонування ринку праці не мають на сьогоднішній день розв'язання, зокрема, досі не сформовано концептуальні підходи механізму регулювання ринку праці в кризових умовах, які набули загрозливих обсягів у сучасних умовах. Поза дослідницькими полем залишається розробка концепції поєднання механізмів регулювання, саморегулювання і договірного регулювання ринку праці.

Проблему державного регулювання ринку праці в умовах системної кризи слід розглядати як комплексну, що потребує поєднання складових регулювання ринку праці та політики зайнятості: законодавчих та нормативно-правових; фінансових; організаційних.

Результати дослідження стану державного регулювання ринку праці дозволяють зробити наступні висновки: державне регулювання ринку праці слід розглядати як сукупність законодавчих, нормативно-правових, фінансових та організаційних

складових; законодавство про працю характеризується поєднанням сучасної нормативно-правової бази та законів, прийнятих у соціалістичному минулому. Воно відрізняється надзвичайною зарегульованістю, з одного боку, та відсутністю дієвої системи контролю – з іншого; зниження ставки єдиного соціального внеску з 40% до 22%, ставка внеску на страхування на випадок безробіття (1,3%) призвела до дефіциту коштів за всіма страховими компонентами; серйозною проблемою державної системи працевлаштування, якою займається державна служба зайнятості, є виникнення великого неформального сектору вільного від дій формальних регуляторів; державна служба зайнятості надає профорієнтаційні послуги, які дуже відрізняються між ВПО та демобілізованими учасниками АТО: простежується тенденція до зменшення долі охоплення соціальними послугами для ВПО та їх збільшення для учасників АТО, особливо це стосується працевлаштування та громадських робіт; кількість користувачів ваучерних програм постійно скорочується, що пов'язано зі змінами умов програми (zareєстрованим безробітним перестали видавати ваучери) та загальним погіршенням ситуації в країні.

Механізм договірного регулювання ринку праці здійснюється через систему соціального діалогу. Порівняльний аналіз змісту генеральної, галузевої, територіальної угод та колективного договору відносно удосконалення договірного регулювання ринку праці на різних рівнях соціального діалогу, дозволив зробити наступні висновки: терміни укладання генеральної, галузевої, територіальної угод не співпадають у часі; рівень відповідальності за невиконання угод та колективних договорів дуже низкий; узгодженість законодавчого, нормативно-правового, фінансового та організаційного видів складових регулювання ринку праці між державним, галузевим, територіальним та колективним рівнями є дуже слабкою; відсутній прозорий механізм розмежування повноважень регулювання ринку праці між органами влади та місцевого самоврядування, не врегульований механізм проведення колективних переговорів на всіх рівнях; забезпечення законодавчої та нормативно-правової реалізації державних гарантій щодо регулюючої ролі на ринку праці ВПО, учасників АТО та членів їх сімей, осіб з обмеженими можливостями, інвалідів тощо дуже слабке.

Саморегулювання ринку праці потребує базових основ узгодження таких категорій, як механізми, методи, принципи регулювання. Узгодження взаємодії механізмів державного регулювання й саморегулювання ринку праці можна визначити як встановлення їх пропорцій з урахуванням особливостей сучасних соціально-економічних процесів та світового досвіду, зміни в соціальній поведінці людини в суспільстві, обумовленими військовими діями на сході України та анексією Криму, обґрунтуванні на цій основі граничного рівня втручання держави для вирішення багатогранних проблем зайнятості населення і соціального захисту безробітних, урегулювання розбіжності в обґрунтуванні часової складової процесів узгодження та розробки моделі взаємодії механізмів саморегулювання і державного регулювання ринку праці.

У результаті виконаного дослідження визначено, що для подолання негативних наслідків соціально-економічної кризи проблему регулювання ринку праці необхідно вирішувати в комплексі, поєднуючи механізми державного, договірного й саморегулювання ринку праці з урахуванням висновків за результатами даного дослідження. Дослідження повинні здійснюватися в напрямку вдосконалення всіх регуляторних процесів механізму ринку праці в комплексі, на підставі формування соціально-орієнтованих економічних відносин і врахування світових глобалізаційних процесів.

Список літератури

1. Гринкевич С.С. Важелі державного регулювання ринку праці в Україні / С.С. Гринкевич // Наук. вісн. УкрДЛІТУ. – 2006. – Вип. 16.3. – С. 141-144.
2. Маршавін Ю. Єдина технологія обслуговування незайнятого населення в центрах зайнятості України / Ю. Маршавін, Л. Ляліна, М. Руженський, В. Поливанов та ін. – К. : Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості, 2000. – 300 с.
3. Чернявська Ю.Б. Удосконалення законодавчо-нормативних важелів державної політики регулювання вітчизняного ринку праці / Ю.Б. Чернявська, І.О. Цибульник // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 1 (128). – С. 185-188.
4. Чайка І.В. Аналіз нормативно-правової бази функціонування ринку праці / І.В. Чайка // Науковий вісник Херсонського державного університету. Вип. 9. Частина 7. – 2014. – С. 72-76.
5. Системні вади ринку праці та пріоритети його реформування : [аналіт. доп.] / О.М. Пищуліна, О.П. Коваль, О.О. Кочемировська ; за ред. Я.А. Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 72 с.
6. Функціональна оцінка державної служби зайнятості України: спільне дослідження ПРООН і МОП. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www/dszu.gov.ua>.
7. Міненко В.Л. Узгодження державних механізмів регулювання та механізмів саморегулювання на ринку праці в умовах адаптації до світового економічного простору / В.Л. Міненко // Актуальні проблеми державного управління. – 2009. – № 1. – С. 406-415.

УДК 378.4

Ткачук О. В.,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Особливості регулювання ринку праці та зайнятості населення в умовах антикризового управління економікою

Кризові явища в економіці країни зумовлюють появу низки негативних явищ на ринку праці, включаючи звільнення персоналу та зростання рівня безробіття, зростання тіньової зайнятості, зменшення рівня оплати праці, несвоєчасну виплату заробітної плати, відсутність коштів для фінансування професійного навчання і розвитку персоналу тощо. Тому в умовах антикризового управління економікою особливої актуальності набувають питання оптимізації процесу регулювання ринку праці та зайнятості населення, що є запорукою відновлення стабільного економічного розвитку, підвищення якості життя й забезпечення конкурентоспроможності економіки країни в контексті глобалізаційних тенденцій.

Основними завданнями антикризового управління є забезпечення діагностики і своєчасне виявлення негативних явищ і тенденцій на ранніх етапах їх прояву, запобігання дії цих явищ (за можливості), мінімізація впливу негативних чинників та запровадження комплексу заходів щодо виходу з кризового стану.

Регулювання ринку праці та зайнятості населення відбувається за допомогою державного регулювання та саморегулювання, при цьому регулюючий вплив має здійснюватися на засадах розвитку державно-приватного партнерства та розбудови ефективного соціального діалогу між усіма зацікавленими сторонами.

Як відзначає В.Л. Міненко, мінімізація впливу державного регулювання повинна стати визначальним принципом узгодження взаємодії механізмів державного регулювання і саморегулювання, щоб класичним регуляторам ринкової економіки на ринку праці (ціна робочої сили, попит, пропозиція робочої сили) найменше завадити виконувати функції саморегулювання [1].

До інструментів державного регулювання ринку праці відносять адміністративно-правові (встановлення обмежень на ринку праці, квот на працевлаштування громадян, що потребують соціального захисту та ін.), організаційно-економічні (виплата допомоги по безробіттю, професійне навчання безробітних, надання освітніх ваучерів, встановлення ставок оподаткування, бюджетне фінансування, інвестиційні пільги, дотації, кредитні ставки тощо) та соціально-психологічні [4].

Саморегулювання ринку праці базується на принципах вільної взаємодії попиту і пропозиції, вільного ціноутворення, конкуренції та економічної свободи.

Аналіз тенденцій зайнятості й безробіття населення та середньооблікової кількості штатних працівників у Кіровоградській області за 2000-2016 рр. (рис. 1) свідчить про низку негативних тенденцій. Так, чисельність зайнятого населення зменшилася з 435,2 тис. осіб у 2000 році до 375,7 тис. осіб у 2016 році, а середньооблікова кількість штатних працівників – з 317 тис. осіб (2000 рік) до 177 тис. осіб (2016 рік). Крім того, в 2014-2016 рр. спостерігаємо зростання чисельності безробітного населення порівняно з попереднім періодом.

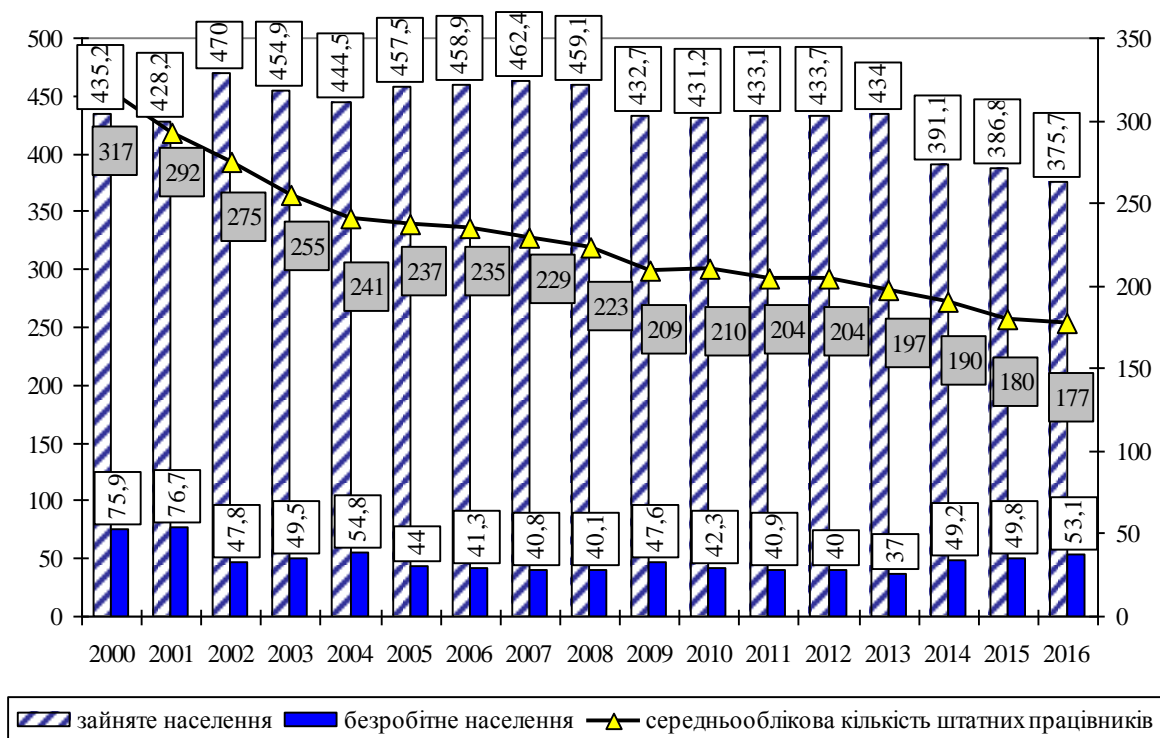

Рисунок 1 – Динаміка зайнятості й безробіття населення та середньооблікової кількості штатних працівників у Кіровоградській області за 2000-2016 рр.

Джерело: складено автором за даними [3].

Виявлені негативні тенденції стосовно розвитку ринку праці та зайнятості населення в регіоні свідчать про необхідність запровадження комплексного підходу до антикризового регулювання, яке, на наше переконання, має здійснюватися у такій послідовності:

I етап. Експрес-діагностика стану і динаміки показників розвитку ринку праці та зайнятості населення.

II етап. Поглиблена діагностика показників, які демонструють негативну динаміку за результатами експрес-діагностики та визначення чинників, що спричинили їх виникнення.

III етап. Оцінювання зовнішніх можливостей (виявлення зовнішнього потенціалу) поліпшення ситуації на ринку праці.

IV етап. Визначення внутрішніх резервів поліпшення ситуації на ринку праці.

V етап. Формування та реалізація комплексної програми антикризового регулювання ринку праці та зайнятості населення, встановлення критеріїв моніторингу ефективності її реалізації.

Таким чином, напрями вдосконалення регулювання ринку праці та зайнятості населення відповідно до реалій сьогодення включають:

- забезпечення збалансованості ринків праці та освітніх послуг;
- вдосконалення законодавчо-нормативної бази та приведення її у відповідність зі світовими стандартами;
- сприяння розвитку гнучких та дистанційних форм зайнятості;
- підвищення якості підготовки фахівців в системі професійної освіти відповідно до потреб інноваційного розвитку економіки;
- сприяння розвитку інноваційно орієнтованих навичок і компетенцій;

- розвиток системи навчання упродовж життя;
- створення нових високопродуктивних робочих місць та модернізацію існуючих та ін.

На думку фахівців, створення нових робочих місць можна стимулювати шляхом реформування трудового законодавства з одночасним забезпеченням достатнього рівня соціального захисту працівників. Потрібно сприяти скороченню витрат на оплату праці та диверсифікації контрактів, переходячи до моделі флексік'юриті, що забезпечує збалансованість гарантій зайнятості та гнучкості ринку праці (на основі підтримки доходів або економічної активності замість жорсткого захисту робочих місць). Створення робочих місць можна прискорити, заохочуючи підприємництво за допомогою навчання, надання доступу до фінансування, консультативних послуг та допомоги у налагодженні ділових зв'язків [2].

Отже, забезпечити ефективне регулювання ринку праці та зайнятості населення в умовах антикризового управління економікою можливо за рахунок поєднання традиційних методів регулюючого впливу та новітніх підходів, заснованих на врахуванні сучасних світових тенденцій.

Список літератури

1. Міненко В.Л. Теоретико-методологічні засади узгодження взаємодії механізмів державного регулювання і саморегулювання ринку праці / В.Л. Міненко // Теорія та практика державного управління. – 2013. – Вип. 3. – С. 149-156.
2. Навички для сучасної України: огляд / [К. Дель Карпіо, О. Купець, Н. Мюллер, А. Олефір]. – Міжнародний банк реконструкції та розвитку; Світовий банк. – 2017. – 41 с.
3. Офіційний сайт Головного управління статистики у Кіровоградській області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kr.ukrstat.gov.ua>.
4. Юрчик Г. Механізм державного регулювання національного ринку праці в сучасних умовах / Г. Юрчик // Україна: аспекти праці. – 2014. – № 3. – С. 11-20.

УДК 331.52: 331.5.024.52

Іщенко Н. А.,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та планування,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Тенденції розвитку регіонального ринку праці

Світовий досвід переконливо свідчить, що мотивація людини до праці, ефективної зайнятості завжди залежить від стану соціально-трудова відносин, соціальної напруги на ринку праці. Гострота протиріч у соціально-трудова сфері неодмінно впливають на формування трудових мотивів. Якщо спостерігається соціальна несправедливість в оцінці праці, трудових досягнень, соціально несправедливий розподіл доходів у суспільстві – це негативно позначається на мотивації, призводить до зниження продуктивності праці, деформації трудових мотивів, руйнації трудових цінностей. Соціальна напруга на ринку праці може загрожувати соціальними конфліктами, нести небезпеку втрат і руйнацій із масштабними наслідками, навіть до уповільнення розвитку суспільства, деградації економіки тощо.

Аналіз статистичних даних за 2013-2015 рр. доводить, що Кіровоградська область, порівняно з іншими областями України, погіршила рейтингові позиції за низкою найважливіших показників регіонального людського розвитку, зокрема:

– загальним індексом регіонального людського розвитку Кіровоградська область змістилася у рейтингу областей з 20-го місця у 2013 р. на 22-е місце у 2014-2015 рр. (отже, в області, порівняно з іншими регіонами, стали гіршими умови щодо можливостей забезпечити доступ до знань, матеріальний добробут, прожити довге та здорове життя);

– “відтворення населення” – з 22-го у 2013-2014 рр., на 20-те місце у 2015 р. (причинами є низький рівень середньої тривалості життя, високі коефіцієнти смертності, а також незадовільні регіональні результати міграційного руху як результат загальної непривабливості робочих місць, доходів, умов проживання в регіоні);

– “добробут” (охоплює показники рівня і глибини бідності, валового регіонального продукту, купівельної спроможності доходів, та інше) – з 12-го місця у 2013 р., на 16-е у 2014 р., на 13-е місце у 2015 р.;

– “освіта” (характеризує охоплення дітей дошкільними закладами, усіма видами освіти, середню тривалість навчання, частку осіб із вищою освітою, середній бал за результатами ЗНО) – з 7-го місця у 2013 р., на 13-е у 2014 р., на 10-е місце у 2015 р.;

– “комфортне життя” (відображає забезпеченість житлом, стан навколишнього середовища, обсяг реалізованих населенню послуг) – з 13-го місця у 2013 р., на 17-е у 2014 р., на 14-е місце у 2015 р.;

– “гідна праця” (характеризує рівень зайнятості населення, рівень безробіття, співвідношення середньої та мінімальної заробітної плати, рівень охоплення соціальним страхуванням) – з 12-го місця у 2013 р., на 17-е у 2014 р., на 14-е місце у 2015 р.;

– “соціальне середовище” (відображає ступінь соціальної безпеки, соціально-психологічний клімат, у т. ч. коефіцієнт злочинності, ризику так званих “соціальних хвороб” – активного туберкульозу, алкоголізму, розладів психіки, коефіцієнт підліткової народжуваності та інше) – Кіровоградська область змістилася у рейтингу з

21-го місця у 2013 р., на 22-е місце у 2014-2015 рр. Особливої уваги соціальних партнерів потребують такі тривожні тенденції: у 2014-2015 рр. Кіровоградській області був притаманний один із наднизьких рівнів інтегрального індексу соціального середовища. Це сигналізує про досить гострі проблеми соціальної безпеки, що не може не впливати негативно на соціальне самопочуття населення області і загальний стан соціально-трудова відносин [2].

Отже, за результатами загальної рейтингової оцінки людського розвитку у 2014-2015 р.р. Кіровоградську область віднесено до регіонів-аутсайдерів, оскільки область опинилась на останньому місці в рейтингу завдяки наднизьким показникам “відтворення населення”, “соціального середовища”, “добробуту”, “комфортного життя” та “гідної праці”. Порівняно з 2013 р. відбулося погіршення показників практично за всіма складовими індексу людського розвитку. На регіональному ринку праці відбувається зниження попиту на працю, зростання безробіття, дефіцит робочих місць з гідними умовами та оплатою праці.

Протягом 2014-2016 рр. на ринку праці Кіровоградської області посилювалися певні негативні тенденції, а саме – зменшились рівень економічної активності населення (з 61,0% до 60,4%), рівень зайнятості (з 54,2% до 52,9%), зріс рівень безробіття (з 11,2% у 2014 р. до 12,4% у 2016 р.). Разом з тим, трудовий потенціал регіону швидко зменшується (у 2016 р. нараховував 428,8 тис. осіб, що на 11,5 тис. осіб менше, ніж у 2014 р.).

Водночас, аналіз складу економічно неактивного населення дозволяє звернути увагу на іншу негативну тенденцію: все більше осіб працездатного віку залишається за межами офіційного сектору економіки області. Так, у 2016 р. порівняно з 2014 р. на 2,2 тис. зросла кількість осіб працездатного віку, які за статистикою класифікуються як економічно неактивні особи. Загалом таких осіб нараховується 175 тис. осіб [1].

Останнє викриває наявність гострих проблем на регіональному ринку праці, які стосуються, передусім, обмежених можливостей для задоволення пріоритетних соціальних потреб працівників і тих, хто шукає роботу на прийнятних умовах. Йдеться про оплату праці, яка задовольняє уявлення працівників про прийнятний дохід, безпечні умови трудової діяльності.

Аналіз галузевих пропорцій зайнятості населення на ринку праці Кіровоградської області дає змогу констатувати, що структурна перебудова економіки регіону за своєю результативністю та змінами увійшла у протиріччя з вимогами завдань інноваційного розвитку. З цих позицій розподіл зайнятих за секторами і галузями не можна вважати ефективним. Так, найбільша кількість зайнятих зосереджена у сільському господарстві (наприклад, у 2015 р. – 109,4 тис. осіб). Більше половини з них зайняті в особистих селянських господарствах, функціонування яких ґрунтується, переважно, на простій фізичній праці з низькою продуктивністю. Друга за обсягами зайнятості є сфера торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (64,4 тис. осіб), третя – промисловість (50,5 тис. осіб) [3].

Регіональному ринку праці Кіровоградської області притаманні такі соціально-економічні доміанти напруженості соціально-трудова відносин, які послаблюють мотивацію ефективної зайнятості: вкрай висока диференціація в доходах; соціально несправедлива заробітна плата; заборгованість з виплат заробітної плати; незадовільні умови праці (шкідливі, несприятливі, небезпечні); вимушена неповна зайнятість, вивільнення працівників; безробіття; асиметрія між підготовкою кадрів і попитом на них; нестача кваліфікованих робочих кадрів; слабкий соціальний захист; порушення та ігнорування умов колективних трудових угод (договорів) з боку роботодавців, тотальне зростання недовіри до роботодавців, керівників підприємств, лідерів профспілок та інше.

Таким чином, реформи, орієнтовані суто на економічну парадигму, без урахування соціальних цінностей, неодмінно стають перешкодою економічного зростання, оскільки негативно позначаються на стані соціально-трудої сфери, якості людського розвитку, мотивації ефективної зайнятості. Наявність гострих протиріч у сфері соціально-трудої відносин засвідчує нестачу зрілої соціальної відповідальності держави, роботодавців і профспілок за стан соціально-трудої сфери в Україні і її регіонах зокрема. На прикладі наведених результатів аналізу, що стосуються Кіровоградської області, зрозуміло, що наслідком деформацій у сфері доходів, зайнятості стає недовикористання трудового потенціалу населення області, деградація незатребуваних знань і професійних якостей, руйнація мотивів до ефективної праці, що, врешті-решт, перешкоджає розвитку бізнесу, економіки регіону загалом, не говорячи про перспективи покращення добробуту населення, соціальної інфраструктури. Зміна ситуації на краще потребує активного соціального діалогу, спільних заходів із боку представників влади, бізнесу та профспілок у регулюванні доходів, зайнятості, забезпеченні реальної соціальної захищеності населення. Пошук дієвих інструментів та невикористаних резервів економічного зростання принесе бажаний кінцевий ефект тоді, коли влада на всіх рівнях, усі соціальні партнери зможуть визнати і довести на практиці, що саме якісний людський розвиток є кінцевою метою їх взаємодії. Виходячи з таких позицій, видатки на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист мають розглядатися не як “витрачання” бюджетних коштів, а як соціальні інвестиції, які могли б суттєво вплинути на розвиток економіки регіонів. Без подолання причин соціальної напруги на ринку праці не варто розраховувати на формування високої мотивації людей до ефективної зайнятості, досягнення стійкого економічного зростання регіону.

Список літератури

1. Економічна активність населення у 2016 році : [статистичний бюлетень]. – К. : Державна служба статистики України, 2017. – 23 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua).
2. Регіональний людський розвиток : [статистичний бюлетень]. – К. : Державна служба статистики України, 2016. – 56 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua).
3. Регіони України 2016, Частина 1 : [статистичний збірник]. – К. : Державна служба статистики України, 2016. – 299 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua).
4. Семикіна М.В. Мотивація ефективної зайнятості: пошук оптимальної стратегії : [монографія] / М.В. Семикіна, Н.А. Іщенко. – Кіровоград : КОД, 2012. – 214 с.

УДК 316.346.2:303.62

Бугаєва М. В.,кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та підприємництва,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Гендерні аспекти сфери зайнятості в Україні та світі

Формування українського ринку праці склалося в результаті перерозподілу зайнятості населення між сферами, галузями і підприємствами, обумовленого ринковою трансформацією і структурними зрушеннями в економіці в останній декаді ХХ століття. Характерними рисами трансформаційних процесів ринку праці 90-х років були такі вектори руху робочої сили: з державних підприємств – на приватні і акціонерні, з великих – на середні і малі, з індустріальних галузей – у сферу послуг, з роботи за наймом – у самозайнятість і бізнес, з формального сектора економіки – у неформальний. На сучасному етапі український ринок праці, враховуючи багато його характеристик, не може бути віднесений до числа розвинених і цивілізованих. Вітчизняний ринок праці сильно деформований і функціонує із стійким порушенням таких стихійних регуляторів зайнятості, як вартість і ціна робочої сили, свобода переміщення праці і капіталу, конкуренція тощо. Нові проблеми у сфері соціально-трудових відносин, актуальні для нашого часу, на нашу думку, значною мірою обумовлені ще й гендерними особливостями змін у масштабах і структурі зайнятості населення. Це і послужило підставою для визначення гендерних аспектів сфери зайнятості в Україні та світі.

Аналіз наукових джерел доводить, що проблематика гендерної рівності не втрачає своєї актуальності і постійно обговорюється в наукових колах. Експерти відмічають тенденції підвищення соціальної та професійної ролі жінок у суспільстві. У дослідженнях Е.М. Лібанової, О.В. Макарової, С.Ю. Аксьонової, Г.В. Герасименко, І.П. Майданік, Л.Г. Ткаченко здійснений поглиблений аналіз сучасних проблем гендерної нерівності на вітчизняному ринку праці та охарактеризовані її основні складові. Завдяки представленим у них результатам, проблема гендерної рівності в Україні отримала якісну та кількісну оцінку.

Разом з тим, в Україні проблематика гендерної рівності все ще не розглядається як пріоритетна на рівні держави. Тому вивчення гендерних аспектів сфери зайнятості не втрачає свого вагомого значення для пошуку шляхів вирішення проблеми гендерної нерівності на ринку праці.

В Україні як на рівні окремої родини, так і в масштабах усієї країни, має місце гендерний дисбаланс. Дослідження українських науковців свідчать про те, що гендерні відмінності в Україні стосуються тривалості життя жінок і чоловіків (різниця перевищує 10 років на користь жінок); доходів (майже вдвічі більших для чоловіків); доступу до освіти (відсоток жінок, що вступають до вищих навчальних закладів, вищий відповідного показника для чоловіків); доступу до економічних ресурсів тощо. Вчені зосереджують увагу на тому, що традиційні гендерні ролі обмежують розвиток особистості і ведуть до соціальної нерівності, що загалом знижує ефективність використання трудового потенціалу нації.

Теоретичний аналіз свідчить, що гендерна проблематика як породження офіційно установлених та неофіційно визнаних нерівних можливостей жінок і чоловіків щодо доступу до структур влади, сфери освіти, науки, культури, зайнятості, доходу та

власності, пронизуючи всі сфери цивілізаційного розвитку, залишається актуальною й не остаточно вирішеною. Причини ускладнень з її вирішенням у складному плетиві характеристик двох домінуючих на планеті соціальних груп, організованих природою за статевою ознакою, де одиничне співіснує з множинним, закономірне з хаотичним, кількісне з якісним. Чи не єдина з таких характеристик, доступних для аналізу, це кількісні співвідношення між населенням чоловічої та населенням жіночої статі, яке сукупно складає на початок 2016 року 7,44 млрд. осіб, серед яких на 100 жінок у світі у середньому припадає 102 чоловіки.

З посеред 225 країн світу для переважної більшості характерним є відносно збалансоване співвідношення між кількістю чоловіків та кількістю жінок: для 123 країн – у діапазоні від 0,9 до 1,0; для 86 країн – від 1,0 до 1,1 [5]. Для шести країн (Бутан, Гренландія, Палау, Саудівська Аравія, Сен-Бартелемі) співвідношення складає від 1,1 до 1,2, для двох країн (Бахрейн, Оман) – від 1,2 до 1,3. Україна підпадає до списку семи країн (Білорусь, Вірменія, Естонія, Зімбабве, Литва, Росія, Україна) із співвідношенням населення чоловічої статі до населення жіночої статі від 0,8 до 0,9. Найменшим відношенням виділяється лише одна країна – Північні Маріанські Острови (0,74).

Зрозуміло, що знаходження України у списку семи із 225 країн світу за ознакою, коли кількість населення чоловічої статі суттєво поступається кількості населення жіночої статі, не може не позначатися на соціально-економічному розвитку з позиції застосовуваної гендерної політики.

Аналіз даних щодо валового національного доходу країн світу на душу населення [2] та співвідношення населення чоловічої та жіночої статі [5], а також їх порівняння з відповідними даними стосовно України [3; 4] виявляє закономірними залежності, які стосуються ВВП на душу населення для країн світу ($w\text{w}p\text{k}s$, \$) та для України ($w\text{w}r\text{u}a$, \$), співставно зі співвідношенням населення чоловічої ($n\text{a}s\text{m}$) та жіночої ($n\text{a}s\text{j}$) статі (для країн світу – $q\text{n}\text{a}s = n\text{a}s\text{m}/n\text{a}s\text{j}$; для України – $q\text{n}\text{a}s\text{u}\text{a} = n\text{a}s\text{m}\text{u}\text{a}/n\text{a}s\text{j}\text{u}\text{a}$):

$$w\text{w}p\text{k}s = 130323 \times q\text{n}\text{a}s - 102237, \text{ для країн, де } 0,8 \leq q\text{n}\text{a}s < 0,9; \quad (1)$$

$$w\text{w}p\text{k}s = 382227 \times q\text{n}\text{a}s - 339675, \text{ для країн, де } 0,9 \leq q\text{n}\text{a}s < 1,0; \quad (2)$$

$$w\text{w}p\text{k}s = 45459 \times q\text{n}\text{a}s - 28797, \text{ для країн, де } 1,0 \leq q\text{n}\text{a}s < 2,2; \quad (3)$$

$$w\text{w}r\text{u}\text{a} = -143333333 \times q\text{n}\text{a}s\text{u}\text{a}^2 + 245996666 \times q\text{n}\text{a}s\text{u}\text{a} - 105544400, \text{ для України, де } 0,854 < q\text{n}\text{a}s\text{u}\text{a} < 0,861 \text{ на інтервалі } 2010\text{-}2015 \text{ рр.} \quad (4)$$

Відмічаємо, що для країн світу значення $q\text{n}\text{a}s$ позитивно впливають на $w\text{w}p\text{k}s$, тобто виявлено закономірним, що зі збільшенням співвідношення населення чоловічої і жіночої статі значення валового національного доходу, вираженого показником ВВП на душу населення, збільшується. З'ясовано (формули (1)-(3)), що темпи збільшення визначаються, окрім всього, наявним для країни співвідношенням у ній населення чоловічої і жіночої статі, яке є для кожної країни її гендерною ознакою. Щодо України, то $w\text{w}r\text{u}\text{a}$ має вигляд параболи з вершиною-максимумом у 2013 році: до цього значення $w\text{w}r\text{u}\text{a}$ збільшувалося, після цього зменшується, незважаючи на те, що $q\text{n}\text{a}s\text{u}\text{a}$ продовжує збільшуватися.

В таблиці 1 представлено результати аналізу динаміки населення України за гендерною ознакою, ВВП та співставлень з макроекономічними характеристиками, характерними саме для України.

Гендерна ознака, залишаючись постійною за відношенням кількості чоловіків до кількості жінок впродовж 1990-2016 рр., – свого роду константа, за якою в середньому на 100 жінок налічується 86 чоловіків. Критерієм порушення гендерної ознаки вважатимемо відхилення відношення кількості чоловіків до кількості жінок у групі осіб, яка підлягає дослідженню, від устанавленого статистично значення 0,86. Принагідно зауважимо, що до 1990 р. значення гендерної ознаки було різним: з 1926 р. по 1959 р. її

значення понижувалося від 0,938 до 0,798, в інтервалі 1959-1990 рр. її значення підвищувалося, стабілізувавшись на відміченій нами позиції 0,86.

Таблиця 1 – Динаміка населення України за гендерною ознакою (ГО) і ВВП

	Всього, тис. осіб	Чоловіки, тис. осіб	Жінки, тис. осіб	Гендерна ознака, (чол./жін.)	ВВП на душу населення, грн.	ВВП, млн. грн.
г	n	nm	nj	qo	wwpdn	wwp
2010	45962,9	21107,1	24675,5	0,86	23600,4	1082569
2011	45778,5	21032,6	24565,6	0,86	28813,9	1316600
2012	45633,6	20976,7	24476,6	0,86	30912,5	1408889
2013	45553,0	20962,7	24410,0	0,86	31988,7	1454931
2014	45426,2	20918,3	24327,6	0,86	35834,0	1566728
2015	42929,3	19787,8	22971,9	0,86	-	-
2016	42760,5	19717,9	22873,0	0,86	-	-

Джерело: сформовано і оброблено автором за джерелом [4].

З наведених у таблиці даних отримуємо (за відомих обставин отримані співвідношення не розповсюджуються на 2015-2016 рр.):

$$wwp = 40000000 - 867,85 \times n, \quad R^2 = 0,9745, \quad (5)$$

$$wwpdn = 1000000 - 21,466 \times n, \quad R^2 = 0,9795, \quad (6)$$

$$wwp = 50000000 - 2491,9 \times nm, \quad R^2 = 0,9889, \quad (7)$$

$$wwpdn = 1000000 - 61,281 \times nm, \quad R^2 = 0,9795, \quad (8)$$

$$wwp = 30000000 - 1321,9 \times nj, \quad R^2 = 0,9745, \quad (9)$$

$$wwpdn = 833528 - 32,80 \times nj, \quad R^2 = 0,9715, \quad (10)$$

При зазначеній величині достовірності апроксимації табличних даних наведеними співвідношеннями робимо висновок:

– в усіх відмічених співвідношеннями (5)-(10) випадках як значення валового внутрішнього продукту (wwp), так і валового внутрішнього продукту на душу населення (wwpdn) зменшується при збільшенні кількості населення (n), кількості чоловіків (nm), кількості жінок (nj);

– темпи зменшення значень як валового внутрішнього продукту (wwp), так і валового внутрішнього продукту на душу населення (wwpdn) нижча при збільшенні кількості жінок (nj) порівняно з кількістю чоловіків (nm): для wwp – на 970 млн. грн. на тисячу осіб (2491,9-1321,9=970); для wwpdn – на 28,481 грн. на тисячу осіб (61,281-32,80=28,481).

Останнє, у свою чергу, свідчить про те, що макропоказники, якими у даному випадку є ВВП та ВВП на душу населення, більш чутливі до змін, які стосуються чоловічої статі. В інтересах отримання позитивного ефекту (у випадку, відображеному наведеною статистикою та отриманими на її основі співвідношеннями) у разі уможливлення змін у кількості населення чоловічої чи/та жіночої статі (у напрямку їх збільшення), перевагу у працевлаштуванні доцільно надавати жінкам: при збільшенні їх кількості зменшення ВВП (як і ВВП на душу населення), як спостерігаємо з результатів аналізу, відбувається більш повільними, порівняно з чоловіками, темпами.

Виявлене певною мірою суперечить твердженням, які стосуються ситуації з цього приводу у деяких країнах світу. Цитуємо за [1]: “Більше залучення жінок до складу робочої сили може підвищити ВВП США на 5%, Японії – на 9%, Італії – на 11%, Південній Африці – на 10%“. Там же відмічено, що “для України такі розрахунки не проводились, але можна припустити, що чистий приріст вітчизняного ВВП від

активнішого залучення жінок до економіки може скласти 9-12%”. На відміну від проаналізованих нами кількісних змін, йдеться про більш активне залучення жінок до економіки, що важко піддається прямому аналізу.

Гендерна рівність посідає важливе місце у забезпеченні добробуту здорового суспільства та знаходиться в центрі економічного та соціального прогресу. Проте, впровадження принципів гендерної рівності у повсякденне життя українського суспільства є досить складним та тривалим процесом, який має включати об’єктивну оцінку сучасного стану у цій сфері, як на рівні держави, так і на регіональному рівні. Результати здійсненого аналізу поглиблюють наукові уявлення про існування гендерних проблем у зайнятості населення України. Вирішення проблеми економічної гендерної нерівності потребує змін соціальної політики, які включають зміни трудового та соціального законодавства з метою посилення адресності соціального захисту найбільш вразливих верств населення (серед яких, як про те йшлося вище, домінують жінки), регулюючі заходи в сфері оплати праці, подальшу послідовну підтримку розвитку жіночого підприємництва та самозайнятості.

Список літератури

1. Аналіз та рекомендації щодо згладжування гендерної нерівності в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://voxukraine.org/2016/02/19/analyze-ta-rekomendatsii-shchodo-zglazhuvannya-gendernoi-nerivnosti-ua/>
2. Глобальный рейтинг экономик по показателю валового национального дохода на душу населения. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-gni/rating-countries-gni-info>
3. Динаміка ВВП України з 2002 по 2016 роки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://seosait.com/dinamika-vvp-ukrainy-s-2002-po-2016-gody>.
4. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukrstat.gov.ua
5. Список країн за співвідношенням населення чоловічої та жіночої статі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

УДК 316.346.2:303.62

Авраменко О. В.,
доктор фізико-математичних наук, професор,
завідувач кафедри прикладної математики, статистики та економіки,
Акбаш К. С.,
кандидат фізико-математичних наук,
*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

Аналіз та впровадження методики статистичного оцінювання гендерної рівності в Україні на прикладі Кіровоградської області

Гендерна нерівність гальмує розвиток суспільства, що знаходить своє підтвердження у таких негативних наслідках, як зростання витрат на добробут і управління, зниження продуктивності праці, уповільнення економічного зростання. Саме тому досягнення гендерної рівності наразі стає центральним показником розвитку кожної країни щодо нарощування людського капіталу. ООН відносить цю проблему до категорії глобальних і рекомендує державам змінювати гендерні моделі, орієнтовані на збереження системи нерівних цінностей і подвійних стандартів [1].

На відміну від країн ЄС, у практичному втіленні суттєвого прогресу досягти не вдалося, що й зумовлює низькі позиції України в міжнародних рейтингах із гендерної рівності та значне відставання від європейських показників. В Україні, як і раніше, для жінок існують реальні перепони на ринку праці, і їх коріння містяться у самій системі організації зайнятості та у проблемах, з якими стикаються жінки, прагнучи поєднати професійну діяльність з виконанням сімейних обов'язків. Зазначимо, що проблеми гендерної нерівності є у деякій мірі відмінними в різних регіонах нашої держави, тому доцільним є проведення поглибленого статистичного гендерного аналізу окремих регіонів. Зокрема, для Центральноукраїнського регіону вивчення стану гендерної нерівності та вироблення шляхів його покращення доцільно провести на прикладі Кіровоградської області.

ЦДПУ ім. В.Винниченка є членом консорціуму десяти університетів із Литви, Угорщини, Греції, Марокко, Тунісу та України, які об'єдналися для виконання міжнародного проекту "Гендерні студії: крок до демократії та миру у сусідніх з ЄС країнах з різними традиціями" у рамках програми Європейської комісії ЕРАЗМУС+ [2]. Професорсько-викладацький склад кафедри прикладної математики, статистики та економіки вивчає та адаптує світові та європейські методики обрахунку гендерно-чутливих індикаторів, враховуючи національні та регіональні особливості. Результати первинного гендерного статистичного аналізу та моніторингу були представлені у статтях та матеріалах міжнародних заходів у Марокко [3] та Україні [4], тут наведемо тільки деякі результати попередніх досліджень [5-8]. Отже, учасники проекту здатні кваліфіковано інтерпретувати показники розвитку людського потенціалу з урахуванням гендерного фактору.

Огляд гендерного статистичного інструментарію у світі. Інструментами гендерного моніторингу, тобто оцінки гендерної рівності на національному та світовому рівнях, є ряд індикаторів або гендерних індексів. Гендерні індекси або гендерно-чутливі індикатори посідають важливе місце в системі соціальних

індикаторів. Гендерні індекси є унікальним інструментом, що синтезує складне та багатомірне поняття гендерної рівності у зручний для користування показник, який легко піддається інтерпретації.

В Україні на державному рівні гендерні індекси не запроваджено, також немає єдиної організації, яка б складала ці індекси постійно та на регулярній основі. Однак деякі показники по Україні, розраховані європейськими та міжнародними організаціями, містяться в міжнародних і глобальних рейтингах. Наведемо ряд основних гендерних індексів та індикаторів, які визначені цими організаціями [9-13]:

1. Індекс людського розвитку (Human Development Index).
2. Індекс гендерного розвитку (Gender development index).
3. Ступінь гендерної довіри або ступінь реалізації прав жінок (Gender Empowerment Measure).
4. Індекс гендерної нерівності (Gender Inequity Index).
5. Індекс людського розвитку, скоригований з урахуванням нерівності (Inequality-adjusted Human Development Index).
6. Індекс глобального гендерного розриву (The Global Gender Gap Index).
7. Індекс економічних можливостей жінок (Women's Economic Opportunity Index).
8. Індекс соціальних інститутів і гендеру (Social Institutions and Gender Index).
9. Індекс гендерної справедливості (Gender Equality Index).

У цілому за багатьма гендерними показниками Україна відноситься до країн з високим рівнем людського розвитку. Але ці показники набагато гірші ніж у багатьох Європейських країнах. У політичному арсеналі достатньо інструментів, щоб сприяти досягненню гендерної рівності та ефективності розвитку. Проте, щоб відповідні заходи стали по-справжньому дієвими, політики повинні враховувати місцеві реалії. Усунення гендерної дискримінації у багатьох випадках залежатиме від розуміння проблеми, відповідної гендерної просвіти, знання міжнародних стандартів і успішних прикладів із досягнення гендерної рівності. Зазначимо, що ні на національному ні на регіональному рівні обрахунки гендерних індикаторів в Україні не виконуються, тому доцільно розпочати нові перспективні дослідження на прикладі Кіровоградської області.

Перспективи дослідження полягають у проведенні адаптації методик ЄС, аналізу досягнень у сфері гендерної рівності, виявленні її слабких місць, а також розрахунку та аналізу показників гендерного паритету в основних сферах людської діяльності для Кіровоградської області з перспективою поширення результатів на загальнодержавний рівень.

Завданнями дослідження є:

1. Сформувані базу методик обрахунку гендерних індикаторів на основі вивчення технічних додатків доповідей та джерел отримання гендерних даних ЄС.
2. Проаналізувати всі складові кожного гендерного індексу, їх питомі ваги та, за необхідності, скорегувати вимоги до деяких показників враховуючи місцеві реалії, зокрема, вивчити різні підходи до підліткової народжуваності, термінів економічної активності та інших характерних особливостей Кіровоградської області.
3. Зібрати та проаналізувати гендерні дані на предмет гендерного паритету у наступних сферах: демографія, охорона здоров'я, освіта, зайнятість та безробіття, соціальний захист.
4. Порахувати всі можливі гендерні індекси за останні 10 років та проаналізувати динаміку зміни цих індексів на Кіровоградщині.
5. Розробити рекомендації щодо підвищення гендерної рівності та розвитку людського потенціалу з урахуванням гендерного фактору у Кіровоградській області.

6. Сприяти поширенню вдосконалених методик та отриманих результатів на загальнодержавному рівні.

Успішне виконання даного дослідження буде сприяти виробленню розуміння гендерної проблематики, поширенню гендерної просвіти, усуненню гендерної дискримінації, вдосконаленню та адаптації міжнародних стандартів та впровадженню успішних світових прикладів із досягнення гендерної рівності до ситуації на Кіровоградщині зокрема та в Україні у цілому.

Список літератури

1. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті Європейської стратегії України / Центр Разумкова. – К. : Видавництво “Заповіт”, 2016. – 244 с.
2. Avramenko O. Project GeSt and Relevance of Gender Studies in High Education / O. Avramenko. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gestproject.eu/wp-content/uploads/2016/11/Final_All_GeSt_Morocco_2016_.pdf
3. International Conference: Gender, Identities and Education. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gestproject.eu/international-conference-gender-identities-and-education/>
4. GeSt International School in Ivano-Frankivsk. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gestproject.eu/international-school-13-17-march-2017/>
5. Акбаш К. Гендерний аналіз як практична складова підготовки магістрів за спеціалізацією “Гендерні студії: науковий аспект” / К. Акбаш, Н. Пасічник, Р. Ріжняк // Наукові записки. – 2017. – Випуск 11. – Серія : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Частина 4. – Кропивницький : РВВ КДПУ ім. В.Винниченка. – С. 3-9.
6. Akbash K. Calculation of the Index of Gender Factor Development / K. Akbash. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gestproject.eu/wp-content/uploads/2016/11/Final_All_GeSt_Morocco_2016_.pdf
7. Lupan I. Gender Analysis of First-year Students of Pedagogical and Technical Specialities / I. Lupan. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gestproject.eu/wp-content/uploads/2016/11/Final_All_GeSt_Morocco_2016_.pdf
8. Pasechnic N. Gender Economics in Ukraine: the main Areas of Research / N. Pasechnic. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gestproject.eu/wp-content/uploads/2016/11/Final_All_GeSt_Morocco_2016_.pdf
9. Inequality-adjusted Human Development Index (IHDI). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hdr.undp.org/en/content/inequality-adjusted-humandevelopment-index-ihdi>
10. World Economic Forum. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org>
11. Women’s economic opportunity: A new global index and ranking. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://graphics.eiu.com/upload/weo_report_June_2010.pdf
12. Social Institutions & Gender Index. – 2014. – Synthesis Report. – OECD. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.oecd.org/dev/development-gender/BrochureSIGI2015-web.pdf>
13. Measuring Inequity: The 2012 Gender Equity Index. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.socialwatch.org/node/14365>

УДК 330.14.012

Коваленко С. В.,

асистент кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Тенденції кадрового забезпечення агропромислового сектору Кіровоградської області

Реалізація стратегії аграрної політики щодо забезпечення продовольчої безпеки країни, нарощування обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції, створення селянам умов для вільного вибору видів виробничої діяльності, оздоровлення економічного стану сільськогосподарських підприємств, активізації інвестиційної діяльності та розв'язання соціальних проблем села значною мірою залежить від ефективності використання кадрового потенціалу сільського господарства. З огляду на викладене, а також на ситуацію, що склалася в системі управління персоналом новостворених аграрних підприємств, дослідження формування кадрового потенціалу аграрного сектора регіону є актуальною прикладною науковою проблемою.

Одним із вирішальних факторів підвищення ефективності сучасного вітчизняного сільськогосподарського виробництва є покращення забезпеченості аграрної сфери ресурсами живої праці. Фізичні та інтелектуальні здібності людини виступають основною рушійною силою виробництва, незалежно від організаційно-правової форми його здійснення.

Кадрова політика підприємства, формуючи вихідні положення розвитку його кадрового потенціалу, являє собою генеральний напрям роботи з кадрами, і включає сукупність принципів, методів, форм, цілей і завдань, спрямованих на збереження та зміцнення високопродуктивного колективу, здатного своєчасно реагувати на вимоги ринку, виходячи зі стратегічної місії організації.

Кадрова політика на аграрному ринку формується під впливом негативних суспільно-політичних та соціально-економічних процесів. Скорочення виробництва, стрімке зниження рівня добробуту сільських жителів, складний фінансовий стан аграрних формувань створили умови, за яких потенційні роботодавці, в переважній більшості, не можуть розраховувати на залучення високопрофесійних спеціалістів, особливо молодих. Характерною рисою розвитку кадрового потенціалу є скорочення чисельності зайнятих та висока плинність кадрів.

Станом на 1 січня 2017 року в сільській місцевості області проживало 358,5 тис. осіб. Чисельність економічно-активного населення працездатного віку – 142,3 тис. осіб, чисельність зайнятого населення – 121,8 тис. осіб., безробітного – 19,5 тис. осіб [1].

Незайнятість значної кількості сільського населення та нераціональна політика держави у цій сфері, призводить до деградації робочої сили та деформації моральних засад існування сільської громади та селянської сім'ї.

Суттєвим чинником пореформеного розвитку аграрного сектора є те, що освітньо-кваліфікаційний рівень працівників сільського господарства найнижчий у порівнянні з іншими галузями національної економіки.

Проблемний характер забезпеченості сільськогосподарського виробництва кваліфікованими кадрами значною мірою зумовлений їх плинністю і відсутністю ефективних механізмів закріплення молодих спеціалістів на виробництві. При цьому, саме молодіжний сектор у сучасних умовах господарювання виступає одним із головних факторів інтенсифікації сільськогосподарського виробництва.

Основними причинами такого стану є негативні соціально-економічні чинники: незадовільні житлові та культурно-побутові умови проживання, недостатня забезпеченість населення села дошкільними дитячими закладами; сезонність праці; низький рівень механізації, електрифікації та автоматизації виробничих процесів. Слід зазначити, що найбільш занедбаним питанням кадрової політики на селі є матеріальне стимулювання високопродуктивної праці.

Так, середньомісячна заробітна плата зайнятих у сільському господарстві області протягом 2016 рік склала – 4017 грн., для порівняння добувна промисловість – 6372 грн., фінансова та страхова діяльність – 5444 грн. [1]. При цьому гроші виплачують нерегулярно або видають виробленою продукцією. Низький рівень оплати праці призводить до відтоку кваліфікованої робочої сили з сільської місцевості.

Кадровий потенціал аграрного сектора області досить потужний. Чисельність працівників, які займали посади керівників і спеціалістів сільськогосподарських формувань, у 2015 році становила 7006 осіб, із них 42% (2927 осіб) мали вищу освіту, а середню спеціальну – 47% (3311 осіб).

Наведені дані складових кадрового потенціалу в сільському господарстві вимагають здійснення, як на рівні держави, так і на рівні підприємств, невідкладних заходів щодо підготовки висококваліфікованих фахівців і закріплення їх на селі. Для цього необхідно вирішення низки доволі складних проблем.

Перш за все, слід концептуально визначитись щодо шляхів реалізації стратегічних напрямів роботи з персоналом у сільському господарстві, і окремим блоком опрацювати регіональну програму роботи з кадрами на селі на період до 2020 року, де передбачити комплекс організаційних заходів, щоб об'єднати зусилля центральних державних і органів місцевого самоуправління, а також аграрних підприємств різних форм власності.

Другим кроком у відродженні і розбудові села є подолання кризової демографічної ситуації та розширення природної основи відтворення сільського кадрового потенціалу. Мета – поліпшити статеву-вікову та професійно-кваліфікаційну структуру населення, оптимізувати рівень забезпечення аграрного сектора кваліфікованою робочою силою.

Третьою необхідною умовою формування раціонального складу спеціалістів, які відповідають потребам сьогодення, є удосконалення профорієнтаційної роботи при підготовці сільської молоді до навчання у ВНЗ; реформування системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації сільських кадрів, у тому числі масових професій; створення сприятливих умов для працевлаштування молодих спеціалістів в аграрному виробництві; професійне зростання та виховання управлінської еліти.

Особливе місце мають посісти заходи щодо закріплення молоді в сільськогосподарському виробництві. Серед них: істотне підвищення рівня заробітної плати, розширення державної підтримки аграрних галузей, запровадження формування державного замовлення від обласних, районних і сільських адміністрацій, безвідсоткові кредити на придбання житла, участь роботодавців у підготовці фахівців, державні інвестиції щодо створення соціально-побутової сфери села.

Отже, вирішення зазначених макроекономічних і галузевих проблем сприятиме формуванню кадрового потенціалу аграрного сектора економіки як області, так і країни в цілому.

Список літератури

1. Офіційний сайт Головного управління статистики у Кіровоградській області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kr.ukrstat.gov.ua>.

ПРОБЛЕМИ І ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОЇ ТА НАУКОВОЇ СФЕР

УДК 331.105.6

Саблук П. Т.,

доктор економічних наук, професор, академік НААН, Радник при дирекції,
ННЦ “Інститут аграрної економіки”, м. Київ

Формування і організація функціонування обласних центрів наукового забезпечення Кіровоградщини

Характерною особливістю агропромислового виробництва є його територіальна розосередженість. Без доведення кожному суб’єкту господарювання, його підрозділам і окремим виконавцям робіт, необхідної інформації управляти цією сферою практично неможливо. Тому дуже важливою є продумана система організації управління АПК, що має охопити всі його суб’єкти.

У даний час на макрорівні створено цілу низку державних і громадських структур, які утворили розгалужену мережу своїх органів в областях, районах, сільських населених пунктах. Однак їхня робота з точки зору узгодженості, системності й комплексності функціонування та розвитку сільських територій, розміщення на них суб’єктів господарювання, в абсолютній більшості випадків, не взаємозв’язані й між собою не узгоджені.

Виникла об’єктивна потреба скоординувати їхню діяльність, визначити роль і місце кожного для досягнення бажаних кінцевих результатів. Із цією метою в кожній області під керівництвом першої особи слід було б створити економічний центр розвитку сільських територій (далі – Центр), на необхідність яких, як форми управління, вказується у зверненнях перших осіб держави.

До їх складу слід ввести господарників та науковців, у першу чергу спеціалістів економічного профілю, усіх існуючих на території області державних і приватних інституцій, громадських організацій, підприємств незалежно від відомчого підпорядкування. Об’єктом інтересу цих Центрів повинен стати кожний район (можливо на правах їхніх філіалів), сільський населений пункт (включаючи людей, які там проживають), суб’єкт господарювання. Єдина мета роботи Центрів під методологічним керівництвом центральних державних, наукових і громадських організацій держави – підвищення економічного і соціального рівня життя сільських жителів. Вирішення проблеми створення запропонованих Центрів і заходів впливає з необхідності переведення результатів наукових досліджень у практичну площину, а також створення умов для залучення для цього наявного потенціалу регіональної освіти і науки, посилення координації.

У цілому, основні функції Центру з врахуванням вище перелічених невідкладних задач можуть бути наступними:

- обговорення і прийняття рішень щодо основних напрямів діяльності агропромислового виробництва на регіональному рівні (району, області);
- розробка програм розвитку агропромислового виробництва і сільських територій;
- розгляд пропозицій щодо ефективного використання наявного потенціалу аграрного сектору, впровадження досягнень аграрної науки у виробництво;
- обговорення питань соціально-економічного розвитку сільських територій;

- прийняття участі у створенні регіонального банку завершених наукових розробок та допомога у їх апробації та реалізації;
- здійснення заходів щодо підвищення кваліфікації фахівців агропромислового комплексу на всіх рівнях;
- надання консультаційно-методичної допомоги виробничим підрозділам, сільським радам, районним господарським органам;
- здійснення маркетингової діяльності шляхом організації виставкової діяльності, демонстраційних полігонів, аукціонів;
- встановлення зв'язків із зарубіжними країнами (компаніями) з питань агропромислового виробництва;
- створення сприятливого інвестиційного клімату та обґрунтування проектів із залученням державних, приватних та іноземних інвестицій з метою забезпечення інноваційного розвитку АПК та соціально-економічного розвитку сільських територій.

Обсяг фінансування Центру формується на етапі розробки програми наукового забезпечення агропромислового виробництва області за рахунок:

- місцевих бюджетів;
- надходження коштів від виконання наукових інноваційно-інвестиційних регіональних програм і проектів, робіт здійснюваних на договірних засадах;
- благодійних внесків.

Важливим питанням розвитку сільськогосподарського виробництва та сільських територій є інформаційне забезпечення, зокрема забезпечення інноваційної діяльності в аграрній сфері. Для цього вкрай необхідно створити мережу Центрив як на місцях, так і в Інтернет-мережі. З кожного напрямку інноваційної діяльності доцільно створити інформаційний портал, що інтегруватиме відомості про теоретичні та науково-прикладні досягнення у вибраній сфері, наявні інформаційні ресурси, організації та фахівців, які займаються даною проблематикою тощо. Наявність такого порталу сприятиме досягненню оперативності інформаційного забезпечення, розвитку відповідних наукових і прикладних напрямів. Економічні центри та сільськогосподарські дорадчі служби повинні містити всю необхідну законодавчу базу зі створення та реалізації інновацій, а також базу інновацій-пропозицій, інформацію про мережу організацій, наукових установ, які займаються розробками. Крім того, доцільним є формування бази суб'єктів, які хотіли б мати доступ до інноваційної продукції, з метою можливості отримання інформації про розробників, виробників необхідної інноваційної продукції і своєчасного використання цієї інформації суб'єктами сільськогосподарської інноваційної діяльності (фермерські господарства, господарські товариства тощо).

УДК 378.4:378.1

Левченко А. О.,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності,

Царенко І. О.,

аспірант кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності,

Горпинченко О. В.,

асистент кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Особливості формування освітнього потенціалу Кіровоградської області: стан та напрями розвитку

В умовах формування економіки, заснованої на знаннях та компетенції, рушійною силою розвитку будь-якої території, як регіону, так і країни в цілому, є людський капітал, адже саме він є ключовим пріоритетом стратегічного розвитку в сучасних умовах трансформаційних перетворень. Людський капітал, як ніякий інший ресурс, сприяє зростанню продуктивності праці, завдяки чому впливає на зростання доходів як самого власника, так і національного доходу в цілому.

Як показує зарубіжний досвід, на рівень розвитку людського капіталу впливає сфера вищої освіти, адже саме освітні інституції продукують нові знання, інноваційно-орієнтовані, з огляду на вимоги сучасного середовища, як у вигляді безпосередньо нових знань, розробок, так і випускників, які працевлаштовуючись, забезпечують вищу продуктивність праці, аніж працівники без вищої освіти.

Сьогодні, в умовах, визначеної державою, стратегії децентралізації економіки України, досить гостро постає питання стратегії розвитку регіонів, що можливе лише шляхом забезпечення таких територій висококваліфікованими кадрами, підготовка яких здійснюється вищими навчальними закладами (ВНЗ). Проте, маємо дисбаланс цього аспекту: регіональні ВНЗ, які є основним постачальником робочої сили на регіональні ринки праці користуються попитом серед учнів регіональних шкіл з більш низькими результатами зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО), таким чином, уже “на вході”, потенціал таких випускників є нижчим аніж у випускників інших “столичних” ВНЗ, куди направляються абітурієнти з максимальними балами. Вважаємо, що ступінь засвоєння знань студентами в університеті, базово, залежить від ступеня знань та навичок, засвоєних студентами в школах, що й виступає гіпотезою даного дослідження.

Підтвердженням даного взаємозв’язку можуть слугувати висновки попереднього дослідження, в ході якого було встановлено, що області, випускники шкіл яких склали ЗНО з найвищими результатами є областями з найвищими якісними позиціями у підготовці майбутніх фахівців та є найбільш популярними серед абітурієнтів, як осередок накопичення нових знань [1, с. 79], та, окрім того, середовищем створення науково-технічних парків за участі університетів.

Метою даного дослідження виступає аналіз освітнього потенціалу Кіровоградського регіону у спектрі дослідження якості підготовки майбутніх студентів у школах області, співставлення результатів ЗНО з середнім балом вступників регіональних ВНЗ.

Аналізуючи рис. 1, спостерігаємо наступне: у 2016 році у Кіровоградській області успішно склали ЗНО (180-200 балів) з української мови – 656 осіб, з математики – 96 осіб, історії України – 200 осіб, фізики – 13 осіб, хімії – 40 осіб, біології – 110 осіб, географії – 47 осіб, англійської мови – 100 осіб, російської мови – 1 особа та з німецької мови – 1 особа.

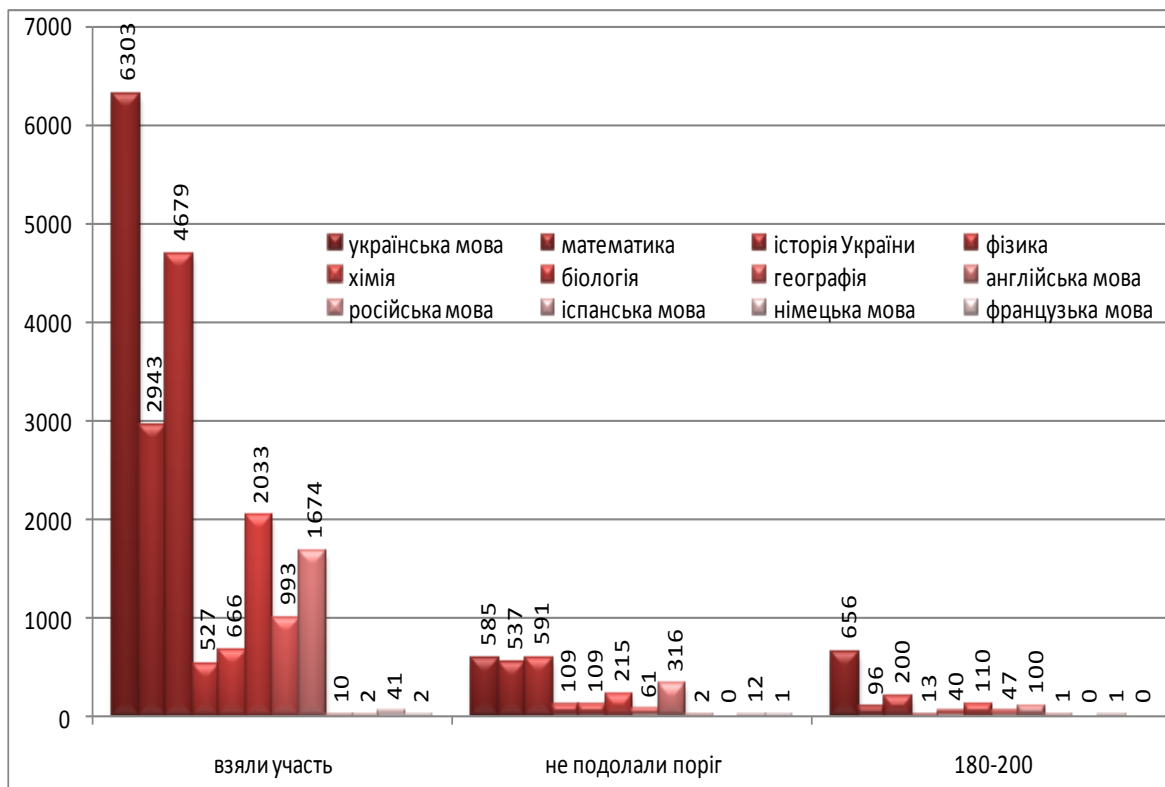

Рисунок 1 – Аналіз результатів ЗНО у 2016 році по Кіровоградській області, у розрізі предметних дисциплін, бали

Джерело: побудовано авторами на основі [2].

На рис. 2 нами було проаналізовано аплікаційні заяви вступників та зарахованих до ВНЗ Кіровоградської області у розрізі середнього балу за сертифікатами ЗНО. Звідси спостерігаємо, що лише 36 заяв із результатом 190-200 балів та 153 заяви із 180-190 балів було подано до регіональних ВНЗ, що становить 14,9% від загальної чисельності осіб із такими результатами. До регіональних ВНЗ не вступив жоден студент з такими результатами. Це свідчить про те, що університети області не були пріоритетними серед абітурієнтів. Найбільша чисельність абітурієнтів (166 осіб), що стали студентами першого курсу регіональних ВНЗ, мала середній бал сертифікатів ЗНО – 130-140 балів.

До регіональних ВНЗ вступають випускники шкіл області з досить низькими результатами ЗНО. В результаті, професорсько-викладацький склад університетів працює зі студентами, потенціал яких є значно меншим, ніж в університетах, де вступають апліканти з високими балами ЗНО, що вимагає більше сил та часу не лише на засвоєння матеріалу, а й на здатність продукувати щось нове та креативне такими студентами.

Описана вище ситуація впливає на результат освітнього процесу, зокрема, конкурентоспроможність випускників ВНЗ. Як підтвердження нашої гіпотези, наводимо результати дослідження вітчизняних вчених. Відповідно до проведеної ними

кластеризації регіонів України за результатами оцінки конкурентоспроможності випускників ВНЗ, отримано наступні результати: найвищими оцінками конкурентоспроможності відрізняються випускники ВНЗ м. Києва; випереджають інші регіони також Львівська, Одеська та Харківська області. Для регіонів-лідерів характерні високий рівень розвитку ринку праці й ринку освітніх послуг, значні фінансові можливості для інноваційної діяльності, наявність сформованих наукових шкіл. Для регіонів-аутсайдерів (серед них і Кіровоградська область), притаманні найнижчі показники якості вищої освіти і підготовки фахівців, найвищий рівень безробіття, найнижчий рівень оплати праці, високий ступінь зносу основних засобів, обмежені можливості інвестування інноваційної діяльності, низька якість робочих місць через невисоку заробітну плату [4, с. 151].

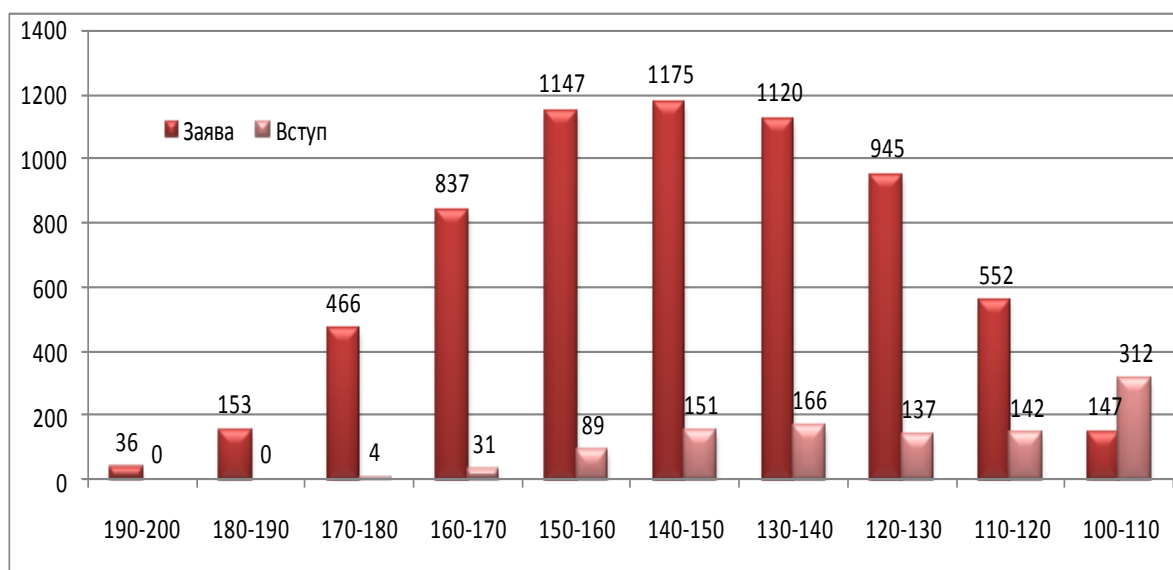

Рисунок 2 – Аналіз вступу за результатами ЗНО у 2016 році по ВНЗ Кіровоградської області, од.*

* Аналіз охоплює дані вступних кампаній Центральноукраїнського національного технічного університету, Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені В. Винниченка, Кіровоградської льотної академії

Джерело: побудовано авторами на основі [3].

За даними рис. 3 спостерігається наступне: середня заробітна плата у Кіровоградській області у 2016 році становила 4927 грн., що на 23,9% менше від середньої по Україні та на 55,6% від середньої заробітної плати у м. Київ. Аналогічна динаміка зберігалась протягом 2014-2016 років, що однозначно не може стимулювати майбутніх фахівців до працевлаштування на регіональному ринку.

Більше того, в сучасних умовах переходу до інноваційної моделі розвитку, інноваційна налаштованість підприємств відіграє значну роль у якості потенційного робочого місця випускника.

З рис. 4 видно, що інноваційна активність підприємств є досить низькою. Проте, лідерами є області, які одночасно є лідерами у попиті на освітні послуги та конкурентоспроможність випускників. Частка кіровоградських підприємств, що впроваджують інновації у загальноукраїнській кількості лише 3%, що є значно нижчим, ніж у інших областях, у порівнянні: Харківська область становить 13,4%, м. Київ – 10,8% та Львівська область – 8,4%.

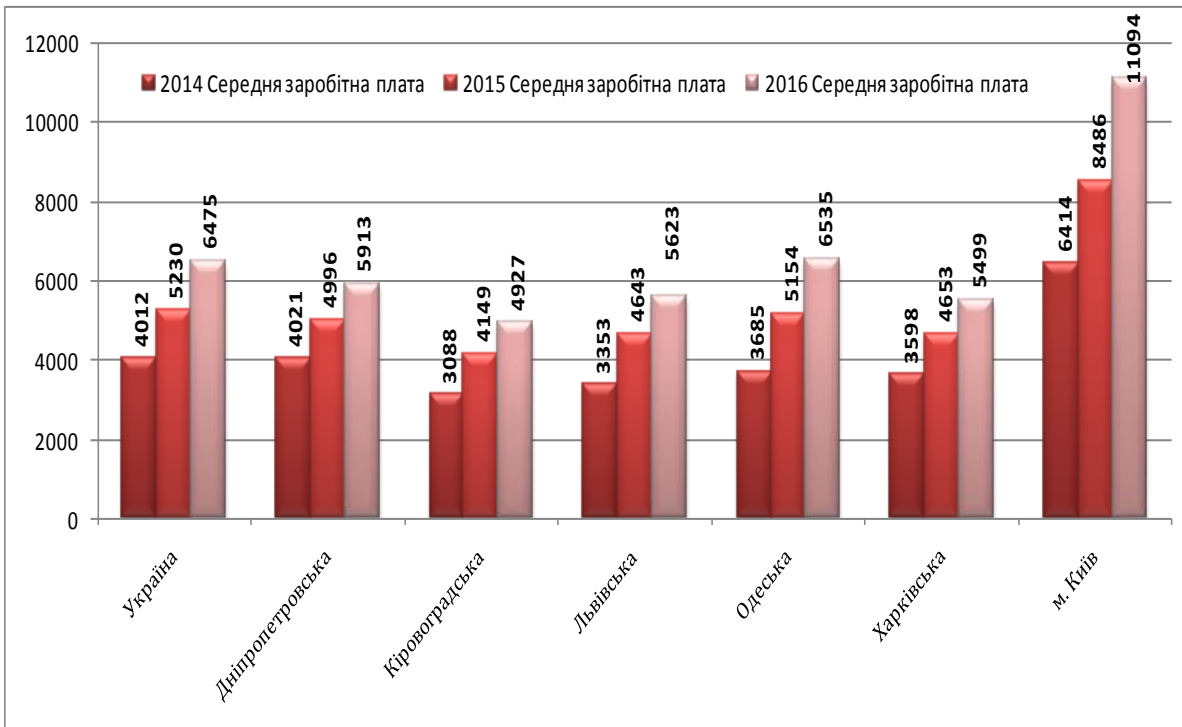

Рисунок 3 – Аналіз середньої заробітної плати по областях України (вибірково) та середньої по Україні протягом 2014-2016 років, грн.

Джерело: побудовано авторами на основі [5].

Рисунок 4 – Кількісний аналіз підприємств, що впроваджували інновації по областях України (вибірково) та загальної по Україні протягом 2014-2015 років, од.

Джерело: побудовано авторами на основі [6].

Таким чином, Кіровоградський регіон, з огляду на результати ЗНО, має значний освітній потенціал, проте не використовує його у повній мірі. Втрачається освітній потенціал з причини відтоку найбільш схильних до навчання та генерування нових ідей абітурієнтів до більш престижних регіонів України. Це не лише дестабілізує ситуацію у регіональних ВНЗ, а й, в результаті, призводить до зменшення кількісних та якісних

характеристик його людського капіталу, що в першу чергу, знижує здатність до інноваційної активності. Усунути дану проблему можливо лише шляхом забезпечення відповідного середовища, в першу чергу, заробітної плати [7] та, як результат, підвищення соціально-економічного рівня населення. Останнє можливе, на нашу думку, шляхом поглиблення співпраці органів місцевої влади, бізнесу та вищих навчальних закладів. З огляду на тенденції світової економіки, саме такий симбіоз дає змогу ефективно розвивати як регіональну, так і національну економіку.

Список літератури

1. Царенко І.О. Проблеми підготовки висококваліфікованих кадрів ВНЗ України в умовах формування інноваційної моделі економіки та напрями їх вирішення / І.О. Царенко // Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки: матеріали XX ювілейної міжнар. наук.-практ. конф., 7-11 верес. 2015. – К.; Одеса, 2015. – Т. 1, ч. II. – С. 75-81.
2. Український центр оцінювання якості освіти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://testportal.gov.ua/reg/>
3. Інформаційна система “Конкурс”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vstup.info/2016/i2016o12.html#reg>
4. Інноваційний вимір розвитку вищої освіти України: сучасний стан та перспективи : [монографія] / за заг. ред. О.М. Левченка. – Кіровоград : Ексклюзив-Систем, 2016. – Ч. I. – 580 с.
5. Середня заробітна плата за регіонами за місяць. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/gdn/reg_zp_m/reg_zpm17_u.htm
6. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm
7. Горпинченко О.В. Формування системи безперервної професійної підготовки в умовах становлення інноваційної моделі економіки України / О.В. Горпинченко // Збірник наукових праць. Економіка і організація управління. – ДонНУ, 2016. – С. 383-390.

УДК 378.49:378.1

Кузьменко О. С.,кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізико-математичних дисциплін,
Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету

STEM-освіта як фактор розвитку інноваційної діяльності в регіоні

Перехід до інноваційної освіти європейського рівня передбачає підготовку фахівців нової генерації, здатних до сучасних умов соціальної мобільності, засвоєння передових технологій. В умовах сьогодення в Україні затребуваними стають: ІТ-фахівці, програмісти, інженери, професіонали високо технологічних виробництв, фахівці біо- і нанотехнологій. Здобуття сучасних професій потребує всебічної підготовки та отримання знань із різних освітніх областей природничих наук, інженерії, технологій та програмування, напрямів, які охоплює STEM-освіта.

Одним із актуальних напрямків інноваційного розвитку природничо-математичної освіти є система навчання STEM (Science-наука, Technology-технологія, Engineering-інженерія, Mathematics-математика) [1]. STEM-освіта – це об'єднання наук, спрямоване на розвиток нових технологій, на інноваційне мислення, на забезпечення потреби в добре підготовлених інженерних кадрах. Сьогодні, в багатьох країнах, поняття STEM-освіти все активніше впроваджується у різні освітні програми, створюються STEM-центри, проводяться міжнародні конференції.

Розвиток інноваційних технологій в освіті здійснюється на основі законодавчої бази, а саме:

- Закону України “Про інноваційну діяльність” від 05.12.2015 р. № 36;
- Закону України “Про інноваційну діяльність” від 04.07.2002 р. № 40-IV (із змінами і доповненнями);
- Закону України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності” від 16.01.2003 р. № 433-IV.

Важливою дидактичною проблемою є теоретичне обґрунтування та розробка технологій STEM-навчання у вищій школі, і зокрема, при вивченні природничо-математичних та інженерних дисциплін. Так, у США, передумовою обґрунтування нових моделей викладання природничо-математичних дисциплін стало оголошення Адміністрацією президента США 2009 року – Роком Освіти для інновацій (Educate to Innovate). Метою цієї кампанії визначалось, як стимулювання студентів до вивчення STEM-дисциплін, так і стимулювання їх до створення практично значущих наукових робіт, проектів, які можуть претендувати на високі досягнення у світовій науково-технічній сфері. Наразі, у США, запланована кампанія продовжує розгортатися і вдосконалюватися. Так, у 2014 році з бюджету країни, як одного з лідерів технологічного розвитку, на підтримку зазначеного проекту виділено 3,4 мільярда доларів США, що на 6,7% більше порівняно з 2012 роком [3, с. 47].

Особливої значущості набуває упровадження STEM-підходів у вищій школі під час вивчення природничо-математичних та інженерних дисциплін, що обумовлюється кризою природничо-математичної та інженерно-технічної освіти [2]. Зокрема, в американських ВНЗ близько 40% студентів інженерних напрямів змінюють спеціальність на нетехнічні. В Європейській спільноті та в Україні ситуація не є кращою [2-5].

Сьогодні в багатьох країнах поняття STEM-освіти все активніше впроваджується в різні освітні програми, створюються STEM-центри, проводяться міжнародні конференції.

На базі Кіровоградської льотної академії Національного авіаційного університету створено STEM-центр, який є новітнім ресурсом для впровадження напрямків STEM-освіти в Кіровоградській області, активізації інноваційного розвитку предметів природничо-математичного циклу та науково-дослідної роботи у навчальних закладах різного профілю навчання.

Головною метою діяльності STEM-центру є:

- створення інформаційно-методичної бази для підвищення творчого потенціалу і удосконалення професійної майстерності педагогів;
- забезпечення інформаційного супроводу методичної роботи педагогічних працівників навчальних закладів;
- реалізація державної політики з урахуванням нових вимог Закону України “Про освіту” щодо посилення розвитку наукового напрямку у навчально-методичній діяльності на всіх освітніх рівнях;
- сприяння прискореному запровадженню STEM-освіти в навчальних закладах Кіровоградської області та впровадження нових ідей у практику.

Отже, результатом впровадження STEM-освіти, зокрема, роботи STEM-центру академії, повинно стати ефективне формування раннього професійного самовизначення і усвідомленого професійного вибору; популяризація інженерних професій, підтримка обдарованих учнів, рівний доступ до всіх напрямків якісної освіти дітей з особливими потребами, поширення інноваційного педагогічного досвіду та освітніх технологій; широка пропаганда результатів технічної творчості учнів/студентів; розвиток навичок критичного мислення; залучення молоді до творчої науково-дослідної діяльності, у т.ч. і шляхом командної роботи.

Список літератури

1. STEM-освіта / Інститут модернізації змісту освіти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imzo.gov.ua/stem-osvita/>.
2. Грень Л.М. Забезпечення мотивації досягнення професійного успіху у студентів ВТНЗ / Л.М. Грень // Педагогічний альманах. – 2011. – № 9. – С. 121-125.
3. Кириленко С. Поліфункціональний урок у системі STEM-освіти: теоретико-методологічні та методичні сегменти / С. Кириленко, О. Кіян // Рідна школа. – 2016. – № 4. – С. 50-54.
4. К обществам знания. Всемирный доклад ЮНЕСКО. – Париж : Изд-во ЮНЕСКО, 2005. – 231 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001418/141843r.pdf>.
5. Гончарова Н.О. Професійна компетентність вчителя у системі навчання STEM / Н.О. Гончарова // Наукові записки Малої академії наук України. – 2015. – № 7. – С. 141-147.

УДК 378.1

Плинокос Д. Д.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління персоналом і економіки праці,
Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя

Аспекти комплексного забезпечення якості у ВНЗ регіону

Питанням забезпечення якості у сфері вищої освіти було приділено багато уваги сучасних науковців. Зміни, що започатковані в сфері вищої освіти, спрямовані на підвищення якості послуг, впровадження різноманітних систем моніторингу та контролю. Але наріжним каменем залишається сприйняття сфери вищої освіти як соціально-гуманітарної сфери, яка забезпечує соціальну функцію держави. Хоча світова практика розвинутих країн вже відносить сферу вищої освіти до галузі, яка виробляє нові продукти, знання, надає комерційні освітні послуги. Освіта, та більш того, вища освіта стає не тільки елементом соціального розвитку громадянина країни, а необхідною передумовою входження на сучасний ринок праці, та інвестицією у людський капітал країни.

Тому постає питання трансформації ВНЗ з соціальних, державних установ, – в учасників ринку, комерційних суб'єктів. Так виробництво і продаж освітніх послуг це два різних напрями діяльності суб'єктів ринку, але, в той же час, вони нерозривно пов'язані в умовах ринку. Виробництво послуг без реалізації не має сенсу настільки ж, наскільки не має сенсу реалізація послуг при відсутності якісного виробництва. Саме в цьому криється суть проблеми освітньої комерції. Так для реалізації необхідно пропонувати тільки якісні послуги, що включають в себе не тільки якісні освітні послуги, але й ряд інших супутніх послуг. ВНЗ та система освіти України має суттєвий недолік в тому, що при відносно якісному виробництві освітніх послуг, ВНЗ не мають ефективної системи реалізації освітніх послуг ні на внутрішньому, ні на зовнішньому ринках.

В економічній літературі розрізняти чотири основні рівні конкурентоспроможності: перший – менеджери дбають лише про випуск продукції, на споживача не зважають; другий рівень – менеджери прагнуть, щоб продукція підприємства повністю відповідала стандартам, встановленим конкурентами; третій рівень – менеджери уже не зважають на стандарти конкурентів, а вже самі стають лідерами у галузі; четвертий рівень – коли успіх у конкурентній боротьбі забезпечує насамперед не виробництво, а управління, і підприємство повністю стає “законодавцем моди” на певному ринку.

Слід відзначити, що відповідно до питань конкурентоспроможності рівень розвитку вітчизняного сектору комерційної освіти відповідає першому-другому рівню розвитку.

Не останнім виступає питання кадрового забезпечення в умовах формування конкурентоспроможного ВНЗ. Так, сьогодні в багатьох ВНЗ на адміністративні посади призначають співробітників ВНЗ, враховуючи їх наукові досягнення. Така практика виправдана в разі призначення на посади пов'язані з науковою чи освітньою діяльністю. Але загальні тенденції розвитку потребують наявності професійних кадрів у системі управління ВНЗ, це стосується питань загального управління, економічної

діяльності, маркетингової діяльності, міжнародної діяльності ВНЗ інших адміністративних посад. Ті сфери діяльності, які потребують, перш за все, організаційно-економічного підходу, повинні укомплектовуватися професійними менеджерами, економістами, фахівцями з міжнародної діяльності. Це дозволить ВНЗ ефективно впроваджувати не тільки освітньо-наукову функцію навчального закладу, але й виробничо-комерційну.

Другий негативний підхід, це припущення, що ринок освітніх послуг є ринком продавців, і присутність на цьому ринку вже гарантує отримання певного результату без додаткових зусиль. Особливо це стосується державних ВНЗ, які забезпечені бюджетним фінансуванням. Багаторічна практика державного замовлення зробила деякі спеціальності не конкурентоспроможними. Тому ВНЗ у 2016/2017 навчальному році були стурбовані новою системою державного розподілу бюджетних місць, який врахував не тільки бали студентів, що подали документи на конкретну спеціальність у конкретний ВНЗ, але й загальний середній бал (сертифікатів ЗНО) для окремо взятої спеціальності у всій країні. Це призвело до перерозподілу бюджетного фінансування до великих ВНЗ, та стало загрозою втрати бюджетного фінансування в менш потужних, як правило, регіональних ВНЗ. Безумовно такий розподіл не досконалий, але він відбиває загальну тенденцію в сфері вищої освіти, - створення потужних освітньо-наукових установ, комерціалізацію освітніх послуг, необхідність проводити рекламні та інформаційні кампанії для залучення студентів на навчання. І регіональні ВНЗ повинні розуміти, що в подальшому доведеться конкурувати не тільки, і не стільки, з великими ВНЗ всередині країни, але й із закордонними ВНЗ. Саме тому, наприклад, Центральноукраїнський національний технічний університет повинен не тільки і не стільки розглядати Львівську політехніку, як конкурента, а рівнятися на Варшавську політехніку, та розглядати стандарти Варшавської політехніки, як основного конкурента. В країнах, що активно займаються освітньою комерцією університети вже давно мають відповідні структури та механізми із залучення студентів. Освітні агенції та консорціуми ВНЗ розвинених країн беруть на себе роль промоутерів системи освіти, гарантують якість послуг та затребуваність на провідних ринках праці для випускників системи освіти певної країни. ВНЗ включаючись в конкурентну боротьбу пропонують сучасним студентам різні форми навчання, широкий спектр освітніх і додаткових послуг, забезпечують комфортне перебування для іноземних студентів.

Особливе питання – це забезпечення якості освітніх послуг, що прямо пов'язана з присутністю на зовнішньому ринку. Слід зазначити, в зв'язку з тим, що ринок глобалізований, то ми повинні розглядати конкурентоспроможність на цьому ринку з точки зору глобального виміру. Так конкурентоспроможність ВНЗ на глобальному ринку визначається здатністю виробляти послуги на рівні світових стандартів та реалізувати їх на зовнішніх ринках. При цьому конкурентоспроможність галузі визначається можливістю кожного окремого ВНЗ нарівні конкурувати із закордонними учасниками ринку, при цьому основною передумовою розвитку галузі є інноваційність послуг, велика частка наукової та інформаційної складової, саме такі складові мають якісні освітні послуги.

Як зазначалось вище, багато ВНЗ не втратили можливості ефективно виробляти освітні послуги, але так і не навчилися ефективно реалізувати ці послуги. ВНЗ на сьогоднішній день стикаються з тими проблемами, які були, наприклад, в промисловості та металургії в Україні 15-20 років тому. Багато підприємств вчасно не сформували систему реалізації товару на зовнішні ринки, в результаті втратили споживачів, згодом втратили конкурентоспроможність, потім збанкрутували та отримали нових власників. Безумовно ці процеси носили більш складний характер, але економічна причина занепаду багатьох підприємств була саме в цьому. Ті ж

підприємства, які змогли залучити зовнішні ринки та провели модернізацію, стали флагманами промислового виробництва, утримуючи зовнішні ринки більш ефективно конкурувати на внутрішньому.

Керівникам ВНЗ, а особливо регіональних ВНЗ, вже зараз необхідно переглядати політику з врахуванням досвіду промислових підприємств України. Наявність лише “виробничої” складової без реалізації не дає підстав до подальшого розвитку, навіть з врахуванням державного фінансування. Держава як власник навчальних закладів та розпорядник ресурсів буде зацікавлена в продовженні існування навчальних закладів державної форми власності, але навіть держава не зможе постійно утримувати неефективні навчальні заклади. Недостатнє державне фінансування відіб’ється на якості матеріально-технічної бази, а згодом, на кадровому складі, а це призведе до занепаду певних навчальних закладів. Тому, загальною тенденцією в сфері забезпечення якості та конкурентоспроможності в сфері вищої освіти та надання освітніх послуг ВНЗ України повинні стати оптимізація мережі ВНЗ, підвищення конкуренції серед професорсько-викладацького складу, формування ефективно діючої системи реалізації освітніх послуг на внутрішньому та зовнішньому ринках, диверсифікація джерел фінансування ВНЗ.

УДК 330.341.1

Радул С. Г.,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов,
Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету

Англомовне перетворення підприємств регіону: інноваційний підхід

У сучасному суспільстві формується чітке соціальне замовлення на володіння іноземними мовами. Стрімкі зміни в українському суспільстві, осучаснення освітньої системи, досягнення в галузі теорії та практики навчання іноземних мов ставлять перед освітньою системою України необхідність оновлення змісту та методів застосування інноваційних підходів до викладання іноземної мови за професійним спрямуванням.

Сьогодні інновації в глобалізованому світі відіграють ключову та вирішальну роль. Побудова ефективної економіки України потребує розвитку інноваційної політики під впливом високої конкуренції, що посилюється в умовах реалізації інтеграційних процесів.

В умовах глобалізації зростає роль іноземних мов, адже дедалі частіше вони набувають статусу політичного, соціально-економічного механізму культурологічного та міжнаціонального порозуміння між представниками світової спільноти. Володіння хоча б однією-двома іноземними мовами у глобалізованому світі розглядається як необхідність.

Варто зазначити, що сьогодні не потрібно переконувати власників бізнесу, генеральних менеджерів, HR-ів у тому, що знання англійської мови для працівників компанії перестало бути “приємним додатком”, а давно вже “must have” для компаній, які прагнуть розвиватися. Методика і програма навчання залежить від конкретних завдань компанії і термінів, які вона має; методика може варіюватися від інтенсивних двотижневих розмовних курсів до фундаментальних програм вивчення мови; можливий вибір програм навчання – загальний курс англійської мови, бізнес-англійська, інтенсивний розмовний курс, розроблений для конкретної сфери діяльності певної компанії (англійська для IT-індустрії, для медиків, працівників банківської справи тощо).

Саме іншомовна освіта сьогодні стає імперативом. Післядипломна освітня підготовка передбачає використання таких моделей системи освіти: корпоративну, спеціалізовану, віртуальну та змішану, які на практиці існують паралельно, певною мірою доповнюючи одна одну.

Корпоративні освітні системи створюються крупними підприємствами, фірмами, корпораціями для навчання працівників. Ефективна організація освітнього процесу, безпосередньо на підприємстві, має важливі соціально-економічні, культурно-психологічні наслідки не лише для самого підприємства, але й для суспільства загалом [1, с. 173]. Великі компанії з великою кількістю працівників утримують штатних спеціалістів із навчання мови, а також залучають провідних спеціалістів певної галузі.

Перевагами корпоративного центру є те, що навчання здійснюється в умовах виробництва, а спеціалісти з навчання іноземних мов знайомі з виробництвом і специфікою проблем, що можуть виникати.

Варто зазначити, що в Кіровоградській області створено такий корпоративний центр за ініціативи керівництва ПАТ “Ельворті” та ПАТ “Гідросила”, в якому

англомовну підготовку для професійного спілкування здійснюють фахівці центру підготовки та перепідготовки кадрів – бізнес школи Кіровоградської льотної академії НАУ. На підприємстві створено всі можливості для відповідного освітнього середовища та умови, максимально наближені до реальних професійних ситуацій. Важливим моментом є також можливість застосування особистісно-орієнтованого підходу до кожного слухача з урахуванням конкретних професійних потреб тощо [3].

Спеціалізовані освітні системи функціонують на базі навчальних закладів, спеціально призначених для навчання працівників певної галузі, певної професійної групи. Класичним прикладом таких систем є факультети чи інститути підвищення кваліфікації, а також спеціалізовані курси у різних навчальних закладах [1, с. 173].

Так, у нашому регіоні на базі Кіровоградської льотної академії НАУ створено два таких центри, а саме центр підготовки та перепідготовки кадрів – бізнес школа та офіційний підготовчий мовний центр від Кембриджського Університету (Великобританія) “Flight Academy Cambridge English Preparation Centre”. Навчання реалізується за денною формою, що передбачає ознайомлення слухачів із новим матеріалом та найважливішими проблемами, які потребують пояснення викладача; дискусії, робота в групах та парах; контрольні роботи; захист проектів тощо.

Віртуальні освітні системи створюються з використанням комп'ютерно-інформаційних технологій для задоволення особистих освітніх потреб. Вони дають змогу людині створити для себе “освітню установу” згідно з власними запитами, здібностями, життєвими і професійними планами. Насамперед, мова йде про дистанційні курси [1, с. 173].

Також, використовується і змішана система освіти, яку називають “blended learning”. На означення цієї системи навчання до іноземних мов в англомовних країнах застосовують ще й такі синонімічні назви: Hybrid Learning (гібридне навчання), Technology-Mediated Instruction (навчання через технології), Web-Enhanced Instruction (навчання, підкріплене можливостями Інтернету), Mixed-Model Instruction (навчання в змішаному режимі).

Змішане навчання – це освітня концепція, в межах якої слухач отримує знання як самостійно (з допомогою можливостей Інтернету та цифрових медіа через синхронні та асинхронні вебкасти, трансляції і відео), так і в очній формі (з викладачем).

Отже, безперечним є факт, що ефективною іншомовна освіта буде лише за умови поєднання різних моделей іншомовної підготовки працівників підприємств із використанням інноваційних технологій навчання.

Саме інноваційне навчання зорієнтоване на формування готовності особистості до динамічних змін у соціумі за рахунок розвитку здібностей до творчості різноманітних форм мислення, а також здатності до співробітництва з іншими людьми.

Сучасні інноваційні технології в освіті – це використання інформаційних та комунікаційних технологій у навчанні, проектна робота в навчанні, робота з навчальними комп'ютерними й мультимедійними програмами, дистанційні технології в навчанні іноземних мов, створення презентацій у програмному середовищі Microsoft PowerPoint, використання ресурсів всесвітньої мережі Інтернет. Інноваційні методи навчання іноземних мов, які базуються на інноваційному підході, спрямовані на розвиток і самовдосконалення особистості, на розкриття її резервних можливостей і творчого потенціалу.

Одним із інноваційних методів навчання є використання комп'ютерних технологій при вивченні іноземної мови, мультимедійних засобів за допомогою яких, обирається темп та рівень завдань, покращується швидкість засвоєння граматичних конструкцій та накопичується словниковий запас.

Оскільки основною метою вивчення іноземної мови є формування і розвиток комунікативної культури фахівців, актуальності набуває навчання практичного опанування іноземної мови. На заняттях англійської мови за допомогою Інтернету можна вирішувати цілий ряд дидактичних завдань: формувати навиків і умінь читання, використовуючи матеріали глобальної мережі; удосконалювати умінь письмового мовлення; поповнювати словниковий запас; формувати мотивацію до вивчення англійської мови. Інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, вільний доступ до системи Інтернет, різноманітність комп'ютерного та програмного забезпечення надали можливість використання інтерактивних ресурсів у навчальному середовищі, що отримало назву E-learning.

Також, до безумовно технічних переваг цього методу, можна віднести можливість використання інтерактивних відео та аудіо роликів при навчанні усному мовленню. Використання цих інноваційних технологій створює найкращі умови для опанування навичками аудіювання і говоріння. Запровадження мультимедійних технологій створює умови для інтерактивного спілкування, що на сьогоднішній день є найважливішою складовою англійського перетворення. Інтерактивне навчання – це навчання в режимі діалогу. Найбільш ефективними є такі форми парної та групової роботи: внутрішні (зовнішні) кола (inside / outside circles); мозковий шторм (brain storm); читання зигзагом (jigsaw reading); обмін думками (think-pair-share); парні інтерв'ю (pair-interviews) та інші.

Все більшого значення в англійській підготовці набуває інновація електронного навчання та створення платформи модульного об'єктно-орієнтованого динамічного навчального середовища (MOODLE – Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment). Платформа MOODLE дозволяє викладачам створювати інтерактивні навчальні курси для студентів за оптимально організованою модульною системою [2, с. 25].

Таким чином, на сучасному етапі розвитку економіки України зростає потреба в кваліфікованих фахівцях, які мають високий рівень мовної підготовки. Важливою ознакою інноваційного підходу в системі англійської підготовки є наявність системи використання перспективних інноваційних технологій для забезпечення якісної освіти. Саме завдяки комплексному застосуванню засобів новітніх інноваційних технологій розкривається творчий потенціал особистості, вдосконалюється комунікативний процес та відбуваються позитивні результати щодо підготовки фахівців до професійної діяльності.

Список літератури

1. Низкодубов Г.А. Курси іноземного (англійського) мови в структурі освіти дорослих / Г.А. Низкодубов // Вестник ТГПУ. – 2013. – № 7 (135). – С. 172-175.
2. Рашевська Н.В. Змішане навчання як психолого-педагогічна проблема / Н.В. Рашевська // Вісник Черкаського університету. – Вип. 191. – Частина IV. – Серія “Педагогічні науки”. – 2010. – С. 89-96.
3. Логойда І. Використання дистанційного навчання в процесі вивчення іноземних мов / І. Логойда // Науковий вісник Мукачівського державного університету: журн. наук. пр. / Редкол.: Т.Д. Щербан (гол.ред.) та ін. – Мукачево: Вид-во “Карпатська вежа”. – 2014. – № 17 (12). – С. 24-27.

УДК 331.44

Заярнюк О. В.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Якість трудового життя працівників освіти в умовах формування інноваційної економіки регіону

Перехід на інноваційний шлях розвитку економіки передбачає піднесення ролі освіти, як стратегічного ресурсу країни і важливого показника людського розвитку. У зв'язку з цим, особливої актуальності набуває підвищення якості трудового життя (ЯТЖ) працівників освіти, оскільки від їх праці залежить майбутній розвиток країни.

У науці сьогодні відсутнє єдине трактування поняття “якість трудового життя”, хоч більшість дослідників однакові в тому, що воно є інтегральним показником трудового життя людини, яка більшу частину життя проводить у праці. Можна відзначити, що ЯТЖ працівників освіти перебуває під впливом суб'єктивних і об'єктивних факторів і може розглядатися з точки зору рівня самих працівників, рівня організації та рівня освітньої сфери. Такий підхід має бути покладений в основу розробки програми забезпечення якості трудового життя працівників освіти з використанням результатів оцінки ЯТЖ.

Якість трудового життя фахівців, зайнятих в освітній сфері, на наш погляд, являє собою комплекс таких елементів, як: справедлива винагорода за працю, безпечні умови праці, створення умов для самовираження і самореалізації, забезпечення правової захищеності, участь в розробці і прийнятті рішень, умови для кар'єрного зростання і професійного розвитку, соціально-психологічний клімат у колективі, суспільна корисність праці та визнання результатів роботи педагогів освітнім співтовариством, підвищення кваліфікації та навчання, соціальні гарантії і блага, соціально-побутові умови, організація праці та застосування індивідуальних режимів роботи, техніко-технологічне оснащення трудового процесу, особистісні і професійні характеристики керівника, особливості побудови системи управління персоналом, зміст і характер праці, використання інтелектуальних, творчих і професійних здібностей у процесі трудової діяльності. Можна відзначити, що ЯТЖ працівників освіти, перебуває під впливом суб'єктивних і об'єктивних факторів і може розглядатися з точки зору рівня педагогів, рівня організації та рівня освітньої сфери загалом.

Серед основних критеріїв концепції якості трудового життя справедлива і достатня винагорода за працю та її стимулювання є першочерговим. У процесі аналізу даних, які характеризують якість життя працівників освіти за критерієм справедливості і достатності винагороди за працю, виявлено:

1) сприятливі тенденції – щорічне зростання середньомісячної заробітної плати працівників освіти, збільшення співвідношення середньомісячної заробітної плати працівників освіти України до прожиткового мінімуму працездатного населення;

2) несприятливі тенденції – низький рівень середньомісячної заробітної плати працівників освіти порівняно із заробітною платою в економіці України при дотриманні стабільної тенденції збільшення розриву, диференціація в оплаті праці працівників освіти за регіональною ознакою (табл. 1).

Загалом, можна відмітити, що працівники освіти сьогодні в Україні своєю працею можуть забезпечити споживання та задоволення основних соціальних і культурних потреб особи на мінімальному рівні.

Так, через порушення закону “Про освіту” середній розмір посадових окладів педагогічних працівників становить 38,5%, а науково-педагогічних працівників – 33,4% від законодавчо гарантованого, на початку 2017 року складаючи відповідно 2334 та 4053 гривні. З дотриманням законодавчих гарантій середній розмір посадових окладів педагогічних працівників мав би становити ще в липні 2016 року 6064 гривні, а науково-педагогічних – 12128 гривень, тобто на рівні середньої та подвійної зарплати в промисловості.

Відсутність матеріальних стимулів не дає можливості залучити у сферу освіти молодих, розумних, активних, які зараз просто вимушені кидати викладання і шукати роботу в інших сферах економічної діяльності.

Таблиця 1 – Оцінка якості життя працівників освіти за рівнем оплати праці

Показники	Роки				
	2011	2012	2013	2014	2015
Середньомісячна заробітна плата у сфері освіти в Україні, грн.	2077	2532	2696	2745	3132
Середньомісячна заробітна плата в економіці в Україні, грн.	2648	3041	3282	3480	4195
Співвідношення рівня середньомісячної заробітної плати працівників освіти до середнього рівня заробітної плати в економіці України, %	78,4	83,3	82,1	78,9	74,7
Середньомісячна заробітна плата у сфері освіти в Кіровоградській області, грн.	1900	2313	2472	2502	2899
Середньомісячна заробітна плата в середньому по Кіровоградській області, грн.	2114	2428	2608	2789	3282
Співвідношення рівня середньомісячної заробітної плати працівників освіти до середнього рівня заробітної плати в економіці Кіровоградської області, %	89,9	95,3	94,8	89,7	88,3
Співвідношення рівня середньомісячної заробітної плати працівників освіти Кіровоградської області до середнього рівня заробітної плати в освіті в Україні, %	91,5	91,4	91,7	91,1	92,6
Розмір прожиткового мінімуму для працездатної особи на кінець року, грн.	1004	1134	1218	1218	1278
Рівень середньомісячної заробітної плати працівників освіти України по відношенню до прожиткового мінімуму, раз	2,07	2,23	2,21	2,25	2,45

Джерело: побудовано автором на основі [1].

Аналіз основних чинників задоволеності працею працівників вищої освіти регіону свідчить про те, що соціальні гарантії, престижність професії, гарантії зайнятості є стимулами лише для третини працюючих у навчальному закладі працівників. Так, серед основних чинників задоволеності працівників своєю працею у вищому навчальному закладі, найчастіше називають: можливість реалізації інтелектуальних здібностей – 58%; професійне зростання і розвиток – 56%; можливість підвищення кваліфікації й навчання – 55% викладачів. Серед провідних мотивів трудової діяльності викладачі ВНЗ найчастіше називають самореалізацію, можливість кар'єрного зростання; пізнавальний процес, інтерес до обраної спеціальності, бажання вести науково-дослідну діяльність, творчий характер і зміст роботи; соціальні мотиви – бажання передати знання та досвід молодому поколінню, інтерес до виховної роботи, бажання принести користь суспільству; самоствердження і саморозвиток – можливість підвищення кваліфікації, визнання у вигляді вчених ступенів і звань; інші мотиви – зручний графік роботи, відпустка в літній період, сприятливе інтелектуальне середовище. Справедлива оцінка трудового внеску працівника вищої школи і визнання досягнень є одним із найбільш сильних засобів (його назвали 46% опитаних викладачів).

На сучасному етапі розвитку економіки пріоритетним напрямком управління якістю трудового життя працівників освіти має стати орієнтація на її покращення відповідно до вимог сьогодення. Покращення умов, в яких знаходиться педагог, має проводитись у рамках програм якості трудового життя персоналу освітнього закладу.

У той же час необхідно звернути увагу, що впровадження програм ЯТЖ в освітньому закладі неможливе без державної підтримки розвитку сфери освіти. Зокрема, на сучасному етапі доцільно ввести мораторій на підвищення цін і тарифів на житлово-комунальні послуги до відповідного підвищення розмірів заробітних плат, “розморозити” ЄТС та запровадити дієвий механізм індексації грошових доходів населення. Доцільним є підвищення рівня пенсійного забезпечення працівників освіти як мінімум удвічі, зняття обмеження на виплату пенсії працюючим пенсіонерам.

Необхідним є забезпечення гнучкості та обґрунтованої диференціації стимулів шляхом вдосконалення тарифної сітки і зростання ролі компенсаційного пакету викладача (на основі домінування змінної частини оплати праці – премій, надбавок, бонусів), що залежатиме від результатів індивідуальної оцінки праці викладача та використання новаторства у навчанні.

Стосовно розробки та реалізації програми підвищення якості трудового життя працівників освіти в межах окремого закладу, можна запропонувати такий комплекс заходів:

- розробка і реалізація системи оплати праці, яка враховує індивідуальний внесок кожного працівника;
- розширення сфери застосування нематеріальних методів мотивації та стимулювання;
- використання в процесі трудової діяльності різноманітних форм групової роботи (робочі та проектні групи);
- застосування сучасних і ефективних методів навчання і підвищення кваліфікації (наставництво, менторський підхід, участь у спеціалізованих проектних групах);
- організація стажувань, особливо молодих викладачів у провідних освітніх, наукових, інноваційних вітчизняних і зарубіжних центрах;
- побудова індивідуальних програм професійного і посадового просування.

Потрібно підкреслити, що формування програми покращення якості трудового життя працівників у межах окремого освітнього закладу має базуватись на принципах

економічної ефективності: особистої матеріальної зацікавленості, професійної компетентності, своєчасної та повної інформованості, безпечності робочого середовища; *соціальної доцільності*: комунікабельності, корпоративності, поваги до особистості, соціальної захищеності та справедливості. Врахування загальних принципів при формуванні та впровадженні програм покращення якості трудового життя працівників забезпечить узгодженість даної програми із загальною стратегією розвитку навчального закладу; принципів економічної ефективності – забезпечить інформованість та зацікавленість працівників в якісному впровадженні такої програми; соціальної доцільності – підвищить рівень корпоративності та впевненості працівників у соціальній захищеності та у повазі до них як особистостей.

Положення програми підвищення якості трудового життя працівників освіти, запропоновані вище, є універсальними для застосування в різних організаціях і установах освіти, що робить можливим широке їх застосування.

Список літератури

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

УДК 334.021

Орлова А. А.,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Інноваційний розвиток освіти в умовах трансформації національної економіки

Світові трансформаційні процеси відбуваються в умовах глобалізації, інформатизації та зростання стимулюючої ролі знань у розвитку суспільства. Вагомим явищем у провідних країнах світу стає перехід від індустріальних до інформаційних технологій. Результатом такого переходу має стати побудова інформаційного суспільства, у центрі якого знаходиться людина зі своїми інтересами та потребами.

Українська держава не може залишатися осторонь від глобальних світових тенденцій. Трансформація економічних процесів в Україні, інтеграція до Європейського освітнього простору, зміцнення засад громадянського суспільства зумовлюють необхідність формування в Україні інноваційної моделі розвитку системи освіти, диктують її нові пріоритети, які сприятимуть безперервному оновленню знань, формуванню нової якості економіки і суспільного життя.

Традиційна освіта, основу якої становить репродуктивний метод навчання, не відповідає реальним потребам сучасного суспільства. Ринкові умови вимагають освіти, яка повинна постійно оновлюватися знаннями, технологіями, новітніми засобами навчання, сучасними організаційними та управлінськими підходами. У той же час, освіта стає одним із провідних факторів трансформації національної економіки та українського суспільства загалом.

Для формування у студентів елементів критичного мислення, здатності вирішувати проблеми, креативності необхідно використовувати активний тип навчання, заснований на виконанні творчих завдань, що передбачають застосування методів, які формують навички критичного мислення, стимулюють пізнавальну активність і самостійність студентів, які виступають “суб'єктом” навчання.

Сучасні цілі освіти та завдання її розвитку визначаються певними чинниками. Зокрема, вважаємо доцільним у процесі дослідження інноваційного розвитку освіти, взяти за основу чинники, які виділяє Щекатунова Г.Д.:

1. Перехід від індустріального суспільства до інформаційного, а далі до постінформаційного, що змінює традиційні цільові пріоритети розвитку та модернізації освіти.

2. Глобалізація, як сучасна світова тенденція, впливає на обмін інформацією, трансфер капіталів, міграцію населення, інтенсифікацію міждержавних відносин та бізнесу, а, отже, викликає необхідність підвищення ефективності національної освітньої системи та зміни її пріоритетів.

3. Прискорення науково-технічного прогресу як загальна тенденція, що характеризується як перспективами, так і загрозами, які вони становлять для людства [4].

Враховуючи зазначені чинники, а також слабкий стан наукового забезпечення інноваційного процесу національної системи освіти, важливим елементом її інноваційного розвитку виступає розробка нововведень. Наближення змісту освіти до сучасних наукових здобутків, забезпечення необхідної взаємодії освіти і науки та її

повернення до університетів стає, вважаємо, необхідною умовою процесу розробки інновації. Зокрема, вважаємо вагомим завданням саме вищої освіти, створення процесу ефективної співпраці освітніх наукових шкіл з іншими елементами інноваційної системи. Це дасть змогу застосування нових знань, трансферу технологій, нарощування інтелектуального потенціалу, розвитку інноваційної інфраструктури тощо, що стане поштовхом до побудови в Україні економіки інноваційного типу.

Варто відмітити, що інтеграція науки й вищої освіти є важливим стратегічним елементом не лише для сфери освіти й науки, а й для усього суспільства загалом. Однак, відсутність державного регулювання наукової сфери та обмежене фінансування наукових досліджень гальмує інноваційний розвиток освіти, її реформування, і, як результат, ускладнює адаптацію до трансформаційних процесів у національній економіці та подолання відставання від розвинених країн світу. Зазначене підтверджується й даними статистики. Наприклад, частка внутрішніх витрат на наукові дослідження у валовому внутрішньому продукті у 2005 р. у Німеччині становила 2,42%, у країнах ЄС – 1,76%, в той час як в Україні – всього 0,99% [2, с. 132]. Протягом наступних років частка витрат в розвинених країнах зросла і становила у 2014 р. у Німеччині – 2,87%, у країнах ЄС – 2,03%. В Україні ж питома вага витрат на виконання наукових робіт продовжувала знижуватись і становила у 2015 р. всього 0,62% [2, с. 132].

Поряд із цим, у нових ринкових умовах господарювання зростає актуальність створення організаційно-інтегрованих форм науковими установами, освітніми закладами, підприємницькими та владними структурами. Зокрема, на Заході такі структури більш відомі як кластери Портера. Крім того, в останні роки популярними заходами щодо розв’язання досліджуваної проблеми стали центри сприяння трансферу та комерціалізації технологій у формі технологічних (наукових) парків, бізнес-інкубаторів та інших модифікацій паркоподібного типу, яких нині тисячі [1, с. 25].

Корисним може стати застосування елементів зарубіжного досвіду, зокрема американської та європейської освіти й науки, який може бути використаний в умовах трансформації національної економіки, з адаптацією до сучасних реалій України, враховуючи вітчизняні пріоритети, власне бачення процесу інтеграції науки, освіти й виробництва.

З метою активізації інноваційних підходів у вищій освіті Павлова Т.В. та Котова І.М. пропонують: розробити концепцію інноваційної моделі навчання у вищій освіті з використанням діяльнісно-орієнтованих технологій; забезпечувати розвиток дистанційного навчання, активніше запроваджувати в навчальному процесі сучасні інформаційні технології, створити єдину електронну освітньо-наукову мережу, активізувати наукову діяльність кафедр, поглибити їх співпрацю з академічними установами, науково-дослідними підрозділами підприємств, зарубіжними партнерами; ініціювати створення на базі провідних вищих навчальних закладів технополісів і технопарків; на законодавчому рівні забезпечити бюджетне фінансування капітальних вкладень у сфері науково-технічної діяльності, підвищити рівень комерціалізації результатів наукових досліджень [3, с. 85].

Отже, проведене дослідження показало, що сучасний стан інноваційного розвитку освіти не відповідає швидкозмінним потребам національної економіки. Трансформація економічних процесів вимагає, з одного боку, модернізації самого змісту освіти, а з іншого – інтеграції освіти і науки та формування інтегрованих структур разом із підприємницькими структурами та владою. Комплексне впровадження зазначених пропозицій, яке має відбуватись поетапно, сприятиме зростанню інноваційної складової у національній освітній системі та прискоренню інноваційного розвитку освіти.

Список літератури

1. Батечко Н. Інноваційний вектор модернізації вищої освіти України / Н. Батечко / Наукові праці. Педагогіка. – 2012. – Том 188. – № 176. – С. 22-26
2. Наукова та інноваційна діяльність України : [Статист. збірник] / Державна служба статистики України, К. : Держаналітінформ, 2016. – 257 с.
3. Павлова Т. Інноваційний розвиток вищої освіти при інтеграції до європейського освітнього середовища / Т. Павлова, І. Котова // Проблеми інтеграції національних закладів вищої освіти до Європейського освітнього середовища: Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції (Харків, 29-31 жовтня 2012 р.). – 2012. – С. 82-85.
4. Щекатунова Г. Інноваційний розвиток освіти в умовах трансформаційних змін українського суспільства / Г. Щекатунова // Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція “Інноваційна діяльність педагога в умовах реформування шкільної освіти” (Київ, 20-23 квітня 2015 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/12186/1/A_Schekatunova_IDPvURSCO_IPPO.pdf

Хаїдура Г. М.,
Ліванська Республіка,
здобувач ступеня доктора філософії,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Внесок інноваційного університету до регіональної економіки

Всебічне вивчення та детальне вимірювання внеску сучасних університетів, як реальних центрів формування креативного ядра економічного розвитку міст, регіонів дислокації, країни в цілому, є практичною необхідністю на шляху реалізації принципів “економіки знань”. Періодичні дослідження з питань моделювання та кількісного вимірювання внеску університетів у розвиток економіки Великої Британії та її регіонів, Європейської Ліги дослідницьких університетів до економіки ЄС, американських, австралійських, азійських ВНЗ у економічний розвиток своїх країн, надихають дослідників на запровадження вітчизняної практики аналогічних розрахунків.

Підсумки теоретико-методологічних досліджень із проблематики кількісного вимірювання внеску ВНЗ опубліковано у працях таких вчених, як Армстронг Х., Харріс Р.І.Д., Хаггінс Р. та Кук П., Келлі У., Маклеллан Д., Макніколл Я., Таволетті Е.

Підсумкові звіти про вплив освітньо-дослідницьких закладів на формування профілю національної економіки країни-резидента ВНЗ, базуються на методологічних підходах, згідно яких (а) прямий вплив передбачає надходження коштів на рахунки ВНЗ у вигляді оплати за навчання, грантів та здійснення досліджень, ендавменту та інших форм передавання коштів із метою придбання обладнання, товарів, послуг; (б) непрямий – включає доходи та витрати учасників ланцюгів постачання університетів; (в) індукований – доходи та витрати працівників університетів та їхніх постачальників.

Здійснена останнім часом українськими науковцями та практиками спроба перенести набутий досвід глобального оцінювання для встановлення внеску українських університетів у розвиток економіки хоча і мала місце, проте набула широкого розголосу, вимагає суттєвих зусиль для сприяння подальшому розвитку і потребує детального обґрунтування з врахуванням ряду вітчизняних особливостей [1].

Завданням дослідження є вивчення фактичного стану та дослідження можливостей адаптації досвіду закордонних університетів для проведення практичних розрахунків щодо вимірювання внеску вітчизняних інноваційних університетів до економічних показників розвитку району дислокації, регіону, національної економіки в умовах становлення та розвитку економіки знань.

Стандартизований звіт про внесок, взятого нами для прикладу, британського університету в економіку району, регіону та країни в цілому складається за період навчального року, з 1 серпня попереднього календарного року до 31 липня поточного. У звіті оцінюється масштаб профільної навчальної та дослідницької діяльності ВНЗ, пов’язані з нею ланцюги поставок, що змодельовані за спеціальною методикою, принагідно оцінений обсяг залучення коштів студентів на проживання та харчування, а також доходи від туристичної діяльності, що можна безпосередньо віднести на рахунок університету, який підлягає оцінюванню.

Для максимального повного оцінювання внеску університету, звіт про його діяльність повинен містити, щонайменше, декілька складових.

По-перше, опис методики оцінювання економічного внеску ВНЗ на локальному, регіональному та національному рівнях. Методика базується на підході, згідно якого внесок

здійснюється: (а) шляхом організації профільної освітньо-дослідницької діяльності на оплатній основі, (б) через залучення прожиткових витрат “додаткових” для географічних ареалів студентів, (в) через залученню витрат відвідувачів “додаткових” студентів.

Кожен різновид витрат генерує прямий, непрямий або індукований ефект, що вимірюється розміром суми валової доданої вартості, рівня зайнятості, сумою податкових надходжень.

Визначення валової доданої вартості (ВДВ) здійснюється шляхом розрахунку обсягу продажів за вирахуванням вартості покупних товарів і послуг і є еквівалентом суми витрат на винагороду персоналу і формування прибутку (визначається як прибуток до вирахування відсотків, податків, зносу і амортизації (ЕВІТДА)) [2].

Рівень зайнятості вимірюється чисельністю працівників, що зайняті на робочому місці за адресою локалізації університету.

Збільшення прибутку та зростання рівня зайнятості втілюється у збільшенні податкових надходжень від отриманих доходів та корпоративних виплат, зростанні страхових внесків за рахунок найманих працівників та роботодавців, непрямих податків, що сплачуються найманими працівниками (муніципальні податки та ПДВ).

Прямий ефект генерується, власне, університетом, а також пов’язаними з його функціонуванням виробництвами/бізнесами, які постачають товари та послуги, що споживаються “додатковими” студентами та візитерами. Розрахунок здійснюється на основі офіційних даних університету.

Непрямий ефект полягає в інкапсуляції економічної діяльності, що здійснюється в ланцюгах поставок місцевих виробників, а також безпосередньому продажі місцевих товарів та послуг “додатковим” студентам та їх візитерам. На рівні національної економіки для визначення непрямих ефектів використовується деталізована модель “витрати-випуск”, яка описує взаємні зв’язки індустріальних секторів і дозволяє формалізувати ланцюги постачань між ними. Використання розробок [3; 4] дозволяє зробити аналогічні розрахунки на локальних рівнях.

Індукований ефект вимірюється повсякденними витрати осіб, що продукують прямий та непрямий ефекти.

По-друге, безпосереднє обчислення економічного внеску ВНЗ за прийнятою методикою. В основу розрахунків покладається встановлення чисельності та статусу студентів ВНЗ, а також пов’язаних з цим джерел формування доходів. У складі витрат діяльності: заробітна плата; інші витрати на персонал (страхові та пенсійні внески, інші витрати на оплату праці); операційні витрати (за винятком витрат на персонал) у складі: амортизації, сплачених відсотків, витрат на рекламу, придбання обладнання, інших операційних витрат; витрати на оренду та оплату приміщень; оплата франчайзингу; агентські та консультативні послуги.

По-третє, визначення кількості “додаткових” студентів, що залучаються університетом на трьох рівнях поширюваного впливу. Витрати на проживання студентів можуть бути віднесені до доходів, що генеруються ВНЗ, лише в тому випадку, якщо вони здійснюються студентами, яких не могло би бути в районі, регіоні та країні, якби університету не існувало.

По-четверте, обчислення суми поточних витрат коштів, що пов’язані з проживанням та харчуванням “додаткових” студентів і витрачаються ними на рівні кожного географічного ареалу, а також пов’язаних потоків економічної діяльності, що породжуються зазначеними витратами.

По-п’яте, розрахунок доходів від додаткових візитерів, що пов’язані з відвідинами “додаткових” студентів у кожному ареалі, а також пов’язаної з цим економічної діяльності на відповідних рівнях. Розрахунки слід проводити окремо для візитерів “додаткових” студентів, що є жителями країни – місця дислокації університету, а також для візитерів – іноземців.

По-шосте, обчислення сукупного економічного внеску обраного ВНЗ із наступним визначенням масштабу мультиплікатора (по відношенню до первинних доходів від організації навчання) і його порівняння з іншими ВНЗ.

Вимірювання внеску університету в економіку за рахунок інноваційної активності доцільно проводити за схемою, що наведено у [5].

Визначення внеску сучасного університету як “креативного ядра” формування економіки знань на районному, регіональному та рівні національної економіки – може бути суттєво поліпшено за рахунок розширення напрямів та удосконалення методичних підходів до проведення досліджень на оновленій основі. Розрахунки прямого, непрямого та індукованого впливів може бути суттєво розширено за рахунок дослідження економічних наслідків виконання ВНЗ функцій центрів освітньої діяльності, роботодавця, прибуткового використання капітальних витрат, генератора поточних витрат студентів та візитерів, центру наукових досліджень, міжнародного шлюзу для міста і області, доброзичливого сусіда, що забезпечує провайдинг якісної освіти, сприяє організуванню студентської волонтерської діяльності, прибутково використовує університетські об’єкти.

Список літератури

1. Роль університетів в економічному розвитку міст, регіонів, країни : [звіт III національного форуму “Бізнес і університети”] / укл. Янковська О., Зінченко А. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2015/12/forum_publ_all_bezpolos_print.pdf.
2. Malakhovsky Y.V. Maximizing the value of entities of the region in the implementation of public-private partnerships / Y.V. Malakhovsky, H.N. Nabulsi // *Uzhorod National University Herald. Series: International Economic Relation and World Economy*. – 2015. – №5. – P. 95-100.
3. Flegg Anthony T. Estimating regional input coefficients and multipliers: The use of the FLQ is not a gamble / T. Flegg Anthony. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www2.uwe.ac.uk/faculties/BBS/BUS/Research/Economics13/1302.pdf>.
4. Zhanga Q. The economic impact of higher education institutions in Ireland: evidence from disaggregated input output tables / Q. Zhanga, C. Larkin, B.M. Lucey. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.researchgate.net/publication/285543230>.
5. Levchenko O.M. Theory and practice of the financial regulation relevant to innovative development of high school / O.M. Levchenko, H.M. Naidoura. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iaeme.com/IJIssues.asp?JType=IJM&VType=6&IType=10>.

Сільченко Ю. Ю.,

кандидат географічних наук, старший викладач кафедри географії та геоекології,

Семенюк Л. Л.,

кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії і геоекології,

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

імені Володимира Винниченка

Вплив транспортної доступності на розвиток освітнього центру (на прикладі Кіровоградської області)

Одним із чинників формування центрів освіти є рівень розвитку транспортної інфраструктури, яка визначає транспортну доступність населених пунктів та ступінь соціально-економічного розвитку регіону. Саме тому важливого значення набуває аналіз та оцінка транспортної доступності адміністративного центру області та пропозиції її покращення.

Помітним структурним елементом системи освіти є підсистема вищої освіти. Особливо важливою вона, у якості як “постачальник” кваліфікованих спеціалістів, є для Кіровоградської області, яка поступово втрачає людський потенціал, зокрема й освітній, через недостатній розвиток транспортної інфраструктури (незадовільну транспорту доступність) та вплив більш потужних освітніх центрів.

Транспортна інфраструктура території повинна сприяти запиту населення на соціальні послуги. Показник транспортної *доступності* впливає на привабливість населеного пункту, розселення, розвиток інфраструктури та визначає можливість розвитку освітніх центрів території. У науковій літературі загальноживаним є поняття *транспортна дискримінація*, під якою автори дослідження розуміють явище просторової обмеженості через низький або недостатній рівень розвитку транспортної мережі та транспортних послуг певної території. Таким чином, транспортна дискримінація знижує рівень мобільності населення, можливість отримання ним якісних соціальних послуг, відповідно – обирати найближчі центри їх надання, та змушує населення витратити більшу кількість часу і коштів на поїздки [1].

Загальновідомою є певна диференціація установ культурно-побутового обслуговування за ступенем доступності: перша група – в межах населених пунктів у зоні пішохідної доступності (первинні заклади освіти та охорони здоров'я); друга група – заклади у межах 30-40 хвилинної транспортної доступності (освіти, охорони здоров'я та побутового обслуговування); третя група – заклади у межах 60-90 хвилинної транспортної доступності (професійно-технічні заклади освіти, ВНЗ I та II рівня акредитації, спеціалізовані лікарні); четверта група – заклади у радіусі 120 хвилинної транспортної доступності (ВНЗ III-IV рівня акредитації, театри, філармонії, наукові бібліотеки та медичні центри обласного значення). У наукових публікаціях Семенюк Л.Л. за транспортною доступністю до закладів четвертої групи, які в Кіровоградській області переважно знаходяться в обласному центрі, адміністративні райони об'єднані у 4 групи (за віддаленістю від м. Кропивницький): жителі районів 4 типу (західних районів) витрачають на поїздки до обласного центру в середньому 5,8 год.; 3 типу (периферійні) – 4,1 год.; 2 типу (прицентральні) – 2,5 год.; 1 типу (центральні) – 0,8 год. (автомобільним транспортом).

У дослідженнях територіальної організації освітнього комплексу виділяють мікро-, мезо- і макрорайони освіти. Кіровоградська область належить до мезорайону й підпадає під вплив Київського, Дніпропетровського, Одеського макрорайонів та потужних освітніх

центрів Києва, Одеси, Дніпра, а місто Кропивницький є центром освіти регіонального значення [2].

Аналіз територіальної організації ВНЗ області свідчить про диспропорції в їх розташуванні: 24 ВНЗ I-II рівнів акредитації розміщені лише в шести міських поселеннях області: м. Кропивницькому – 14, м. Олександрії – 5, містах Світловодську, Бобринці та Гайвороні і смт. Компаніївці – по одному. А всі ВНЗ III-IV рівнів акредитації розташовані лише в місті Кропивницький (2 університети, 1 академія, 5 інститутів, медичний факультет ДНМУ) [3].

Статистичні поверхні поля потенціалів вищої освіти України показують, що Кіровоградська області відноситься до *четвертої підзони* (разом із Миколаївською, Херсонською, Черкаською, Чернігівською, Сумською областями), відповідно потенціал впливу у цій підзоні не достатньо потужний, що спричиняє відтік студентської молоді [2].

Споживачі освітніх послуг (абітурієнти), розставляючи пріоритети при поданні документів до вищих навчальних закладів, керуються вартісною доступністю навчання, життям у місті, перспективами подальшого працевлаштування, дуже часто домінуючим чинником вибору навчального закладу стає можливість вступити на бюджетну форму навчання за результатами ЗНО та переваги транспортної доступності.

Враховуючи зазначене вище, питання транспортної доступності обласного центру досліджено методом ізохрон, які будуються через інтервали 0,5, 1, 1,5, 2 годинної доступності. Відповідно виділяються різні пояси доступності від ядра території. Вважається, що найбільш оптимальною відстанню до центру розміщені поселення в межах півторагодинної або двохгодинної доступності із врахуванням витрат часу на кінцевих і проміжних зупинках. Однак науковці однозначно погоджуються, що ізохрони доступності відображають швидше ймовірність транспортної зв'язаності, а не реальні зв'язки. Тому ця методика є інструментом визначення можливих полів впливу освітніх центрів.

Розраховано відстань від міста Кропивницький до меж адміністративних центрів району й виділено три зони доступності: *зона 0,5-годинної доступності*: територія Кіровоградського району, північної частини Компаніївського району та смт. Компаніївка; *зона 1-годинної доступності*: м. Бобринець та північна частина Бобринецького району; м. Новоукраїнка, м. Мала Виска та східні частини Новоукраїнського, Маловисківського районів; м. Новомиргород та центрально-східна частина Новомиргородського району; смт. Олександрівка та територія Олександрійського району; м. Знамянка та територія Знамянського району; смт. Новгородка та Новгородківський район; південна частина Компаніївського району; західна частина Олександрійського району; північно-західна частина Долинського району; *зона 2-годинної доступності*: центрально-східні території Добровеличківського району та смт. Добровеличківка, західні території Маловисківського, Новоукраїнського, Новомиргородського районів, м. Олександрія, м. Світловодськ та відповідні райони, смт. Петрове та територія Петровського району, південна частина Бобринецького району. Поза сферою тяжіння м. Кропивницький опинилися Онуфріївський район та західні райони Кіровоградської області. Території Вільшанського, Голованівського, Благовіщенського, Гайворонського, Новоархангельського району знаходяться у оптимальній 1-годинній та 2-годинній транспортній доступності від м. Умань. Деякі райони потрапляють у зони 1- та 2-годинної доступності двох освітніх центрів (міст). Долинський, Петрівський райони розташовані у двогодинній ізохроні м. Кропивницький та м. Кривий Ріг; Олександрійський – у двогодинній ізохроні м. Кропивницький та м. Кременчук, Світловодський, Онуфріївський райони – у годинній ізохроні м. Кременчук. Тому мешканці цих територій віддають перевагу отриманню послуг, у тому числі й освітніх, у містах сусідніх областей.

Проаналізовано вплив залізничного сполучення на транспортну доступність до освітнього центру. Адміністративні райони області зі сприятливим географічним положенням щодо залізничних магістралей мають кращі показники транспортної

доступності. Це, в першу чергу, Знам'янський та Добровеличківський район (вузлові станції Знам'янка та Помічна та пасажирські станції в сільській місцевості). Зі скороченням кількості пасажирських та приміських залізничних потягів в останні роки частина районів області (Голованівський, Долинський, Онуфріївський, Новгородківський, Вільшанський, Устинівський райони) не має прямого залізничного сполучення з обласним центром. Окрім того, є група районів, які взагалі не мають залізничного сполучення, і найближча станція знаходиться на території інших районів – Компаніївського, Петрівського, Новоархангельського.

За останні роки значно погіршився як транзитний потенціал Кіровоградської області, так і транспортна доступність її адміністративного центру – міста Кропивницький. Внаслідок проведення різних реорганізацій та “оптимізацій” зменшилась кількість маршрутів, що проходять через обласний центр. Якщо у 2010 році через залізничну станцію Кіровоград курсувало 15 пар постійних і 2 сезонних пасажирських потягів, то у 2017 році через станцію Кропивницький проходить лише 8 пар пасажирських потягів. Крім загального зменшення кількості маршрутів, ліквідоване пряме залізничне пасажирське сполучення міст Кропивницького і Львова, до якого мали доступ жителі західних районів області. Цей факт та відміна низки приміських електропоїздів, стали однією із причин суттєвого зменшення кількості абітурієнтів із західних районів області (Гайворонського, Голованівського, Благовіщенського) та західних областей України у ВНЗ міста Кропивницький.

Таким чином, незадовільна транспортна доступність обласного центру, де зосереджені вищі навчальні заклади, спеціалізовані лікарняні установи, представництва комерційних фірм тощо є передумовою розвитку міграційного скорочення населення [4], переорієнтації частини господарств віддалених районів 4 та 3 типу на фінансове та економічне співробітництво з суб'єктами, які розташовані у сусідніх областях, що зменшує відрахування до бюджету Кіровоградської області.

Список літератури

1. Немець Л.М. Суспільно-географічні аспекти транспортної системи України / Л.М. Немець, Л.В. Ключко, Ю.Ю. Заволока // Матеріали IV Международной научно-практической конференции “Проблемы экономики и управления на железнодорожном транспорте”, 2009. – Харьков, ЭКУЖТ. – С. 75-80.
2. Освітній комплекс України: сучасний стан і напрями удосконалення територіальної організації: Автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.02 / Т.Ю. Мельниченко; НАН України. Ін-т географії. – К., 2005. – 21 с.
3. Семенюк Л.Л. Основні тенденції розвитку системи вищої освіти Кіровоградської області / Л.Л. Семенюк, К.П. Сидорчук // Географія і сучасність. Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова. – К.: Видавництво НПУ ім. М.П.Драгоманова. – 2009. – Випуск 21. – С. 202-206.
4. Сільченко Ю.Ю. Суспільно-географічний аналіз міграційних процесів у Кіровоградській області / Ю.Ю. Сільченко, Л.Л. Семенюк // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія “Теологія-Географія-Екологія”. – 2016. – випуск 45. – С. 134-138.

Миргородська О. Л.,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри географії та геоєкології,

Колотуха О. В.,

доктор географічних наук, доцент, завідувач кафедри географії та геоєкології,

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

імені Володимира Винниченка

Літнє оздоровлення учнівської молоді Кіровоградської області: проблеми, шляхи вирішення

Покращення здоров'я людей є найважливішою соціальною проблемою, яку повинна вирішити наша держава в найближчий час. На тлі соціальних негараздів, збільшення психологічного навантаження, нераціонального харчування особливо важливою постає необхідність повноцінного відпочинку і оздоровлення підростаючого покоління – майбутнього нашої держави. Спеціалісти-медики відзначають, що здоров'я сучасних школярів у динаміці від I до XI класу є динамікою нездоров'я. Однією з причин є те, що зміст шкільних програм ускладнюється, а методика їх викладання залишається старою. Звідси – гіподинамія і викликані нею ожиріння, сколіози та інші захворювання. Короткозорість, алергія, збільшення кількості дітей з розладом нервової системи – явище характерне для сучасних школярів. У такому випадку на перше місце виходить фізична рекреація – активний відпочинок і оздоровлення в здоровому природному середовищі.

У Кіровоградській області приділяється певна увага літньому відпочинку та оздоровленню дітей та юнацтва. В 2016 році на території області функціонувало лише 7 позаміських оздоровчих таборів із загальною кількістю менше 2000 місць, це приблизно 2% від загальної кількості школярів області (у 2001 році – 14). Звісно, що цього явно недостатньо. Більшість таборів, які приймали дітей на літнє оздоровлення – це табори з денним перебуванням при загальноосвітніх школах. І функціонують вони дуже короткий термін – протягом червня місяця, однак саме сюди йде найбільше фінансування для літнього відпочинку і оздоровлення. Вести мову про повноцінний відпочинок, а тим більше оздоровлення дітей у них, мабуть не має сенсу. Їх слід враховувати лише як осередки літнього дозвілля учнів, а не як повноцінні заклади оздоровлення та відпочинку.

Для розвитку дитячо-юнацького та студентського відпочинку і оздоровлення в Кіровоградській області пропонуються заходи, зміст яких представлено нижче.

По-перше, забезпечити фінансову підтримку розвитку дитячо-юнацького відпочинку і оздоровлення шляхом збільшення частки державного фінансування, цільового виділення коштів на розвиток цієї справи, залучення коштів державних, громадських та благодійних організацій, приватних фірм тощо.

По-друге, розширити мережу дитячих літніх оздоровчих таборів, туристських баз, будинків відпочинку в Кіровоградській області за рахунок використання існуючих оздоровчих закладів підприємств області. Провести перереєстрацію цих закладів з метою визначення придатності їх для оздоровлення дітей та юнацтва. За даними обласного управління статистики в області налічується близько 40 рекреаційно-туристських закладів із загальною місткістю більше 5 тис. місць, з них: закладів санаторного типу – 3, будинків і баз відпочинку – 34.

По-третє, провести конкурс на кращу туристсько-оздоровчу та туристсько-екскурсійну програму для дітей та юнацтва в літніх оздоровчих закладах для зацікавлених організацій Кіровоградської області з метою відбору кращих.

По-четверте, запровадити практику організації базових літніх оздоровчих наметових таборів на території Кіровоградської області, в Карпатах та інших регіонах України. Створити в туристських установах матеріально-технічну базу для розгортання таких таборів (намети, спальні мішки, килимки тощо). Вивчити та узагальнити досвід вже існуючих наметових таборів із метою їх більш широкого запровадження. Розробити змістовні програми активного літнього відпочинку та оздоровлення в наметових таборах. Запровадити практику організації профільних туристських таборів – юних екологів, археологів, географів, етнографів, краєзнавців, туристів-водників, пішохідників, орієнтувальників, скелелазів або ж комплексних – як таких, що мають високий освітній, виховний та оздоровчий ефект – мовних, інтелектуальних тощо.

По-п'яте, запровадити практику організації пересувних туристських таборів, більш широкого проведення категорійних та ступеневих туристських походів, туристсько-краєзнавчих експедицій, екскурсійних поїздок територією Кіровоградської області та в інші регіони України як таких, що при мінімальних економічних витратах дають високий оздоровчий та виховний ефект.

По-шосте, розробити довготривалі комплексні програми туристсько-екскурсійного обслуговування учнівської та студентської молоді з урахуванням вікових особливостей та рівня їх знань, запровадити практику проведення комплексних та навчальних екскурсій за предметами шкільної програми в навчальний час, особливо для учнів сільських шкіл. Запровадити практику спеціалізованих обмінів дитячими та молодіжними групами між районами області, з іншими областями України, а в перспективі – розвиток міжнародних зв'язків із зарубіжними молодіжними та студентськими об'єднаннями.

По-сьоме, розширити мережу туристсько-краєзнавчих гуртків і об'єднань у містах, районах та загальноосвітніх школах області, створити осередки туристсько-краєзнавчої роботи в кожному районі області на базі існуючих позашкільних закладів. У програмах роботи туристсько-краєзнавчих гуртків передбачений літній заліковий туристський похід або експедиція. Втілення програми “один гурток – один похід” дасть змогу оздоровити кілька тисяч учнів. Розширити мережу профільних туристсько-краєзнавчих установ за рахунок відкриття в містах обласного підпорядкування станцій юних туристів. Створити сприятливі умови для розвитку матеріально-технічної бази дитячо-юнацького оздоровлення і туризму.

По-восьме, постійно проводити підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації туристсько-краєзнавчих кадрів із числа педагогів області на профільних курсах – директорів оздоровчих та профільних таборів, їх заступників з різних напрямів роботи, адміністративного персоналу таборів, керівників туристсько-краєзнавчих походів та експедицій, керівників туристсько-краєзнавчих гуртків та об'єднань тощо на базі обласного інституту післядипломної освіти.

По-дев'яте, відкрити на базі природничо-географічного факультету Центральноукраїнського державного педагогічного університету спеціальність “Туризм” для підготовки туристсько-краєзнавчих кадрів, екскурсіводів.

По-десяте, проводити науково-дослідну роботу з питань рекреаційної діяльності, дослідження рекреаційного потенціалу та рекреаційних ресурсів Кіровоградської області, розробки нових туристсько-краєзнавчих маршрутів територією області, запровадження нових нетрадиційних форм активного відпочинку учнівської молоді тощо шляхом відкриття науково-дослідної лабораторії на базі кафедри географії та геоєкології ЦДПУ.

По-одинадцять, відновити роботу обласної дитячої туристської бази в м. Кропивницькому при обласному центрі туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді для прийому дитячих туристських груп із районів області та переважного обслуговування сільських школярів. Відкрити дитячу туристську базу в м. Світловодську.

По-дванадцяте, вивчити питання розширення меж і можливостей відпочинку та оздоровлення школярів області за рахунок осінніх, зимових та весняних канікул, організації змістовних екскурсійних поїздок впродовж навчального року тощо.

По-тринадцяте, запровадити рекламно-інформаційне забезпечення відпочинку та оздоровлення школярів області до рівня кожної загальноосвітньої школи області.

Реалізація представленої програми має створити умови для всеохоплюючого повноцінного літнього відпочинку та оздоровлення учнівської молоді Кіровоградської області. Для цього необхідні залучення та централізація всіх коштів, що виділяються на дитяче оздоровлення, врахування, в першу чергу, інтересів і бажань дітей, зміна акцентів від елітного дорогого відпочинку окремої категорії дітей до масового недорогого, але ефективного відпочинку переважної більшості дітей нашої області.

Комплексне використання цих видів відпочинку та оздоровлення, широкий спектр запропонованих видів відпочинку від найдешевших до дорогих, дасть можливість вибору засобів оздоровлення дітей для всіх верств населення, що особливо важливо в сучасних економічних умовах. Адже повноцінний відпочинок та оздоровлення дітей не можна відкладати на завтра, цю важливу соціальну проблему необхідно вирішувати сьогодні і постійно.

Програма дасть змогу зберегти та підтримати на належному рівні мережу оздоровчих закладів області, створить нові робочі місця, забезпечить сезонну зайнятість вчителів та студентської молоді.

Реалізація Програми в галузі туристсько-краєзнавчої діяльності дасть можливість зберегти та розвинути систему дитячо-юнацького туризму в Кіровоградській області, яка зараз знаходиться на недостатньому рівні. Програма допоможе відродженню екскурсійної справи на Кіровоградщині, оцінці потенціалу існуючих історико-архітектурних та природних об'єктів на території області, збереженню їх для наступних поколінь.

Реалізація Програми дозволить започаткувати ефективну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації туристсько-краєзнавчих кадрів для повноцінного та якісного забезпечення рекреаційно-туристської діяльності в Кіровоградській області.

Науково-дослідна робота з питань оздоровлення, відпочинку і туризму допоможе детально вивчити рекреаційні можливості, рекреаційний потенціал та рекреаційні ресурси Кіровоградської області, розробити нові туристсько-краєзнавчі маршрути на території області, запроваджувати нові нетрадиційні форми активного відпочинку учнівської молоді.

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

УДК 311.42

Кучерова Г. Ю.,доктор економічних наук, доцент, професор кафедри обліку та оподаткування,
*Класичний приватний університет, м. Запоріжжя***Траєкторія розвитку Запорізької та Кіровоградської областей України – соціально-економічний вимір**

Реалії сьогодення формують нові умови соціально-економічного розвитку як на макро-, так і на мікро- рівнях. Зміна регіональної структури України зумовила необхідність у негайному перерозподілі та переорієнтації соціально-економічних процесів, що вимагає додаткових ресурсів та часу, за який, крім того, наростаючою інфляцією швидко знецінюється капітал (рис. 1).

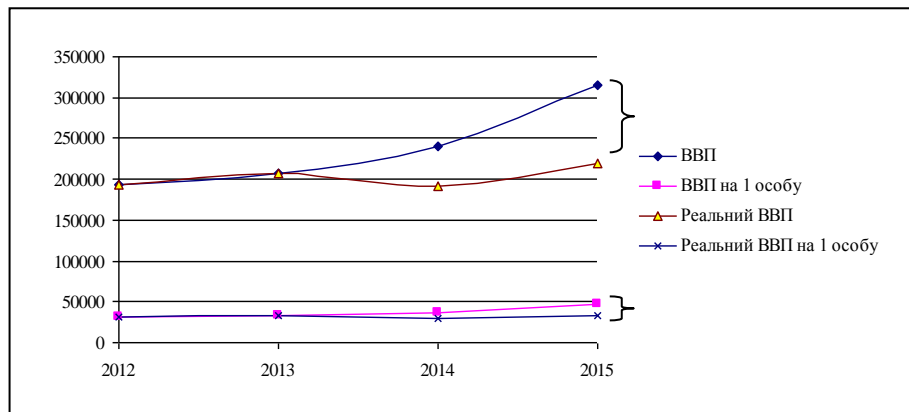

Рисунок 1 – Динаміка показників ВВП з урахуванням інфляції за період 2012-2015 роки, у фактичних цінах, млн. грн.

Джерело: побудовано автором на основі матеріалів Державної служби статистики України.

Пошук нових контрагентів, відтік капіталу, криза платежів, кризи соціально-політичної та фінансово-економічної систем держави, воєнний конфлікт та інше – формує нову реальність для бізнесу та суспільства. Поява принципово нових факторів функціонування та розвитку вимагає від суб'єктів господарювання та населення руйнування старих принципів та розбудову нових правил гри, що націлені не на тимчасове виживання, а на ефективне управління будь-якими змінами: структурними, динамічними, якісними, кількісними, формально-неформальними тощо.

Зважаючи на масштабність сучасних проблем в Україні, регіональний потенціал якої підірвано на багато років, неможна покладатися на існуючі можливості та притаманні кризовому періоду цілі. Наявність потужного потенціалу регіону не гарантує гідний рівень життя у ньому та стрімкість його соціально-економічного розвитку.

Так, за даними 2015 року, Запорізька та Кіровоградська області суттєво різняться за показниками соціально-економічного розвитку, що зумовлено територіальним розміщенням та наявним потенціалом (табл. 1, 2). Запорізька область удвічі перевищує Кіровоградську за показниками чисельності населення, проте, частка зайнятих вище у Кіровоградській області. Наявний дохід на 1 особу у Запорізькій області вищий на 30%, середньомісячна заробітна плата вища на 28%, вдвічі перевищують обсяги валового регіонального продукту, у 5,9 разів вище обсяги реалізованої промислової продукції, у 2,6 разів перевищують показники

“Кіровоградщина – 2025: пріоритети і можливості розвитку”

роздрібного товарообороту підприємств, у кілька разів – показники експорту і імпорту, збитковість фінансових результатів нижча на 10%, майже вдвічі перевищують обсяги капітальних інвестицій.

Таблиця 1 – Динаміка показників соціально-економічного розвитку Запорізької області

Найменування показника	2012	2013	2014	2015
ВРП	54828,0	54352,0	65968,0	89061,0
ВРП на 1	30656,0	30526,0	37251,0	50609,0
ВДВ	45303,0	45822,0	54290,0	70498,0
Чисельність наявного населення, тис. осіб	1785,2	1775,8	1765,9	1753,6
Кількість зайнятих економічною діяльністю, тис. осіб	821,2	821,9	773,5	745,1
Наявний дохід населення у розрахунку на 1 особу, грн.	25882,0	28474,0	31106,2	35379,0
Витрати населення у розрахунку на 1 особу, грн.	29317,9	31693,9	36246,0	44348,2
Середньомісячна заробітна плата, грн.	2927,0	3142,0	3432,0	4200,0
Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року)	99,3	100,3	125,7	142,1
Обсяг реалізованої промислової продукції, млн. грн.	82654,7	78490,0	94083,4	134740,7
Продукція сільського господарства, млн. грн.	7083,2	9523,3	9203,9	10055,7
Прийняття в експлуатацію загальної площі житла, тис. м. кв.	194,0	180,0	112,0	101,0
Роздрібний товарооборот підприємств, млрд. грн.	16,0	17,1	19,7	22,2
Обсяг реалізованих послуг, млн. грн.	6324,2	6768,9	7646,3	
Експорт товарів і послуг, млрд. дол. США	4,3	3,9	3,9	3,1
Імпорт товарів і послуг, млрд. дол. США	2,1	1863,4	1657,9	1,2
Фінансовий результат до оподаткування, прибуток, млрд. грн.	9,1	9,0	10,8	18,1
Фінансовий результат до оподаткування, збиток, млрд. грн.	5,4	2,9	19,9	20,8
Капітальні інвестиції, млрд. грн.	7,2	6,8	7,0	7,8

Джерело: побудовано автором на основі матеріалів Державної служби статистики України.

Крім того, на 9% перевищують обсяги продукції сільського господарства Кіровоградської області, а на 14% - показники прийняття в експлуатацію загальної площі житла. Таким чином, показники обсягів не зажди характеризують рівень та особливості розвитку, тому, на основі даних табл. 1 і 2, побудуємо інтегральний показник соціально-економічного розвитку досліджуваних регіонів для формування загального уявлення.

Таблиця 2 – Динаміка показників соціально-економічного розвитку Кіровоградської області

Найменування показника	2012	2013	2014	2015
ВРП	22056,0	25313,0	28758,0	38447,0
ВРП на 1	22082,0	25533,0	29223,0	39356,0
ВДВ	19427,0	22448,0	25528,0	33669,0
Чисельність наявного населення, тис. осіб	995,2	987,6	980,6	973,1
Кількість зайнятих економічною діяльністю, тис. осіб	433,7	434,0	391,1	386,8
Наявний дохід населення у розрахунку на 1 особу, грн.	19741,7	21376,8	22742,6	26728,4
Витрати населення у розрахунку на 1 особу, грн.	22532,0	24484,6	27401,7	37014,0
Середньомісячна заробітна плата, грн.	2428,0	2608,0	2789,0	3282,0
Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року)	98,8	100,1	124,4	141,3
Обсяг реалізованої промислової продукції, млн. грн.	19531,0	18257,4	17872,4	22980,8
Продукція сільського господарства, млн. грн.	8963,9	11462,0	11259,7	11000,4
Прийняття в експлуатацію загальної площі житла, тис. м. кв.	130,0	109,0	57,0	117,0
Роздрібний товарооборот підприємств, млрд. грн.	6,2	6,5	7629,0	8555,4
Обсяг реалізованих послуг, млн. грн.	3742,7	4142,3	4614,5	
Експорт товарів і послуг, млрд. дол. США	0,6	877,6	849,9	0,5
Імпорт товарів і послуг, млрд. дол. США	0,3	291,2	234,4	0,1
Фінансовий результат до оподаткування, прибуток, млрд. грн.	3,6	2,4	4,5	10,4
Фінансовий результат до оподаткування, збиток, млрд. грн.	1,0	1,3	7,7	14,6
Капітальні інвестиції, млрд. грн.	4576,0	3,2	3,1	4,1

Джерело: побудовано автором на основі матеріалів Державної служби статистики України.

Нормування показників здійснено за наступною формулою:

$$x_i^n = \frac{\sum_{i=1}^n \left| \frac{x_i}{\bar{x}} - 1 \right|}{n},$$

де x_i – i -й показник;

\bar{x} – середнє значення показника за період t ;

n – кількість показників.

Безпосередньо інтегральний показник оцінено наступним чином:

$$IP = \sqrt[n]{\sum_{j=1}^n x_{ij}^n}, 0 \leq IP \leq 1.$$

Результати розрахунків наведено на рис. 2. Спостерігаємо подібність динаміки розвитку регіонів, а саме: низхідна до 2014 року та зростаюча до 2015 року. Крім того, рівень соціально-економічного розвитку в Кіровоградській області за інтегральним показником вищий мінімум у 1,5 рази. При цьому, інтегральні показники регіонів демонструють низький рівень розвитку (нижче значення 0,5) і тільки Кіровоградська область досягла значення 0,53 у 2015 році.

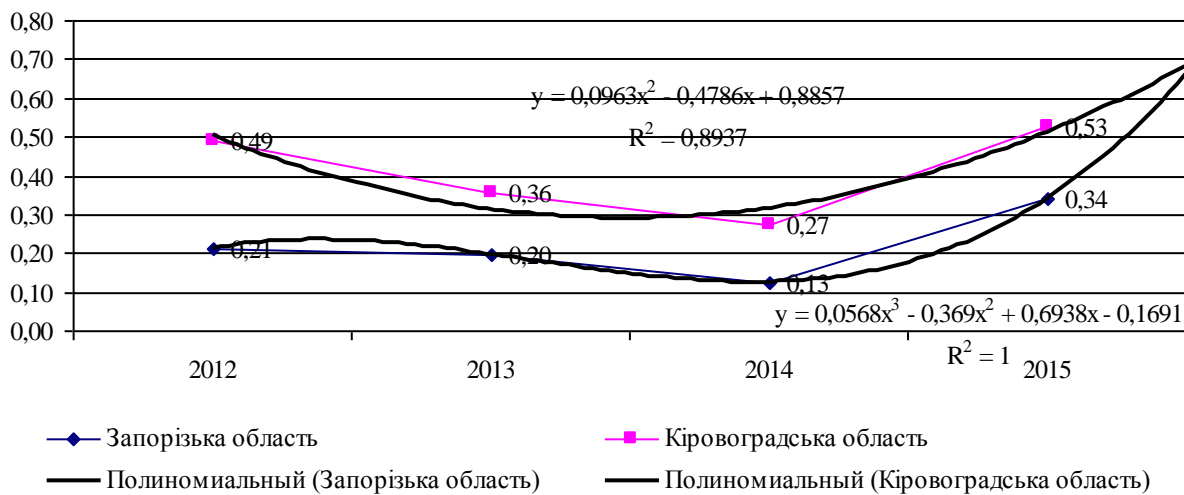

Рисунок 2 – Динаміка інтегральних показників соціально-економічного розвитку Запорізької та Кіровоградської областей

Джерело: розраховано автором.

Що Кіровоградська, що Запорізька області пояснюються поліноміальною залежністю 2 та 3 ступеню, що підтверджує низьку прогнозованість та непередбачуваність подальшого розвитку. Загалом, передбачається зростання інтегральних показників соціально-економічного розвитку областей у 2016 році, якщо не зміняться внутрішні та зовнішні умови, що виникли у 2015 році. Якщо здійснені заходи у 2015 році характеризуватимуться малоєфективними, то зростаюча тенденція тимчасова, а рівень інтегрального показника значно коливатиметься у подальшому.

Незважаючи на потужний потенціал Запорізької області, що перевищує за значенням Кіровоградську область, рівень її соціально-економічного розвитку значно нижчий. Таким чином, доведено, що наявність потужного потенціалу регіону не є запорукою його соціально-економічного зростання. У подальших дослідженнях буде здійснено макроекономічне дослідження отриманих результатів із метою пояснення інтегральних показників та обґрунтування шляхів досягнення сталого зростання регіонів на гідному рівні.

УДК 311.312

Трохимець О. І.,
кандидат економічних наук, доцент,
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

Ключові аспекти дослідження рівня життя населення

Рівень життя населення визначають доходи та ціни. Відомо, що представники всіх верств населення (громадяни з різним рівнем доходів) споживають певний набір продуктів харчування (зокрема, більшість продуктів харчування складають саме соціально-орієнтовані) та є споживачами комунальних послуг. Варто зауважити, що не обов'язково, якщо у громадян доходи вище середніх, то вони мають покращені житлові умови (наприклад, квартира у новобудові – з великою житловою площею). Більшість громадян мешкають у багатоквартирних будинках: вони або придбали квартиру – ринок вторинної сировини, або отримали у спадок від батьків.

Майже схожа ситуація спостерігається і на ринку соціально-орієнтованих продуктів харчування, які реалізуються через мережу супермаркетів, “магазинів біля будинку”, на ринках. Переважно основний набір продуктів харчування, який входить до щоденного раціону українських родин більш менш однаковий (за винятком деяких окремих продуктів харчування, які не відносяться до соціально-орієнтованих). Більш того, деякі соціально-орієнтовані продукти мають цінові коливання.

За визначенням Мірошниченко О.Ю. показниками рівня життя населення є економічні показники: макроекономічні показники, показники матеріальної забезпеченості; та соціальні показники: показники стану охорони здоров'я, показники зайнятості населення, демографічні показники, показники житлових умов, показники стану довкілля, показники рівня освіти та культури, показники рівня соціально-політичної напруги.

Спираючись на офіційні дані Державної служби статистики України [1], проаналізуємо рівень життя населення (табл. 1).

Таблиця 1 – Рівень бідності за регіонами України за I квартал 2014-2015 рр.

	Рівень бідності, %			
	За відносним критерієм (75 % медіанних сукупних витрат населення)		За абсолютним критерієм (доходи нижче прожиткового мінімуму)	
	I квартал 2014 року	I квартал 2015 року	I квартал 2014 року	I квартал 2015 року
1	2	3	4	5
Україна	25,9	25,2	13,0	10,0
Вінницька	25,3	23,6	11,6	8,2
Волинська	34,8	26,5	23,7	9,8
Дніпропетровська	25,6	28,4	9,3	10,6
Донецька	23,8	28,7	11,8	11,1
Житомирська	35,8	27,4	13,8	12,3
Закарпатська	26,1	24,1	22,5	11,2
Запорізька	14,6	17,2	12,2	6,6

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5
Івано-Франківська	27,4	14,3	14,7	3,4
Київська (без м. Києва)	38,0	25,9	12,5	3,6
Кіровоградська	35,1	36,4	16,7	16,0
Луганська	26,4	42,7	9,5	14,5
Львівська	24,8	27,0	12,7	10,9
Миколаївська	21,9	26,3	18,4	12,5
Одеська	24,8	33,3	8,5	12,0
Полтавська	24,9	24,9	12,9	12,4
Рівненська	41,3	43,0	14,3	13,1
Сумська	24,4	26,1	14,6	11,2
Тернопільська	36,9	27,0	23,6	14,9
Харківська	16,1	17,9	7,0	6,8
Херсонська	33,2	31,7	25,5	17,6
Хмельницька	33,5	37,7	22,5	20,6
Черкаська	25,3	23,5	15,1	6,0
Чернівецька	22,5	18,7	15,4	10,8
Чернігівська	25,2	11,9	10,3	4,0
м. Київ	14,8	9,4	4,9	5,1

Джерело: побудовано автором на основі [1].

Близько 30% населення України живе за межею бідності. Основну частку бідних становлять сім'ї з дітьми, сім'ї, у складі яких є пенсіонери; та сім'ї, в яких один з дорослих працює [1].

Протягом п'яти років продовжує спостерігатись тенденція того, що більшість населення України мають рівень середньодушових еквівалентних загальних доходів від 1560,10-1920,00 грн. у місяць. Варто зауважити, що незначний відсоток населення має доходи понад 3720,0 грн. у місяць.

Таблиця 2 – Споживання продуктів харчування в домогосподарствах

	2010	2011	2012	2013	2014 ¹	2015 ¹
Споживання продуктів харчування в домогосподарствах (у перерахунку в первинний продукт) у середньому за місяць у розрахунку на одну особу						
- м'ясо і м'ясопродукти, кг	5,1	5,1	5,0	5,1	4,9	4,6
- молоко і молочні продукти, кг	19,2	19,1	19,6	20,3	20,3	19,8
- яйця, шт.	20	20	20	20	20	19
- риба і рибопродукти, кг	1,8	1,7	1,7	1,8	1,6	1,2
- цукор, кг	3,0	3,2	3,1	3,0	3,0	2,8
- олія та інші рослинні жири, кг	1,8	1,8	1,8	1,7	1,7	1,6
- картопля, кг	7,7	7,9	7,8	7,1	6,9	6,6
- овочі та баштанні, кг	9,5	9,9	10,1	9,4	9,0	8,8
- фрукти, ягоди, горіхи, виноград, кг	3,7	3,7	3,7	4,1	3,7	3,1
- хліб і хлібні продукти, кг	9,3	9,2	9,1	9,0	9,0	8,5

(без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя)

¹Без урахування частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: побудовано автором на основі [1].

Структура споживання продуктів харчування домогосподарствами характеризується споживанням саме соціально-орієнтованих продуктів харчування та фруктів, ягід, горіхів і винограду. Переважають у споживанні молоко і молочні продукти та яйця, які є складниками багатьох страв. Найменше споживають рибу та рибопродукти (які не входять до складу соціально-орієнтованих продуктів харчування). Це пов'язано з ціною ситуацією на ринку риби і рибопродуктів та незначними доходами більшості домогосподарств.

Варто зауважити, що структура сукупних ресурсів домогосподарств складається з грошових доходів; вартості спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства; безготівкових пільг та субсидій отриманих на оплату послуг ЖКГ, електроенергії, палива; безготівкових пільг на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на базу відпочинку тощо. Найбільша питома вага в структурі ресурсів припадає на грошові доходи (89,4% у 2015 р.).

Таблиця 3 – Структура сукупних ресурсів

	2010	2011	2012	2013	2014 ¹	2015 ¹
Сукупні ресурси в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	3481,0	3853,9	4144,5	4470,5	4563,3	5231,7
Структура сукупних ресурсів домогосподарств	відсотків					
Грошові доходи	89,1	88,9	91,0	90,8	91,2	89,4
- оплата праці	47,6	48,9	50,8	50,6	48,8	47,2
- доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	6,1	4,6	4,1	4,1	5,2	5,5
- доходи від продажу сільськогосподарської продукції	3,4	3,1	2,8	2,8	3,2	3,4
- пенсії, стипендії, соціальні допомоги, надані готівкою	25,8	25,5	27,1	27,1	27,0	25,2
- грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	6,2	6,8	6,2	6,2	7,0	8,1
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель	5,0	4,8	3,8	3,9	4,6	5,1
Пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива	0,6	0,6	0,6	0,4	0,4	1,3
Пільги безготівкові на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, на оплату послуг транспорту, зв'язку	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4
Інші надходження	4,8	5,2	4,1	4,4	3,4	3,8
<i>Довідково: загальні доходи, грн.</i>	3369,8	3708,2	4031,9	4331,0	4470,9	5122,0

(без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя)

¹Без урахування частини зони проведення антитерористичної операції

Джерело: розраховано автором на основі [1].

З грошових доходів варто виділити оплату праці (47,2%) та пенсії, стипендії, соціальну допомогу надані готівкою (25,2%), а також 8,1% - у 2015 р. припадає на допомогу від родичів.

У структурі сукупних витрат домогосподарств найбільша питома вага припадає на споживчі сукупні витрати (53,1% у 2015 р.), а саме на продукти харчування та безалкогольні напої (36,5% у 2015 р.) та непродовольчі товари і послуги (36,5% у 2015 р.). У структурі непродовольчих сукупних витрат більша частка (11,7%) займає оплата послуг ЖКГ.

З наведеної табл. 4 видно, що в середньому 50% від споживчих сукупних витрат припадає на продукти харчування (Україна знаходиться на одній сходинці з Нігерією).

Таблиця 4 – Структура сукупних витрат

	2010	2011	2012	2013	2014 ¹	2015 ¹
Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	3073,3	3458,0	3592,1	3820,3	4048,9	4952,0
Структура сукупних витрат домогосподарств	відсотків					
Споживчі сукупні витрати	89,9	90,1	90,8	90,2	91,6	92,9
продукти харчування та безалкогольні напої	51,6	51,3	50,1	50,1	51,9	53,1
алкогольні напої, тютюнові вироби	3,4	3,4	3,5	3,5	3,4	3,3
непродовольчі товари та послуги	34,9	35,4	37,2	36,6	36,3	36,5
в тому числі:						
одяг і взуття	6,0	5,7	6,1	5,9	6,0	5,7
житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	9,2	9,6	9,9	9,5	9,4	11,7
предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	2,3	2,2	2,3	2,3	2,3	2,0
охорона здоров'я	3,2	3,2	3,4	3,4	3,6	3,7
транспорт	3,7	4,0	4,3	4,3	4,3	3,7
зв'язок	2,7	2,6	2,8	2,8	2,8	2,4
відпочинок і культура	1,8	1,9	2,0	2,1	1,8	1,5
освіта	1,3	1,3	1,3	1,2	1,1	1,1
ресторани та готелі	2,4	2,5	2,5	2,5	2,3	2,0
різні товари і послуги	2,3	2,4	2,6	2,6	2,7	2,7
Неспоживчі сукупні витрати	10,1	9,9	9,2	9,8	8,4	7,1
<i>Довідково: оплата житла, комунальних продуктів та послуг</i>	7,6	8,0	8,3	8,0	8,1	10,2

(без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя)

¹Без урахування частини зони проведення антитерористичної операції

Джерело: розраховано автором на основі [1].

Враховуючи економічну кризу та скрутне матеріальне становище домогосподарств, витрати на освіту, культуру і відпочинок не є пріоритетними.

Для більш повного бачення ситуації необхідно зазначити рівень середньої заробітної плати по регіонах України.

Незважаючи на те, що середня заробітна плата по Україні продовжувала зростати протягом аналізованого періоду і у 2015 року досягла 3661,41 грн., проте інфляція у 43,3% викликала падіння цього показника, а також і рівня життя населення. В той же час мінімальна заробітна плата, не здійснює функцію гаранта соціальної захищеності населення, що працює. В Україні, на відміну від економічно розвинених країн, розмір мінімальної зарплати встановлюється виходячи з розміру прожиткового мінімуму, а не з динаміки середньої заробітної плати. Згідно рівня мінімальної заробітної плати, зазначених показників рівня життя населення та середньої заробітної плати по Україні, беручи до уваги зростання цін на бензин А-95, продукти харчування та комунальні послуги, а також рівень інфляції, можна стверджувати, що більшість населення України продовжує поступово бідніти.

Слід зауважити, що основою економіки будь-якої країни світу вважають середній клас. Наразі існують певні труднощі з визначенням середнього класу. У країнах з розвинутою економікою середнім класом вважаються найменші працівники, рівень доходів яких дозволяє їм споживати широке коло товарів та послуг, мати відпочинок щороку, сплачувати всі витрати. Також громадяни, які відносяться до середнього класу можуть володіти авто. Втім, протягом останніх років в Україні спостерігається поступове підвищення цін на бензин А-95 та дизельне паливо, а також зростання курсу долара та знецінення національної валюти призводять до того, що автомобіль та його обслуговування можуть дозволити собі не всі громадяни. За даними Державної служби статистики в Україні у січні 2015 року через АЗС продано 138,1 тис тонн бензину, що на 34,1% менше, ніж у січні 2014 року. Отже, це змушує громадян обирати громадський транспорт як засіб для пересування. А отже, середній клас в Україні не відповідає класичним та загальноприйнятим уявленням про нього. В країнах Європи, США та Канаді саме середній клас є стабілізатором національної економіки.

Економія на побутових предметах, тривала відмова від нового одягу і придбання одягу (53%) в магазинах секонд-хенд та спад в реалізації побутової техніки, свідчать про те, що відбувається перехід на вітчизняні товари та пошук більш дешевих аналогів. На продуктах харчування громадяни намагалися не економити, проте статистичні дані свідчать про інше – процес прийняття рішення щодо купівлі став більш обережним та виваженим, а 56% громадян почали економити на продуктах харчування та купують тільки необхідні. Протягом певного періоду, особливо при загостренні кризових явищ 2008, 2009, 2014 років, спостерігались масові закупівлі гречки, цукру, солі, круп у результаті ажіотажного попиту та створення штучного дефіциту, спричиненого напруженою політичною та економічною ситуацією в Україні.

Отже, в сучасному українському суспільстві спостерігається значна соціально-економічна нерівність. Відносно Кіровоградської області, спостерігається перевищення рівня бідності, ніж у середньому в Україні. Високий рівень бідності спричиняє більшу напругу в суспільстві та поживляє трудову міграцію і відтік кваліфікованих кадрів. Тому першочерговими завданнями повинні стати заходи спрямовані на поліпшення добробуту населення та скорочення бідності в регіоні.

Список літератури

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

УДК 338.262.7

Малаховський Ю. В.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Вимірювання соціального капіталу на мезоекономічному рівні національної економіки

Секторальна структура національної економіки, в умовах функціонування постіндустріального технологічного устрою системи господарювання, передбачає необхідність вивчення сукупного впливу на рівень кінцевого споживання ВВП реального та трансакційного секторів. Функціональним призначенням останнього є сприяння інтенсивній взаємодії економічних суб'єктів у процесі зміни форм власності на шляху просування продукції/послуг до кінцевого споживача.

Соціальний капітал (СК) національної економіки – сукупність структурованих соціально-економічних відносин, реалізація яких здійснюється через систему мережових зв'язків, дотримання котрих приносить вигоду суб'єктам відносин у вигляді доступу до ресурсів виробництва, соціальної підтримки учасників процесу, а також соціальної ренти, що виражає розмір заощадження коштів від реструктуризації інституціональних установ та організацій на основі чіткої специфікації прав власності, створення організаційних структур, що забезпечують їх ефективний обмін, порівняння та економію витрат, що виникають у ході цього процесу.

Функціями СК, з точки зору структурного устрою, а також потреби формування державної політики регулювання, є: зниження трансакційних витрат за рахунок підвищення рівня довіри; забезпечення доступу суб'єктів до благ та цінностей, суттєве підвищення цінності наявних ресурсів, зниження витрат, що пов'язані з отриманням доступу до них; полегшення доступу, подолання явищ недовершеності ринкової інформації, її недоступності, закритості, односторонності; підвищення довіри до державних інститутів, консолідація суспільства, зростання рівня соціальної стабільності, прискорення економічного розвитку.

Елементи СК – довіра; репутація; правила, норми, санкції; цінності та культура – спричиняють опосередкований вплив на розмір трансакційних витрат, що не лише має певні недоліки, але й повинне розглядатися передусім з точки зору формування можливих переваг.

Головними здобутками у ході розробки якісних та кількісних процедур вимірювання соціального капіталу є методики, що сьогодні широко застосовуються знаними міжнародними та національними інституціями під різними назвами. У критичному аналізі перелічених концепцій, представленою фахівцями France Institut National de la Statistique et des Études Économiques, зазначено, що головним недоліком розроблених концепцій є неможливість на їх основі емпірично обґрунтувати і, як наслідок, розробити прикладні інструменти для вимірювання соціального капіталу. З точки зору проведеного нами дослідження зазначимо, що вірогідними шляхами вирішення зазначених труднощів є: по-перше, зосередження на вирішенні конкретної проблеми формування соціального капіталу, а не його теоретичної гносеології; по-друге, найбільш загальні конструктивні побудови повинні бути тісно пов'язані з іншими аналітичними конструкціями, серед яких соціальний капітал виступає у якості додаткового пояснювального фактора; по-третє, слід сформулювати чіткі гіпотези,

згідно яких змінні величини СК повинні бути виміряні, а також для розуміння порядку їх залучення до аналізу.

Метою дослідження є узагальнення теоретико-методологічних засад розробки показників вимірювання СК мезорівня з врахуванням особливостей пов'язаного функціонування реального та трансакційного секторів постіндустріальної економіки.

Здійснюючи концептуалізацію СК, визначимо у його складі три інгредієнти: вбудовані у соціальну структуру ресурси; доступність ресурсів для індивідуумів; використання/мобілізування зазначених соціальних ресурсів індивідуумами у ході цілеспрямованих дій. Здійснюючи уточнення визначення феномену, з точки зору можливості його вимірювання, сформулюємо вектор функціонування СК, що розгортається з метою перетворення нерівних передумов та факторів (ступеня довіри, норм, структурних та позиційних особливостей агентів) шляхом капіталізації їх елементів (створення умов для доступу до місць розташування та ресурсів мереж, мобілізації – у процесі використання контрактів або ресурсів контрактів) у ефекти та вигоди суспільного значення (інструментальні – добробут, влада, репутація; відчуттєві – фізичне, ментальне здоров'я, задоволення життям).

Результативні підходи до процесу гармонізації процедур вимірювання та оцінювання наслідків взаємодії бізнесу та громадського суспільства може бути реалізовано на засадах ідей проекту т.з. Протоколу СК [1]. Методологічний підхід, що задовольняє більшості з перелічених у згаданих джерелах вимог до організації процесу вимірювання СК на мезоекономічному рівні, хоча й розроблено його для рівня окремого підприємства, може бути проілюстровано на наступному прикладі (табл. 1).

Таблиця 1 – Послідовність вимірювання ефекту залучення компонентів СК мікрорівня

“Вхід”	Діяльність	“Вихід”	Результати	Вплив
Загальний опис				
Ресурси, що є необхідними для здійснення діяльності	Активність, вплив якої на СК слід проаналізувати та виміряти	Результати діяльності у заданому напрямі	Зміни в житті цільової категорії населення	Мета – зміни у рівні життя цільової категорії населення (майбутніх поколінь)
Показники				
Оскільки переважна частина ресурсів оцінюється у фінансових показниках, найбільш універсальним показником є витрати грошей	Якісні показники, наприклад, продажі продукції/послуг, забезпечення підготовки, дотримання стандартів/політики	Обсяги продажів, кількість причетних працівників	Чисельність та питома вага людей, що засвоїли поведінку, отримали можливості, доступ до продуктів/послуг	Зміни в рівні освіти, стані здоров'я, рівні доходів
Приклад показників				
Первинні внутрішні дані – управлінського обліку, звіти про проект, звіти про виплати та чисельність працівників, дані перевірок, досліджень життєвого циклу, аудиту			Первинні або додаткові зовнішні дані – таблиці “витрати-випуск”, дані уряду або національної статистичної служби, дослідження рівня зайнятості, результати опитування стейкхолдерів	

Джерело: узагальнено автором на основі [2].

Найбільш привабливо, з точки зору досягнення інструментально забезпеченого результату дослідження, виглядає концептуальний підхід до кількісного вимірювання соціального капіталу, що сформульовано робочою групою канадського уряду під назвою Policy Research Initiative (PRI) [3]. Вимірюванню показників, що проявляються на мезоекономічному рівні функціонування, присвячено ґрунтовне дослідження з

детально представленою методологією опису моделі СК та встановленням кількісного впливу на нього рівня громадської активності [2]. Прикладні розрахунки показників СК мезоекономічного рівня для Австралії [4], Італії [5], Нідерландів [6] також здатні озброїти дослідників детальним переліком індикаторів вимірювання ступеня пов'язаності соціальних зв'язків із політикою та громадськими інституціями.

Підводячи проміжні підсумки дослідження, маємо підстави стверджувати, що панівними підходами до вимірювання соціального капіталу є: (а) підхід, що базується на мережному підході до його формування (network-based approach to social capital) та (б) методологічна стратегія вивчення соціального капіталу в контексті публічної політики (studying social capital in a public policy context). У випадку їх реалізації, йдеться про системний підхід до вивчення:

- вхідних параметрів формування СК (мереж індивідуальної та колективної співпраці); параметрів “входу-виходу” (рівня довіри до місцевих інституцій, а також дотримання ними правил, норм діяльності); результатів функціонування СК (колективної співпраці) – у межах реалізації підходу Social Capital Assessment Toolkit (SOCAT) Світового банку;

- рівня соціального партнерства, соціальної підтримки, поширення соціальних мереж та громадянського партнерства – в межах реалізації підходу OECD (Organization of Economic Co-operation and Development), що приділяє особливу увагу питанням дослідження якості життя, умов старіння населення, людського капіталу, людської безпеки, інтеграції мігрантів, умов стійких позитивних перетворень тощо у країнах, що розвиваються;

- проблем участі, соціальної активності, цілеспрямованості, контролю, самоефективності, сприйняття спільноти, соціальної взаємодії, соціальних мереж, соціальної підтримки, рівня довіри, взаємності, соціальної згуртованості за моделлю Національного офісу статистики Великої Британії;

- проявів обмеженого впливу СК на соціально-економічний розвиток та рівень здоров'я нації – в рамках підходу служби статистики Канади;

- взаємного впливу та співвідношення чотирьох основних видів капіталу – фінансового, фізичного, людського та соціального – за методологією вивчення траєкторії розвитку (умовного) проекту, що послідовно проходить стадії зародження, консолідації, зрілості, кризи та завершення, з поступовим скороченням розміру соціального капіталу.

Список літератури

1. Building the Social Capital Protocol: Insights into employment, skills and safety. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///WBCSD_Building_SCP_Employment_Skills_Safety_2016.pdf.
2. Joonmo Son Social capital and civic action: A network-based approach / Joonmo Son, Nan Lin. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://courses.washington.edu/pbafadv/examples/social%20capital%20networks.pdf>.
3. Browne G. Measuring Integration within a Network of Services / G. Browne // System-Linked Research Unit Working Paper. – №02-04.
4. Johnson D. Communities, social capital and public policy: literature review / D. Johnson, B. Headey, B. Jensen. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.dss.gov.au/sites/default/files/documents/05_2012/prp_no_26.pdf.
5. Righi A. Measuring social capital: Official statistics initiatives in Italy / A. Righi. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ac.els-cdn.com/S1877042813002887/1-s2.0-S1877042813002887-main.pdf>.
6. Van Beuningena J. Social capital in 2009: An index for the Netherlands / Van Beuningena J., Hans Schmeetsa H. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042813002930>.

УДК 338.242.2:338.242.4

Набульсі Х. Н. ,
Ліванська Республіка,
здобувач ступеня доктора філософії,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Досвід організації державно-приватного партнерства у соціальному секторі економіки

Соціально-економічні трансформації ринкових відносин в Україні гостро формулюють перед науковцями виклик переосмислення не лише ролі і місця держави, але й приватного бізнесу у процесі регулювання економіки. Особливість узгодження позицій партнерів повинна одночасно задовольняти вимогам збереження значення органів державного управління (ОДУ), як провідного суб'єкта регулювання усіх сфер життєдіяльності, і одночасно, забезпечити можливість активного та дієвого втручання у ці процеси громадських організацій, підприємців та роботодавців. Створення таких умов здійснюється у процесі реалізації повноцінного державно-приватного партнерства (ДПП).

Дослідженню прикладних питань особливостей взаємодії держави та малого бізнесу, що закладають підвалини для формування чіткої стратегії подальшого поліпшення моделей регулювання ДПП, приділено значну увагу в працях таких дослідників, як А. Акінтайє, Б. Флавбйорг, Д. Хельм, Г. Ходж, Т. Мерна, Є. Савас, Г. Тейсман, Р. Вікерманн та ін. [1-3]. Проблематика і перспективи становлення національних моделей партнерства частково висвітлено у працях Винницького Б., Геєця В., Данилишина Б., Павлюк К., Шилепницького П. Однак, незважаючи на численні дослідження, недостатньо висвітленими залишаються проблеми стратегічного розвитку моделей ДПП, що мають за перспективу адаптацію зарубіжного досвіду до вітчизняних умов.

Метою дослідження є узагальнення досвіду країн із розвинутою ринковою економікою у питаннях стратегічного реформування моделей ДПП, а також розробка рекомендацій щодо формування, практичного використання та подальшого поліпшення механізму його регулювання у вітчизняних реаліях.

Наразі відсутнє єдине визначення поняття ДПП, що мало б універсальне поширення у всіх без виключення країнах світу.

З огляду на проведені дослідження, вважаємо за доцільне використання визначення ДПП як процесу об'єднання зусиль та ресурсів, балансування інтересів, віднаходження соціально-економічного компромісу між державою та об'єктами партнерства, з відображенням юридичних особливостей ступеня та масштабів співпраці у формі договорів про комбінацію власників активів, джерел інвестицій, носіїв ризику та тривалості співпраці з метою демонополізації інфраструктури загального державного призначення.

У випадку реалізації принципового підходу до визначення сутності механізму регулювання ДПП, як упорядкованої системи заходів адміністративно-розпорядного впливу ОДУ на комплекс відносин між представниками співпраці, постає можливість впорядкувати його елементи з виділенням форм, моделей, інструментів, суб'єктів та різновидів фінансування процесів перерозподілу повноважень у сфері надання інфраструктурних послуг, котрі, на даний момент, здійснюються переважно державними підприємствами та установами.

Проте, узагальнений і, з цієї точки зору, знеособлений підхід до класифікації моделей ДПП, у випадку реалізації на національній основі, потребує суттєвих коригувань [4].

Універсально придатною для практичного використання з врахуванням специфіки вітчизняного законодавства є британська модель ДПП. Слід відзначити, що незважаючи на порівняно невисокий рівень інвестування проектів ДПП із залученням приватного бізнесу, Казначейство цієї країни постійно вдосконалює процедури співпраці ОДУ з цими інституціями [5].

Новий підхід до ДПП визначає політику уряду щодо залучення приватного капіталу в наданні послуг державної інфраструктури на основі довгострокових договірних угод PF2, що суттєво модернізують традиційний підхід PFI (Private Finance Initiative) і стосуються питань:

- забезпечення загального зростання рівня партнерства між державним і приватним секторами за умови мініоризації урядової пайової участі у проектах ДПП на умовах PF2;
- пришвидшення та здешевлення рівня витрат ОДУ за рахунок:
- поліпшення можливостей закупівель державного сектора шляхом зміцнення мандату інфраструктури за підтримки департаментів зі здійснення централізованих закупівель;
- обмеження тривалості конкурентної фази торгів за проектами PF2 терміном не більше 18 місяців;
- запровадження стандартизованого та ефективного підходу до закупівель та забезпечення цих процедур повним набором нормативної документації;
- посилення рівня обґрунтування підготовки проекту шляхом запровадження додаткових перевірок зі сторони Казначейства на стадії попередніх закупівель;
- підвищення рівня гнучкості надання послуг за рахунок:
- видалення “м’яких” послуг (прибирання і харчування) з проектів;
- запровадження більшої свободи оперування обсягами робіт із технічного обслуговування на початку проекту і можливості додавання або видалення факультативних послуг на стадії експлуатації проекту;
- проведення періодичних оглядів рівня та якості надання сервісу;
- трансформації процесу забезпечення прозорості шляхом:
- запровадження процесу управління для всіх зобов’язань, що виникають у процесі реалізації позабалансових (супроводжуваних) контрактів;
- організації обов’язкової публікації приватним сектором інформації про пайову участь у проектах PF2;
- публікації річного звіту з детальним описом проекту та фінансової інформації про всі проекти, де уряд утримує контрольний пакет акцій в державному секторі;
- запровадження переліку укладених бізнес-угод на веб-сайті Казначейства;
- запровадження механізмів регулювання коштів фондів для супроводження надання послуг протягом її життєвого циклу;
- вдосконалення інформаційного забезпечення в межах стандартного супроводження ходи реалізації проектів;
- поліпшення співвідношення конотації “вартість за гроші – розподілення ризиків” договорів PF2 шляхом:
- посилення управління окремими різновидами ризиків зі сторони ОДУ, наприклад, ризиком додаткових капітальних витрат, що виникають у зв’язку з непередбачуваними загальними змінами в законодавстві;
- внесення поправок до чинних положень, які запроваджують механізми

розподілу ризиків здійснення необхідних убезпечень на оперативній фазі реалізації проектів;

– розширення переліку джерел позикових і власних фінансових коштів за рахунок:

– проведення конкурсів із метою залучення довгострокових інвесторів до настання фази фінансового закриття проектів;

– заохочення використання і підвищення якості процедур оцінювання різних джерел позикового фінансування, включаючи державні і приватні облігації, комерційні запозичення коштів банків, багатосторонні боргові продукти;

– забезпечення найвищої якості отриманих за гроші інфраструктурних послуг їх користувачами у ході заміни чинного положення з оцінювання такого партнерства [5].

У повній мірі удосконаленим вимогам до моделі PF2, до того ж, адаптованим до специфіки вітчизняного законодавства у сфері ДПП, відповідає модель “змішаного контракту життєвого циклу” (ЗКЖЦ), що на відміну від традиційного “контракту життєвого циклу” (КЖЦ) – модифікації PFI, що є аналогом DBFO (Design – Build – Finance – Operate) ДПП, передбачає його використання у композиції з “мікстом структурних та інвестиційних фондів”, застосування яких є превалюючим у ЄС протягом програмного періоду 2014-2020 рр. Зміст ЗКЖЦ може бути визначено як контрактну форму ДПП, за якої державний партнер на конкурсній основі укладає з приватним угоду на проектування, будівництво та експлуатацію об’єкту протягом всього життєвого циклу, здійснює оплату проекту рівними частинами лише після його введення в експлуатацію за умови підтримання приватним партнером об’єкту у відповідності до визначених функціональних вимог.

Запровадження обов’язкових процедур моніторингу реалізації ДПП у випадку використання традиційних та оновлених моделей партнерства пропонується здійснювати за алгоритмом, що передбачає послідовне проходження стадій: (1) оцінювання поточного показника ефективності реалізації у порівнянні з його цільовим значенням; (2) встановлення потреби у регулюючому впливі; (3) проведення аналізу причин відхилення та здійснення вибору методу впливу на значення показника; (4) коригування параметрів та умов контракту; зміна, за необхідності, схеми реалізації проекту; зміна, за необхідності, форм взаємодії партнерів; (5) розрахунок цільових показників ефективності з врахуванням здійснених змін. Об’єктом моніторингу виступають показники ефективності ДПП або їх дисконтовані величини.

Список літератури

1. Akintoye A. Policy, Finance and Management for Public Private Partnerships / A. Akintoye, M. Beck (eds.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eu.wiley.com/WileyCDA/WileyTitle/productCd-1405177918.html>.
2. Flyvbjerg B. Megaprojects and Risk: An Anatomy of Ambition / B. Flyvbjerg, N. Bruzelius, W. Rothengatter. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://arxiv.org/pdf/1303.7404.pdf.20150908112030_b36f77398a617461907d613499d749d5.pdf.
3. Hodge G.A. Public-Private Partnerships: An International Performance Review / G.A. Hodge, C. Greve (eds.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1540-6210.2007.00736.x/full>.
4. Recommendation of the Council on Principles for Public Governance of Public-Private Partnerships (2012). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.oecd.org/governance/budgeting/PPP-Recommendation.pdf>.
5. Private Finance 2 (PF2). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130129110402/http://www.hm-treasury.gov.uk/infrastructure_pfireform.htm.

УДК 314.72

Смутчак З. В.,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, економіки та права,

Ситник О. Ю.,

кандидат економічних наук, старший викладач

кафедри менеджменту, економіки та права,

Кіровоградська льотна академія національного авіаційного університету

Необхідність врегулювання міжрегіональних переміщень населення

Аналіз та врахування сучасних міграційних тенденцій у нашій державі розглядається як один із важливих чинників формування власної національної політики у контексті участі України в європейському та світовому міграційному просторі. Сьогодні особливо вирізняється проблема виникнення в регіонах України значної кількості вимушених внутрішніх переселенців у зв'язку з анексією Російською Федерацією Криму, тривалим проведенням антитерористичної операції та військовими конфліктами, які тривають у східній частині України. Слід особливо зазначити, що через ці причини найактуальнішою для України проблемою стало стрімке зростання внутрішньої (переселенської) міграції, а також еміграції.

Внутрішня міграція, тобто переміщення в кордонах окремих держав, не менш важлива для економічного та соціального розвитку, ніж міждержавна. Вона не впливає на чисельність та склад населення країни в цілому, проте спричиняє зміни в його розміщенні, статево-віковій структурі мешканців окремих регіонів, є наслідком і важливим чинником регіональних відмінностей, напряду пов'язана з процесами індустріалізації та урбанізації, депопуляції села. За обсягами внутрішня міграція значно переважає міжнародну [2].

Згідно з підрахунками ООН, внутрішніми мігрантами, тобто особами, які проживають у власних країнах, проте не в тих регіонах, де народилися, є не менш як 12% населення планети, тоді як міжнародними – трохи більше 3%. Вона спричиняється загалом тими ж причинами, що й міжнародна міграція, має подібну мотивацію, тобто, покращення умов життя та праці, тому спрямована переважно із депресивних регіонів у ті, які динамічно розвиваються, з сільської місцевості в міста та індустріальні центри. Внутрішня міграція може призвести до збезлюднення певних територій і надмірної концентрації населення в інших. Водночас, так само, як і міграція за кордон, вона сприяє підвищенню доходів домогосподарств, зменшенню бідності, набуттю нових знань та досвіду, тобто накопиченню людського капіталу. Причому вплив внутрішньої міграції на розвиток очевидно більший, ніж міграції міжнародної [1; 2].

Разом з тим, вона не спричиняє втрат трудового та інтелектуального потенціалу країни. Для країн, які є донорами робочої сили для міжнародного ринку праці, а саме до цієї групи належить Україна, внутрішня міграція виступає вагомою альтернативою виїзду за кордон. Динаміку показників внутрішньо-регіональних та міжрегіональних міграцій населення зображено на рис. 1.

Як свідчить рис. 1, на внутрішньо-регіональному та міжрегіональному рівнях знижується міграційна активність. Так, якщо у 1991 р. у межах областей країни змінили місце проживання 594,2 тис. осіб, то у 2000 р. – 461,9 тис. осіб, у 2007 р. – 435,8 тис. осіб., у 2014 р. – лише 273,7 тис. осіб. (на 59% менше). Також знизилась інтенсивність обміну населення між регіонами країни: на постійне проживання до інших регіонів у

1991 р. вибуло 354,8 тис. осіб, а прибуло 385,8 тис. осіб, у 2000 р. ці показники становили 274,9 тис. осіб щодо прибулих і вибулих, у 2007 р. –276,0 тис. осіб, а у 2014 р. – 211,1 тис. осіб (на 38% менше).

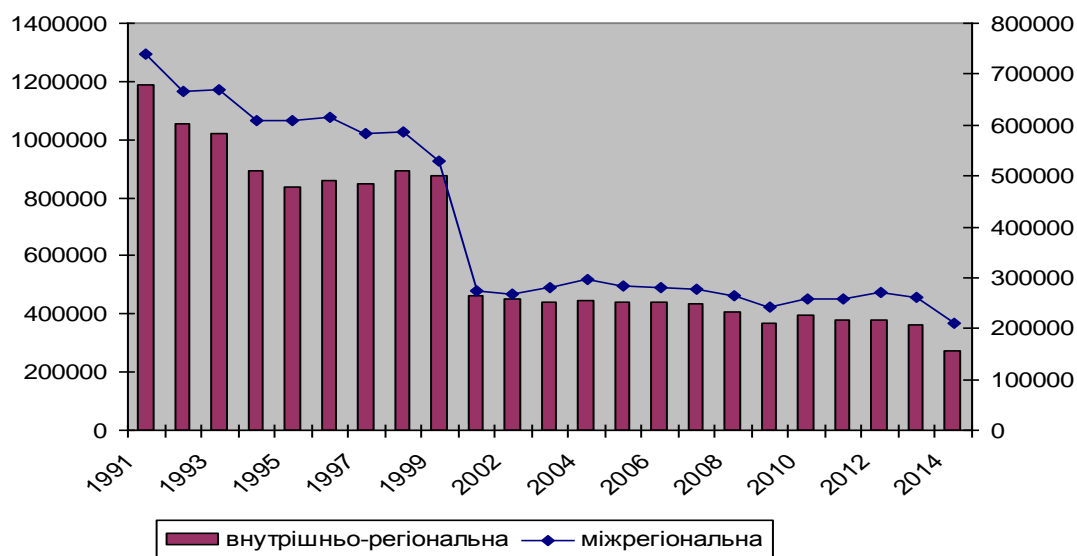

Рисунок 1 – Внутрішньо-регіональні та міжрегіональні міграції населення України (1991–2014 рр.), осіб

Джерело: розраховано та побудовано з використанням [3].

Необхідно зауважити, що до головних причин трудової міграції населення (особливо це стосується молоді) відносяться: високий рівень безробіття; незадовільна ситуація на ринку праці; необхідність фінансового забезпечення потреб “молодої” родини; потреба у пізнанні світу та самореалізації; бажання змінити стиль життя; наявність досвіду трудової міграції у родині; підвищення рівня професійних знань та навичок; нагальні соціальні проблеми (необхідність придбання житла, оплати навчання тощо).

На підставі проведеного аналізу міжрегіональних переміщень населення України можна запропонувати наступні заходи регулювання міграційних потоків: забезпечення достатнього соціально-економічного рівня життя населення, що стримає відтік населення як за межі регіону, так і України; створення нових і збереження наявних робочих місць; забезпечення доступності житла (особливо для молоді) та розвитку ринку нерухомості зокрема; сприяння розвитку малого бізнесу; розробка та впровадження програм економічного розвитку саме сільськогосподарських регіонів; розробка та впровадження програм стимулювання освітнього і культурного розвитку молоді на регіональному рівні; зменшення “тіньової” заробітної плати; зменшення нелегального працевлаштування тощо.

Список літератури

1. Migration and Development Within and Across Borders. Research and Policy Perspectives on Internal and International Migration / Ed. by J. DeWind & J. Holdaway. – Geneva: OM, 2008. – P. 18. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://essays.ssrc.org/acrossborders/wp-content/uploads/2009/08/ch2.pdf>
2. Малиновська О.А. Внутрішня міграція та тимчасові переміщення в Україні в умовах політичних та соціально-економічних загроз : [аналітична записка] / О.А. Малиновська. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/vnutrishnya_migratsia-45aa1.pdf.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

УДК 331.105.6

Росоха В. В.,доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник,
ННЦ "Інститут аграрної економіки", м. Київ

Роль самоорганізації населення в розвитку регіональної інфраструктури

Становлення громадянського суспільства здійснюється через децентралізацію влади, самоорганізацію населення, посилення мотивації локальних спільнот до саморозвитку на основі самоврядування, використання місцевих ресурсів і власних можливостей. Проявом самоорганізації є вміння людини організувати свою діяльність для найповнішої реалізації власного творчого потенціалу шляхом самоактуалізації, самовиховання, самонавчання і самоконтролю. Для адміністративно-територіальної реформи самоорганізація населення набуває значення чинника розвитку регіональної інфраструктури.

Самоорганізація співвідносна з процесом формування інституційного середовища місцевого життя та взаємовідносин у соціумі на основі вільного вибору правил і процедур для підтримання стійких міжособистісних стосунків. Вона базується на прагненні, готовності й діях місцевих жителів, які поділяють спільний життєвий простір, до поліпшення його економічного, соціального й екологічного становища. Системну сутність соціальної самоорганізації визначає структура моделі функціональних та особистісних взаємозв'язків і відносин, єдність головної мети, стимулів і обмежень, нормативних вимог і неформальних ініціатив. Самоорганізація людей, які прагнуть поліпшити якість життя й розв'язувати спільні проблеми разом, включає створення громадської організації й визначення лідера з числа її членів [1-4].

Механізм передання частини повноважень і функцій виконавчої влади органам місцевого самоврядування зорієнтований на максимальне збереження й закріплення прав громад на розв'язання питань місцевого значення і зміцнення інституційних засад реалізації цих прав. Така система взаємодії органів публічної влади на території викликає занепокоєння у деякого з політичних лідерів авторитарного стилю управління, однак вони змушені реагувати на вимоги громад громадянського суспільства, яке все більше починає заявляти про себе.

Громада являє собою функціональну ділову організацію для розв'язання конкретних завдань розвитку інфраструктури. Вона виникає не природним шляхом, а цілеспрямовано конструюється місцевим співтовариством через процес зважених, послідовних та взаємозалежних дій, вираження спільних інтересів різних сегментів локального суспільства. Довільне функціонування територіальних спільнот поселенської мережі без відчуття зв'язку і взаємодії місцевого населення, без трудомістких зусиль, спрямованих на покращення соціального й економічного благополуччя людей не забезпечує формування дієвої громади. Визначення територіальної громади в законодавстві як "жителів, об'єднаних постійним проживанням в межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільним об'єднання жителів кількох населених пунктів, що мають єдиний адміністративний центр" не тотожне поняттю громади [3].

Виділяють такі характерні ознаки громади: 1) спільність проживання на певній території; 2) наявність формальних/неформальних інституційних утворень, що забезпечують регулярну взаємодію між жителями; 3) стійкість взаємодії між

мешканцями з питань, що стосуються їхніх спільних інтересів [5]. Приводом виникнення громад як ідентичностей, стає процес взаємодії місцевих жителів у визнанні спільних потреб і співпраці для задоволення цих потреб. Цілеспрямована взаємодія членів співтовариства один з одним вказує напрям для колективних дій і участі у житті громади на началах самоврядування.

Як форма управління, самоврядування дає право громадській організації самостійно розв’язувати питання внутрішнього керівництва. Місцеве самоврядування забезпечує цілісність системи суспільних відносин, безпосередньо пов’язаних з територіальною самоорганізацією населення, що визначає організаційну форму функціонування місцевої влади, самостійно або під відповідальність органів і посадових осіб самоуправління, розв’язує питання місцевого значення в межах Конституції і законів України (рис. 1).

Слід зауважити, що створення ініціативної групи і вибір лідера (органів місцевого самоврядування) не означає самоусунення місцевих жителів від розв’язання життєво важливих суспільних проблем. Функція лідера полягає в консолідації населення для соціальної взаємодії, усвідомлення ними загальних проблем, визнання важливості спільних зусиль їх розв’язання. Концептуальну основу громади становить згуртованість навколо лідера, довіра до його ціннісних орієнтацій і настанов з урахуванням всіх наявних думок і активів та взаємодія різних сегментів територіального поселення.

Залучення населення територіальних громад до розв’язання місцевих проблем інфраструктури можливе за умов визнання його господарем і власником території, на якій населення проживає, надання для цього владних повноважень, матеріальних й фінансових ресурсів і гарантій держав. Органи місцевого самоврядування беруть на себе піклування про підвищення якості життя місцевого населення, його фізичного і морального рівня. Місцева влада має у своєму розпорядженні муніципальну власність, муніципальну економіку, місцеві ресурси, використовує адміністративні, правові й економічні важелі та впроваджує нормативно-моральні й традиційно-ціннісні методи регулювання громадських справ з урахуванням громадської думки.

Проблема самоорганізації населення, формування територіальних громад, розвитку місцевого самоврядування у сільській місцевості пов’язана з демографічною ситуацією. З 1991 р. чисельність сільського населення зменшилася на 2,5 млн. осіб, а кількість сільських населених пунктів – на 348 одиниць. Водночас, кількість сільських рад збільшилася на 1067 одиниць. На початок 2015 р. в Україні існувало близько 12 тис. територіальних громад, з яких у понад 6 тис. чисельність жителів становить менше 3 тис. осіб, у 4809 громадах – менше 1 тис. осіб, а у 1129 – менше 500 осіб. У більшості з них не утворено виконавчих органів відповідних сільських рад, немає бюджетних установ, комунальних підприємств тощо. Дрібні територіальні громади не в змозі виконувати повноваження базового рівня. Здійснюється передання цих повноважень на вищий рівень адміністративно-територіального устрою [6].

Формування самодостатніх територіальних громад, спроможних водночас виконувати свої й делеговані державою функції, здійснюється шляхом добровільного об’єднання їх, що передбачає участь членів громади в накресленні меж та оцінюванні ресурсів території з виділенням груп детермінованих, фіксованих і результативних індикаторів, розроблення планів соціально-економічного розвитку об’єднаної територіальної громади з визначенням цілей і пріоритетів розвитку, переліку проектів (завдань та заходів), учасників реалізації їх, джерел фінансування, проведенням моніторингу й оцінювання результатів реалізації плану.

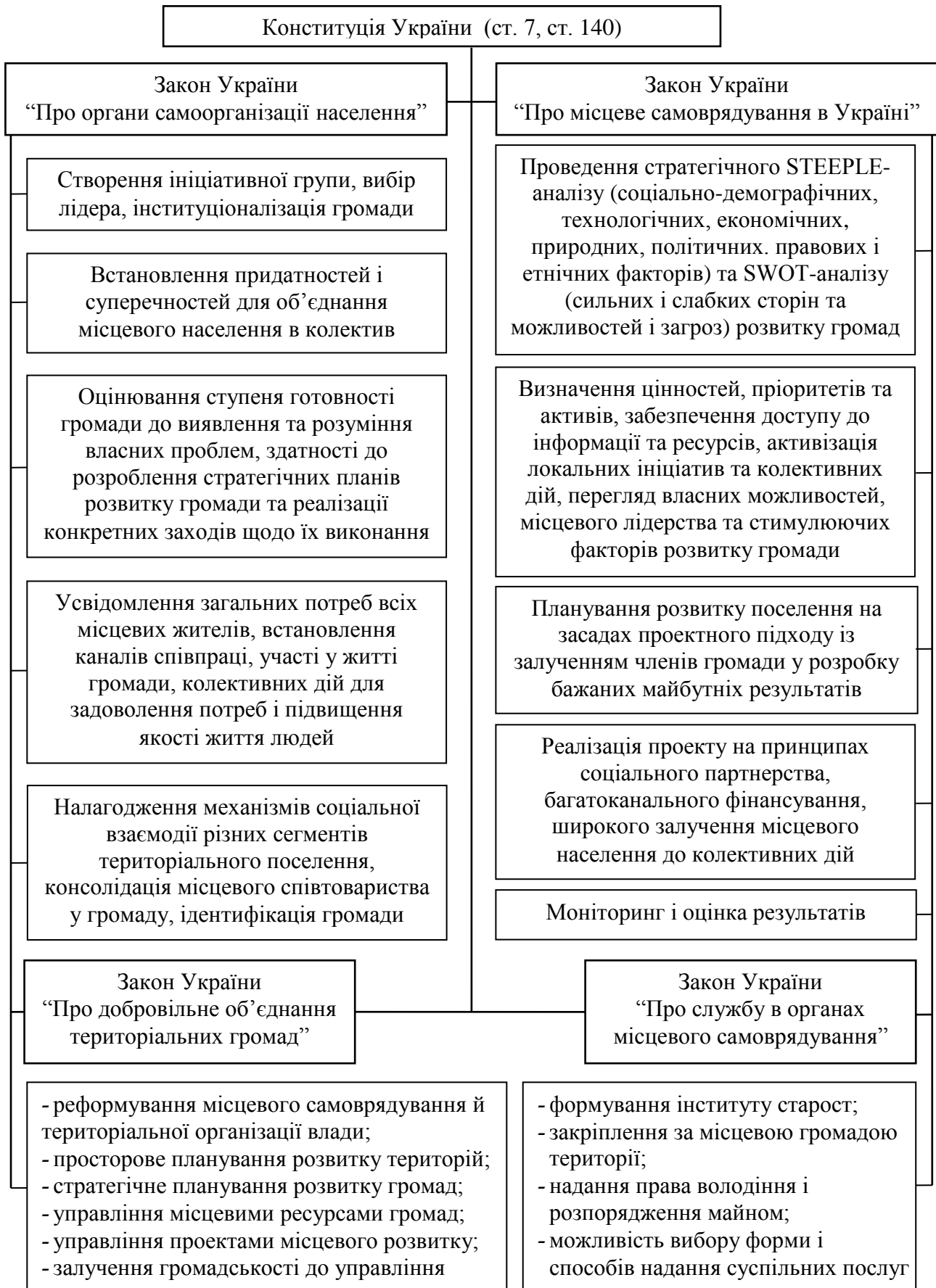

Рисунок 1 – Модель місцевого самоврядування на засадах самоорганізації населення

Нині в Україні налічують 367 об'єднаних територіальних громад, місцевому самоврядуванню яких частково передано функції держави у сфері соціально-економічного розвитку регіонів, соціального захисту населення, утримання закладів охорони здоров'я й освіти, транспорту і житлового фонду. На формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад у 2017 році місцевим бюджетам передбачено 1,5 млрд. грн. субвенцій з державного бюджету, на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій – 4,0 млрд. грн., на фінансування заходів соціально-економічної компенсації ризику населення, яке проживає на території зони спостереження – 137,5 млн. грн., на підтримання регіонального розвитку з Державного фонду регіонального розвитку – 3,5 млрд. грн.

Список літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР в редакції від 30.09.2016 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Про органи самоорганізації населення : Закон України від 11.07.2001 р. № 2625-III в редакції від 06.12.2012 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>.
3. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України в редакції від 19.03.2017 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
4. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII в редакції від 19.03.2017 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
5. Попова О. Місцеве самоврядування: вивихи реформ / О. Попова, О. Бородіна, І. Прокопа // Дзеркало тижня. – 2014. – № 21.
6. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/infographics/item/id/2>.

УДК 311.3:339.13

Довгенко Я. О.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної математики, статистики та економіки,
*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

Статистичний аналіз розвитку ринку зерна в контексті продовольчої безпеки, підвищення життєвого рівня та подолання ключових елементів бідності

Важливим елементом забезпечення продовольчої безпеки у всьому світі є формування продовольчого ринку, ключову роль у функціонуванні якого відіграє зернове господарство. Зерно є сировиною для виготовлення “хлібних продуктів” та, водночас, слугує потужним джерелом розвитку продуктивного тваринництва, зокрема виробництва м'яса, молока, яєць. Рівень споживання майже усіх продуктів тваринного походження в Україні значно нижчий, ніж у розвинутих країнах світу: споживання м'яса в Україні на 70% нижче, ніж у США та Франції і на 65% – за Германію. Протягом десяти років у країні спостерігається одноманітне жирowo-вуглеводне харчування більшої частини населення. Отже, фундаментальною основою вирішення проблем продовольчої безпеки, підвищення життєвого рівня та подолання ключових елементів бідності є стабільне функціонування ринку зерна з якісно позитивною динамікою виробництва.

Останнім часом на ринку зерна існують проблеми, пов'язані з його нестабільним станом та стрибкоподібністю цін. Враховуючи специфіку сільськогосподарської діяльності та лідируючі позиції Кіровоградської області у виробництві зернових, для підвищення життєвого рівня населення області й подолання ключових елементів бідності (доведення споживання продуктів тваринного походження до рекомендованих норм) за необхідне є проведення розрахунків та побудова балансової моделі експорту зерна для області.

Перспективою дослідження є статистичний аналіз регіонального ринку зерна в контексті продовольчої безпеки та визначення експортних можливостей для Кіровоградщини на майбутнє. Для її реалізації необхідно розв'язати такі завдання: 1) спрогнозувати урожайність зернових по області: пшениці, ячменю та кукурудзи та розрахувати інтервали довіри (для песимістичного та оптимістичного прогнозу); 2) розрахувати на перспективу попит та пропозицію на зерно на внутрішньому регіональному ринку; 3) побудувати балансову модель для встановлення оптимальних прогнозних обсягів експорту зерна, враховуючи раціональні норми споживання продуктів харчування для населення області.

Раніше проведені дослідження за даними FAO та Держкомстату вказують, що рівень варіації забезпеченості зерном на 1 особу у світі коливався у межах 397,9 кг (1990 р.) до 302,2 кг (2006 р.), що представлено на рис. 1. Виробництво зернових на 1 особу в Україні істотно перевищує світові показники. В країні за 1990-2014 рр. вирощувалося у середньому 813,5 кг зерна, тоді як у світі 354 кг, що менше більш, ніж у 2 рази.

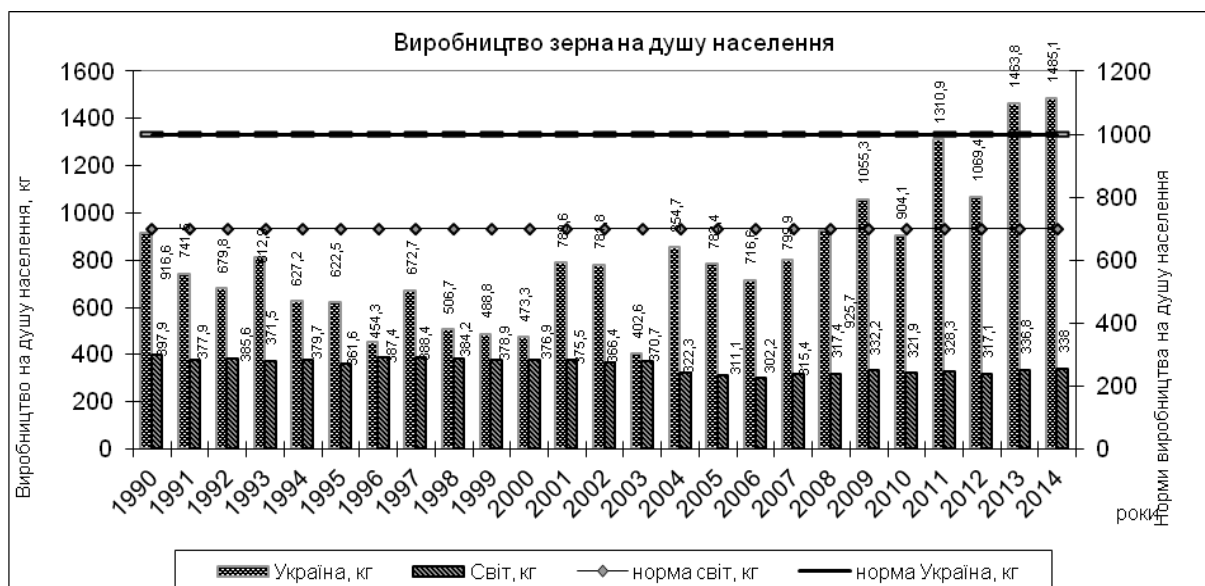

Рисунок 1 – Динаміка виробництва зерна на 1 особу в Україні та світі 1990–2014 рр.

Враховуючи низький рівень споживання продукції тваринного походження, виробництво зернових на душу населення вважається достатнім у розмірі 1 т. зерна для продовольчих, фуражних потреб та необхідних резервів. Це повинно позитивно вплинути на тваринницьку галузь АПК, а саме збільшення поголів'я тварин та птиці, й, відповідно, підвищення виробництва молока, м'яса та яєць. Забезпечення України зерном за нормами 1000 кг. на душу населення варіює у межах від 148,5% до 40,3% ($R = 108,2\%$). Варіація забезпечення зерновими у світі за нормами США – 700 кг. на душу населення становить лише 18,2% (max = 61,4% min = 43,2%). Такі відмінності коливання показників по Україні пояснюються недосконалою економічною політикою держави та негативно впливають на рівень продовольчої безпеки і функціонування ринку зерна в цілому.

Експорт зерна за балансовою моделлю виступає регулятором збалансованості між попитом та пропозицією, стабілізуючи, в свою чергу, внутрішні ціни на ринку. Стрімке збільшення експорту та лідируючі позиції у світі демонструють показники 2011-2014 рр. 2014 рік був відмічений найбільшим експортом за останнє десятиріччя і загалом за період існування незалежної України в обсязі 33423 тис. т, що на 5587 тис. т більше, ніж відповідний показник попереднього року (+ 20,1 %). Загалом споживання зерна у 2014 році було зменшено на 314 тис. т, за рахунок суттєвого зменшення обсягів внутрішнього споживання.

Внутрішнє споживання, насамперед, залежить від чисельності населення. Встановлена кореляційна залежність внутрішнього споживання на 1 особу від обсягів виробництва зерна: $Y=0,0043x+395,08$ ($R = 0,72$)

Реалізація надлишку зернових на зовнішньому ринку сприяє стабілізації внутрішніх цін на зерно, утриманню його рентабельності на достатньому рівні, збереженню запланованих прибутків виробників та відповідним грошовим надходженням у державний бюджет.

Для регулювання обсягів експорту існують різні методи, однак будь-який з них має як недоліки так і переваги, які необхідно враховувати при виборі цього механізму. Визначення оптимальних обсягів експорту, при яких буде враховано інтереси споживачів, виробників, держави та збережено встановлені норми перехідних запасів, позитивно вплине на розвиток та функціонування національного ринку зерна.

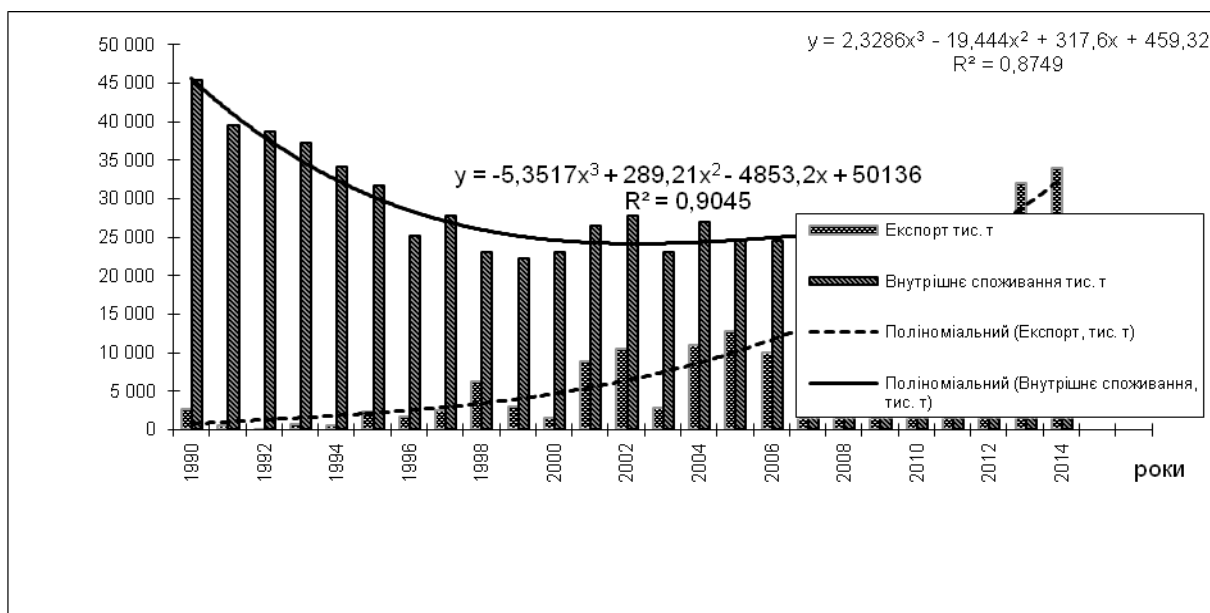

Рисунок 2 – Динаміка споживання зерна протягом 1990- 2014 рр.

Запропоновано використання балансової моделі для встановлення оптимальних прогнозних обсягів експорту зерна:

$$E = (K + f(x) \times S) - 1,2 \times NN \times g(f(x) \times S), \text{ де}$$

- K перехідні запаси зерна на початок року
- f(x) прогнозна урожайність
- S засіяні площі
- NN наявне населення країни
- g(f(x) × S) функція залежності споживання від виробництва

Таблиця 1 – Розрахунок прогнозного обсягу експорту на 2015–2016 м. р. для України

Прогнозні моделі	Пояснення	Прогнозні розрахунки на 2015–2016 м. р.
$f(x) = 0,0965t^2 - 2,2529t + 36,209$	Прогноз урожайності	42,87 ц/га
$f(x) \times S = 42,87 \times 13135$	Прогноз валового збору	56306,00 (тис. т)
$g(f(x) \times S) = 0,0043x + 395,08$	Прогноз середньодушового споживання	637,20 (кг)
$NN \times g(f(x) \times S) = 42760500 \times (0,0043x + 395,08)$	Прогноз внутрішнього споживання зерна	22246,90 (тис. т)
E*	Прогноз експорту зерна	15580,86 (тис. т)

* експорт зерна розраховано автором за умови мінімізації імпорту (імпорт = 0)

Засіяні площі під врожай 2016 р. становили 13135 тис. га., наявне населення України на кінець 2015 р. – 42760500, запаси на початок періоду становили 8480 тис. т. Запаси на кінець розрахункового періоду повинні становити не менше 20% від внутрішнього споживання, тобто $22246,9 \times 0,2 = 5449,4$.

Запаси на початок року	+	Виробництво	+	Імпорт	=	Внутрішнє споживання	+	Експорт	+	Запаси на кінець року
8480,00		56306,0		0		22246,9		37089,7		5449,4

Рисунок 3 – Прогнозна балансова модель експорту зерна на 2015–2016 м. р.

Виробництво зернових за оцінками експертів – 67200 тис. т (оптимістичний прогноз), внутрішнє споживання – 29469 тис. т. Розбіжності пояснюється прогнозуванням урожайності за кожною окремою культурою, внутрішнє споживання є дещо меншим, враховуючи недоспоживання продуктів тваринного походження.

Ринок зерна України характеризується хаотичним експортом зернових, не завжди узгоджена із станом зернового балансу й прогнозованими перехідними запасами видача ліцензій, введення квот негативно впливає на ціни та безпосередньо прибутки виробника. Статистичні дані засвідчують достатній зерновий потенціал Кіровоградської області. Для підвищення життєвого рівня населення області та подолання ключових елементів бідності за необхідне є проведення аналізу регіонального ринку зерна та побудова балансової регіональної моделі для визначення оптимального обсягу експорту.

Список літератури

1. Довгенко Я.О. Статистична оцінка ринку зерна України в контексті продовольчої безпеки / Я.О. Довгенко // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. – Вип. 251. – С. 1331-1342.
2. Довгенко Я.О. Методологічне обґрунтування балансу зерна як дієвого механізму функціонування зернового ринку / Я.О. Довгенко // Зб. наук. праць Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – Кіровоград. – 2009. – Вип. 15. – С. 374-379.
3. Доронін А.В. Сучасний стан зернового ринку в Україні / А.В. Доронін // Наукові праці Інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків : Зб. наук. праць / Ін-т біоенергет. культур і цукр. буряків, Нац. акад. аграр. наук України. – К. : ФОП Корзун Д.Ю. – 2014. – Вип. 21. – С. 270-276.

УДК 908:911

Топольний Ф. П.,доктор біологічних наук, професор, професор кафедри загального землеробства,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Екологічна антиреклама та її вплив на розвиток області

У наш час, в період більшої відкритості, питання радіаційної безпеки населення широко використовують різні політичні сили, проте зовсім мало інформації про суть проблеми. Зокрема в краю, де добувають уранову руду, дуже популярною є думка про надзвичайну шкідливість даного виробництва для довкілля і для здоров'я проживаючого там населення. Саме цим чинником пояснюють підвищений, порівняно з іншими областями, рівень онкозахворюваності у нашому регіоні. Чомусь радіаційний фон у 14 мікрорентген на годину вважають підвищеним і вбачають причиною зниження екологічної привабливості. “До природного аспекту уранової небезпеки в регіоні додається радіаційне забруднення території уранодобувними підприємствами” – це вже цитата із наукової публікації дипломованого науковця.

В області періодично створюються різні комісії, робочі групи із своїх фахівців та із запрошених з інших країв і країн. Розробляються програми, на які виділяються часто значні кошти, але “віз і нині там”. Політики заробляють собі рейтинги, а погана слава про край поширюється по всьому світу. В місті періодично з'являються бігборди “Стоп радон”, “Зупинимо радіацію”, а у місцевій пресі статті типу “Кіровоградці мають отримувати компенсацію”. Напевне, саме з цієї причини, область найменш забезпечена висококваліфікованими кадрами. Зокрема, докторів наук станом на 2011 рік у області нараховувалось 55, це найменший показник в Україні, як у абсолютному, так і відносному (на сто тисяч населення) вимірі. Для порівняння, у сусідній Миколаївській області їх 144, у Черкаській – 148, у Вінницькій – 208, а у Полтавській – 242. У відповідності із кількістю докторів наук, наша область значно відстає і за кількістю студентів. Якщо в Україні на 10 тисяч населення припадає по 350-400 студентів у вищих навчальних закладах III-IV рівня акредитації, то у нашій області лише 220. Наша область переважно аграрна, проте у області не працює жодний доктор сільськогосподарських наук. Вона єдина серед областей із розвиненим агросектором, у якій відсутній аграрний університет або академія. У сусідній, також переважно аграрній, Черкаській області є 5 наукових установ аграрного профілю, а у нашій – лише одна дослідна станція. Сто років тому у теперішньому Устинівському районі існувало дослідно-показове казенне господарство “Великий Сагайдак”, створене за сприянням Докучаєва В.В. П'ятдесят років тому у Долинському районі була селекційно-дендрологічна дослідна станція. Де тепер ці осередки науки? У Чернівецькій області, яка є найменшою за населенням і площею в Україні, та й аграрною її важко називати, є 3 дослідних станції аграрного спрямування.

Область єдина в Україні, на території якої добувають уранову руду, але тут немає жодного навчального закладу, який готовив би фахівців для цієї галузі. А приїжджі кадри тут працюють часто як “на заробітках” – лише щоб заробити гроші, не особливо дбаючи про цей край. Можливо з цієї причини, санітарно-захисні зони рудних дворів шахт, на яких відбувається робота із радіоактивним матеріалом, до сих пір не обсажені широкими лісосмугами, які стримували б вітрове перенесення небезпечного для людей радіоактивного пилу за межі виробничих об'єктів.

За кількістю населення область уже перетнула мільйонний рубіж у бік зменшення. Місто Кропивницький хронічно займає останнє місце за темпами житлового будівництва серед обласних центрів України. Напевне, з цієї причини, це місто останнім із обласних центрів було газифіковано. Неодноразово у пресі з’являються чутки про нібито заплановане перенесення обласного центру у Олександрію, або взагалі про розформування області. Причина – бояться радіації.

Можливо і дійсно, цей край треба обминати десятою дорогою? Звернемось до інформації про стан захворюваності. Адже це напевне єдиний показник, який варто враховувати перед тим, як планувати переїхати на постійне місце проживання, або поїхати з метою лікувального туризму, просто відпочити на тиждень-другий, або місяць-другий. Куди краще поїхати? Звичайно туди, де здоровіший клімат для проживання людей. А якщо у людини є проблеми із здоров’ям, то варто звернути увагу на категорію захворювань. Найчастіше люди хворіють хворобами органів дихання, на частоту яких припадає до 40-55% від всіх захворювань. Особливо часто ці хвороби поширені серед дітей. Цілком логічно, що для оздоровлення дітей бажано вивозити їх у ті краї, де цих захворювань поменше. Дані статистики свідчать, що наш край за цим показником є кращим, ніж розрекламовані приморські і, тим більше, прикарпатські області, де через підвищену вологість повітря кількість простудних захворювань досить висока.

Наш край не лише за хворобами органів дихання, а і за загальною захворюваністю, є кращим порівняно з усіма сусідніми областями. Ця унікальність зумовлена особливостями тутешнього клімату.

Клімат України, як і всієї Європи, визначається, значною мірою, особливостями глобальної циркуляції атмосфери, яка над Україною переміщується із заходу на схід на висотах понад 4-5 кілометрів, а у приземному шарі із південного заходу на північний схід, переносючи повітряні маси, сформовані над Атлантичним океаном на континент. На центральну і північну Європу надходять повітряні маси, сформовані над теплою частиною океану, яка зігрівається завдяки Гольфстріму. Із теплої води відбувається значне випаровування і волога переноситься на континент, у тому числі на лісостепову і поліську частини України, де кількість опадів поступово знижується у східному напрямку в міру віддалення від океану. На степову частину України надходить повітря, сформоване над частиною Атлантики, де холодна Канарська течія і випаровування вологи незначне, а тому території, на які надходить сухе повітря, є посушливими, або пустельними, як Сахара. Південні країни Європи, крім Португалії і Іспанії, не посушливі, тому що вони звожуються випарами вологи із Середземного і Чорного морів. Та волога надходить і на степову частину України, частково звожуючи той край. Проте, лише південна частина нашої області зазнає впливу мікроциклонів південних морів. З цієї причини метеостанції Бобринець і Долинська, як і Запоріжжя і Дніпро, відмічають більшу річну кількість опадів, ніж у Кропивницькому.

Особливо значно простежується особливість клімату нашого краю, якщо порівняти кількість опадів холодного періоду по метеостанції Кропивницького і суміжних метеостанцій, як нашої області так і суміжних областей. За цим показником чітко простежується унікальність центральної частини області, де опадів у холодний період випадає менше, ніж на сусідніх північних і південних метеостанціях як нашої, так і всіх сусідніх областей. Понижена кількість опадів у холодну пору року, а також переважно зливовий характер літніх опадів, забезпечують відсутність надмірної вологості повітря, яка виступає головним чинником хвороб органів дихання. Тому цей край є унікальним для лікування і профілактики хвороб органів дихання.

Понижена циклонічна діяльність у холодну пору року і, практично повна їх відсутність у теплий період, створюють сприятливі умови для людей із серцево-

судинними захворюваннями, адже значні коливання атмосферного тиску, особливо в сторону його зниження, дуже негативно впливають на самопочуття хворих цими хворобами. Тому, і для пацієнтів із такими хворобами, цей клімат є досить сприятливим, особливо в теплий період року.

Такі особливості клімату забезпечують незначну хмарність і максимальну, особливо на початку теплого періоду року, тривалість сонячного сьйва. Із середини квітня до середини червня атмосфера над Кропивниччиною більш прозора, ніж над більш південними краями, а тому надходження ультрафіолетових променів на дану територію найбільше. З цієї причини, і через екологічну безграмотність, і моді на ранньовесняну засмагу, рівень раку шкіри у нашій області вищий середньодержавного.

Всі біди приписують наявності тут уранових шахт, а тому і високій онкозахворюваності. Дійсно, за цим показником область перевершує середній по Україні рівень приблизно на 15-29%, хоча Дніпровська, Харківська і деякі інші області характеризуються ще вищими показниками захворюваності на новоутворення, проте у тих областях на цьому не акцентують увагу населення. У місцевих засобах масової інформації при повідомленні про прогноз погоди часто акцентують увагу про радіаційний фон, який тут становить переважно 14 мікрорентген за годину, що дещо вище, ніж у інших краях. Проте, не повідомляють, що гранично допустима доза за цим показником складає 30 мікрорентген за годину. У Львові або Умані, де також подібні показники, або в Ужгороді і Мукачеві, де цей показник дещо вищий, адже ці міста розташовані у підніжжі Вулканічного хребта, породи якого також містять у своєму складі радіоактивні елементи, про радіаційний фон нічого не знають, тому що він не несе ніякої загрози здоров'ю людей.

Тепер встановлено, що рак ніколи не виникає на здорових тканинах. Спочатку завжди відбувається передпухлинне захворювання, яке протікає тривалий час, хронічно і далеко не завжди переходить у рак. Виникнення цих передпухлинних хвороб, як правило, зумовлене тим або іншим порушенням норми життя. До таких порушень, які провокують цю хворобу тепер відносять: куріння – 30% випадків; особливості харчування (дуже гаряча, гостра їжа) – 35%; інфекції – 10%; професійні фактори – 4-5%; іонізуюче випромінювання – 4-5%; алкоголь – 2-3%; ультрафіолетове випромінювання – 2-3%; низька фізична активність – 4-5%. Фахівці особливо наголошують про шкідливість засмаги у солярії, оскільки цей захід підвищує ризик розвитку меланоми на 75%. Стрімке зростання рівня захворюваності у період із 1971 по 2000 роки, зумовлене саме модою на засмагу і появою соляріїв.

Вплив уранодобувної промисловості на здоров'я населення проявляється, в основному, через надходження у довкілля радіоактивного пилу в результаті роботи з рудним матеріалом на земній поверхні. Для зменшення негативного впливу цих об'єктів на довкілля необхідно навколо рудних дворів шахт, як і гранітних кар'єрів, які також викидають в атмосферу радіонукліди, всі санітарно-захисні зони засаджувати лісом, щоб пил не переносився за межі цих виробництв. Також обсажені повинні бути і хвостосховища, де зберігаються відходи первинної переробки уранової руди, а також шляхи транспортування відповідних матеріалів.

В області багато інформаційного шуму через наявність у приземному повітрі радону. Радон, як і всі інші продукти розпаду важких природних радіоактивних елементів, не випромінює гамма-променів, які здатні провокувати рак шкіри. Ці ізотопи небезпечні лише при проникненні у середину організму, де можуть здійснювати внутрішнє опромінення. А за рівнем захворюваності внутрішніх органів, наш край особливо не відрізняється від інших областей України. Для захисту від ультрафіолетових променів, яких надходить на підстильну поверхню досить багато,

особливо на початку оздоровчого сезону, населенню необхідно здійснювати елементарний захист від надмірного опромінення, як це робили наші предки.

Висновки:

1. В області, з подачі владних органів, поширюється недостовірною інформація про надмірний негативний вплив уранодобувної промисловості на здоров'я людей, що негативно впливає на імідж регіону.

2. Підвищений рівень онкозахворюваності в області зумовлений вищою, ніж в інших областях, сонячною інсоляцією і екологічною неграмотністю населення, яке не захищається від надмірного впливу сонячних променів.

3. Унікальні особливості клімату центральної частини області створюють дуже сприятливі умови для організації тут лікувального туризму і оздоровниць для лікування людей з хворобами органів дихання і серцево-судинної системи.

4. Для зменшення негативного впливу на здоров'я людей, як природних, так і антропогенних чинників, необхідно значно збільшувати лісистість краю і обов'язково заліснювати санітарно-захисні зони всіх кар'єрів, об'єктів уранодобувної промисловості, а також збільшувати озелененість населених пунктів, щоб люди ходили тінистими алеями, а не під палючим сонцем.

Список літератури

1. Агрокліматичний довідник по території України / за ред. Т.І. Адаменко, М.І. Кульбіді, А.Л. Прокопенка. – Камянець-Подільський : ПП Галагодза Р.С., 2011. – 108 с.
2. Філімоніхіна О.Г. Де на Україні жити краще? / О.Г. Філімоніхіна, Ф.П. Топольний // Наукові записки Кіровоградського національного технічного університету. – 2007. – Випуск 8. – С. 145-154.
3. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2014 рік. – Кіровоград, 2015. – 520 с.
4. Статистичний щорічник України за 2013 рік. – К., 2014. – 434 с.
5. Рак в Україні 2014-2015 // Бюлетень Національного канцер-реєстру. – № 17. – С. 3-7.

УДК 631.5:551.50

Філер З. Ю.,

доктор технічних наук, кандидат фізико-математичних наук, професор,
 професор кафедри прикладної математики, статистики та економіки,
*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
 імені Володимира Винниченка*

Прогнозування погоди, врожаїв та соціально-економічних процесів як наслідків змін сонячної активності

Вплив сонячної активності на стан здоров'я та психіки людей представляє значний інтерес та важливу проблему науково-прикладного характеру. Автором регулярно, починаючи з 2003 року, публікуються відповідні прогнози в засобах масової інформації місцевого рівня. Наприклад, у газеті “Народне слово” від 17.12.2015 року було надруковано Прогноз впливу сонячної активності на стан здоров'я та психіки на період з 17 до 23 грудня 2015 року за даними НАСА на 16 грудня (табл. 1).

Таблиця 1 – Прогноз З. Філера та А. Чуйкова впливу сонячної активності на стан здоров'я та психіки з 17 до 23 грудня 2015 року за даними НАСА на 16 грудня

Дні	четвер	п'ятниця	субота	неділя	понеділок	вівторок	серeda
Дати	17.12	18.12	19.12	20.12	21.12	22.12	23.12
Вплив	Збудження	Заспокоєння	Стабілізація	Заспокоєння	Спокій	Спокій	Спокій

Упродовж тижня сонячна активність нерівномірно зростала: число Вольфа 89 було максимальним 13 грудня, мінімальним 64 – 16 грудня; середнє тижневе склало 78,4. Високоенергетичні потоки сонячного вітру спостерігались 10, 11 та 14 грудня, слабкі нетривалі магнітні бурі були 14 та 15 грудня. Потужних спалахів на Сонці не було. Велика кількість (14) потужних землетрусів (з магнітудою не меншої 5) була 9 грудня.

Такі прогнози будуються за основним законом психофізики з використанням програмного забезпечення, розробленого викладачем Центральноукраїнського національного технічного університету Дреєвим О.М. Ці прогнози корисні людям, особливо хронічно хворим. Складніша доля тривалих прогнозів – на місяці та роки.

Прогнози сонячної активності. Поштовхом для вивчення закономірностей змін сонячної активності та її наслідків стало ознайомлення з книгами Чижевського О.Л.: “Земное эхо солнечных бурь” та “Фізичні фактори історичного процесу” (перекладено автором на українську мову в 2007 році). Вивчення цих закономірностей методами аналізу динамічних процесів у Природі Землі та в Соціумі здійснюється автором та іншими науковцями (Донецької політехніки, Кіровоградських педагогічного, технічного та авіаційного ВНЗ) з 1979 року. В останні роки в навчальні курси підготовки математиків, економістів, інформатиків та статистиків включаються питання про вплив на творчість учених та літераторів сонячної активності, на клімат і погоду, на врожайність основних культур, на здоров'я населення, на злочинність, на катастрофи, на соціальні процеси, війни та революції, зокрема, в Україні.

На відміну від астрологів, в рамках даних досліджень вивчаються та використовуються характеристики природних та соціальних подій. Так, сонячна активність визначається *числами Вольфа*, які враховують кількість груп та всіх плям на

видимому диску Сонця, їх середні показники за тиждень, чотири тижні, на рік. Наприклад, щотижневі максимуми та мінімуми сонячної активності (рис. 1), які показують наочно 28-денний цикл, який складається з чотирьох тижнів – етапів мінімуму, зростання, максимумів та спадання. Такі тринадцять циклів формують 364-денний рік, який відрізняється від календарного року на 1 день, а у високосні роки – на 2 дні.

Сонячна активність 2015 р.

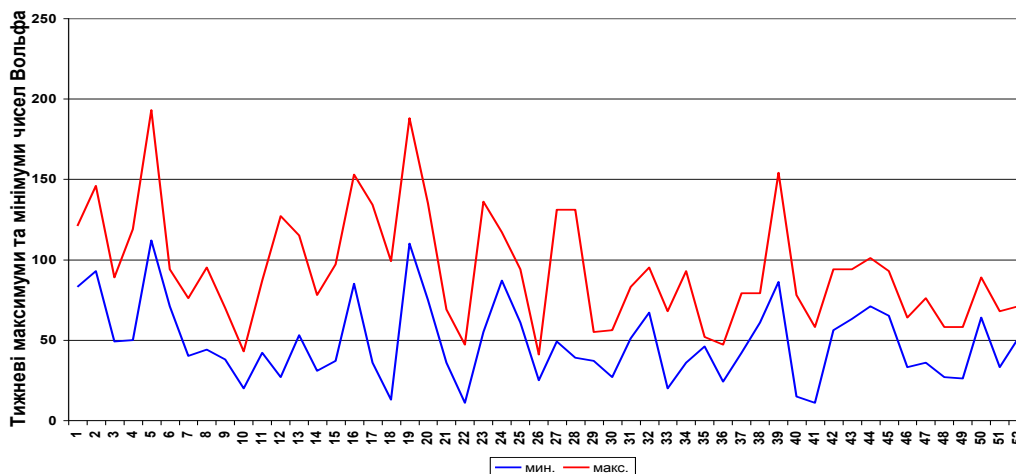

Рисунок 1 – Щотижневе мінімальне та максимальне значення сонячної активності

З часів Г. Галілея вчені спостерігають сонячні плями. За ці роки, особливо з початку космічної ери, людство значно більше усвідомило про природу плям, 11-річну циклічність їх кількості, їх магнітну природу.

Далекі прогнози будуються нами за допомогою “магнітних” чисел Вольфа. Більш надійним є наш прогноз до 2049 р. (рис.2).

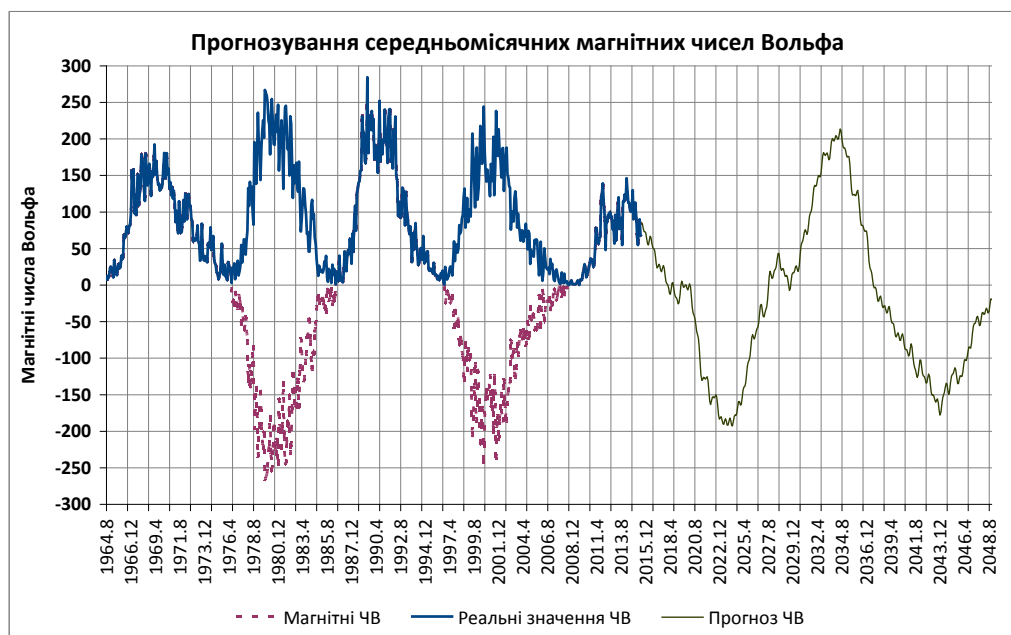

Рисунок 2 – “Магнітні” числа Вольфа змінюють знак при переході через мінімум

На відміну від НАСА ми наважуємося давати місячні прогнози (рис. 3).

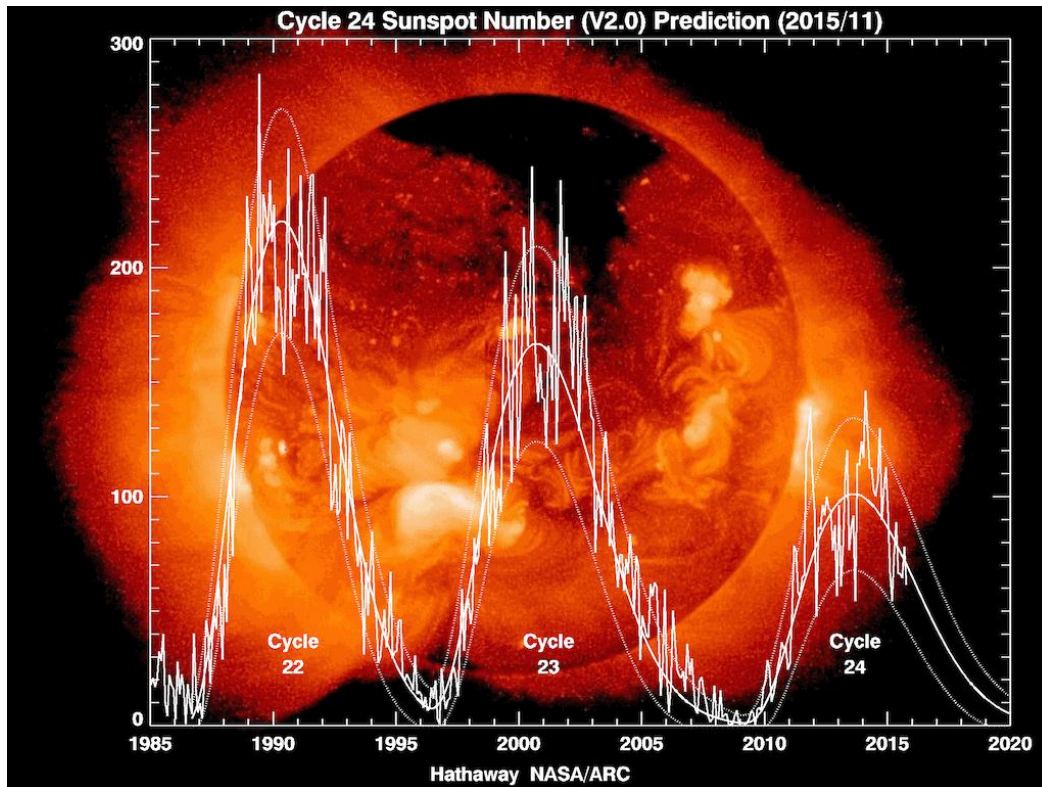

Рисунок 3 – Числа Вольфа за останні 11-річні цикли та їх прогноз (на рис. 4)

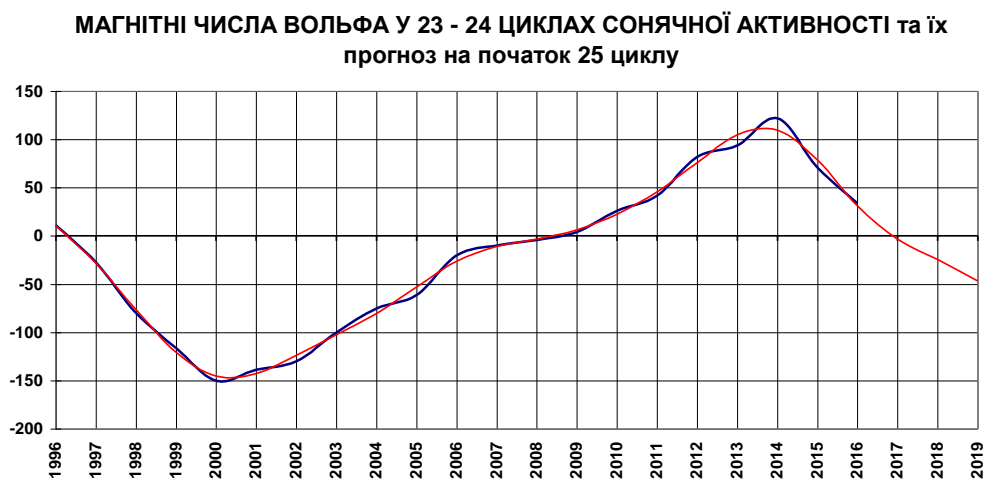

Рисунок 4 – Магнітні числа Вольфа та їх прогноз на останній 22-річний цикл

Прогнози погоди. Серед років – аналогів за фазою сонячної активності знаходимо потрібний. За 22-річним циклом для 2018 року аналогом є 1997 рік. Це й дає орієнтовану погоду на 2018 рік (рис. 5).

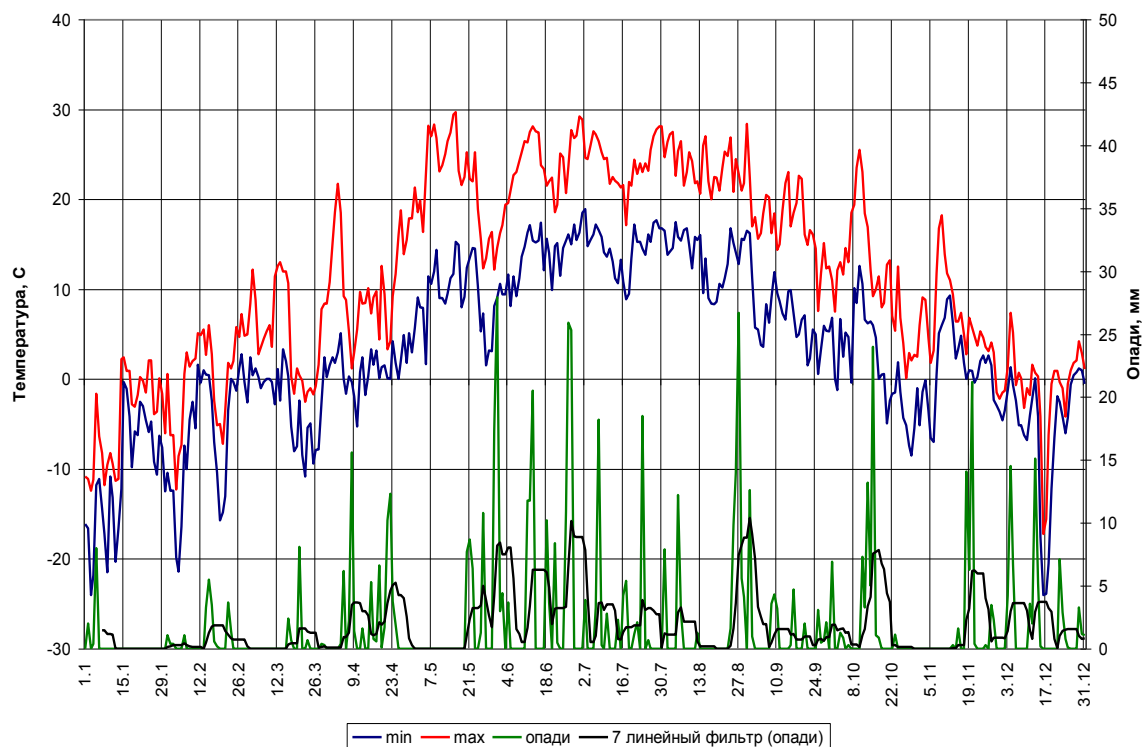

Рисунок 5 – Погода 1997 року, який є аналогом 2018 року за сонячною активністю

Верхня лінія вказує денні температури, середня – нічні, стовпчики внизу – денна сума опадів.

Прогнозування врожайів. У табл. 2 вказано врожайність основних культур в області у роки спаду та мінімуму сонячної активності.

Таблиця 2 – Врожайність основних культур у Кіровоградській області у роки спаду та мінімуму сонячної активності

Урожайність, ц/га	Озима пшениця	Ярий ячмінь	Соняшник	Цукровий буряк	Соя	Кукурудза	Число Вольфа
Мін 1944	5,8		8,4	136			10
1953	14,2	11,5	13,3	154		10	14
Мін 1954	8,2	6,3	6,7	91		5,5	4
1963	14,6	11,9	12,4	141		14,3	28
Мін 1964	11,6	20	15,1	194		25,8	10
1975	24	16,4	13,6	130		17,9	16
Мін 1976	29,8	30,7	9,9	279		25,5	13
1985	23,7	23,6	15,4	221		32	18
Мін 1986	29,8	20,3	17,9	158		26,5	13
1995	33,4	20,9	15,4	187,5	8,9	28,7	18
Мін 1996	24,7	13,7	11,3	101,7	9,4	21,1	9
2007	20,8	8	13,4	210,6	12,4	25,2	7,5
Мін 2008	38,8	27,3	15,5	365,3	15,1	53	2,9
Мін. середнє	21,2	19,7	12,1	189,3	12,2	26,2	8,8
Спад, середнє	21,8	15,4	13,9	174,0	10,6	21,3	16,9

За даними цієї таблиці можна прогнозувати врожайність основних культур в області на майбутні декілька років.

У роки спаду (мінімуму) сонячної активності опадів замало, температури взимку занижкі, а влітку зависокі, що і призводить до низьких врожаїв. Але є і винятки, наприклад, 2008 рік був приємним винятком. У роки максимумів сонячної активності значно більше опадів, взимку тепліше, а влітку прохолодніше, що, відповідно, призводить до кращих врожаїв.

Рисунок 6 – Врожайність кукурудзи на зерно та сонячної активності

Аналогічні дані та прогнози є й для інших культур (озимої пшениці, ячменю, соняшнику, цукрового буряку та сої).

Прогнози соціально-економічної активності. Ще в кінці XIX ст. відомий британський вчений Джевонс В.С. помітив і дав пояснення циклічності економічного розвитку світу змінами сонячної активності. У 1918 році Чижевський О.Л. захистив докторську дисертацію з історії, основний зміст якої викладений у згаданій брошурі 1924 р., виданій у місті Калуга. Він встановив синхронність змін сонячної активності та ходу історичного процесу: в роки мінімуму сонячної активності маси *індиферентні*, в роки підйому сонячної активності інтелігенція *підбурює*, а в роки максимуму сонячної активності маси *діють*. У роки спаду сонячної активності спостерігається тенденція *втомленого* народу. Події наступних 100 років підтвердили ці висновки Чижевського О.Л., якого без перебільшення можна назвати генієм науки.

Події останніх років в Україні підтвердили дану закономірність, що і представлено на рис. 7.

Хід революційних процесів нерівномірний, адже загострення визначається не тільки соціальними процесами. Важливу роль відіграє й місячний цикл сонячної активності, оскільки люди стають більш рішучими та агресивними в дні збудження (рис. 1).

Економічні кризи виникають після бумів на біржі й стрімко протікають у дні максимуму сонячної активності. Подібне відбулося у дні “Великої кризи” 1929 року, а наші прогностичні розрахунки свого часу свідчили про можливість кризи у 2008 році. Світові ціни на нафту синхронні зі змінами сонячної активності, запізнюючись на 1 рік.

Представлені розробки повинні враховуватися при прогнозуванні соціально-економічного розвитку країни та регіонів, оскільки їх використання дозволить використовувати переваги позитивних з точки зору сонячної активності років та знижувати загрози негативних з точки зору сонячної активності років.

Рисунок 7 – Кількість “революційних” подій та їх прогноз, що відстає на 1 рік

Керівництво області отримує наші прогнози з 1992 року. Але, на жаль, незважаючи на наші звернення протягом останніх 25 років керівництво нашої та інших країн не використовують відповідні висновки та розрахунки. Ми зверталися до керівництва Росії та України в березні 1993 року. Від адміністрації президента Росії відповіді не було, а від Адміністрації президента Л.М. Кравчука була відповідь типу: “Так, але...”. У липні 1994 р. про наші пошуки була надрукована стаття у газеті “Київські відомості”. У 1995 році було скликано Нараду по прогнозуванню погоди та врожайів до 2005 року, але, на жаль, продовження цих контактів з керівництвом країни не було. Після інаугурації президента Януковича В.Ф. нами було направлено лист, в якому ми попереджали про те, що його каденція припадає на роки бурхливого Сонця. Лист повернувся з резолюцією: “Ви ні на кого не скаржитесь і нічого не просите, тому він залишається без відповіді”.

Список літератури

1. Чижевський А.Л. Земное эхо солнечных бурь / А.Л. Чижевский. – [Изд. 2-е]. – М. : Мысль, 1976. – 367 с.
2. Чижевський О.Л. Фізичні фактори історичного процесу / О.Л. Чижевський ; [Пер. з рос. й комент. під редакцією З.Ю. Філера]. – Кіровоград : Код, 2007. – 121 с.
3. Філер З.Ю. Вплив сонячної активності на погоду, врожайність, демографічні та соціально-економічні процеси в 2008-2009 роках / З.Ю. Філер, О.М. Дреєв. – Кіровоград : Дорада, 2009. – 115 с.
4. Філер З.Ю. Стан сонячної активності, її наслідків та їх прогноз / З.Ю. Філер, О.М. Дреєв. – Кіровоград: ТОВ “Поліграф-Сервіс”, 2009. – 28 с.

УДК 616-006

Гулай О. В.,

доктор біологічних наук, доцент, декан природничо-географічного факультету,

Ткачук Н. П.,*Центральноукраїнський державний педагогічний університет**імені Володимира Винниченка*

Природно-осередкові захворювання на Кіровоградщині: проблеми та перспективи розв'язання

В умовах сучасності переважна більшість природних екосистем перебувають під значним антропогенним впливом. Неконтрольованість у використанні пестицидів та мінеральних добрив, недбале ставлення підприємств до якості стічних вод сприяє значному забрудненню об'єктів зовнішнього середовища, зокрема водойм. Як наслідок, результатом недбалого господарювання є створення сприятливих умов для розвитку великої кількості мікроорганізмів, у тому числі і патогенних.

Особливу небезпеку становлять так звані “природно-осередкові захворювання”, збудники яких здатні тривалий час перебувати у природних та антропогенно-змінених екосистемах циркулюючи серед широкого кола живителів (диких та свійських тварин). До таких інфекцій, що реєструвались раніше чи реєструються на території Кіровоградської області, належать: лептоспіроз, сибірська виразка, бруцельоз, лістеріоз, туляремія, трихінельоз, хвороба Лайма, бешиха, сказ.

Відсутність реєстрації випадків захворювань людей, домашніх та сільськогосподарських тварин на ці інфекції зовсім не свідчить, що дані види патогенних організмів не зустрічаються на території Кіровоградської області. Навпаки, із високою ймовірністю можна стверджувати, що природні осередки цих інфекцій існують, а самі збудники – перебувають в об'єктах зовнішнього середовища (вода, ґрунт) та циркулюють серед численних представників дикої фауни.

Як приклад розглянемо лептоспіроз – інфекційне захворювання, що спричиняється патогенними спірохетами (*Leptospira interrogans*). Патогенні лептоспіри здатні уражувати широке коло тварин, у тому числі домашніх, сільськогосподарських, а також і людину. На даний час територія України залишається ензоотичною щодо лептоспірозу. За офіційними даними департаменту охорони здоров'я Кіровоградської обласної державної адміністрації у 2015 році лептоспіроз був діагностований у 7 осіб, а у 2016 році у 15 осіб [1].

Водний шлях є основним у передачі патогенних лептоспір, тому переважна більшість заражень людей та тварин відмічається у водоймах та перезволожених біотопах. Групу “ризик” складають особи які мають тісний контакт із відкритими водоймами, зокрема – рибалки, мисливці. Високий ризик зараження патогенними лептоспірами мають люди, що у теплий період активно відпочивають поблизу водойм та купаються. Особливістю патогенних лептоспір є висока “вибагливість” до якості води, тому вогнища цієї небезпечної інфекції притаманні лише певним водоймам та територіям.

Внаслідок фінансових труднощів та реорганізації Державної санітарно-епідеміологічної служби України значно знизилися обсяги дератизаційних заходів та

заходів із благоустрою водоймищ [2], що також сприяє поширенню інфекції та підтриманню потенціалу існуючих осередків лептоспірозу.

У зв'язку з ситуацією, що склалась виникає необхідність у розробці шляхів подолання вогнищ цієї інфекції. Проте, дієвих методів санації природних об'єктів від патогенних лептоспир без нанесення значної шкоди докільню не існує. Тому особливої актуальності набувають дослідження екологічних зв'язків лептоспир та представників флори і фауни, з вичленовуванням практично важливих у боротьбі з цими збудниками в об'єктах зовнішнього середовища.

Список літератури

1. Офіційний сайт департаменту охорони здоров'я Кіровоградської обласної державної адміністрації. – [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Кропивницький, 2017. – Режим доступу: <http://health.kr-admin.gov.ua/index.php/ofijna-informatsiya> (дата звернення 24.05.2017) – Назва з екрана.
2. Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я України. – [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Київ: МОЗ України, 2014. Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/info_leptospirosis_20150807.html (дата звернення 24.05.2017) – Назва з екрана.

УДК 343.3

Мошняга Л. В.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри публічно-правових дисциплін,
Кіровоградський інститут ПВНЗ “Університет сучасних знань”

Ознаки посягання на життя осіб, які уособлюють конституційний лад та державну владу України: аналіз положень ст. 112 Кримінального кодексу України

Визначення об'єкту злочину, передбаченого ст. 112 Кримінального кодексу України (КК) “Посягання на життя державного чи громадського діяча України”, традиційно є дискусійним питанням у теорії кримінального права. Так, А.А. Піонтковський відносив до державних діячів осіб, що займають керівні посади в партійному апараті [1, с. 111].

В.І. Курляндський відносив до державних діячів лише керівників органів державного управління, що діють у масштабі СРСР, союзної чи автономної республіки [2, с. 44]. М.В. Турецький наводив широкий перелік посад державних діячів, куди включав працівників державних органів і керівників господарських установ [3, с. 60-61].

В.В. Сташис розуміє під державним діячем особу, що виконує важливі державні функції в політичній, економічній, культурній галузях [4, с. 129]. Є.О. Смирнов вважав, що державний діяч – це посадова особа, якій надано повноваження, що дозволяють здійснювати державну діяльність, приймати і проводити в життя рішення в масштабі держави [5, с. 112].

М.І. Бажанов під державними діячами розумів осіб, що здійснюють відповідні функції від імені і за дорученням [6, с. 34].

Питання щодо посягання на життя громадського чи державного діяча, як злочину проти основ національної безпеки України, розглядалися у роботах таких українських вчених як В.Ф. Антипенко, О.Ф. Бантишев, В.О. Глушков, В.П. Ємельянов, В.А. Ліпкан, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, А.В. Савченко, В.Я. Тацій, М.І. Хавронюк, О.В. Шамара та ін.

Автор поставив за мету проаналізувати положення ст. 112 КК та дослідити ознаки посягання на життя тих осіб, які уособлюють конституційний лад та державну владу України.

Для з'ясування антиконституційної спрямованості злочинів, передбачених ст. 112 КК, слід дослідити юридичні властивості персоналій вказаних у диспозиції статті:

а) Президент України:

За статтею 1 Закону УРСР “Про Президента Української РСР” вказано, що Президент є найвищою посадовою особою Української держави [7].

Президент України відповідно до ст. 105 Конституції України користується правом недоторканості на час виконання повноважень, які визначено у ст. 106 Конституції України [8].

б) Голова Верховної Ради України:

Повноваження Голови Верховної Ради України закріплено у ч. 2 і 3 ст. 88 Конституції України” [8].

в) Народні депутати України:

згідно законодавства, депутат як член Верховної Ради України користується правом ухвального голосу в усіх питаннях, що розглядаються на засіданнях Верховної Ради та її органів, до складу яких він входить [9]. Конституція України визначає повноваження народних депутатів у ст. ст. 78–80 [8].

з) Прем'єр-міністр України, член Кабінету Міністрів України:

Стаття 113 Конституції України наголошує, що Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади, а ст. 116 Конституції України визначає повноваження Кабінету Міністрів України [8].

д) Голова чи суддя Конституційного Суду України або Верховного Суду України, або вищих спеціалізованих судів України:

Стаття 2 Закону України “Про Конституційний Суд України” вказує, що завданням Конституційного Суду України є гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України [10].

Вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі спеціалізовані суди [11].

е) Генеральний прокурор України:

Конституція України згадує Генерального прокурора України у ст. 122.

є) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини:

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини віднесений до державних діячів [12].

ж) Голова Рахункової палати:

За статтею 98 Конституції України контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використання здійснює Рахункова палата [8, 13].

з) Голова Національного банку України:

Голова Національного банку України – це службова особа, що керує Національним банком України – центральним банком держави, основною функцією якого є забезпечення стабільності грошової одиниці (ст. 99 Конституції України) [8].

л) керівник політичної партії:

Політичні партії, відповідно до ч. 3 ст. 36 Конституції України і Закону України “Про політичні партії в Україні”, мають чітко визначений всеукраїнський статус. [14].

Так, В.Я. Тацій зазначає, що безпосереднім об'єктом цього злочину є відносини, що забезпечують нормальну роботу усіх гілок влади (законодавчої, виконавчої, судової), а також політичних партій [15, с. 31].

О.А. Чуваков вказує, що об'єктом цього злочину є суспільні відносини у сфері здійснення вищої державної влади, а додатковим об'єктом – життя і здоров'я людини [16, с. 14].

При цьому М.І. Хавронюк підкреслює наступне: “Специфічною ознакою злочину є потерпілий [17, с. 31].

У КК мають місце ще чотири окремі склади злочинів, які передбачають відповідальність за посягання на життя конкретних осіб у зв'язку з виконанням ними службового або громадського обов'язку. Зокрема, це статті 348, 379, 400, 443 КК.

Усунути цей недолік можна або шляхом відповідного доповнення статей 112 та 443 КК, або шляхом виключення зі статей 348, 379, 400 КК вказівки на близьких родичів і кваліфікування всіх випадків посягань на близьких родичів виключно за п. 8 ч. 2 ст. 115 КК.

Список літератури

1. Уголовное законодательство Украинской ССР / под ред. В.В. Сташиса. – М. : Юрид. лит., 1971. – 544 с.
2. Государственные преступления / [В.А. Владимиров, П.Ф. Гришанин, Н.И. Загородников и др.] ; под ред. М.И. Якубовича, В.А. Владимирова. – М. : ВШ МООП РСФСР, 1961. – 228 с.
3. Турецкий М.В. Особо опасные государственные преступления / М.В. Турецкий. – М. : МГУ, 1965. – 94 с.
4. Уголовное право УССР: Особенная часть : [учебник] / под ред. М.И. Бажанова и др. – К. : Вища школа, 1989. – 503 с.
5. Смирнов Е.А. Особо опасные государственные преступления (вопросы квалификации в связи с применением уголовно-правовой нормы) : учеб. пособие / Е.А. Смирнов. – К. : изд-во КВШ, 1974. – 180 с.
6. Про Президента Української РСР : Закон УРСР від 24 лютого 1994 р. № 3998-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 33. – Ст. 446.
7. Про статус народного депутата України : Закон України від 21 листопада 1992 р. № 2810-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 3. – Ст. 17.
8. Конституція України. – К. : Право, 2011. – 56 с.
9. Про Конституційний Суд України : Закон України від 16 жовтня 1996 р. № 422/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 49. – Ст. 272.
10. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 липня 2010 р. № 2453-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – №№ 41-42, 43, 44-45. – Ст. 529.
11. Про прокуратуру : Закон України від 5 листопада 1991 р. № 1789-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – Ст. 793.
12. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 20. – Ст. 99.
13. Про Рахункову палату : Закон України від 11 липня 1996 р. № 315/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 43. – Ст. 212.
14. Тимейко Г.В. Общее учение об объективной стороне преступления / Г.В. Тимейко. – Ростов : изд-во Ростовского университета, 1977. – 216 с.
15. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – [2-е вид., перераб. та доп.]. – К. : Дакар, 2008. – 1428 с.
16. Кримінальне право України: Особлива частина : [підручник] / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. Є.Л. Стрельцова. – Х. : Одісея, 2009. – 469 с.
17. Кримінальне право України: Особлива частина : [підручник] / Ю.А. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін. ; за заг. ред. М.І. Мельник, В.А. Клименко. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К. : Атіка, 2008. – 712 с.

ПРІОРИТЕТИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ТА ІНФРАСТРУКТУРИ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В РЕГІОНІ

УДК 629.73

Неділько С. М.,

доктор технічних наук, професор, начальник академії,
Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету

Технопарк “FLIGHT CITY 4.0”, як шлях розвитку ІТ-технологій та авіації у регіоні

За даними експертів, уже до 2020 року розвиток робототехніки та штучного інтелекту призведе до скорочення 7 мільйонів робочих місць у Європі, а понад 600 професій, які опановують студенти сьогодні, через 10-15 років стануть неактуальними. Разом з тим, значно підвищується роль фахівців галузі інформаційних технологій.

Основними елементами Четвертої індустріальної революції [1] будуть інновації, які повністю змінять спосіб життя людей, а також впливатимуть на свідомість. Практично всі виробничі процеси будуть автоматизовані. У людей вивільниться маса часу не тільки через роботизацію, але й через спосіб купівлі та доставки товарів, наприклад, за допомогою дронів. Із розвитком нових технологій виграє найбільш інноваційна інтелектуальна частина населення земної кулі.

Враховуючи світові виклики та високі темпи розвитку вищезазначених процесів, щоб без втрат увійти у епоху “Індустрія 4.0”, українське суспільство, влада, наука, освіта та бізнес повинні максимально сприяти формуванню інноваційних осередків для розвитку ІТ-спільноти України. Креативна талановита молодь повинна мати організований простір для підприємництва та створення стартапів. Уже зараз як в світі, так і в країні відчувається нестача ІТ-фахівців та інженерів. На сьогодні в Україні налічується близько 100 тисяч ІТ-фахівців. Однак, щоб змагатися з європейськими лідерами, кількість фахівців у ІТ-сфері має зрости у 20 разів.

Для центрального регіону перспективними визначаються наступні напрями інноваційних досліджень та розробок: застосування безпілотних літальних апаратів у сільському господарстві (за оцінкою експертів до 80% дронів найближчим часом буде застосовуватись саме у сільському господарстві), створення й розвиток індустрії комп’ютерних ігор та тренажерів, стартапи в напрямі розбудови екологічних територій, застосування робототехніки в сільському господарстві, розбудова мережі авіаційних сполучень з населеними пунктами регіону.

Актуальність екологічної спрямованості розробок впливає, перш за все, із самої екологічної ситуації в регіоні, котра характеризується значною кількістю екологічних проблем: забруднення ґрунтів, води, повітря, радіаційне забруднення, проблеми радону, розповсюдження амброзії й інші.

Запропонована модель науково-технологічного парку “FLIGHT CITY 4.0” у Кіровоградській льотній академії НАУ дозволить реалізувати ідею організації інноваційного містечка, як простору для створення стартапів. Напрями діяльності: ІТ-технології, мала авіація та екологія повною мірою відповідають принципам сталого розвитку регіону та тенденціям розвитку епохи Інтернету речей.

Створення ефективно діючого Технопарку можливо лише за умови об'єднання та консолідації зусиль представників навчальних закладів, наукових установ, підприємств, організацій, органів державної влади та місцевого самоврядування, благодійних організацій і фондів щодо створення ефективних механізмів адаптації системи освіти, науки і виробництва до викликів Четвертої технологічної революції на принципах концепції сталого розвитку суспільства. Саме задля цього Кіровоградська льотна академія виступила з ініціативою створення Кластеру “ІТ-Альянс 4.0”, до якого долучилися провідні організації і фахівці області та України.

Створення Технопарку в нашому регіоні дозволить вирішити одразу декілька актуальних для регіону завдань:

1. Створення високооплачуваних робочих місць у перспективних галузях. Саме таку задачу вирішує Технопарк через свої структури: бізнес-школу, коворкінг-центр, агенцію з пошуку ресурсів (фандрайзингу), юридичну агенцію тощо.

2. Підготовка кадрів необхідної кваліфікації, відповідно до запиту ринку, інноваційними прискореними методами. Технопарк, у цьому випадку, виступає партнером навчального закладу у рамках концепції дуальної освіти.

3. Створення привабливого для молоді середовища, креативного простору для спілкування, залучення міжнародної спільноти до участі у постійно діючих конференціях, семінарах, турнірах, виставках.

4. Створення інвестиційно-привабливого середовища з необхідною інфраструктурою, що є впізнаваним у світі ІТ-фахівців та має довіру серед інвесторів і стартаперів.

Проте, ефективне вирішення поставлених завдань можливо лише за умови консолідації сил держави, регіону та громади.

Зокрема, очікування, які покладає суспільство на державу – це підтримка з боку урядових та державних організацій ініціатив створення технопарків із метою запобігання відтоку активної, креативної молоді з регіону та для створення комфортної атмосфери взаємодії стартаперів, що народжують та реалізують ідеї цікаві світу. А також, впорядкування законодавства для створення умов діяльності технопарків.

На рівні регіону необхідно звернути увагу на перенацілення системи освіти, починаючи з дитячого садка, на нові професії, впровадження STEM-освіти на всіх рівнях та відведення значної уваги розвитку творчого мислення. Молоде покоління слід орієнтувати не скільки на досягнення в сфері класичної науки, як на розробку інноваційних технологій та систем у рамках бізнес-моделей, які називають стартапами. Одним з пріоритетних завдань повинно стати англомовне перетворення регіону. Іншим завданням є патріотичне виховання, основане, перш за все, на викликах майбутнього, а не тільки на минулому, боротьба за престиж регіону, екологічне виховання, пропаганда здорового способу життя.

Список літератури

1. Пенцак Є. Четверта індустріальна революція і освіта / Є. Пенцак. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://innovations.com.ua/ua/articles/op-manage/19593/chetverta-industrialna-revolyuciya-i-osvita>

УДК 629.73

Ковальов Ю. Г.,

кандидат технічних наук, доцент кафедри фізико-математичних дисциплін,
Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету

Розвиток Центру безпілотних літальних апаратів на базі льотної академії

Розвиток безпілотних літальних комплексів та безпілотних літальних апаратів (БПЛА) в Україні – це чи не найперспективніша галузь, яка відповідає сучасним світовим тенденціям. Технології в даній галузі розвиваються дуже стрімко. Так, за прогнозами спеціалістів, кількість дронів у світі тільки за 2017 рік збільшиться на 30%, а до 2020 року – подвоїться. Тому створений Центр безпілотних літальних апаратів на базі Кіровоградської льотної академії Національного авіаційного університету буде сприяти швидшій реалізації амбітної мети для нашої області – стати центром розвитку даної галузі та бути пізнаваними і мати довіру не тільки в Україні, а й за її межами.

Так, за прогнозом міжнародної громадської організації Association for Unmanned Vehicle Systems International сільське господарство незабаром стане найбільшим споживачем дронів у світі. У даній галузі буде задіяно до 80% безпілотних літальних пристроїв [1].

Згідно з дослідженням Всесвітньої організацією безпілотних систем (The Organization for Unmanned Vehicle Systems Worldwide), загальна економічна ефективність застосування дронів у сільському господарстві до 2025 року складе близько 82 мільярдів доларів [2]. З урахуванням того, що за даними Міністерства сільського господарства США (USDA) Україна в 2015-2016 рр. перебувала на шостій сходинці експортерів пшениці (9% обсягів світового ринку) [3], то наближено, можна оцінити питому вагу прогнозованої економічної ефективності використання дронів за цей період тільки в Кіровоградській області сотнями мільйонів доларів.

Для України, в цілому, ринок, що пов'язаний із використанням дронів, тільки зароджується, він ще не насичений. Проте, згідно статистики компанії DRONE.UA, однієї з найбільших в Україні компаній, що надає послуги в сільському господарстві з використанням дронів, якщо в 2015 році дронами цікавилися виключно найбільші холдинги, такі як Астарта, Кернел, Агропродінвест і інші, то в 2016 році основна маса звернень надійшла від невеликих і середніх фермерських господарств із земельним банком від 1000 до 30000 тис. га, що свідчить про перспективність цього сегменту ринку й незворотність впровадження даних технологій.

Можливі послуги, які можуть цікавити потенційних споживачів: обмір полів; створення карт рельєфу; фото та відео моніторинг полів; контроль якості обробки ґрунту і посівних робіт; визначення засміченості бур'янами; створення карт стану полів; спектральна зйомка, розрахунок вегетаційних індексів; аналіз втрат сходів; аналіз густоти посівів; визначення біологічних показників рослин; складання карт для внесення добрив; складання карт для посівних робіт тощо.

Проте, в усьому світі дрони стрімко впроваджуються не тільки в сільському господарстві, а й в різних сферах життя. Серед найбільш поширених напрямів застосувань безпілотних літальних апаратів, можна ще виділити наступні: доставка вантажів та ліків; кіновиробництво та журналістика; збереження, охорона та розвідка; пошук та порятунок, кіберспорт та інше.

Вже зараз квадрокоптери та інші дрони використовуються в нашій області майже з усіх з вище перерахованих напрямків, зокрема: в якості охоронних засобів у лісовому господарстві, наприклад, у Знам'янському районі та на різних водоймах; забезпечують відео зйомку подій у журналістиці та в кіновиробництві; використовуються у волонтерських загонах; створюються команди дронрейсерів для участі в змаганнях із кіберспорту тощо. Можна зробити висновок, що практично всі світові тенденції використання дронів уже починають з'являтися і в житті нашої області. Проте, як і у всьому світі, це лише перші паростки, а отже і підприємствам та організаціям нашої області є можливості зайняти лідируючі позиції в Україні у даному напрямку. Задля розвитку технологій пов'язаних із дронами у вище перелічених сферах їх використання, в Кіровоградській області, на базі Кіровоградської льотної академії Національного авіаційного університету й було створено Центр безпілотних літальних апаратів.

Основними напрямками роботи Центру є:

- використання БПЛА в сільському господарстві;
- використання БПЛА для пошуку і порятунку, екологічні проекти;
- інноваційні розробки: технологія управління роєм дронів, 3D-моделювання, розпізнавання об'єктів, нейронні мережі, модернізація дронів;
- кібер-спорт, дрон-рейсінг, FPV-польоти;
- освітні проекти.

Останні два із зазначених напрямків, які є дуже важливими, розглянемо окремо. Стрімкий розвиток галузі безпілотних літальних апаратів спричинить велику потребу у відповідних спеціалістах на ринку праці. Їх підготовці вже зараз потрібно приділяти велику увагу, щоб у найближчій перспективі відсутність таких спеціалістів у достатній кількості не стала лімітуючим фактором, який би сильно гальмував розвиток галузі в цілому. Тому, в Кіровоградській льотній академії вводяться в навчальний процес дисципліни пов'язані з БПЛА, ведеться робота з розбудови команд дрон-рейсерів не тільки серед курсантів академії, а й серед школярів та молоді області. Для популяризації перегонів на дронах у липні 2017 року планується проведення етапу чемпіонату України по дрон-рейсінгу на території нашої області. Також співробітниками центру було розроблено 60-ти годинні курси операторів БПЛА, орієнтовані на використання останніх у сільському господарстві.

Враховуючи, що наша область, як і країна, є в першу чергу аграрною, проте також має і відносно велику кількість ІТ фахівців. Кіровоградська льотна академія є традиційно одним із флагманів підготовки спеціалістів авіаційної галузі в Україні, в тому числі і науковців, інтенсивно впроваджує нові технології в навчальний процес, є пізнаваною та має довіру на вітчизняних теренах і закордоном. Саме тому, таке поєднання має бути інвестиційно привабливим у сфері застосування дронів.

Список літератури

1. 3 факта о применении дронов в сельском хозяйстве. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bakertilly.ua/ru/news/id989>
2. Офіційний сайт компанії “AgroDrone”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.agrodrone.com.ua/>
3. Маслак О. Ринок пшениці в Україні та світі / О. Маслак, А. Томашевська // Агробізнес сьогодні. – 2016. – № 12 (331). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichniy-gektar/5671-rynok-pshenytsi-v-ukraini-ta-sviti.html>

УДК 338.49

Ізвалов О. В.,

кандидат технічних наук, заступник директора інституту аеронавігації,
Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету

Розвиток індустрії комп'ютерних ігор у Кіровоградській області

Індустрія комп'ютерних ігор розвивається найбільш динамічно у порівнянні з іншими мультимедійними індустріями у світі. У 2017 році світовий обсяг ігрового ринку, за прогнозом компанії NewZoo, перевищить 108 мільярдів доларів [1]. З цього обсягу 42% займає ринок мобільних ігор.

В Україні існують представництва таких світових ігробудівних компаній, як Wargaming, Ubisoft, G5, Crytek, Plarium та ін. Українські компанії успішно виходять зі своїми продуктами на світовий ринок. Найвідомішими з них є Persha Studio, iLogos, GameLoft, GCS. Окрім великих компаній, проекти в Україні розробляються невеликими командами та індивідуальними розробниками (“інді-ігробудівництво”). Професійний рівень українських розробників неодноразово підкреслювався на одному з найбільших світових конкурсів – Indie Prize [2].

Для підтримки професійного рівня розробників та темпів розвитку дуже важлива наявність можливостей для спілкування, обміну думками, знайомств, що загалом називається терміном *networking*. У ігробудівній екосистемі важливе місце займають конференції.

До 2014 року одна з найбільших світових конференцій розробників відеоігор, Casual Connect, проходила щороку у трьох містах: Сан-Франциско, Берлін та Київ. У 2014 році східноєвропейська локація конференції переїхала з Києва до Белграду. Так само залишила Україну і найбільша у СНГ конференція розробників комп'ютерних ігор DevGamm. Вона була заснована у Києві у 2008 році [4], проходила у місті кожного року у грудні, але після грудня 2013р. була перенесена до Міську.

Конференції, що залишились у країні та підтримували у період 2014-2016 рр. діяльність української ігробудівної спільноти це: Games Gathering, Get IT та Lviv GameDev Conference. У січні 2016 року кластером ІТ-Альянс 4.0. Україну було вперше долучено до найбільшого світового хакатону з розробки комп'ютерних ігор, Global Game Jam [5]. Українська локація була організована у Кіровоградській льотній академії НАУ (КЛІА НАУ).

Всесвітній рух Global Game Jam було засновано у 2008 році у м. Сан-Франциско, США. З того часу він охопив 93 країни світу та залучив десятки тисяч учасників. Раз на рік, наприкінці січня, професіонали та ентузіасти ігробудівництва збираються разом, щоб наступні 48 годин попрацювати над розробкою комп'ютерних ігор. Тема, якій ці ігри мають відповідати, оголошується центральним оргкомітетом о 17:00 місцевого часу.

Інших обмежень немає. Можливо працювати у команді будь-якого розміру чи наодинці, використовувати будь-які інструменти чи технологію (навіть можна розробити не комп'ютерну, а настільну гру). Головне – створити гру протягом джему та поділитися її кодом на офіційному сайті. Такий формат підтримує творчий підхід та спонукає розробників розширювати професійні зв'язки.

У 2016 році Global Game Jam зібрав у світі 37000 учасників, які створили 6866 ігор. На українській локації зібрались 78 представників Києва, Харкова, Кропивницького, Вінниці, Одеси, Запоріжжя та інших міст, які створили 14 проектів.

У 2017 році локація Global Game Jam у м. Кропивницький збрала 122 розробника, якими було створено 32 проекти. У світовому рейтингу за кількістю учасників вона зайняла 53-є місце з 700 [6].

Проекти, створені на Global Game Jam Ukraine, взяті до акселератору стартапів технопарку Flight City 4.0, організованого кластером ІТ-Альянс 4.0. та КЛІА НАУ. Підтримка індивідуальних розробників регіону дозволить перейти від моделі ІТ-розробки, орієнтованої на аутсорсінг, до продуктової розробки, що залишає створений інтелектуальний продукт на місці.

Водночас, ігробудівна атмосфера у країні почала налагоджуватись. Оголошено про повернення до України наприкінці 2017 року - на початку 2018 року конференцій Casual Connect та DevGAMM, організовуються нові заходи для розвитку спільноти (Conf4C, Same Craft Cont та ін.)

За даних умов у м. Кропивницький є можливості стати ще одним центром ІТ у країні та збільшити світове визнання. Зокрема, зараз партнерами Global Game Jam Ukraine та кластеру ІТ-Альянс 4.0 є такі світові конференції, як Casual Connect, Quo Vadis (Берлін), Nordic Game (Мальмо), Game Industry Conference (Познань), Respawn (Кельн), White Nights (Прага). Кластер є організатором першої зустрічі українських розробників з компанією Amazon, що відбудеться 10 червня 2017 року.

Надалі планується посилення робіт у напрямі розвитку іміджу регіону як провідного ІТ- та мультимедіа центру України.

Список літератури

1. Аналіз та прогноз світового ринку відеоігор. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://newzoo.com/insights/articles/the-global-games-market-will-reach-108-9-billion-in-2017-with-mobile-taking-42/>
2. Результати та учасники конкурсу Indie Prize. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://indieprize.org/usa2017/>
3. Київська локація Casual Connect. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kyiv.casualconnect.org/>
4. Київська локація DevGAMM. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://devgamm.com/kyiv2008/report.htm>
5. Global Game Jam Ukraine. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ggj.org.ua>
6. Глобальна статистика Global Game Jam. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://globalgamejam.org/status>

УДК 65.011.56

Павленко І. І.,
доктор технічних наук, професор,
завідувач кафедри технологій машинобудування,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Роботизація виробництва: стан та перспективи розвитку

Промислові роботи є якісно новими, найбільш перспективними засобами автоматизації виробничих процесів. За досить короткий час робототехніка пройшла значний шлях як у плані створення теоретичних основ цього важливого напрямку, так і розробки великої кількості конструкцій промислових роботів з впровадженням їх у виробництво. Основною базою для появи промислових роботів були наукові та практичні досягнення в області механіки, пневматики та гідравліки, електротехніки та електроніки, автоматики та кібернетики та інших галузях. У 60-х – 80-х роках ХХ століття виникла нова соціально-виробнича та науково-технічна ситуація, яка вимагала наявності більш універсальних засобів автоматизації, перед якими ставились такі основні завдання:

- значного покращення умов праці людини, вивільнення її від виконання шкідливих, травмонебезпечних, фізично важких операцій;
- подальшого підвищення рівня продуктивності, ефективності та гнучкості виробництва.

Сучасний етап розвитку робототехніки – це початок створення нової ери – ери людини і робота. Тому, питання подальшого проведення наукових досліджень у цій галузі є актуальними і пріоритетними.

Промислові роботи – це складні механіко-кібернетичні системи, основне функціональне призначення яких полягає в забезпеченні необхідних рухів їх виконуючих механізмів, що потрібно для здійснення різних технологічних операцій (складання, зварювання, фарбування та ін.), а також допоміжних переходів (завантаження та розвантаження устаткування, транспортування деталей, їх упорядковане розміщення).

Проектування конструкцій промислових роботів починається з виконання ряду обґрунтувань з визначення основних техніко-технологічних особливостей їх будови та функціонування, загальної соціально-економічної доцільності використання та інших вимог. Для отримання достатньо раціональних конструкцій роботів, з відповідними параметрами та показниками, використовують методи структурного, кінематичного, динамічного та інших різновидів аналізу і синтезу, моделювання, оптимізації тощо.

Створення якісних конструкцій промислових роботів є важливою проблемою, від вирішення якої суттєво залежить ефективність впровадження їх у виробництво.

Робот є узагальненим терміном, під яким розуміють різнобічні робототехнічні пристрої. Такий розподіл роботів заснований на відмінності їх за призначенням, галузями та умовами використання, специфічними особливостями їх будови. З усіх робототехнічних пристроїв найбільш широке використання дістали промислові роботи, що визначається їх великою практичною потребою та необмеженими галузями використання. Перші промислові роботи з'явилися на початку 60-х років у США.

Сучасне промислове виробництво характеризується високою насиченістю різним устаткуванням, механізмами, приладами, інструментами та іншими пристроями.

Це дозволяє вивільнити людину від виконання ручних технологічних операцій, значно підвищити продуктивність та якість праці, вирішити багато задач механізації та автоматизації виробничих процесів.

Інтенсивне зростання досягнень науково-технічного прогресу створює необхідні умови для постійного підвищення якості виготовлюваної продукції, а з урахуванням зростаючої конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках, все це вимагає безперервного її оновлення. В таких умовах основна кількість промислової продукції, приблизно 75-85%, випускається невеликими партіями або окремими виробами в умовах серійного та індивідуального виробництва.

Функціонування такого виробництва все більше пов'язують із використанням устаткування з програмним керуванням, обчислювальної техніки та промислових роботів, які є основними елементами гнучкого автоматизованого виробництва. Комплексне їх використання створює сприятливі умови для підвищення продуктивності та ефективності праці, покращення якості вироблюваної продукції, вирішення інших техніко-економічних та соціальних задач. У цьому переліку нової техніки промислові роботи виступають як головні засоби автоматизації виробничих процесів.

Основним призначенням промислових роботів є автоматизація ручних та допоміжних робіт, які стають все більш вузьким місцем у виробництві. В цілому, у промисловому виробництві, на виконанні таких робіт зайнято близько 40-60% працюючих, що складає великий резерв робочої сили та джерело підвищення продуктивності праці. Тому задача автоматизації цих робіт надзвичайно важлива. Ситуація, що склалася, пояснюється, з одного боку, тим, що, в першу чергу, більш важливою була задача автоматизації основних технологічних операцій, а з другого боку – автоматизація ручної праці є більш складною науково-технічною проблемою.

Основною відмінною ознакою промислових роботів від традиційних засобів механізації та автоматизації є висока кінематична рухомість виконуючих пристроїв (маніпуляторів), що дозволяє їм відтворювати рухові функції рук людини зі здійснення переміщень та переорієнтації різних об'єктів. Другою відмінною особливістю роботів є оснащення їх системами програмного керування, що підвищує їх універсальність та сприяє здійсненню швидкого їх переналагодження на виконання іншої роботи.

З використанням промислових роботів пов'язують вирішення багатьох соціально-економічних проблем, зокрема:

- вивільнення людини від виконання шкідливої для здоров'я праці – фарбування, зварювання, термообробка та ін.;
- звільнення людини від фізично важкої та монотонної праці (завантаження і розвантаження устаткування, транспортні, складальні та інші роботи), травмонезбезпечних операцій (обслуговування ковальсько-пресового устаткування);
- ліквідація некваліфікованих та неprestижних робіт із наданням людині більш творчої роботи;
- підвищення продуктивності праці, яка, в основному, має місце при використанні швидкодіючих, багаторуких та багатохватних роботів, їх “невтомлюваності” в роботі;
- підвищення змінності та ступеня завантаження устаткування, яке стає все більш складним та дорогим;
- підвищення мобільності та гнучкості виробництва з метою швидкого його переналагодження на випуск нової продукції;
- підвищення якості вироблюваної продукції, оскільки добре відлагоджена технічна система, включаючи і промислові роботи, забезпечує стабільне виконання операцій;

– вирішення проблеми використання робочої сили, де впровадження кожного робота необхідно також розглядати як появу додаткового “механічного робітника”, який є однією з головних ланок безлюдного виробництва з усіма супутніми факторами: зменшення витрат на житло, транспорт, виплат лікарняних тощо.

Головним критерієм, що визначає доцільність впровадження роботів у виробництво, є забезпечення економічної ефективності. Виконання цієї умови, в багатьох випадках, супроводжується значною трудністю, що пов’язано з пошуком ефективно доцільних конструкцій промислових роботів та варіантів роботизації виробничих процесів, а саме впровадження роботів супроводжується рядом несприятливих економічних та інших факторів (наприклад, недостатньою пристосованістю устаткування для обслуговування його роботами, низький рівень заробітної плати робітників, високий рівень безробіття та ін.).

Вся різноманітність використання роботів у промисловому виробництві полягає у виконанні основних та допоміжних операцій, а також різних переходів.

Основні сфери застосування промислових роботів у машинобудуванні наступні:

– механообробне виробництво – здійснення завантаження і розвантаження різних металообробних верстатів та іншого устаткування;

– складальне виробництво – виконання операцій складання деталей, включаючи запресування, загвинчування, розвальцювання та ін.;

– зварювальне виробництво – обслуговування зварювальних машин та пристроїв для точкового та шовного зварювання деталей, а також при зварюванні тертям та тиском;

– ливарне виробництво – обслуговування різних ливарних машин із розливу металу, нанесення на моделі керамічного покриття, вилучення модельної маси та стрижнів із відливок;

– термічне виробництво – обслуговування загартовувальних машин та різних печей для нагрівання деталей;

– ковальсько-пресове та штампувальне виробництво – обслуговування ковальського та пресового устаткування, а особливо листового штампування;

– гальванохімічне виробництво – обслуговування гальванічних ванн, виготовлення друкарських плат та фотошаблонів;

– виготовлення виробів з пластмаси та порошків – обслуговування термопласт-автоматів, печей та ін.;

– фарбувальне виробництво – нанесення лакофарбувального, теплозахисного, зносостійкого покриття методом напилення, а також фарбування деталей методом розпилення та занурення;

– транспортні операції – здійснення різних переміщень та орієнтації виробів за технологічним процесом: касетування, штабелювання та інше упорядковане їх розташування на складах та дільницях виробництва, консервація, пакування та ін.

З цього, далеко неповного переліку випливає, що область практичного застосування промислових роботів дуже різноманітна. Все це свідчить про велику та всезростаючу роль промислових роботів у виробництві.

Важливим елементом роботизованої техніки є робототехнологічні комплекси (РТК). На принципах їх будови та функціонування формуються більш складні технічні системи такі, як роботизовані лінії, гнучкі виробничі системи і т.ін. Тільки створення якісних та надійних конструкцій РТК з необхідними технічними характеристиками, досконалою організацією впровадження їх у виробництво створюють достатню основу для їх успішного використання.

Застосування роботизованих комплексів забезпечує покращання використання виробничих фондів та підвищення рентабельності виробництва. Основним джерелом

отримання економічного ефекту є ріст продуктивності праці від впровадження РТК, скорочення кількості працюючих робітників і зменшення експлуатаційних витрат.

Забезпеченню ефективності роботизації технологічних операцій повинно передувати комплексне обстеження виробництва на предмет оцінки доцільності та вибору оптимальних форм проведення даної роботи. При цьому, необхідно враховувати не тільки характер виготовлюваної продукції та аналіз передбачуваних місць впровадження РТК, а й загальний техніко-технологічний рівень виробництва, накопичений досвід з механізації та автоматизації виробництва, кадрове забезпечення, стан організації і економіки виробництва. В цілому, роботизацію виробництва необхідно розглядати, з одного боку, як складову частину загальної техніко-економічної політики виробництва, а з іншого, – як глобальний науково-технічний напрямок, із яким все більше будуть пов'язуватися різні сфери виробничої і невиробничої діяльності людини.

УДК 34.06:351.91

Смірнов О. А.,
доктор технічних наук, професор,
завідувач кафедри програмування та захисту інформації,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Актуальні питання кібербезпеки у Кіровоградській області

Інформаційні технології проникають у наше життя все глибше, все більш залежними ми стаємо від мобільних пристроїв. Наразі, навіть побутові прилади отримують з'єднання з Інтернетом та починають взаємодіяти між собою за допомогою мережі – явище, що отримало назву IoT – Інтернет речей. Разом із розповсюдженням цих технологій збільшується і об'єм чуттєвої інформації, що циркулює мережею. За інформацією системи електронних грошових переказів – SWIFT, об'єм грошових переказів постійно збільшується, і хоча влітку 2015 року можна помітити деяке зниження, в цілому, зростаючого тренду це не змінило.

Разом із збільшенням чуттєвої інформації, у тому числі фінансової, зростають і витрати на її захист, збільшується попит на спеціалістів з інформаційної безпеки. Так, у минулому році у всьому світі було витрачено 77 мільярдів доларів на розгортання систем захисту від кіберзлочинів. Це число повинно зрости у 2020 році до 170 мільярдів доларів (за інформацією видання Inc). Вже в цьому році сума страхування від кібератак досягла 2,5 мільярди доларів, а у минулому складала лише 1. У минулому році, приватні компанії, що займаються розслідуваннями кіберзлочинів, заробили 2,7 мільярди доларів, за три роки їх доходи повинні зрости до 4,7 мільярдів.

У той же час, компанії зазнають величезних збитків у разі вдаливих атак, не лише у грошовому еквіваленті, а і у еквіваленті довіри з боку своїх клієнтів, окрім цього, страждають також і державні компанії та системи органів влади. За даними стратегічного дослідницького інституту США за минулий рік на компанії та органи влади США було скоєно 19 серйозних атак, об'єктами яких стали:

- спроба викрасти записи виборчих голосів;
- Департамент національної безпеки, ФБР;
- Національний демократичний комітет;
- особисті дані виборців (було викрадено 154 мільйона записів);
- Департамент казначейства США, управління контролера грошового обігу.

Ситуація, що склалася в нашій країні з початком агресії Російської Федерації, також сприяє актуалізації проблем кібербезпеки, оскільки у РФ є великий досвід у проведенні різноманітних операцій із залученням спеціалістів із комп'ютерної та інформаційної безпеки. Наприклад, під час загострення відносин Естонії та РФ у 2007 році на фоні конфлікту, спричиненого переносом пам'ятника “Бронзовий Солдат”, було виведено з ладу багато урядових сайтів Естонії, а також деяких банківських установ. Деякі експерти, у тому числі і з ООН, відмітили, що це була найбільш організована та добре спланована кібератака. І хоча доказів того, що атака була організована саме РФ, Естонія не змогла надати, згодом, того ж року, депутат Державної думи Росії Сергій Марков визнав на прес-конференції, що один з його помічників є організатором цієї атаки. Вже через рік РФ продемонструвала ефективність координованих кібератак під час військового конфлікту з Грузією у серпні 2008 року. Під час цього конфлікту урядові сайти, і не лише, були не тільки виведені з ладу, а й за допомогою них поширювалася спотворена, небезпечна інформація, метою якої була, з однієї сторони деморалізація населення, з іншої – консолідація сепаратистів. Воєнні дії, що

мали місце під час Російсько-Грузинської війни у кіберпросторі, було названо початком так званої “iWar”. Під час анексії Криму Росією, інформаційна війна також мала своє продовження. Вразливістю, що була використана РФ, є історичні або інші умови, що спричинили глибоке проникнення інформаційного поля однієї країни до іншої. Завдяки цьому, у РФ існувало підконтрольне інформаційне поле, яке було використано, а через дезінформацію та пропаганду, досягнуто збудження сепаратистських настроїв, що уможливило введення військ та анексію півострова. На сході України проникнення інформаційного простору РФ було не таким сильним, а регіони були не настільки ізольовані від всієї країни, тому сепаратистські настрої збудити вдалося, але не так ефективно, як на півострові Крим. Але РФ знає та розуміє ефективність і важливість проведення подальшої інформаційної війни проти України, тому поглиблює свій інформаційний вплив на тимчасово окупованих територіях, а також продовжує проводити операції з викрадення особистої інформації громадян України. Прикладом поглиблення контролю за особистою інформацією людей, у тому числі і іноземних громадян, інформаційне поле країн, яких історично перетинається з інформаційним полем РФ, є Постанова уряду РФ “Про затвердження правил контролю за діяльністю організаторів розповсюдження інформації в Інтернеті” від 8 квітня 2015 року № 327. Ця постанова надає “Роскомнадзор” право доступу до особистої переписки та особистих даних користувача, що є в розпорядженні соціальної мережі або будь-якого центру, що працює на території РФ та за її законами.

У той же час, Україна створює центр реагування на кіберзагрози, а також вводить у дію “Стратегію кібербезпеки України”. Згідно стратегії визначаються напрямки із залучення експертного потенціалу наукових установ. До кінця цього року, СБУ отримує спеціальне обладнання, у якості допомоги від НАТО. У США до конгресу надано проект “Закон 2017 про співпрацю з Україною у галузі кібербезпеки”. Також, в Україні почалося створення центру кібербезпеки за підтримки НАТО та компанії HAVELSAN.

У Кіровоградській області функціонує тринадцять навчальних закладів, які готують спеціалістів у галузі інформаційних технологій. Але лише у Центральноросійському національному технічному університеті на кафедрі програмування та захисту інформації здійснюється підготовка спеціалістів у галузі інформаційної безпеки. Розуміючи надзвичайно швидку динаміку розвитку галузі, розроблено курси за якими майбутні спеціалісти з кібербезпеки отримують практичні навички роботи з актуальними, а також з найновішими програмними засобами, що дозволяють виконувати тестування програмного забезпечення, комп’ютерних систем, мереж та веб-додатків. Окрім цього, майбутні фахівці опановують знання сучасного стану законодавчої бази, що регламентує питання кібербезпеки. У рамках курсів, студенти спеціальності “Кібербезпека” отримують актуальну інформацію щодо напрямів діяльності держави у цій галузі, а також вивчають основні засади воєнної доктрини України та стратегії країни у галузі кібербезпеки. Крім того, виховується здатність майбутнього спеціаліста з кібербезпеки системно та аналітично думати та приймати організаторські рішення.

На практичних заняттях студенти виконують реальні завдання з пошуку вразливостей у комп’ютерних системах та мережах. Використовуючи сучасні програмні засоби, майбутні фахівці, збирають технічну інформацію з досліджуваної системи, після чого вивчають її, аналізують, шукають додаткову інформацію у спеціалізованих джерелах, на основі чого, фіксують конкретні загрози для системи та можливості щодо їх реалізації. Опираючись на специфіку функціонування досліджуваної системи, студенти дають оцінку її загрозам.

Враховуючи вище сказане, можна стверджувати, що питання кібербезпеки не лише для Кіровоградської області, а й для всієї країни є актуальним та нагальним, а кафедра програмування та захисту інформації Центральноросійського національного технічного університету єдина в нашому регіоні, хто навчає фахівців у цій галузі. Розуміючи це, та специфіку динамічної галузі, кафедра готує висококласних фахівців, які згодом займуть надзвичайно важливі місця як у державних органах, так і в приватному секторі економіки.

УДК 332.135:339.9

Лещенко Г. А.,

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри пошуку, рятування, авіаційної безпеки та спеціальної підготовки,

Мандрик Я. С.,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри пошуку, рятування, авіаційної безпеки та спеціальної підготовки,
Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету

Використання норвезького досвіду у створенні та розбудові Східно-Європейського навчального центру пошуку і рятування

В умовах євроінтеграції авіаційна система пошуку і рятування України потребує змін, спрямованих на адаптацію до відповідних стандартів та рекомендацій Міжнародної організації цивільної авіації (ІСАО) [1, с. 5-9], Європейської організації забезпечення безпеки аеронавігації (Євроконтролю) та інших міжнародних авіаційних організацій. Згідно з цим, проходить реформування авіаційної освіти в Україні, що є частиною загальноєвропейських освітніх перетворень, передбачає усунення недоліків системи освіти попередніх років, одним з яких була недостатня професійна підготовка авіаційних фахівців, зокрема майбутніх фахівців з пошуку і рятування. Таке реформування зумовлює необхідність вивчення та впровадження досвіду Норвегії з ефективного проведення пошуково-рятувальних робіт (ПРР) та організації авіаційної освіти.

Сучасний стан пошукового та аварійно-рятувального забезпечення польотів цивільної авіації східноєвропейського регіону вимагає якісно нових підходів до професійної підготовки авіаційних фахівців із пошуку і рятування, членів екіпажу ПС, які б провадили ефективну діяльність, а також, загалом до професійної підготовки авіаційного персоналу. На жаль, в державах східноєвропейського регіону не створено навчально-тренувального центру пошуку і рятування, що забезпечував би підготовку авіаційних фахівців у цій сфері відповідно до європейських стандартів.

Актуальність вирішення проблеми підвищення рівня ефективності проведення ПРР, її висока соціальна значимість обумовлюють необхідність створення та розбудову Східно-Європейського навчального центру пошуку і рятування.

Досвід Королівства Норвегії з ефективного проведення пошуково-рятувальних операцій та підготовки висококваліфікованих фахівців із пошуку і рятування є корисним для вітчизняної практики проведення ПРР та авіаційної освіти з огляду на такі обставини.

По-перше, історичні факти підтверджують, що тісні дружні політичні, торгівельні, культурні зв'язки між нашими державами були встановлені ще в часи правління Володимира Великого та Ярослава Мудрого.

По-друге, Норвегія має великий потенціал, як людських, так і матеріально-технічних ресурсів з пошуку і рятування, тому вона забезпечує ефективний пошуку і рятування не тільки в своєму районі відповідальності за проведення ПРР, а й у інших державах, таких як: Данія, Фінляндія, Естонія, Швеція, Ісландія, Гренландія, Фарерські острови.

По-третє, згідно з міжнародними дослідженнями, норвезька пошуково-рятувальна система є однією з найефективніших у світі.

По-четверте, норвезька професійна підготовка фахівців із пошуку і рятування здійснюється згідно з вимогами міжнародних авіаційних організацій, при цьому, постійно

акумулюється передовий світовий досвід у сфері освіти, пристосовуючи його до потреб суспільства.

У процесі дослідження було проведено вивчення офіційних документів, до яких відносять нормативно-законодавчі та робочі документи, що регламентують діяльність Об'єднаного координаційного рятувального центру (КРЦ) Північної Норвегії [2-5]. У процесі стажування в Об'єднаному КРЦ Північної Норвегії, за допомогою метода спостереження, вивчалась система пошуку і рятування Норвегії. Також, під час стажування були опитані провідні фахівці Об'єднаного КРЦ Північної Норвегії, авіаційного пошуково-рятувального загону 330 ескадрон, протипожежної рятувальної служби аеропорту Будо, кризового центру реагування на надзвичайні ситуації в місті Будо, норвезької авіаційної компанії Wideroe та інших; була отримана інформація про процеси організації, планування, координування, проведення ПРР; уточнено питання щодо умов та завдань професійної діяльності норвезьких фахівців КРЦ; визначено вимоги до професійної підготовки цих фахівців.

Метою даної публікації є вивчення, аналіз та використання норвезького досвіду з пошуку і рятування з метою створення та розбудови Східно-Європейського навчального центру пошуку і рятування.

Вивчення концептуальних та практичних особливостей норвезької пошуково-рятувальної системи, діяльності різних державних та недержавних служб і організацій, що залучаються до операцій з пошуку і рятування в Норвегії, дозволяє визначити основні напрями забезпечення ефективності ПРР у східноєвропейському регіоні: узгодженість дій всіх можливо залучених пошуково-рятувальних сил та засобів; залучення добровільних ресурсів для цілей пошуку і рятування; підготовка та залучення великої кількості волонтерів із різних напрямків діяльності (авіаційні рятувальники, надання першої домедичної допомоги, кінологічний пошук, пошук за допомогою безпілотних літальних апаратів); підвищення ефективності координації і співробітництва між пошуково-рятувальними службами та підрозділами; створення єдиного кризового центру пошуку і рятування у відповідних районах із пошуку і рятування; підготовка високопрофесійних фахівців із пошуку та рятування, членів екіпажу з проведення ефективних заходів у випадку аварійної ситуації на борту повітряного судна; створення Східно-Європейського навчального центру з пошуку і рятування відповідно до європейських стандартів із відкриттям ряду курсів із пошуку і рятування та сертифікацією викладацького складу.

Актуальність означеної проблеми, її висока соціальна значимість обумовлюють необхідність створення та розбудови Східно-Європейського навчального центру пошуку і рятування саме на базі тренажерного центру пошуку та рятування Кіровоградської льотної академії Національного авіаційного університету (КЛА НАУ), базуючись на норвезькому досвіді.

Це зумовлено також тим, що в тренажерному центрі пошуку та рятування КЛА НАУ вже проводиться професійна підготовка авіаційних фахівців з аварійного та пошуково-рятувального забезпечення. Для проведення теоретичної та практичної підготовки (рис. 1) є спеціально оснащені класи (навчальний клас долікарської допомоги), тренажерні зали (верхолазної підготовки; тренажерний зал відпрацювання процедур аварійної евакуації і застосування аварійно-рятувального обладнання, тренажерні зали по відпрацюванні процедур витягу постраждалих з легкого і середнього ПС та надання їм медичної допомоги), база для практичних тренувань (навчально-тренувальний полігон автономного існування, виживання, пошуку, рятування на суходолі та водній поверхні, с. Дмитровка). На даний час створюється тренажерний комплекс спеціальної фізичної та психофізіологічної підготовки членів екіпажу, аварійно-рятувальних команд та авіаційних рятувальників.

У КЛА НАУ на даний час проходять підготовку 395 іноземців з Азербайджану, Алжиру, Анголи, Білорусії, Грузії, Демократичної Республіки Конго, Єгипту, Екватору, Йорданії, Іраку, Ірану, Казахстану, Камеруну, Лівії, Марокко, Молдавії, Монголії, Нігерії,

Росії, Сирії, Судану, Тунісу, Туреччини, Туркменістану, Узбекистану та ін. Також, на базі центру пошуку та рятування КЛІА НАУ ведеться підготовка з відкриття ряду курсів підготовки авіаційних фахівців (льотні екіпажі, кабіні екіпажі, наземний персонал) українських та закордонних авіакомпаній.

Рисунок 1 – Структура Східно-Європейського навчально-тренувального центру пошуку і рятування

Аналіз норвезького досвіду з пошуку і рятування підтверджує висновок проте, що Норвегія є сучасною авіаційною державою, значна кількість персоналу з пошуку і рятування та пошуково-рятувальних повітряних суден, узгодженість дій всіх можливо залучених пошуково-рятувальних сил і засобів з єдиним органом управління та координації ними – це складає величезний інтерес при створенні та розбудові Східно-Європейського навчального центру пошуку і рятування. Складні умови діяльності норвезьких фахівців із пошуку і рятування потребують високого професійного рівня, який необхідно сформувавши в процесі професійної підготовки. Тому, значний інтерес представляє впровадження дидактичного та методичного забезпечення професійної підготовки норвезьких фахівців із пошуку і рятування в процес навчання КЛІА НАУ, що й буде подальшим напрямком роботи.

Список літератури

1. Про заходи щодо вдосконалення організації та проведення авіаційних робіт з пошуку і рятування : постанова Кабінету Міністрів України від 14.11.2012 р. № 1037 // Законодавство України. – 2012. – №937. – 20 с.
2. Руководство по международному авиационному и морскому поиску и спасанию Том 1. “Организация и управление”. – Док. ИМО/ИКАО 9731 – AN/958, – Лондон, Монреаль, 2013. – 116 с.
3. Руководство по международному авиационному и морскому поиску и спасанию Том 2. “Координация операций”. – Док. ИМО/ИКАО 9731 – AN/958 – Лондон, Монреаль, 2013. – 478 с.
4. Annex 12 to the Convention on International Civil Aviation “Search and Rescue”: ICAO. – Montreal, 2004. – 27 p.

**КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ**

УДК 338.12.015

Іщук С. О.,
доктор економічних наук, професор,
завідувач відділу розвитку виробничої сфери регіону та інвестицій,
ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України”

**Конкурентні переваги промисловості
Кіровоградщини (міжрегіональні порівняння)**

В умовах поглиблення світових інтеграційних процесів очевидно є актуальність оцінювання ключових показників стану та результатів функціонування промисловості регіонів України з метою визначення перспектив її подальшого розвитку у глобальному конкурентному середовищі.

Відповідно до побудованого за авторською методикою рейтингу [1, с. 4-6], у 2011-му і 2013-2014 роках Кіровоградська область входила у десятку лідерів за рівнем конкурентних переваг промислового сектора її економіки (табл. 1). Падіння області у рейтингу до 23-го місця у 2015 році (проти 4-го у 2013-му) спричинене зниженням рівня *виробничо-господарської ефективності* і *економічної активності* промисловості (табл. 2). Зокрема, значення показників рентабельності операційної діяльності (-32,3%) і темпу приросту активів (-0,165) у Кіровоградській області були найнижчими серед регіонів України [2]. Також у 2015 році від’ємними були рентабельність активів (-64,6%), рентабельність обороту (-56,9%) і темп приросту фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування (-114,3%).

Капітальна активність промисловості Кіровоградської області перебуває на середньому рівні, що зумовлено порівняно значною часткою необоротних активів у активах (45,7%), але, водночас, від’ємними темпами приросту необоротних активів (-6,9%). Середній рівень *ресурсної ефективності* промисловості базується на середніх (порівняно з іншими регіонами) значеннях показників фондовіддачі (2,486) і продуктивності праці (0,455).

Показники, що відображають *виробничу активність*, зокрема темп приросту обсягу реалізованої промислової продукції і частка промислової продукції в обсязі реалізації продукції (товарів, послуг) у Кіровоградській області у 2015 році були невисокими і становили, відповідно, 12,9% і 35,8%.

Незважаючи на високу частку промисловості в загальному обсязі надходжень прямих іноземних інвестицій в область (65,5%) *інвестиційна активність* промислового сектора економіки Кіровоградщини загалом перебувала на середньому рівні внаслідок від’ємних темпів приросту капітальних інвестицій промислових підприємств (-4,6%) і прямих іноземних інвестицій у промисловість (-14,1%).

Зростання у 2015 році значень таких показників, як частка підприємств, що впроваджували інновації, у загальній кількості промислових підприємств (на 10,1%) і частка витрат на інновації в загальному обсязі капітальних інвестицій (на 5,0%) дозволило підвищити рівень *інноваційної активності* промисловості Кіровоградської області. У підсумку, це забезпечило їй 4-те місце серед регіонів України за цією ключовою конкурентною перевагою.

Таблиця 1 – Рейтинг областей України за рівнем конкурентних переваг промисловості

2011			2012			2013			2014			2015		
Область	Р ^г	Ранг	Область	Р ^г	Ранг	Область	Р ^г	Ранг	Область	Р ^г	Ранг	Область	Р ^г	Ранг
Сумська	0,593	1	Сумська	0,557	1	Сумська	0,537	1	Полтавська↑	0,501	1	Запорізька↑	0,454	1
Полтавська	0,575	2	Полтавська	0,514	2	Запорізька↑	0,530	2	Запорізька	0,469	2	Вінницька↑	0,432	2
Запорізька	0,517	3	Запорізька	0,506	3	Вінницька↑	0,513	3	Сумська↓	0,439	3	Волинська↑	0,429	3
Хмельницька	0,452	4	Вінницька↑	0,458	4	Кіровоградська↑	0,495	4	Вінницька↓	0,434	4	Полтавська↓	0,420	4
Донецька	0,447	5	Черкаська↑	0,441	5	Полтавська↓	0,476	5	Дніпропетровська↑	0,427	5	Дніпропетровська	0,418	5
Івано-Франківська	0,442	6	Дніпропетровська↑	0,433	6	Дніпропетровська	0,464	6	Волинська↑	0,412	6	Сумська↓	0,415	6
Дніпропетровська	0,421	7	Миколаївська↑	0,431	7	Хмельницька↑	0,455	7	Чернігівська↑	0,395	7	Харківська↑	0,409	7
Житомирська	0,414	8	Житомирська	0,427	8	Чернігівська↑	0,448	8	Закарпатська↑	0,392	8	Миколаївська↑	0,389	8
Кіровоградська	0,413	9	Харківська↑	0,409	9	Житомирська↓	0,418	9	Харківська↑	0,392	9	Чернівецька↑	0,380	9
Луганська	0,406	10	Чернігівська↑	0,408	10	Закарпатська↑	0,407	10	Кіровоградська↓	0,362	10	Херсонська↑	0,358	10
Миколаївська	0,401	11	Закарпатська↑	0,408	11	Миколаївська↓	0,404	11	Чернівецька↑	0,358	11	Закарпатська↓	0,355	11
Волинська	0,399	12	Івано-Франківська↓	0,403	12	Харківська↓	0,389	12	Житомирська↓	0,351	12	Львівська↑	0,352	12
Харківська	0,391	13	Кіровоградська↓	0,399	13	Івано-Франківська↓	0,378	13	Львівська↑	0,316	13	Житомирська↓	0,349	13
Черкаська	0,386	14	Хмельницька↓	0,392	14	Львівська↑	0,376	14	Київська↑	0,315	14	Івано-Франківська↑	0,345	14
Чернігівська	0,364	15	Одеська↑	0,374	15	Волинська↑	0,365	15	Миколаївська↓	0,312	15	Одеська↑	0,331	15
Закарпатська	0,354	16	Волинська↓	0,357	16	Київська↑	0,364	16	Тернопільська↑	0,305	16	Чернігівська↓	0,326	16
Вінницька	0,349	17	Луганська↓	0,342	17	Херсонська↑	0,362	17	Хмельницька↓	0,286	17	Київська↓	0,308	17
Рівненська	0,346	18	Чернівецька↑	0,341	18	Рівненська↑	0,341	18	Херсонська↓	0,279	18	Тернопільська↓	0,298	18
Тернопільська	0,323	19	Львівська↑	0,336	19	Донецька↑	0,334	19	Черкаська↑	0,259	19	Рівненська↑	0,294	19
Львівська	0,315	20	Київська↑	0,317	20	Луганська↓	0,328	20	Івано-Франківська↓	0,254	20	Черкаська↓	0,283	20
Херсонська	0,284	21	Донецька↓	0,317	21	Чернівецька↓	0,327	21	Донецька↓	0,250	21	Хмельницька↓	0,282	21
Київська	0,281	22	Тернопільська↓	0,272	22	Черкаська↓	0,322	22	Рівненська↓	0,219	22	Донецька↓	0,277	22
Чернівецька	0,249	23	Рівненська↓	0,270	23	Тернопільська↓	0,285	23	Одеська↑	0,164	23	Кіровоградська↓	0,199	23
Одеська	0,000	24	Херсонська↓	0,270	24	Одеська↓	0,252	24	Луганська↓	0,117	24	Луганська	0,120	24

Примітки:

↑ – підвищення позиції в рейтингу, порівняно з попереднім роком;

↓ – зниження позиції в рейтингу, порівняно з попереднім роком.

Таблиця 2 – Рівні конкурентних переваг промисловості областей України у 2015 році

Область	Виробничо-господарська ефективність	Економічна активність	Капітальна активність	Ресурсна ефективність	Виробнича активність	Інвестиційна активність	Інноваційна активність	Експортна активність
Вінницька	±	±	±	±	±	±	-	±
Волинська	±	±	±	-	±	+	-	+
Дніпропетровська	-	-	±	±	±	±	±	+
Донецька	-	-	±	±	±	-	-	+
Житомирська	-	-	±	-	+	±	-	±
Закарпатська	-	-	±	-	±	±	-	+
Запорізька	-	-	±	±	+	±	±	+
Івано-Франківська	-	-	-	±	+	±	-	±
Київська	-	-	±	-	±	±	-	-
Кіровоградська	-	-	±	±	±	±	±	±
Луганська	-	-	-	-	±	±	-	±
Львівська	-	-	±	-	±	±	±	±
Миколаївська	-	-	+	-	±	-	±	±
Одеська	-	-	±	±	±	±	-	-
Полтавська	-	-	-	+	+	±	-	±
Рівненська	-	-	-	±	+	±	-	±
Сумська	-	-	-	+	+	-	+	±
Тернопільська	-	-	-	±	±	±	-	±
Харківська	±	±	-	±	+	-	±	±
Херсонська	-	-	-	±	±	+	±	-
Хмельницька	-	-	±	-	±	±	-	-
Черкаська	-	-	-	+	±	±	-	-
Чернівецька	±	±	±	-	±	±	-	±
Чернігівська	-	-	±	±	±	±	-	-

Примітки:

- "+" – високий рівень конкурентної переваги (0,67+1,0);
- "±" – середній рівень конкурентної переваги (0,34+0,666);
- "-" – низький рівень конкурентної переваги (0,00+0,33).

Натомість, зменшення частки промислових товарів у експорті товарів та послуг (на 14,3%) і частки експорту в обсязі реалізованої промислової продукції (на 13,2%) загалом, знизило рівень *експортної активності* промисловості Кіровоградської області із високого (упродовж 2013-2014 років) до середнього у 2015 році.

У структурі промислового сектора економіки Кіровоградської області стабільно домінує переробна промисловість (78,0% у 2015 році). За цим показником область посідає 7-е місце серед регіонів України. Серед видів переробної промисловості переважає виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (62,7%). Відтак за потенціалом харчової промисловості Кіровоградщина посідає четверте місце після Вінницької, Херсонської і Чернігівської областей. Оскільки продукція харчових підприємств є основою українського експорту (частка товарних груп I-IV у структурі експорту займає понад 40%), то пріоритетним завданням розвитку економіки Кіровоградщини є нарощення експортної активності, надто в умовах освоєння нових ринків збуту.

Список літератури

1. Конкурентоспроможність промисловості регіонів України: наукове видання / [С.О. Ішук, Л.Й. Созанський, Р.В. Міхель, М.І. Бирка]; НАН України. ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього Національної академії наук України”; [наук. ред. С.О. Ішук]. – Львів, 2016. – 73 с.
2. Офіційний сайт Головного управління статистики у Кіровоградській області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kr.ukrstat.gov.ua>

УДК 332.055

Созанський Л. Й.,кандидат економічних наук, старший науковий співробітник
відділу розвитку виробничої сфери регіону та інвестицій,*ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України”*

Тенденції та перспективи розвитку промисловості Кіровоградської області

Одним із ключових секторів економіки та потенційних напрямків зростання валового регіонального продукту і розвитку соціальної сфери Кіровоградської області є промисловість. Висока частка промисловості у обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) області (35,5% у 2015 році, що на 2% вище значення показника по Україні [1, 2]) зумовлює актуальність і необхідність розгляду тенденцій, проблем та перспектив розвитку цього сектора економіки Кіровоградщини.

Основне місце у промисловості Кіровоградської області належить переробній промисловості, на яку у 2016 році припадало 73,6% від загального обсягу реалізованої промислової продукції, що на 9,2% перевищило загальноукраїнський показник [3, 4]. Зростаючою тенденцією в області характеризується і постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, частка якого у 2016 році становила 21,4% проти 11,8% у 2013-му (в Україні ця частка становила 24,8% проти 11,8% відповідно). За значеннями індексу промислової продукції промисловість Кіровоградщини загалом та її основні ланки (добувна і переробна промисловість та постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря) у 2016 році випередили Україну [5, 6], що є ознакою пришвидшення ділової активності промисловості цієї області та її адаптації до негативного впливу зовнішніх чинників.

Тенденції розвитку переробної промисловості у Кіровоградській області свідчать про позитивну динаміку, зокрема, харчових, текстильних і деревообробних виробництв (табл. 1). Суттєве переважання часток переробної промисловості, виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів та машинобудування у промисловості Кіровоградської області над аналогічними показниками в Україні дають підстави стверджувати про наявність добре розвиненої промислової спеціалізації області і значного ресурсного та виробничого потенціалу для розвитку виробництв харчової і машинобудівної промисловості.

Таблиця 1 – Структура промисловості, %

<i>Види промислової діяльності</i>	<i>Кіровоградська область</i>		<i>Україна</i>	
	<i>2015 р.</i>	<i>2016 р.</i>	<i>2015 р.</i>	<i>2016 р.</i>
1	2	3	4	5
Промисловість	100	100	100	100
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	8,2	3,9	10,8	13,0
Переробна промисловість	78,0	73,6	64,1	64,4
виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	48,9	40,2	22,4	21,6
текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	0,4	0,5	1,0	1,0
виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність	2,4	2,1	3,4	3,4
виробництво коксу та продуктів нафтопереробки	0,0	0,0	3,4	3,3

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	1,7	1,4	3,8	3,2
виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	0,0	0,0	1,1	1,4
виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	2,6	2,5	4,8	5,1
металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин та устаткування	11,4	11,0	15,7	17,1
машинобудування	8,3	11,8	6,5	6,6
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	12,3	21,4	23,9	21,5
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	1,5	1,1	1,2	1,1

Джерело: побудовано автором за [3; 4].

Так, у 2016 році частка Кіровоградської області у виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів становила 2,4%, а у машинобудуванні – 2,3%, що (з урахуванням величини цієї області за площею і людським ресурсами, задіяними у промисловості) є досить хорошим результатом. Однак доцільно зауважити, що ключові позиції у структурі виробництв харчової промисловості Кіровоградської області (як і України) займає сировинна продукція (виробництво олії та тваринних жирів, молочних продуктів, інших харчових продуктів, борошномельно-круп'яної промисловості та ін.), а це не сприяє належному приросту валової доданої вартості, створенню нових робочих місць, а відтак, зростанню бюджетних надходжень і можливостей для розвитку соціальної сфери і економіки регіону. Сировинна продукція (зокрема товарні групи II, III, IV) переважає і у товарному експорті Кіровоградської області (табл. 2).

Таблиця 2 – Товарна структура експорту Кіровоградської області, %

<i>Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД</i>	2013	2014	2015	2016
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	0,4	0,8	1,2	1,9
II. Продукти рослинного походження	7,3	10,0	22,1	24,8
<i>III. Жири та олії тваринного або рослинного походження</i>	<i>58,4</i>	<i>55,0</i>	<i>33,9</i>	<i>40,2</i>
IV. Готові харчові продукти	12,4	15,5	17,4	9,8
V. Мінеральні продукти	3,9	3,7	5,0	3,5
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	0,4	0,3	0,7	1,1
IX. Деревина і вироби з деревини	0,9	1,0	1,8	1,5
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	0,8	0,0	1,2	1,3
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	13,1	10,7	13,9	14,0

Джерело: розраховано та побудовано автором за [7].

Наявний суттєвий ресурсний потенціал харчової промисловості Кіровоградщини і, водночас, переважаання сировинних виробництв у ній, зумовлюють необхідність розвитку цього виду переробної промисловості у двох напрямках:

- 1) нарощення обсягів виробництва продукції з вищим ступенем обробки сировини;
- 2) збільшення частки готової продукції у товарному експорті.

Досягненню окреслених завдань розвитку промисловості області сприятиме реалізація відповідних заходів.

1. *Розвиток міжрегіонального співробітництва та кооперації* шляхом обміну ресурсами, технологіями, людським капіталом із областями Західного регіону України.

У цих областях в останні роки спостерігаються тенденції до збільшення кількості промислових підприємств та потужностей у харчовій, текстильній і машинобудівній промисловості. Однак сировинних ресурсів для суттєвого розвитку цих виробництв у регіонів недостатньо, тоді як у Кіровоградській області – їх надлишок. Таким чином, співпраця промислових підприємств Кіровоградщини і Західного регіону може бути взаємовигідною та сприятиме збільшенню обсягів готової продукції і залученню внутрішніх інвестицій в економіку країни загалом.

2. *Створення і організація діяльності навчально-науково-виробничих центрів галузевого та регіонального спрямування (ННВЦГС).* Мета функціонування центрів – підвищення рівня кваліфікації працівників та інноваційної складової технологічного розвитку галузей та регіональних економік відповідно до потреб ринку. ННВЦГС можуть функціонувати на матеріально-технічних базах виробничих підприємств і навчальних закладів за умови їх модернізації або відповідності потребам сучасного виробництва. Навчання повинно здійснюватися за програмами, розробленими науковцями та практиками, відповідати стратегіям регіонального розвитку.

Для експертної участі у функціонуванні центрів можуть залучатись закордонні практики і науковці, а для налагодження зовнішніх і внутрішніх зв'язків – обласна державна адміністрація. Джерелами фінансування ННВЦГС можуть бути центральні і місцеві бюджети, кошти навчальних і виробничих підприємств та об'єднань, надходження від реалізації винаходів, розробок і послуг та інші.

3. *Відкриття державно-приватних підприємств переробної промисловості (ДППП),* здатних виготовляти продукцію із високою часткою доданої вартості. Метою створення таких підприємств є збільшення підприємницької та інвестиційної активності у регіоні, зокрема в секторі малих і середніх підприємств. Започатковувати діяльність ДППП доцільно у тих промислових виробництвах, які можуть базуватись на вітчизняній сировині або там, де є найбільш необхідні умови для їх функціонування. Зокрема, мова йде про такі сектори переробної промисловості (за КВЕД) як: виготовлення виробів із деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність; текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів; виробництво хімічних речовин і хімічної продукції; машинобудування, крім ремонту та монтажу машин і устаткування.

Список літератури

1. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2015 році / Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2015 році / Головне управління статистики у Кіровоградській області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kr.ukrstat.gov.ua>
3. Обсяг реалізованої промислової продукції за основними видами діяльності / Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Обсяг реалізованої промислової продукції за основними видами діяльності / Головне управління статистики у Кіровоградській області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kr.ukrstat.gov.ua>
5. Індeksi промислової продукції за основними видами діяльності / Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Індeksi промислової продукції за основними видами діяльності / Головне управління статистики у Кіровоградській області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kr.ukrstat.gov.ua>
7. Товарна структура зовнішньої торгівлі / Головне управління статистики у Кіровоградській області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kr.ukrstat.gov.ua>.

УДК 553.04

Кір’янов М. М.,
КП “Кіровгеологія”,
Вовк В. М.,

кандидат геолого-мінералогічних наук, доцент, доцент кафедри географії та екології,
*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

Мінерально-сировинна база Кіровоградської області: сучасний стан, перспективи подальшого розвитку та проблеми експлуатації родовищ

1. Геологічна будова регіону як передумова формування родовищ корисних копалин. Основні геолого-структурні елементи (Кіровоградський (Інгульський), Бузько-Росинський (Росинсько-Тікичський) та Середньопридніпровський (Придніпровський) мегаблоки Українського щита, Корсунь-Новомиргородський і Новоукраїнський плутони, розломні зони, кільцеві структури) і їх просторове розміщення. Трьохярусна будова стратиграфічного розрізу: породи кристалічного фундаменту, кора вивітрювання, осадовий чохол.

2. Сучасний стан мінерально-сировинної бази (МСБ) території.

2.1. Структура МСБ: будівельні матеріали – 60%; руди металів, неметали, а також підземні води – 24%; паливно-енергетичні ресурси – 16%.

Рисунок 1 – Структура мінерально-сировинної бази Кіровоградської області

2.2. Горючі (паливні) корисні копалини.

Буре вугілля (40 об'єктів у 12 родовищах). Загальні запаси 760 млн. т. (1,7% від загальнодержавних). Активні запаси – 70 млн. т.; розробляються на трьох ділянках Констянтинівського розрізу ЗАТ “Енерговугілля”.

Горючі сланці. Бовтишське родовище в Олександрівському районі. Ресурси 3,7 млрд. т. (5 пластів, загальна потужність 15 м); глибина залягання 220-250 м. на флангах 50 м (кар'єрне поле №3). Середній вміст керогену 18%, зольність 62-63 %, теплотвірність 2850 ккал/кг.

Торф (низинний тип). У заболочених заплавах річок Велика і Мала Вись, р. Тур'я поблизу Новомиргорода, Івангорода, Онуфріївки. Зольність 33%, теплотвірність 5150 ккал/кг. Добування ведеться не постійно.

2.3. Металічні (рудні) корисні копалини.

Залізо. Розвідано три родовища у залізистих кварцитах Криворізько-Кременчуцького району. Запаси 380 млн.т. Експлуатуються Петровське і Артемівське родовища. Річне видобування 6-6,5 млн. т. (3,8% від загальнодержавного). Добування здійснює ВАТ “Центральний ГЗК” кар'єрним способом.

Нікель. Розвідано 5 родовищ у нонтронітових корах вивітрювання гіпербазитів. Добування проводить Побузький феронікелевий комбінат. Розробляється одне Линовеньківське родовище у Голованівському районі (запаси 4,8 млн. т.). У резерві – Деренюхінське, Грушківське, Капітанівське та ін. Склад руд: нікель 0,9–1,5 %, кобальт 0,03 %, залізо 10-20 %.

Хром. Виявлено 3 родовища. Найбільше Капітанівське (у 8 рудних тілах до глибини 300 м запаси 2072 тис. т.). Вміст хрому 25% (6,58 – 40,4%). Розроблена гравітаційна схема збагачення: вміст хрому в концентраті 42-45%, вихід концентрату – 73-85%. У цьому ж родовищі є магній. Запаси 8972 тис. т. Вміст магнію 39,5 %, нікелю 0,3%. У літєвій корі вивітрювання вміст нікелю 0,75%, кобальту 0,053%, хрому 8,2%, заліза 31,4%. Запаси 7437 тис. т. руди. У площинній корі вивітрювання нікелю 0,77%, кобальту 0,043%, заліза 28,2%; запаси – 945 тис. т. Вміст золота у корі вивітрювання 0,43 г/т, у корінних рудах – 2,8 г/т.

Титан. Зосереджений у розсипах кір вивітрювання по габроїдам Новомиргородського плутону: Бирзулівське, Лекарівське, Каніжське у Новомиргородському районі, а також Андріївське, Валуївське, Камишуватське у Маловисківському районі. Розробляється Бирзулівське (с. Бирзулеве), збагачувальна фабрика – у с. Коробчине. Експлуатацію здійснює ПАТ “Велта” кар'єрним способом. Вміст титану до 60% у концентраті, при потужності покрівлі 10 м.

Золото. Попередньо розвідано 2 родовища: Клинецьке у Кіровоградському та Юр'ївське у Компаніївському районах. Тип золотого зруднення – золото-кварцовий малосульфідний у метасоматитах (березитоїдах) по гнейсам. Потужності рудних тіл 0,5-5,0 м. Вміст золота 0,8 – десятки грамів/т (середнє по Клинецькому 7,4 г/т, по Юр'ївському 9,2 г/т). Запаси по категоріям C₂+P₁+P₂ середні. Не розробляються. Вміст вільного золота до 65%. Розроблена гравітаційно-флотаційна схема збагачення з ціануванням хвостів. Наскрізне вилучення – 92%.

Літій. Виявлено два родовища: Полохівське у Маловисківському районі та Станкуватське, а також ряд рудопроявів. Руда локалізується у гранітних пегматитах – потужність рудних тіл складає десятки метрів. Середній вміст 1,3%. Основний літєвовмісний мінерал – петаліт. Розроблена безвідхідна технологія переробки руди з одержанням концентратів: петалітового, кварцевого, польовошпатового, тонталіт-колумбітового. Одержані товарні продукти: карбонат, хлорид літію і металічний літій. Розроблена схема комбінованого гірничо-бурового розвідування Полохівського родовища і основні техніко-економічні показники експлуатації.

Уран. Розвідано детально більше 10 родовищ, у резерві 5 попередньо розвіданих. Руда із середнім вмістом, але запаси кожного родовища – великі. Добування руди із альбітів здійснює Східний ДЗК на Інгульській шахті у Кіровоградському районі (Мічуринське і Центральне родовища), Смолінській шахті в Маловисківському районі (Ватутінське родовище), Новоконстантинівській шахті у Маловисківському районі (Новоконстантинівське родовище). Видобування розпочалося у 1967 р. Кінцевою продукцією є концентрат, за рахунок якого на 30-35% забезпечуються сировиною АЕС в якості давального продукту, що поступає для подальшої переробки за кордон.

2.4. Неметалічні (нерудні) корисні копалини.

Графіт розвіданий у трьох родовищах: Петровському, Балахівському, Заваллівському. Добування ведеться на Заваллівському комбінаті кар’єрним способом з 1934 р. Загальні запаси трьох родовищ – 127 млн. т., у тому числі кристалічного графіту 7,9 млн. т. Річне видобування – 120 тис. т., у т.ч. кристалічного – 12 тис. т. Графітова руда в гнейсах вміщує 6-14% крупнолускатого графіту. Графітова руда містить попутно гранат в якості абразивного матеріалу (запаси руди 20 млн. т., мінералу – 10 тис. т.).

Трепел. Виявлений і розвіданий на трьох родовищах: Коноплянському, Первозванівському, Попівському. Кремениста порода світло-сірого кольору містить 70-98% розчинного кремнезему (опалу і халцедону з розміром зерен 1-12 мкм), сформованого із мікро черепашок радіолярій. Пористість трепелу 64%, об’ємна вага 0,5-1,25 т/м³. Трепел має високі абсорбційні властивості. З 1965 р. Коноплярське родовище розробляється Кіровоградським механічним заводом. Продуктом переробки є кізельгур, який використовується для очищення цукру. Зараз об’єм добування незначний (5 тис. т/рік), у зв’язку з використанням для очищення цукру більш дешевих синтетичних абсорбентів. Попутною корисною копалиною є мергель, пласт якого залягає нижче трепелу. Останній у минулому розроблявся як стіновий (блокове каміння для будівництва)

2.5. Будівельні матеріали.

На території області розвідано 14 видів корисних копалин як сировини для будматеріалів (всього 160 родовищ). Розробляється тільки 60.

Каолін. Розвідано 6 родовищ, розробляється 2 – Єкатеринівське і Обознівське у Кіровоградському районі. Об’єм добування вторинних каолінів складає 250 тис. т/рік. Використовується в металургії, при виробництві вогнетривів та сантехнічної кераміки.

Вогнетривкі глини. Запаси 38 млн. т, розвідані на Шостаківському родовищі.

Керамзитові глини. Розвідані на Веселівському родовищі (нижній горизонт). Розробляється Кіровоградським заводом будматеріалів № 1 (верхній горизонт) лише суглинки для виробництва цегли. Керамзитові глини не розробляються.

Вторинні кварцити для виробництва вогнетривів розробляються на Малоскелівському родовищі у Світловодському районі. Площа родовища 8 км². Запаси кварцитів 15 млн. т. Активні запаси 2 млн. т., інші запаси знаходяться в охоронній зоні “Кременчук-Одеса”, що пролягає через родовище.

Формувальні піски розвідані на Маловисківському родовищі у кількості 4,1 млн. т на сьогодні не розробляються.

Піщано-глинисті породи для гідрозакладання відпрацьованого підземного простору на уранових родовищах. Розвідано і розробляється три родовища поблизу від кожної з шахт.

Будівельний пісок. На 17 родовищах розвідано 47 млн. м³. Періодично розробляється 5-7 родовища із загальним об’ємом 120 тис. м³/рік.

Глини і суглинки для виробництва цегли розвідані на 60 родовищах із запасами 81 млн. м³. Розробляються 9 із загальним об’ємом видобування 400 тис. м³/рік.

Вапняк. На блоковий камінь розвідано 1 родовище, яке ще не розробляється.

Будівельний камінь (граніти, гнейси, мігматити та ін.). На 74 родовищах розвідано 800 млн. м³ сировини для виробництва щебеню, бутового каменю, блокового каменю для облицювання. Розробляється 38 родовищ з об'ємом добування 33-35 тис. м³/рік.

3. Перспективи подальшого розвитку МСБ області і проблеми експлуатації родовищ:

1. Відновити виробничий потенціал геологорозвідувальних підприємств за рахунок поновлення державного фінансування найбільш важливих напрямків стратегічних мінеральних ресурсів: урану, літію, золота, титану та ін.

2. У процесі розвідування і експлуатації родовищ значно підвищити рівень вивчення комплексності руд і супутніх компонентів із метою зниження собівартості видобування.

3. Постійно удосконалювати існуючі схеми технологічної переробки сировини на початкових стадіях експлуатації з кінцевою метою одержання безвідхідного виробництва.

4. Періодично виконувати техніко-економічні розрахунки кондиційних показників сировини, встановлених ДКЗ для експлуатації при зміні кон'юнктури ринку.

5. Залучати в процес геологічного вивчення корисні копалини, які хоча і не мають промислових родовищ, але є перспективними завдяки рудопроявам (боксити, апатит, фосфорити, шунгіт, флюорит, п'єзокварц та ін.).

6. Збільшити об'єми питного водопостачання населення із підземних водоносних горизонтів за рахунок "бюджетних" свердловин.

Список літератури

1. Карта родовищ корисних копалин: Кіровоградська обл. – К. : Геоінформ України, 2005
2. Кіровоградська область : [Географічний атлас] / Серія "Моя мала Батьківщина". – К. : ТОВ Видавництво "Мапа", 2012. – 20 с.
3. Національний атлас України. – К. : ДНВП "Картографія", 2007. – 404 с.

УДК 330.341.1:631.11

Кернасюк Ю. В.,

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник
лабораторії маркетингу, економічного аналізу та захисту інтелектуальної власності,
*Кіровоградська державна сільськогосподарська дослідна станція
Національної академії аграрних наук України*

Інноваційний потенціал розвитку аграрного сектору економіки Кіровоградської області: цілі і пріоритети

В умовах посилення міжнародної конкуренції пріоритетом для кожної країни стає формування конкурентних переваг. Сьогодні їх основним джерелом є інноваційна діяльність підприємств, тобто пошук і впровадження нових технологій та продуктів, концепцій управління та винаходів, які будуть сприяти не тільки розвитку самого підприємства, а й розвитку країни в цілому [1, с. 33].

Реалізація на регіональному рівні визначених державою стратегічних напрямів розвитку економіки України до 2025 р. потребує системного підходу до визначення цілей і пріоритетів, які повинні отримати фахове науково-методичне обґрунтування та бути спрямовані на забезпечення формування якісно нового інституціонального середовища за умов стійкого, екологічно безпечного та конкурентоспроможного функціонування її галузей, а також вирішувати питання максимально ефективного залучення інноваційного потенціалу для збалансованого використання трудових, фінансових і природних ресурсів.

Формування та активізація конкурентних переваг регіону сьогодні є однією із необхідних передумов забезпечення сталого зростання. На регіональному рівні одним із найперспективніших ресурсів формування конкурентоспроможності розглядається той потенціал, який неможливо перемістити в інше місце, і який, відповідно, може стати однією із конкурентних переваг регіону. Однак наявність значного ресурсного потенціалу регіону не завжди зумовлює ефективність його використання, а тому необхідним є комплексний підхід до аналізу наявної ресурсної бази, розроблення оптимальних векторів його використання, з урахуванням як аксіологічного підходу, так і довгострокової перспективи [2, с. 29].

Рівень розвитку окремих галузей економіки, і зокрема, агропромислового комплексу в значній мірі впливає на соціально-економічну ситуацію в регіоні, визначає стан ринку продовольства.

На сучасному етапі ринкових відносин економічна наука має бути залучена до системного дослідження теорії і методології оцінки ефективності використання природно-кліматичного потенціалу сільськогосподарського виробництва на регіональному рівні, розробки нових науково-методичних підходів його підвищення на основі формування синергетичних цілей інноваційної, соціальної та екологічної моделі розвитку, що повинно стати найважливішим фактором виходу галузі на шлях забезпечення сталої динаміки зростання та покращення добробуту населення.

За даними досліджень, Кіровоградська область входить в групу регіонів-лідерів за темпами розвитку сільськогосподарського виробництва. У 2015 р. серед усіх регіонів за обсягом виробництва валової продукції сільського господарства область займала 8 місце; а з розрахунку на одну особу – 4; продукції рослинництва – 5; продукції

тваринництва – 21; зернових і зернобобових культур – 9; соняшнику – 2-3; цукрових буряків (фабричних) – 10; м'яса усіх видів в забійній масі – 17, у тому числі яловичини і телятини – 18; свинини – 14, птиці – 16; молока – 19 і яєць – 15. У 2016 р. серед усіх регіонів країни в рейтингу розвитку сільського господарства область займала 8 місце за обсягом виробництва зернових і зернобобових культур, 3 – сої, 2 – соняшнику, 15 – картоплі, 17 – овочів.

Водночас, незважаючи на досить сприятливі природно-кліматичні умови ведення господарської діяльності і родючі ґрунти, аграрний сектор економіки регіону не в повній мірі ще використовує власні потужності для нарощування обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції як внаслідок повільного впровадження інноваційних технологій, обладнання та сучасних методів управління агробізнесом, так і через формування незбалансованої галузевої структури спеціалізації та порушення паритету цін на ринку.

Системний аналіз розвитку агропромислового комплексу показав, що останній відіграє провідну роль у формуванні валового регіонального продукту і сталому зростанні економіки, забезпеченні населення продовольчими продуктами та сприянні його зайнятості в сільській місцевості, а також на підприємствах харчової промисловості, підвищенні життєвого рівня і загального добробуту.

Дослідженнями встановлено, що у Кіровоградській області важливим ендегенним фактором впливу на динаміку валового регіонального продукту (ВРП) є обсяг виробництва зерна, а екзогенним – освоєння (використання) капітальних інвестицій в сільське, лісове та рибне господарство (рис. 1).

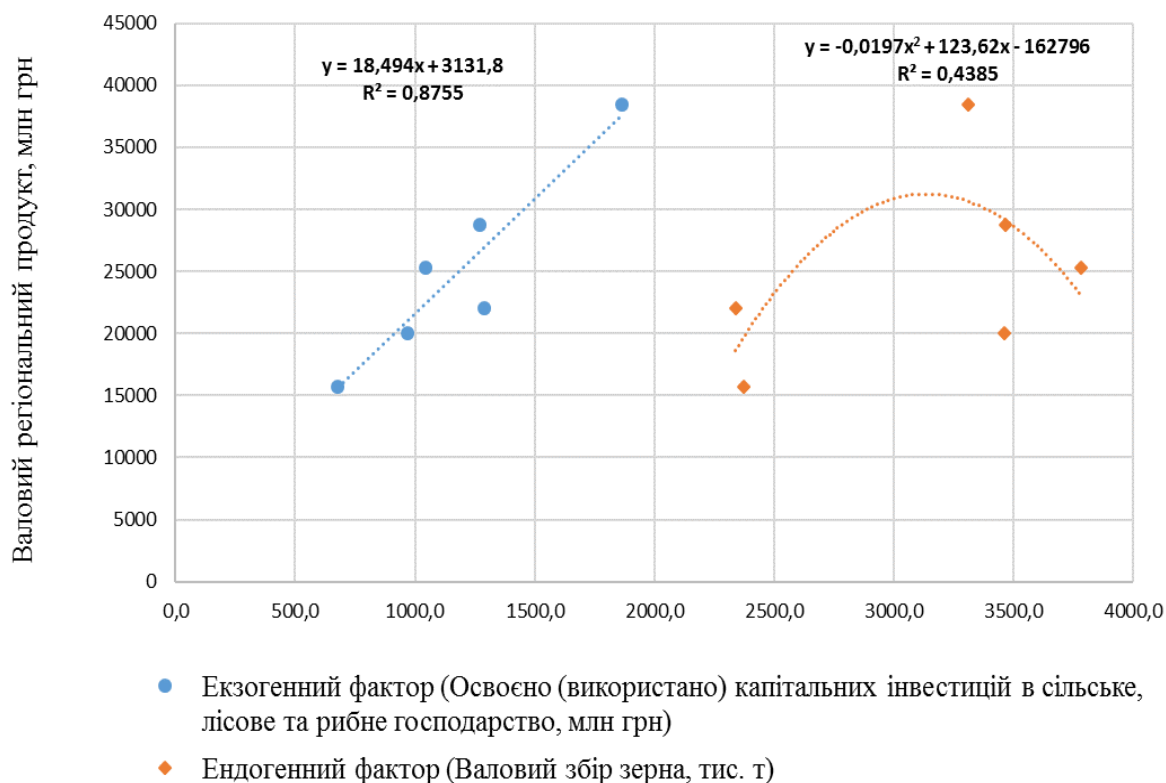

Рисунок 1 – Оцінка факторів впливу на динаміку валового регіонального продукту (ВРП) Кіровоградської області в 2010-2015 рр.

Джерело: результати власних досліджень автора.

На основі аналізу статистичного масиву інформації за 2010-2015 рр. було розроблено математичну модель прогнозування валового регіонального продукту Кіровоградської області на середньострокову перспективу до 2025 р. в залежності від динаміки зміни ендogenous і екзогенного факторів (табл. 1).

Таблиця 1 – Модель оцінки впливу ендogenous і екзогенних факторів аграрного сектору економіки на динаміку ВРП Кіровоградської області

Роки	Валовий збір зерна, тис. т (X1)	Освоєно (використано) капітальних інвестицій в сільське, лісове та рибне господарство, млн. грн. (X2)	Валовий регіональний продукт (ВРП) у фактичних цінах, млн. грн. (Y)
2010	2374,1	679,1	15749
2011	3464,9	968,6	20041
2012	2339,5	1290,0	22056
2013	3781,4	1042,8	25313
2014	3469,1	1269,0	28758
2015	3313,9	1865,0	38447
2015 до 2010, %	137,5	274,6	244,1
2016 оцінка*	3725,8	3485,1	61722
2017	4422,3	3849,0	71624
2018	3810,5	4212,9	72022
2019	4769,8	4576,9	84423
2020	4158,0	4940,8	84417
2021	5117,4	5304,7	97361
2022	4505,6	5668,6	97013
2023	5464,9	6032,6	110448
2024	4853,1	6396,5	109803
2025	5812,5	6760,4	123686

*Прогнозна оцінка на 2016 та 2017-2025 рр.

Джерело: результати власних досліджень автора.

Після проведення розрахунків, виконаних за допомогою процедури лінеаризації шляхом логарифмування показників і кореляційно-регресійного аналізу, отримано основні параметри степеневі виробничої функції, яка придатна для прогнозування валового регіонального продукту Кіровоградської області (1).

$$Y = AX1^{\alpha} \cdot X2^{\beta} \quad (1),$$

де Y – обсяг валового регіонального продукту Кіровоградської області;

X1 – ендogenous фактор валового збору зерна, тис. т;

X2 – екзогенний фактор освоєння (використання) капітальних інвестицій в сільському, лісовому та рибному господарстві, млн. грн.;

A, α , β – параметри функції.

Отримане рівняння регресії достовірне за коефіцієнтом кореляції та має високий ступінь впливу досліджуваних факторів за коефіцієнтом детермінації $R^2=0,938$ (2):

$$Y = 3,681 \cdot X1^{0,42589} \cdot X2^{0,76323} \quad (2)$$

Для збереження конкурентних позицій у світі і забезпечення продовольчої безпеки внутрішнього ринку вітчизняне сільське господарство в Кіровоградській області потребує обґрунтування концептуально нових науково-методичних підходів до його організації і управління на засадах дотримання збалансованого розвитку як рослинництва, так і тваринництва, прогнозування при різному рівні ресурсного забезпечення і моделях агрокліматичних умов виробництва та ефективного використання біоенергетичного потенціалу галузі.

Сталий розвиток аграрної сфери має забезпечуватися, передусім, на основі дотримання оптимального балансу між її загальною продуктивністю і конкурентоспроможністю з урахуванням ефективного використання основних виробничих і природно-агрокліматичних видів ресурсів, збереження екологічної рівноваги, підвищення стандартів соціального добробуту населення сільських територій та якості продукції, удосконалення механізму господарювання. Сьогодні вже зрозуміло, що лише за рахунок використання наявного ресурсу вітчизняних чорноземів і досить сприятливого клімату, як це було в минулі роки, не можливо підтримувати стале динамічне підвищення врожайності та валових зборів сільськогосподарських культур.

Як свідчить вітчизняний і іноземний досвід, високих результатів господарювання можна досягти лише за рахунок взаємовигідного поєднання трьох важливих складових успіху в цій сфері діяльності: використання розробок аграрної науки, стимулювання зацікавленості агробізнесу у їх впровадженні та гідної державної фінансової підтримки галузі.

Список літератури

1. Ілляшенко С.М. Проблеми і перспективи ринково-орієнтованого управління інноваційним розвитком : [монографія] / С.М. Ілляшенко – Суми: ТОВ “Друкарський дім “Папірус”, 2011. – 644 с.
2. Ільїн В.Ю. Сталий розвиток сільськогосподарського виробництва на регіональному рівні / В.Ю. Ільїн // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2015. – Випуск 4 (63). – С. 108-111.

УДК 330.341.1:631.11

Запірченко Л. Д.,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та підприємництва,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Проблеми розвитку інноваційного потенціалу аграрних підприємств Кіровоградщини

Успішність соціально-економічного розвитку аграрних підприємств регіону залежить від належного рівня інноваційного потенціалу в галузі. Новітні технології, освіта, інноваційний менеджмент і культура виробництва трансформуються у відповідний потенціал, зростання інноваційної активності підприємств аграрного сектору. У зв'язку з цим, дедалі більша увага приділяється підвищенню якості інтелектуальної складової як визначального напрямку формування і розвитку інноваційного потенціалу підприємств [1].

Метою дослідження є аналіз поняття інноваційного потенціалу аграрної сфери та визначення проблем його розвитку.

Структурними ланками інноваційного потенціалу є: стратегія, розробка та здійснення єдиної інноваційної політики, кадрове забезпечення інноваційних процесів, розробка програми інноваційної діяльності, забезпечення інноваційних проектів ресурсами (у тому числі фінансовими й інформаційними), відбір та впровадження інноваційних проектів, створення інноваційної інфраструктури, моніторинг інноваційної діяльності тощо [2].

За допомогою формування та реалізації інноваційного потенціалу значно підвищується ефективність діяльності сільськогосподарського сектору, але впровадження інновацій супроводжується низкою проблем.

Це є результатом таких негативних явищ як: застарілий машинно-тракторний парк, диспаритет цін на продукцію промисловості і сільського господарства, постійне зростання цін на паливо-мастильні матеріали, недосконала кредитно-фінансова система і законодавча база, обмеженість інформаційних ресурсів, втрата висококваліфікованих працівників тощо.

Інноваційний потенціал підприємства розглядався як сукупність наявних у розпорядженні, а також доступних як у короткостроковому, так і довгостроковому періодах, всіх видів ресурсів (трудових, земельних, матеріальних, грошових, нематеріальних), що є необхідними та зумовлюють здатність підприємства до інноваційного розвитку. За основні складові інноваційного потенціалу сільськогосподарського підприємства були виділені наукова (інновативна, науково-технічна, науково-інформаційна), матеріально-технічна, кадрова та фінансова.

Враховувати доцільно й зовнішні економічні фактори, що впливають на інноваційний потенціал, такі як: державна інноваційна політика, політика кредитних установ, конкурентні стратегії споживачів, постачальників, фінансових посередників, зміни у вподобаннях споживачів тощо. Таким чином, лише ресурсний підхід є недостатнім для визначення поняття “інноваційний потенціал” [3].

Інноваційний (науковий) потенціал формує сукупність наукових знань, інформації про результати науково-технічних робіт, винаходи, проектно-конструкторські розробки, зразки нової техніки і продукції, які генеруються науково-дослідними організаціями, підрозділами, науковцями.

Для формування інноваційного потенціалу галузі важливими є і достатність фінансування НДДКР за обсягами, і наявність інституціонального забезпечення механізмів фінансування.

Темпи впровадження науково-технічних розробок у життя і масштаб їх використання залишаються незадовільними. Кількість впроваджених сучасних технологій, що були розроблені науково-дослідними установами, зменшується.

Однією з глибинних проблем переходу сільськогосподарських підприємств Кіровоградщини на інноваційний розвиток залишається недостатність фінансового забезпечення як аграрної науки, так і впровадження інновацій на рівні підприємств регіону.

В умовах політичної та соціально-економічної кризи можливості державних бюджетів вкрай обмежені; банківське кредитування є дорогим та переважно короткостроковим. За цих умов, фінансування інноваційного процесу мають забезпечити спеціалізовані фінансові установи (державні та недержавні спеціалізовані інноваційно-інвестиційні фонди, венчурні фонди, лізингові компанії, страхові компанії) та власні сільськогосподарські підприємства й інші підприємства АПК області шляхом спрямування частини прибутку на інноваційні наукові розробки за рахунок:

- по-перше, прямого фінансування новацій за замовленням;
- по-друге, придбання готових наукових розробок;
- по-третє, схем співучасті в генерації новацій;
- по-четверте, оплати частинами придбаних новацій.

Аналіз формування та діяльності небанківських фінансових установ в Україні засвідчує, що інституціональне становлення їх відбулося, але роль у фінансуванні інноваційних проектів є мізерною.

Подолання проблем інноваційного розвитку потребує розробки нових підходів і принципів формування стратегічної політики. Керівники аграрних підприємств повинні розуміти, що інноваційний розвиток підприємства робить його більш конкурентоспроможним відносно інших.

Список літератури

1. Александрова В. Прогнозування впливу інноваційних факторів на розвиток економіки України / В. Александрова, М. Скрипниченко, Л. Федулова // Економіка та прогнозування. – 2007. – № 2. – С. 9-26.
2. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент / Н.В. Краснокутська. – К. : КНЕУ, 2003. – С.170-172.
3. Іванілов О.С. Інноваційний потенціал підприємства / О.С. Іванілов, О.М. Таряник // Економіка, фінанси, право. – 2004. – № 12. – С. 5-7.

УДК 338.432:631.11

Лисенко А. М.,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри аудиту та оподаткування,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Проблеми розвитку сільськогосподарського виробництва та перспективні напрями використання аграрного потенціалу регіону

Вирішення стратегічних завдань розвитку національної економіки, формування цивілізованого аграрного ринку, входження України у світовий економічний простір неможливі без високоефективного і конкурентоспроможного аграрного сектора. Ефективний розвиток сільськогосподарського виробництва мають забезпечувати сприятливі природно-кліматичні умови, якісні ґрунти, землеробські навички населення, зручне економіко-географічне розташування у поєднанні з адекватними заходами прямої й непрямой державної підтримки.

Сільське господарство є однією з базових галузей економіки України та її окремих регіонів. Так, у 2010 р. вартість валової продукції сільського господарства по країні становила 187526,1 млн. грн., у 2015 р. (у постійних цінах 2010 р.) – 239467,3 млн. грн. [1, с. 196]. У 2015 р. частка доданої вартості сільського, лісового та рибного господарства у валовій доданій вартості держави становила 14,04% [1, с. 36].

Серед потужних аграрних регіонів України важливе місце займає Кіровоградська область де, за попередніми даними, у 2016 р. було вироблено 37258,0 тис. т. зернових та зернобобових культур, 6574,7 тис. т. цукрових буряків, 12938,3 тис. т. насіння соняшнику, 6033,9 тис. т. картоплі, 71,9 тис. т. м'яса у живій вазі, 307,7 тис. т. молока, 455,6 млн. шт. яєць. У порівнянні з 2015 р. виробництво зернових та зернобобових культур зросло на 12,4%, цукрових буряків – на 36,0%, насіння соняшнику – на 10,6%, картоплі – на 14,8%. Водночас, виробництво м'яса у живій вазі зменшилося на 0,6%, молока – на 0,9%, яєць – на 10% [2; 3, с. 75, 102, 108, 117].

Інформація про динаміку виробництва продукції рослинництва, площі та урожайність сільськогосподарських культур у господарствах усіх категорій Кіровоградської області за 1990-2015 рр. узагальнена в табл. 1 [3].

Таблиця 1 – Виробництво основних видів продукції рослинництва, площі та урожайність сільськогосподарських культур в господарствах усіх категорій Кіровоградської області, 1990-2015 рр.

№ з/п	Показник	1990 р.	2000 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	<i>Зернові та зернобобові культури:</i>								
	- виробництво, тис. т.	3210,3	1378,4	2374,1	3464,9	2339,5	3781,4	3469,1	3313,9
	- площа, з якої зібрано урожай, тис. га	821,2	694,2	822,1	847,3	791,3	854,6	794,9	807,9
	- урожайність, ц/га	39,1	19,9	28,9	40,9	29,6	44,2	43,6	41,0
2.	<i>Соняшник:</i>								
	- виробництво, тис. т.	252,8	304,6	713,4	918,2	908,1	1229,1	1165,5	1170,1

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	- площа, з якої зібрано урожай, тис. га	148,7	238,6	417,4	464,7	481,6	507,1	544,8	547,8
	- урожайність, ц/га	17,0	12,8	17,1	19,8	18,9	24,2	21,4	21,4
3.	<i>Цукрові буряки (фабричні):</i>								
	- виробництво, тис. т.	2541,2	642,4	513,3	788,6	628,4	284,3	526,4	483,3
	- площа, з якої зібрано урожай, тис. га	127,0	47,6	17,9	20,6	17,7	8,4	14,9	13,6
	- урожайність, ц/га	200,0	135,0	286,2	382,8	354,0	339,3	353,3	356,6
4.	<i>Картопля:</i>								
	- виробництво, тис. т.	352,6	317,0	416,5	517,7	384,0	440,0	542,4	525,5
	- площа, з якої зібрано урожай, тис. га	43,2	58,0	42,2	42,4	41,9	40,3	40,2	40,2
	- урожайність, ц/га	81,7	54,7	98,8	122,0	91,6	109,1	135,0	130,7

Джерело: узагальнено автором на підставі [3, с. 74-76, 101-103, 107-109, 116-118].

На 01.03.2017 р. у господарствах області утримувалося 109,1 тис. гол. великої рогатої худоби (97,8% до відповідної дати 2016 р.) (у т.ч. 56,6 тис. гол. корів, що у співвідношенні до відповідної дати 2016 р. становило 98,3%), 237,2 тис. гол. свиней (91,9%), 43,6 тис. гол. овець та кіз (98,2%), 3685,2 тис. гол. птиці (92,3%) [2].

Інформація про динаміку виробництва основних видів продукції тваринництва, поголів'я та продуктивність тварин у господарствах усіх категорій Кіровоградської області за 1990-2015 рр. узагальнена в табл. 2 [4].

Таблиця 2 – Виробництво основних видів продукції тваринництва, поголів'я та продуктивність сільськогосподарських тварин в господарствах усіх категорій Кіровоградської області, 1990-2015 рр.

№ з/п	Показник	1990 р.	2000 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	<i>Велика рогата худоба:</i>								
	- жива маса, тис. т.	111,8	34,2	24,1	22,0	24,7	20,3	18,9	17,9
	- поголів'я на кінець року, тис. гол.	887,8	247,4	122,6	117,9	125,6	124,3	108,3	103,6
	- виробництво яловичини та телятини на 1 голову ВРХ, що була на початок року (у забійній масі), кг	76	83	126	115	107	111	121	114
1.1	<i>Корови:</i>								
	- виробництво молока, тис. т.	871,0	385,0	343,1	331,5	309,2	322,0	324,3	310,6
	- поголів'я на кінець року, тис. гол.	314,2	128,6	68,3	64,9	63,7	62,9	59,1	56,6

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	- середній річний удій молока від корови, кг	2690	2553	4630	4712	4582	4873	4917	4984
2.	<i>Свині:</i>								
	- жива маса, тис. т.	91,1	29,8	27,0	26,8	35,2	31,7	31,2	35,2
	- поголів'я на кінець року, тис. гол.	843,1	297,2	276,7	274,7	267,6	265,7	255,6	253,8
	- виробництво свинини на 1 голову свиней, що були на початок року (у забійній масі), кг	77	63	82	84	98	101	102	114
3.	<i>Птиця всіх видів:</i>								
	- виробництво яєць, млн. шт.	462,1	179,0	499,4	522,0	537,0	523,3	501,3	506,0
	- поголів'я на кінець року, тис. гол.	8412,1	3842,6	4574,1	4649,4	4912,5	4760,0	4654,7	4956,5

Джерело: узагальнено автором на підставі [4, с. 45, 49, 53, 67, 101, 104, 154-156, 160, 163].

Вагома частка сільськогосподарської продукції регіону виробляється у господарствах населення, які не можуть вести виробництво ефективно на інноваційній основі, враховуючи масштаби власної діяльності. Так, у 2015 р. на частку продукції рослинництва у зазначеній категорії господарств припадало 30,8% від загального обсягу виробництва, на частку тваринництва – 76,2% [1, с. 208-209]. Водночас, у середніх та крупних за розміром сільськогосподарських підприємствах області у 2015 р. збитковим було виробництво баштанних продовольчих культур (-22,9%), плодів (-59,5%), м'яса ВРХ (-12,5%), м'яса овець та кіз (-5,9%), низькорентабельним було виробництво м'яса свиней (3,4%) [5, с. 49, 51, 53, 56, 57, 58, 61, 62, 63].

Сучасна модель функціонування сільськогосподарського виробництва регіону не спроможна зробити якісний стрибок у своєму розвитку, забезпечити вирішення соціально-економічних проблем села, реалізувати повною мірою природно-ресурсний потенціал галузі. Цьому заважає низка системних перешкод, які не вдається подолати протягом тривалого періоду.

Головними проблемами розвитку сільськогосподарського виробництва у Кіровоградській області є:

- недосконалість податкової політики та заходів державної підтримки, галузева незбалансованість аграрного виробництва;

- недостатня забезпеченість кваліфікованими кадрами, неефективне використання товаровиробниками наявних сільськогосподарських угідь, матеріально-технічних та трудових ресурсів;

- відставання розвитку системи аграрної логістики від сучасних потреб ринку, невідповідність якісних параметрів сільськогосподарської продукції європейським стандартам, недостатній рівень розвитку соціальної інфраструктури на селі.

Слід зазначити, що на регіональному рівні розробляються відповідні заходи щодо вирішення наявних проблем. Ефективний розвиток сільського господарства, підвищення його конкурентоспроможності є ключовими пріоритетами реформування економіки регіону, зафіксованими у “Стратегії розвитку Кіровоградської області на

період до 2020 року”. Основними напрямками реформ визначено: відновлення потенціалу у тваринницькій галузі; формування інтегрованих агропромислових структур (кластерів) на регіональному рівні з метою забезпечення ефективного землекористування; адаптацію процесів агропромислового виробництва до європейських вимог [6].

Підвищення ефективності використання аграрного потенціалу регіону вимагає реалізації завдань за наступними пріоритетними напрямками:

– стимулювання розвитку підприємництва, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, удосконалення інфраструктури аграрного ринку з метою інтенсифікації виробництва, зниження втрат продукції в процесі її зберігання і транспортування, розширення географії поставок, поліпшення задоволення потреб споживачів у якісних і доступних продуктах харчування;

– удосконалення нормативно-правового забезпечення розвитку аграрного сектора економіки, впровадження системи заходів щодо підтримки сільськогосподарського виробництва на загальнодержавному і регіональному рівнях, забезпечення виконання стратегічних програмних документів.

Список літератури

1. Сільське господарство України за 2015 р. [Статистичний збірник] / Відповідальний за випуск О.М. Прокопенко. – К. : Державна служба статистики України, 2016. – 360 с.
2. Офіційний веб-сайт Головного управління статистики у Кіровоградській області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kr.ukrstat.gov.ua/stat_inf.htm.
3. Рослинництво України за 2015 р. [Статистичний збірник] / Відповідальний за випуск О.М. Прокопенко. – К. : Державна служба статистики України, 2016. – 180 с.
4. Тваринництво України за 2015 р. [Статистичний збірник] / Відповідальний за випуск О.М. Прокопенко. – К. : Державна служба статистики України, 2016. – 211 с.
5. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств (обласні дані за 2015 р.) / Відповідальний за випуск Н.В. Чернігова. – Кіровоград : Головне управління статистики у Кіровоградській області, 2016 р. – 113 с.
6. Стратегія розвитку Кіровоградської області на період до 2020 року / Рішення Кіровоградської обласної ради 21 грудня 2012 р. № 411 (у редакції рішення Кіровоградської обласної ради 27 березня 2015 р. № 716). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ekonomika.kr-admin.gov.ua/files/strategy_2020.pdf

УДК 631.115.11

Нестеренко Ю. О.,
аспірант кафедри аудиту та оподаткування,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Проблеми розвитку фермерського господарства Кіровоградського регіону

Реформування сільськогосподарського виробництва в Україні спрямоване, перш за все, на зміну виробничих відносин, створення умов ефективного використання природних ресурсів, особливо, землі як основного засобу виробництва [1]. Але як показує світова практика, це можливо безболісно здійснити лише в економічно сильній державі. Тому в період переходу до приватної власності на землю, який збігся в часі з поглибленням соціально-економічної кризи у нашій країні, відбуваються зміни, які зумовлюють зниження родючості ґрунтів, їх нераціональне використання.

Дослідження статистичних даних за період незалежності України (починаючи з 1995 року) щодо діяльності фермерських господарств Кіровоградської області дозволяє виокремити такі тенденції:

- загальна кількість фермерських господарств у Кіровоградській області зросла на 45,6%;
- площа сільськогосподарських угідь у користуванні фермерських господарств Кіровоградської області зросла у 6 разів;
- площа ріллі у користуванні фермерських господарств центрального регіону України змінювалась аналогічно до площі сільськогосподарських угідь (відповідно в 6 разів у Кіровоградській області) [4].

Також було виявлено, що серед видів продукції фермерських господарств у Кіровоградській області, здебільшого, переважає рослинництво (табл. 1).

Таблиця 1 – Валова сільськогосподарська продукція фермерських господарств центрального регіону України, (у постійних цінах 2010 року, млн. грн.)

	2013		2014		2015	
	у тому числі продукція					
	рослинництва	тваринництва	рослинництва	тваринництва	рослинництва	тваринництва
Вінницька	1264,5	68,4	1398,9	71,9	1118,3	72,9
Дніпропетровська	1698,8	61,2	1498,5	65,6	1737,4	51,8
Кіровоградська	1921,1	55,9	1843,9	60,5	1767,4	59,7
Полтавська	1088,5	55,5	948,9	65,8	1173,8	76,1
Черкаська	777,7	54,0	787,1	52,3	804,3	53,9

Джерело: розроблено автором на підставі [4, с. 338].

З табл. 1 видно, що в усіх областях центрального регіону України, у т.ч. і Кіровоградській, переважає виробництво продукції рослинництва. У 2015 році найвищі показники валової продукції у Кіровоградській області, найнижчі – у Черкаській, щодо продукції тваринництва – найбільше її вироблено у Полтавській області, а найменше у Дніпропетровській.

З огляду на переважання саме рослинницького напряму господарювання було виявлено, що головною проблемою у веденні фермерського господарства

Кіровоградської області є негативні наслідки землекористування. Провівши опитування деяких фермерів Кіровоградського району, стало зрозуміло, що до таких негативних наслідків найчастіше відносять:

- зниження родючості ґрунтів, адже є недобросовісні користувачі земель, які виснажують ґрунт;
- недотримання сівозмін, тобто багаторазове насадження культур на одному і тому ж місці (це не лише виснажує ґрунти, а й сприяє розмноженню хвороб та шкідників на таких ділянках полів);
- неналежне внесення органічних і мінеральних добрив (бувають факти взагалі невнесення добрив);
- відсутність заходів для зниження змивання родючого шару землі тощо.

Негативні наслідки землекористування виправдовують існуванням ряду проблем, зокрема:

- недостатній рівень державної фінансово-кредитної підтримки фермерства;
- неврегульованість ринку збуту продукції аграрного сектора;
- слабкість матеріально-технічна база фермерських господарств;
- брак коштів для поновлення основних фондів, закупівлі поголів'я худоби, насіння, мінеральних добрив, засобів догляду за рослинами, необхідної техніки для механізації виробничого процесу і т.п.;
- несвоєчасність розрахунків заготівельних організацій;
- недосконалість механізму довгострокового кредитування та оподаткування фермерських господарств;
- недостатній рівень розвитку інфраструктури;
- недостатній рівень розвитку орендних відносин та інше [5].

Також досить вагомою проблемою розвитку фермерського господарства України є відставання від сучасних тенденцій запровадження інноваційних технологій ведення сільського господарства. Нові технології та технічне забезпечення виробничих процесів є недоступним для більшості фермерів через їх дорожнечу. Фермери мають обмежене фінансове забезпечення своєї діяльності, якого ледве вистачає для придбання необхідних ресурсів для нового циклу виробництва. У свою чергу, перехід на більш вищий рівень господарювання передбачає додаткове залучення капіталу [2].

У ринкових умовах дрібним фермерським господарствам складно конкурувати на розвинених аграрних ринках, до яких належить ринок зерна та олійного насіння. Фермери мають невеликі товарні партії продукції, не поодинокі випадки реалізації продукції з поля, без необхідної доробки та доведення до вимог державних стандартів. Тож ціна на таку продукцію значно нижче від існуючої на ринку, а це відображається на кінцевих результатах діяльності [2].

Порушення сівозмін, перехід до сівозмін з короткою ротацією, збільшення насиченості однотипних культур із метою тимчасової вигоди обумовлює інтенсифікацію ґрунтоутворюючого процесу (посилення мінералізації гумусу, накопичення в ґрунті специфічних речовин, що ведуть до так званого ґрунтостомлення та ін.). За непродуманої, недостатньо обґрунтованої трансформації великих комплексних господарств у приватні структури, фермерські, акціонерні товариства існує реальна небезпека різкого зниження товарності сільського господарства [3]. Основна причина цих негативних явищ полягає в недостатньому технологічному рівні землеробства.

Це не дозволяє об'єктивно розділити земельні ділянки між селянами за природною родючістю і встановити достовірне оподаткування та закупівлю державою

сільськогосподарської продукції, а також системно вирішувати інші проблемні питання землекористування [3].

Подальше ігнорування існуючих проблем, відставання фермерського господарства у інноваційній сфері, подрібнення полів на окремі ділянки – земельні паї без достатнього врахування особливостей ґрунтового покриву, рельєфу, розташування існуючих меліоративних, гідромеліоративних мереж, протиерозійних гідротехнічних споруд та інших чинників може, в значній мірі, посилити деградаційні процеси ґрунтів. Все це також суттєво гальмує розвиток фермерського господарства порівняно з європейським та світовим рівнем.

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що існує ряд проблем із веденням сільського господарства фермерами. Означені проблеми виникли як через нестачу власних коштів на їх вирішення, так і через низьку державну підтримку фермерських господарств. Розв’язання цих проблем дасть можливість не лише покращити стан земельних ресурсів, а й підвищити їх товаровіддачу, що, в свою чергу, позитивно вплине не лише на прибуток фермерів, а також і на наповнення державного бюджету.

Список літератури

1. Колотуха С.М. Реформування кредитних відносин в аграрному секторі економіки / С.М. Колотуха, К.М. Мелоник // Економіка АПК. – 2002. – № 2 (12). – с. 25-34.
2. Маслак О. Проблеми та перспективи фермерства в Україні / О. Маслак // Електронне видання “Агробізнес Сьогодні”. – 2015. – № 21 (316). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyi-gektar/3999-problemy-ta-perspektyvy-fermerstva-v-ukraini.html>
3. Пархуць Б.І. Оптимізація агроландшафтів в умовах трансформації земельних відносин (на прикладі Львівської області) : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук : спец. 08.08.01 / Б.І. Пархуць; НАН України. Рада по вивч. продукт. сил України. – К., 2001. – 19 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://disser.com.ua/contents/36250.html>
4. Сільське господарство України 2016 рік : [статистичний збірник] – Київ : Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Яворська Т.І. Фермерські господарства: недоліки та переваги сучасного розвитку / Т.І. Яворська // Агроінком. – 2013. – № 7-9. – С. 51-57.

УДК 338.432:330.341.1

Томашина Г. П.,

старший науковий співробітник лабораторії маркетингу,
економічного аналізу та захисту інтелектуальної власності,
*Кіровоградська державна сільськогосподарська дослідна станція
Національної академії аграрних наук України*

Вплив інноваційної активності сільськогосподарських виробників Кіровоградської області на ефективність агропромислового виробництва регіону

Галузь сільського господарства – одна з провідних в економіці Кіровоградської області. Її питома вага у валовому регіональному продукті складає близько 20%, а рівень виробництва, в значній мірі, впливає на соціально-економічну ситуацію в регіоні, визначаючи ступінь розвитку ринку сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства.

За обсягами виробництва валової продукції сільського господарства Кіровоградська область займає 8 місце в Україні (в т.ч. продукції рослинництва – 5, тваринництва – 21), а її частка складає 4,6%. За період із 2005 р. по 2015 р. виробництво валової продукції в аграрній сфері регіону зросло в 1,3 рази, в тому числі в рослинництві в 1,4 рази, у тваринництві суттєво не змінилося. Проте, ці темпи є дещо нижчими порівняно із аналогічними показниками в Україні загалом.

Зважаючи на те, що в останні роки у загальних обсягах виробництва валової продукції сільського господарства регіону продукція рослинництва складає 82,3% (в Україні – 77,3%), а рівень рентабельності в рослинництві на 12-14% вищий ніж у цілому в сільськогосподарських підприємствах Кіровоградської області, досягнення високих показників ефективності виробництва сільськогосподарських культур, у значній мірі, визначає рівень розвитку аграрної сфери регіону.

Головними складовими, що визначають обсяги виробництва валової продукції у рослинництві є посівні площі сільськогосподарських культур та рівень їх продуктивності. Аналіз змін структури посівних площ сільськогосподарських культур у Кіровоградській області за останні 16 років свідчить про зменшення питомої ваги зернових культур (з 53,7% у 2000 р. до 48,4% у 2016 р.) та суттєве збільшення посівних площ технічних культур (з 22,2% у 2000 р. до 45,3% у 2016 р.), а також скорочення до мінімуму посівів кормових культур (з 17,9% до 2,7% відповідно).

Порівняно із 2000 р., посівні площі соняшнику в регіоні до 2016 р. зросли у 2,3 рази (з 244,1 до 569,5 тис. га), а в загальній структурі посівних площ з 17,5% до 33,8%. Посіви ріпаку збільшилися у 3,5 рази, а сої – в 45,7 рази. Співвідношення посівних площ зернових до технічних культур в області у 2000 р. складало 1: 0,41, у 2010 р. – 1: 0,74, а в 2016 р. – 1: 0,94.

Валове виробництво зернових культур у Кіровоградській області за період з 2005 до 2016 р. зросло на 1247 тис. т (у 1,5 рази). Це зростання обумовлено підвищенням продуктивності з 2,9 до 4,6 т/га при скороченні посівних площ зернових культур майже на 45 тис. га (5,5%).

Підвищення показників економічної ефективності виробництва продукції рослинництва в Кіровоградській області у 2005-2016 рр. відбувалося на фоні домінування у структурі посівних площ сільськогосподарських культур, що мають високий ринковий попит. Дана тенденція відображає прагнення агровиробників займатися вирощуванням більш високорентабельних культур та бажанням отримувати фінансову вигоду за максимально короткий проміжок часу.

Високі частки посівних площ соняшника та кукурудзи не дозволяють у повній мірі застосовувати науково обґрунтовані сівозміни. Різне збільшення обсягів виробництва високорентабельних культур впливало на зменшення індексів їх реалізаційних цін та рентабельності виробництва. Так як, резерви для подальшого розширення посівних площ олійних культур і зернової кукурудзи відсутні, а в складних економічних умовах агровиробники все таки будуть вирощувати сільськогосподарські культури, що гарантують отримання найвищих економічних показників. Забезпечення підвищення ефективності виробництва має здійснюватися на основі інтенсивних, а не екстенсивних заходів.

Зважаючи на те, що в Україні не проводяться статистичні обстеження на предмет застосування агровиробниками інноваційних досягнень та з метою вивчення стану та перспектив інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області, з 2006 р. Кіровоградською ДСГДС НААН започатковано проведення щорічних досліджень щодо визначення тенденцій на ринку наукоємної продукції в агропромисловому виробництві регіону. В ході даних досліджень вивчається попит на науково-консультаційне обслуговування агропромислового виробництва регіону, досліджується сучасний стан та перспективи інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств, оцінюється ефективність використання ними інновацій, визначаються шляхи та методи наповнення аграрного ринку інноваційною продукцією. За 10 років проведення таких досліджень опитано близько 850 агровиробників різних форм власності, при цьому 50 і з них проходять дані опитування щорічно.

Отримані дані свідчать про те, що питома вага сільськогосподарських підприємств, які постійно або досить часто використовують у виробництві наукові досягнення, в останні роки значно зросла і складає 77,3% проти 63,4% у 2010 р. та 57,9% - у 2006 р. За період з 2006 р. по 2016 рр. питома вага респондентів, які займаються їх впровадженням тривалий час (понад 10 років) зросла з 11,9% до 35,3%. Частка сільськогосподарських виробників, які використовують наукові досягнення регулярно (протягом останніх 5-8 років) суттєво не змінилася і була в межах 42-46%. Питома вага сільськогосподарських виробників, які тільки починають застосовувати інновації, або взагалі їх не використовують зменшилася з 42,1% до 19,6%.

Якщо у 2007 р. використовувати наукові досягнення в своєму виробництві 60% опитуваних змушувало бажання підвищити виробничі показники власних господарств, то поступово до 2016 р. основними рушійними силами впровадження досягнень науки у сільськогосподарське виробництво стали економічні інтереси. Так, 30,6% анкетованих зазначали, що впроваджують інновації з метою отримання додаткового прибутку та покращення фінансового стану. 16,2% респондентів зазначають, що мотивацією до застосування наукових досягнень у виробництво для них є інтерес до впровадження досягнень науки. Конкуренція з боку інших виробників змушує використовувати наукові досягнення у своєму виробництві лише незначну частину респондентів – 9,2%. Це є свідченням того, що ринок виробництва товарної сільськогосподарської продукції у регіоні знаходиться в стадії формування, на ньому ще немає явних лідерів, які б контролювали виробництво певних видів продукції рослинництва чи тваринництва, або ж виробляли значну частину такої продукції.

При визначенні впливу застосування інновацій на господарську діяльність сільськогосподарських підприємств встановлено, що з погляду значної половини респондентів, воно сприяє як покращенню фінансово-економічного стану господарств, так і впливає на підвищення виробничих показників. Питома вага тих, хто вказував на покращення фінансово-економічного стану господарств складала 44,7-50,0%, а частка респондентів, які відзначали покращення виробничих показників була в межах 47,4-51,8%. Незначна питома вага тих, які відзначали, що застосування інновацій вимагає додаткових коштів, які не виправдовують себе і у середньому за роки досліджень вона складала 3,0%, а найвищою була у 2015 р. (3,5%) – період нестабільної цінової ситуації, коли відбулося суттєве зростання цін на матеріально-технічні ресурси, необхідні для забезпечення сільськогосподарської діяльності.

Активізація застосування інноваційних досягнень аграрної науки сільськогосподарськими підприємствами Кіровоградської області впродовж останнього десятиліття сприяла не лише покращенню виробничих показників їх діяльності, а й позитивно вплинула на фінансово-економічні результати. Рівень рентабельності у сільськогосподарських підприємствах Кіровоградської області зріс із 12,6% у 2005 р. до 62,6% у 2015 р. та, починаючи з 2008 року, є одним з найвищих серед інших регіонів України.

Одночасно із зростанням рівня рентабельності сільськогосподарського виробництва, в регіоні на 10,8% зросла масова частка сільськогосподарських підприємств, які отримували чистий прибуток (з 83,7% до 94,5%) та відповідно зменшилася питома вага збиткових агропідприємств (з 16,3% у 2010 р. до 5,5% у 2015 р.).

Якщо у 2008-2010 рр., основною причиною, що стримувала поширення інновацій у сільськогосподарському виробництві, агровиробники регіону називали відсутність достатніх обігових коштів (47,9%), то у 2015-2016 рр. – відсутність державного механізму інвестування впровадження інновацій у сільськогосподарському виробництві (36,5 %).

У ході аналізу застосування інновацій у сільськогосподарському виробництві, респондентам пропонувалось назвати заходи, які вони в останні 2-3 роки здійснювали для підвищення рівня власного виробництва. В результаті опитувань встановлено, що 30,0% опитаних здійснювали придбання нової високопродуктивної техніки, 45,8% впроваджували нові сорти і гібриди сільськогосподарських культур, 24,2% займалися вирощуванням сільськогосподарських культур при впровадженні інтенсивних технологій.

Оцінка рівня застосування інновацій свідчить про те, що близько 40% сільськогосподарських виробників застосовують інновації при виробництві основних видів продукції, а 35% впроваджують лише окремі елементи інноваційних технологій. Тільки для 18% агровиробників впровадження інновацій є основою виробничої діяльності та охоплює всі його галузі, а 7% опитаних зазначили, що в їх господарствах впровадження інновацій практично не здійснюється.

Застосування інновацій має бути основою подальшого економічного зростання підприємств АПК як у поточному періоді, так і у довготривалій перспективі.

В умовах загострення конкуренції на світовому ринку сільськогосподарської продукції та товарів для агропромислового виробництва, постійне масштабне застосування інноваційних досягнень є вирішальним чинником забезпечення конкурентоспроможності як окремих підприємств, так регіону і країни в цілому.

За результатами опитувань, переважна більшість агровиробників області у пошуку шляхів підвищення рівня свого виробництва, в першу чергу сподівається на фінансову підтримку з боку держави, а вирощена продукція матиме попит та

гарантуватиме отримання прибутку. Ефективний розвиток сільського господарства агровиробники вбачають у стабільному антикризовому фінансово-економічному стані, який залежить від формування справедливих цін на сільськогосподарську продукцію, доступних банківських кредитах, що забезпечуватимуть оновлення основних виробничих фондів.

Аналіз ефективності роботи сільськогосподарських підприємств області доводить, що стабільний фінансово-економічний стан у даний час мають ті з них, які впроваджують у своїй діяльності інноваційні розробки та постійно або досить часто використовують наукові досягнення при виробництві сільськогосподарської продукції. В переважній більшості це досить великі агропідприємства (3-8 тис. га), які проводять оновлення основних виробничих фондів та щорічно поновлюють сортовий склад вирощуваних культур.

Збільшення в останні роки кількості підприємств, що впроваджують досягнення науки у своєму виробництві, в свою чергу посилює конкуренцію в аграрному секторі. В даній ситуації переваги на стороні тих підприємств, які поряд із новими видами продукції (в даному випадку сорти рослин), використовують новітні технології та методи роботи.

Сподівання, що впровадження інноваційних досягнень окремими передовими сільськогосподарськими підприємствами спонукатиме інших до подібних змін – досить складний процес, який при стихійному розвитку буде досить затяжним та малоефективним.

Якщо найближчим часом не буде зроблено рішучих кроків щодо інтенсифікації агровиробництва, з існуючими показниками продуктивності сільськогосподарської продукції та рівнем технологічного забезпечення господарств, область назавжди залишиться депресивною сільською територією. Інтелектуально-інноваційний розвиток агропромислового виробництва має стати основою інноваційно-випереджувального, а не сировинного розвитку регіону. Перехід агропромислового виробництва на інноваційну основу та інтенсивний шлях розвитку – закономірний процес, який може бути забезпечений на основі високого ступеню розвитку економічного, наукового та технологічного потенціалу.

УДК 338.43:637.52

Фоміна Т. В.,кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри аудиту та оподаткування,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Проблеми розвитку м'ясопереробної галузі у Кіровоградській області

Промисловість – це одна з провідних галузей агропереробного комплексу Кіровоградської області, на яку припадає близько 21% валового суспільного продукту. Особливе місце в промисловості області займає харчова галузь, якій належить 39% від загального обсягу промислового виробництва. М'ясопереробна галузь, що здійснює комплексну переробку худоби, посідає одне з пріоритетних місць економіки регіону.

Підприємства м'ясопереробної галузі Кіровоградської області здійснюють заготівлю і забій худоби, птиці, кролів і виробляють м'ясо, ковбасні вироби, м'ясні консерви, напівфабрикати, котлети, пельмені, кулінарні вироби тощо. У Кіровоградській області, де існують сприятливі природно-кліматичні умови для успішного розвитку сільського господарства і переробної промисловості, ця галузь перебуває в стані гострої затягнутої кризи, спаду виробництва, занепаду фінансової стійкості підприємств.

Протягом останніх років структура виробництва м'ясопереробної галузі Кіровоградської області зазнала серйозних змін, які пов'язані зі значним падінням виробництва виробів із м'яса великої рогатої худоби на користь свинини та птиці. Це стало причиною скорочення поголів'я великої рогатої худоби, і як наслідок, – виробники м'ясної продукції зіштовхнулись з низкою проблем, серед яких найбільш болючою виявилась саме сировинна.

Ускладнюється ситуація і тим, що у нинішній час більшість підприємств м'ясопереробної галузі мають обладнання, рівень зносу якого складає від 40% до 80% - це, в основному, застарілі основні засоби, які є до того ж високоенергомістким.

Негативний вплив на розвиток м'ясопереробної галузі Кіровоградської області також має скорочення ринків збуту. Одним із значних ринків збуту м'ясопродуктів нашого регіону була Російська Федерація, а наразі, через тривалий військово-політичний конфлікт на Сході України, відбулось повне згортання двосторонньої економічної співпраці між країнами у цьому напрямку. Це змушує виробників відшукувати нові ринки збуту, налагоджувати партнерські відносини з іншими країнами – такими як Білорусь, Казахстан, Молдова, Грузія, країни Азії тощо і не завжди це приносить плідні результати.

Ми погоджуємось із думкою фахівців, які серед вагомих перешкод розвитку м'ясопереробної галузі в Україні, виділяють нераціональність структури розподілення поголів'я худоби за категоріями господарства, відсутність чіткого контролю над пересуванням м'ясної сировини в межах країни, поточну високу процентну ставку за кредитами на українському ринку за необхідності значного оновлення матеріально-технічної бази і впровадження сучасних технологій виробництва [3, с. 95].

Досвід лідируючих м'ясопереробних підприємств доводить ефективність тісної співпраці з виробниками сировини і формування власної сировинної бази. Безумовно, власні тваринницькі комплекси – це дороговартісні проекти, які потребують залучення інвестицій. Тому середнім підприємствам доцільно використовувати механізм співпраці із сільгоспвиробниками шляхом утворення взаємовигідних довгострокових

контактів. В умовах, коли позитивні кінцеві результати отримують тільки переробні підприємства, сільськогосподарським товаровиробникам стає все більш не вигідним виробництво і продаж сировини. Саме це зумовлює необхідність їх інтеграції, яка повинна ґрунтуватися на чіткому визначенні матеріально-грошової участі кожного партнера у всьому технологічному циклі від виробництва сировини до отримання кінцевого продукту. Прибуток, одержаний від реалізації продукції, повинен ділитися між партнерами пропорційно вкладеним кожному з них матеріальних й інших ресурсів у інтегроване виробництво [1, с. 61].

Діяльність м'ясопереробних підприємств потребує застосування сучасних форм управління у вигляді стратегічного управління, спрямованого на стабілізацію стану галузі і вирішення проблеми дефіциту сировини, яке повинно відбуватись за тісної взаємодії переробників, сільгоспвиробників сировини та держави. Позитивний досвід вітчизняних лідерів м'ясопереробної галузі свідчить про ефективність створення м'ясопереробними підприємствами власних тваринницьких комплексів.

Ще одним із негативних факторів для розвитку м'ясопереробної галузі як в Україні в цілому, так і в Кіровоградській області, була відміна “пільгових” умов оподаткування податком на додану вартість переробних підприємств. Раніше, коли діяв такий режим, переробні підприємства, у визначених Податковим кодексом України обсягах, частину податкового зобов'язання перераховували товаровиробникам, стимулюючи тим самим їх до розведення худоби та підвищення її поголів'я. Також негативно вплинула відміна виплат дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за вирощування та розведення молодняка великої рогатої худоби, що виплачувалась державою згідно даних переробних підприємств, узгоджених з територіальними Управліннями агропромислового розвитку.

Загострення проблеми полягає ще й у тому, що керівники підприємств, намагаючись вижити в умовах сьогодення, приймають недалекоглядні рішення, які вирішують проблеми на короткий термін і погіршують стан підприємства в довгостроковій перспективі.

Отже, для ефективного розвитку та стабілізації стану м'ясопереробної галузі Кіровоградського регіону, як складової частини вітчизняного агропромислового комплексу, необхідна системна державна програма, зорієнтована на підтримку співробітництва виробників сировини і переробників.

Список літератури

1. Безнесюк Я.М. Проблеми та перспективи розвитку м'ясопереробної галузі / Я.М. Безнесюк // Агросвіт. – 2012. – № 12. – С. 58-61.
2. Руденко М.В. Проблеми підприємств м'ясопереробної галузі України в період кризи / М.В. Руденко, О.С. Шаповал // Вісник КДУ імені Михайла Остроградського. – 2010. – Вип. 2(61). – С. 147-149.
3. Янковий В.О. М'ясопереробна промисловість: стан і перспективи розвитку / В.О. Янковий // Харчова наука і технологія. – 2010. – № 2 (11). – С. 90-95.

УДК 332.12

Черновол О. М.,кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри аудиту та оподаткування,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Напрями удосконалення галузевої структури господарського комплексу Кіровоградщини

Національне господарство України, як і будь-якої країни, має складну структуру. Структура господарства – це його внутрішня будова, що показує, з яких основних елементів складається господарство, а також виражає співвідношення та взаємозв'язки між ними. Відповідно, галузева структура показує поділ господарства на галузі та співвідношення між ними. В свою чергу, галузь – це сукупність господарських одиниць, які виробляють якісно однорідну продукцію або задовольняють певні однорідні потреби суспільства.

Всі галузі національного господарства об'єднуються, насамперед, у дві сфери – сферу матеріального виробництва і сферу послуг. До сфери матеріального виробництва входять галузі, які випускають матеріальні блага (товари): промисловість, сільське, лісове, рибне господарство і будівництво. У сфері послуг створюються духовні блага та послуги невиробничого й виробничого характеру. Одні галузі цієї сфери обслуговують безпосередньо населення (культура, освіта, медичне і рекреаційне обслуговування, побутове обслуговування), інші – населення і виробництво (транспорт і зв'язок, фінанси і кредит, торгівля, страхування), треті – забезпечують функціонування суспільства взагалі (наука, управління).

Функціонування будь-якого господарського комплексу неможливе без інфраструктури, тобто галузей, які обслуговують процес виробництва, до яких відносять: вантажний транспорт, системи енерго-, водо- і тепlopостачання, матеріально-технічне забезпечення, ремонт, будівництво, освіта (підготовка кваліфікованих кадрів), наукове забезпечення, управління.

Таким чином, від оптимального співвідношення складових галузевої структури залежить розвиток будь-якої країни та окремого регіону, зокрема.

На даний момент у нашому регіоні найбільш розвинутими галузями є сільське, лісове, рибне господарство та промисловість. Серед промисловості найбільш поширеними є харчова та машинобудування. Крім цього, ці галузі забезпечують найбільшу частку валового внутрішнього продукту області. Основними товаровиробниками у харчовій галузі області є ПрАТ “Креатив”, ПАТ “Кіровоградолія”, ТОВ “Відродження”, ПП “Віктор і К”, ТДВ “М'ясокомбінат “Ятрань”, ПП “ВКіК”, ТОВ “Круп'яний дім”, філія ПАТ “Державна продовольчо-зернова корпорація України “Новоукраїнський комбінат хлібопродуктів”, філія ТОВ “Верес”, ТОВ “Новомиргородський цукор”, ТОВ “Олександрійський цукровий завод”, ТОВ “Три стар”, ТОВ “Агропродукт”. У загальному обсязі реалізованої промислової продукції області харчова промисловість складає 56,6%, постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 12,9%, машинобудування – 9,1%, металургія – 9,0%, добувна промисловість – 3,6% [1; 2; 3].

Продукція промисловості забезпечує важливу частку товарного експорту області. Наш регіон займає 10 місце серед всіх регіонів України за обсягом експорту-імпорту товарів (427431,4 та 183997,8 тис. дол. США відповідно). Найвагомішими експортними позиціями у 2016 році були жири та олії тваринного або рослинного

походження (55% у структурі експорту товарів області), машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання (10,7%), продукти рослинного походження (10%), готові харчові продукти (15,5%), мінеральні продукти (3,7%) [1; 2; 3].

Машинобудування Кіровоградщини посідає провідне місце в Україні у виробництві сільськогосподарської техніки, насосів і гідравлічних систем, кранів мостових електричних, електричного та електронного устаткування. Найпотужніші підприємства машинобудування області – ПАТ “Гідросила”, ПАТ “Червона зірка”, ПрАТ “Науково-виробниче об’єднання “Етал”, ПАТ “Науково-виробниче підприємство “Радій”.

Пріоритетним напрямом розвитку нашого регіону є сільське господарство. У 2016 році Кіровоградщина займала 10-те місце серед регіонів України за індексами обсягу сільськогосподарського виробництва (109,4 – загальний, рослинництво – 111,5, тваринництво – 100) [2]. Крім цього, на початок 2017 року Кіровоградщина заміла 10-те місце серед регіонів України за обсягом капітальних інвестицій (1143,8 млн. грн).

До переваг стратегічного розвитку Кіровоградщини можна віднести:

– географічне розташування – наш регіон знаходиться у географічному центрі України, що певним чином спрощує зв’язки з іншими регіонами країни;

– наявність у достатній кількості всіх видів ресурсів, зокрема, земельних, які представлені передусім сільськогосподарськими угіддями, лісових та водних; високий рівень родючості ґрунтів;

– Кіровоградщина один з найбільш насичених мінеральними ресурсами регіонів України.

Виходячи з цього, пріоритетними галузями в економіці регіону, які забезпечать їй належне місце серед регіонів України, повинні залишатися сільське господарство, харчова, добувна та переробна промисловість. Крім того, Кіровоградська область має суттєві перспективи використання альтернативних джерел енергії. До ресурсів альтернативної енергетики можна віднести: відходи сільськогосподарського виробництва, у т.ч. біомаса (відходи тваринництва, зокрема гній), солома, стебла (лушпиння) соняшнику та кукурудзи; ресурси геліоенергетики; відходи деревообробки та деревини.

Враховуючи вигідне географічне розташування, Кіровоградська область також має достатні перспективи для розвитку однієї з найважливіших галузей економіки – транспортної галузі.

Список літератури

1. Стратегія розвитку Кіровоградської області на період до 2020 року / Затверджено рішенням Кіровоградської обласної ради 21 грудня 2012 року № 411 (у редакції рішення Кіровоградської обласної ради 27 березня 2015 № 716). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://economy.kr-admin.gov.ua/files/strategy_2020.pdf
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Офіційний сайт Головного управління статистики у Кіровоградській області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kr.ukrstat.gov.ua/>

УДК 338.2:330.322

Зелінський С. Е.,
кандидат технічних наук, доцент,
докторант кафедри державної політики та суспільного розвитку,
Національна академія державного управління при Президентові України, м. Київ

Оцінювання інвестиційного клімату регіону

Для аналізу умов раціонального використання інвестицій в регіональну економіку застосовується оцінка “інвестиційного клімату” (інвестиційної привабливості), як узагальнена характеристика сукупності економічних, організаційних і правових передумов інвестування. Ця оцінка може бути включена як складова в оцінку діяльності органу влади, а отже і його державних службовців.

Вивчення певного досвіду оцінювання інвестиційного клімату показує, що часто не враховується ряд важливих методологічних положень сучасної економічної науки [1]:

1) інвестиційний клімат регіонів розглядається, як правило, з позиції абстрактного стратегічного інвестора, який прагне до швидкого отримання максимального прибутку, в той час як для різних інвесторів необхідна своя оцінка інвестиційного клімату;

2) одержувач інвестицій та інвестор переслідують неоднакові цілі: перший прагне вирішити комплекс соціально-економічних завдань, другий бажає отримати максимум прибутку і закріпитися на ринках регіону (і за його межами) на тривалий період;

3) існує об'єктивна потреба з'єднання інвестицій з інноваційними факторами розвитку, а особливо актуальним це є при залученні інвестицій у сферу малого інноваційного підприємництва (венчурне інвестування);

4) інвестиції повинні бути пов'язані з розвитком людського капіталу, зростанням кваліфікації працівників у всіх сферах життєдіяльності.

Говорячи про інвестиційний клімат важливо відзначити, що особливу роль набуває питання пошуку і оцінювання перспективних об'єктів інвестування, так як невірно вибраний об'єкт інвестування за оптимістичним сценарієм обертається станом беззбитковості, а за песимістичним – збитками і витратами, викликаними неможливістю реалізувати альтернативний інвестиційний проект.

Тому до критеріїв управління інвестиційною стратегією регіону можна віднести досягнення позитивної динаміки наступних показників [2]:

– темп зростання залучених інвестицій, як за рахунок власних фінансових ресурсів, так і за рахунок прямих, портфельних та інших, у тому числі і іноземних;

– рівень капіталізації пріоритетних галузей регіональної економіки;

– зниження фінансового ризику в регіоні і, як наслідок, підвищення рейтингу інвестиційної привабливості;

– зростання обсягу валового регіонального продукту.

Сьогодні широко розглядається три підходи до оцінювання інвестиційного клімату регіону. Перший підхід базується на оцінці сукупності макроекономічних показників. Другий підхід (багатофакторний) ґрунтується на характеристиці широкого набору факторів. При цьому узагальнюючим показником інвестиційного клімату (привабливості) при факторному підході, виступає сума безлічі середньозважених оцінок за групами факторів. Третій підхід до оцінки інвестиційного клімату базується

на оцінці ризику інвестицій [3]. При цьому, в якості елементів, що формують інвестиційний клімат регіону, аналізуються два напрямки зв'язку інвестиційних ризиків: або з боку інвестиційного потенціалу, або з боку соціально-економічного потенціалу.

Перший і третій підходи орієнтовані на стратегічного інвестора. В основі другого підходу лежить оцінка рівня інвестиційного клімату з позиції розвитку регіональної суспільної системи в цілому.

Досить цікавою, з точки зору практичної реалізації, є методика оцінки інвестиційної привабливості, що включає економічну і ризикову складові [4]:

$$I_n = E_c \times (1 - P_c),$$

де I_n – показник інвестиційної привабливості регіону, в частках одиниці;

E_c – економічна складова, в частках одиниці;

P_c – ризикова складова, в частках одиниці.

Економічна складова – це відношення прибутку від інвестицій до вкладених коштів:

$$E_c = (ВРП \times (1 - Д) \times (1 - П_о) - I) / I,$$

де ВРП – валовий регіональний продукт,

Д – дефіцит бюджету, в частках одиниці (відношення дефіциту державного бюджету до ВРП);

$П_о$ – середня ставка оподаткування;

I – об'єм інвестицій.

Ризикова складова необхідна для оцінки рівня сукупного ризику (n показників), розраховується за такою формулою:

$$P_c = (\sum P_i \times k_i) / \sum k_i,$$

де P_i – характеристика i-го показника;

k_i – ваговий коефіцієнт i-го показника.

Регіони в залежності від значення показника інвестиційної привабливості класифікуються наступним чином:

$I_n > 0,4$ – висока інвестиційна привабливість;

$I_n < 0,05$ – низька інвестиційна привабливість.

Розглянуті методики оцінювання інвестиційного клімату свідчать про те, що інвестиційна політика регіону повинна будуватися на основі розвитку головних складових його інвестиційної привабливості з урахуванням регіонального інвестиційного ризику.

Список літератури

1. Фетисов Г.Г. Методы оценки инвестиционного климата регионов России и пути его улучшения / Г.Г. Фетисов. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.elitarium.ru/ocenka_investicionnogo_klimata/.
2. Прохоров А.Ю. Стратегия привлечения инвестиций в регион / А.Ю. Прохоров // Российское предпринимательство. – 2012. – № 19 (217). – С. 131-134.
3. Звягинцева О.С. Оценка инвестиционного риска региона / О.С. Звягинцева. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vestnik-mgou.ru/Articles/Doc/4096>.
4. Чурилова Е.Е. Методы оценки инвестиционного климата региона / Е.Е. Чурилова, О.П. Овчинникова. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://research-journal.org/economical/metody-ocenki-investicionnogo-klimata-regiona/>.

УДК 330.341

Рябоволик Т. Ф.,

кандидат економічних наук, викладач кафедри
економіки, менеджменту та комерційної діяльності,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Стан інноваційної діяльності та чинники економічного розвитку підприємств

В умовах глобалізації реалізація стратегічних завдань розвитку національної економіки, підвищення її конкурентоспроможності вимагають активізації інноваційної діяльності підприємств, організацій та зайнятих громадян на них. Занепад інноваційної діяльності, характерний для багатьох вітчизняних підприємств, несе загрози уповільнення темпів економічного розвитку і втрат будь-яких конкурентних позицій на внутрішніх і зовнішніх ринках. Актуальною є проблема формування інноваційної моделі розвитку економіки, адже саме інновації є необхідним і об'єктивним чинником конкурентоспроможного розвитку підприємства.

Між тим, ситуація в економіці швидко змінюється в умовах системної всеохоплюючої кризи і виникає потреба у здійсненні постійної діагностики, науковому вивченні провідних тенденцій інноваційного розвитку підприємств та зайнятості населення України, пошуку оптимальних управлінських рішень для забезпечення інноваційних зрушень в економіці.

Ефективність діяльності підприємства, його конкурентоспроможність у минулому, в основному, залежала від ефективності використання праці та капіталу. При переході до домінування постіндустріальних чинників змінюється і головний напрям забезпечення конкурентоспроможності як економіки в цілому, так і окремого підприємства. Він пролягає від конкретного працівника, який є генератором нових знань, до акумулювання цих знань у суспільстві і набуття ними вигляду головного домінуючого ресурсу.

У ринкових умовах, необхідною умовою розвитку виробництва, підвищення якості і кількості продукції, появи нових товарів та послуг, а також головним засобом збереження конкурентоспроможності підприємства, стають інновації. За сучасних умов господарювання актуально постає проблема нарощування темпів економічного зростання за рахунок використання інтенсивних чинників, до яких відносять і інноваційні процеси, завдяки чому забезпечується покращення основних макроекономічних показників, підвищення життєвого рівня населення у довгостроковій перспективі.

Для зростання національної економіки надзвичайно важливим є питання щодо більш інтенсивного залучення власного (державного) та іноземного капіталу, як джерела фінансування розвитку інноваційного сектору економіки України. Інвестиції та інновації дуже близькі сфері ринку, а отже, будь-яка інвестиційна тактика, яку застосовує підприємство чи держава, буде безпосередньо спрямовувати інноваційну діяльність у ту саму цільову сферу його життєдіяльності.

Стан зайнятості населення тісно пов'язаний із рівнем діяльності інноваційно активних та інноваційно неактивних підприємств у країні, зокрема, обсягами та часткою реалізованої у них продукції. Подібні дослідження в Україні Державним комітетом статистики за всіма видами економічної діяльності не проводяться, тому скористаємося статистичними дослідженнями за міжнародною методологією, які було

проведено в 2014 році. А оскільки в останні три роки (2014-2017 рр.) в країні не було сплеску розвитку економіки, а й, навпаки, поглибились кризові явища на фоні політичної нестабільності та військової агресії, тому статистичні дані є актуальними і донині.

На національному рівні інноваційна активність підприємств промисловості у 2014 році складала 16,1%, тоді як у розвинених країнах – 60-70%. В останні роки негативну динаміку демонструють обсяги інноваційних витрат у промисловості (зменшення відбулося з 14333,9 млн. грн. у 2011 р. до 9562,6 млн. грн. у 2013 р.) та обсяги реалізованої інноваційної продукції, які склали 25669,0 млн. грн. у 2014 р. при максимальному значенні за досліджуваний період 45830,2 млн. грн. у 2008 р. [1].

Серед чинників гальмування інноваційного розвитку підприємств виділяють: нестача власних коштів, обмеженість фінансування, відсутність коштів у замовника, високі кредитні ставки, великі обсяги витрат, нерозвиненість матеріально-технічної бази тощо.

Вагомою перешкодою і дестимулятором інноваційної діяльності слугують інноваційні ризики. Вони мають місце не тільки при виведенні на ринок нової продукції, а й при здійсненні технологічного оновлення виробництва, що змушує інноваторів мінімізувати витрати на технічне оснащення [4]. Водночас, зазначені перешкоди інноваційного розвитку потребують уточнення і доповнення з урахуванням гострих проблем та деформацій, притаманних сфері соціально-трудова відносин.

Наведені результати мають слугувати основою для визначення альтернатив щодо розробки загальнодержавної стратегії покращення інноваційної діяльності підприємств та зайнятих на них. Після цього, необхідно розробити більш деталізовані заходи з урахуванням доцільності впровадження диференційованої галузевої та регіональної політики державного регулювання зайнятості населення та інноваційної діяльності підприємств.

Зокрема, в цій сфері, нами виділено чинники які стримують прояв інноваційної активності персоналу підприємств, а саме:

- традиційна в Україні політика низької ціни робочої сили, якої дотримуються роботодавці: їм вигідніше найняти більшу кількість робітників за умов низької оплати праці, ніж купувати нове обладнання та вкладати кошти у навчання та перенавчання працівників, адаптуючи до інноваційних потреб підприємства і мінливого ринкового попиту;

- традиційно занижена оцінка вагомості праці інноваційного змісту на підприємствах, в організаціях, установах, успадкована з часів планової централізованої економіки, коли складна праця інженера, дослідника-винахідника оплачувалася менше, ніж праця некваліфікованого робітника;

- невіршеність питань інтелектуальної власності та захисту авторських прав у вітчизняній практиці інновацій;

- поширене формальне ставлення до укладання колективних договорів та їх виконання, що нівелює значимість вдосконалення стимулювання праці інноваторів і важливість поліпшення умов праці для результативності творчої трудової діяльності [2; 3].

У сфері інноваційного розвитку підприємств України спостерігаються стійкі негативні тенденції, які породжуються системою чинників-дестимуляторів інноваційної діяльності. Невіршеність проблем інноваційного розвитку підприємств надалі загрожує ризиками неконкурентоспроможності для суб'єктів господарювання, особливо на етапах вступу в ЄС.

Список літератури

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Рябоволик Т.Ф. Вплив інноваційної діяльності підприємств на зайнятість населення та економічний розвиток / Т.Ф. Рябоволик, Л.Д. Збаржевецька // Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки. – Херсон : ХДУ, 2016. – Вип. 21-1. – С. 28-32.
3. Рябоволик Т.Ф. Розробка та реалізація стратегії регулювання зайнятості населення в інноваційному секторі національної економіки / Т.Ф. Рябоволик // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – Кіровоград : КНТУ, 2014. – Вип. 26. – С. 143-150.
4. Стадник В.В. Системне забезпечення мотивації інноваційного розвитку підприємницьких структур : [монографія] / В.В. Стадник. – Хмельницький : ХНУ, 2009. – 271 с.

УДК 338.3

Корнєєва Т. С.,

асистент кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Визначення рейтингу впливу чинників розвитку на ефективність праці машинобудівних підприємств Кіровоградської області

Економічна ефективність виробництва машинобудівних підприємств визначається ступенем використання виробничого потенціалу як співвідношення результатів і витрат виробництва. Ефективність праці як соціально-економічна категорія відображає відносини між людьми, що складаються в процесі виробництва і визначає здатність праці створювати певну кількість товарів (робіт, послуг) конкретної споживчої якості за одиницю часу. На зростання ефективності праці машинобудівних підприємств впливає використання праці (людського капіталу) з засобами виробництва таким чином, щоб відбувалося збільшення обсягу виробленої продукції без збільшення затрат праці [2].

Серед проблем, що обговорюються науковцями, найбільш актуальною є пошук шляхів визначення впливу чинників розвитку на ефективність праці машинобудівних підприємств.

Здатність точно визначити і розрахувати показник “ефективність праці” на машинобудівних підприємствах дасть можливість визначити чинники і резерви її росту. Можемо встановити результати ефективності використання праці і засобів виробництва на машинобудівних підприємствах за допомогою таких показників, як середньогодинний виробіток одного працівника і середньогодинна додана вартість одного працівника. Оскільки на величину показника середньогодинний виробіток одного працівника впливає вартість товарів і послуг, які споживаються у процесі виробництва, тобто проміжне споживання, запропоновано також використовувати показник середньогодинна додана вартість одного працівника, з врахуванням споживання основного капіталу в процесі виробництва [3].

На сьогодні актуальним є питання визначення впливу цілої низки техніко-технологічних, соціально-економічних та організаційних чинників на рівень ефективності праці машинобудівних підприємствах Кіровоградської області.

Вивчення теоретичних і практичних аспектів оцінювання ефективності праці машинобудівних підприємств відображаються в наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як П. Друкер, Р. Каплан, І. Кац, М. Кизим, М. Макаренко, І. Малова, Д. Нортон, Б. Плишевський, К. Салига, Д. Синк, О. Тищенко, Я. Догадайло та інші. Проте, все ще залишаються недостатньо дослідженими питання визначення рейтингу впливу чинників розвитку машинобудівних підприємств на ефективність праці.

Автором було розроблено і запропоновано методику побудови моделі розрахунку коефіцієнтів рейтингу впливу чинників розвитку машинобудівних підприємств Кіровоградської області на ефективність праці. Відповідно до якої найбільш впливова група чинників – “Стан використання основного капіталу”, де $y_1 = f(X_i) \overline{K_{ок y_1}} = 142,483$ і для $y_2 = f(X_i) \overline{K_{ок y_2}} = 87,202$. При цьому середні

значення КР для усіх груп позитивно-впливових чинників: $\overline{K}_{y_1} = 75,685$; $\overline{K}_{y_2} = 47,299$.

“Формування і використання персоналу” – друга за значимістю група чинників розвитку машинобудівних підприємств щодо впливу на ефективність праці. Для $y_1 = f(X_i) \overline{K}_{перс\ y_1} = 71,960$ і для $y_2 = f(X_i) \overline{K}_{перс\ y_2} = 44,543$. Це свідчить про те, що самим важливим елементом трудової діяльності є люди з їх рівнем освіти, досвіду і мотивації до праці.

На третьому місці у рейтингу – група чинників “Інвестиційна діяльність” з $\overline{K}_{інв\ y_1} = 70,685$ і $\overline{K}_{інв\ y_2} = 47,300$. Вплив кожного чинника цієї групи показано на графіку.

Група чинників “Інноваційна діяльність” за рейтингом на 4-му місці з $\overline{K}_{іннов\ y_1} = 63,123$ і $\overline{K}_{іннов\ y_2} = 37,463$.

На 1-му місці у даній групі чинник X_{21} “Кількість впроваджених інноваційних видів продукції, найменувань, накопичених” з $K_{21y_1} = 76,128$ і $K_{21y_2} = 46,800$. 2-ге і 3-тє місця займають чинники: X_{19} “Кількість придбаних нових технологій (технічних досягнень), накопичених” з $K_{19y_1} = 63,058$ і $K_{19y_2} = 35,948$; X_{20} “Кількість впроваджених у виробництво нових технологічних процесів, накопичених” з $K_{20y_1} = 50,184$ і $K_{20y_2} = 29,592$. Суттєвий вплив групи чинників “Інноваційна діяльність” пояснюється спрямуванням інновацій на поліпшення якості товарів, зміну моделей і поколінь техніки. При цьому зростає прибутковість підприємств.

На 5-му місці у рейтингу – група чинників “Склад фонду оплати праці” з $\overline{K}_{фон\ y_1} = 50,962$ і $\overline{K}_{фон\ y_2} = 31,700$. Найбільш впливовим у цій групі є чинник X_{31} “Питома вага основної заробітної плати у фонді оплати праці” з $K_{31y_1} = 99,994$ і $K_{31y_2} = 62,362$.

Група чинників “Комп’ютеризація” – на 6-му місці рейтингу з $\overline{K}_{комп\ y_1} = 49,016$ і $\overline{K}_{комп\ y_2} = 31,275$. Найбільший вплив на ефективність праці має чинник X_{47} “Загальна кількість ПК на одного працюючого” з $K_{47y_1} = 110,565$ і $K_{47y_2} = 69,077$. Це пояснюється тим, що ефективність праці залежить від загальної кількості комп’ютерних робочих місць, навіть у більшій степені, ніж якісні характеристики ПК [3].

На останньому 7-мому місці рейтингу – група чинників “Використання робочого часу” з $\overline{K}_{врч\ y_1} = 12,690$ і $\overline{K}_{врч\ y_2} = 7,248$.

Проведені згідно розробленої методики дослідження, дозволили визначити числові значення коефіцієнтів рейтингу впливу чинників розвитку машинобудівних підприємств Кіровоградської області на ефективність праці. В результаті аналізу цих коефіцієнтів встановлено пріоритети у розвитку складових основного капіталу, інвестиційної та інноваційної діяльності, формування і використання персоналу, використання робочого часу, складу фонду оплати праці, комп’ютеризації. Визначення

цих пріоритетів дає можливість цілеспрямовано впливати на динаміку зростання ефективності праці. Це призведе до більш раціонального використання ресурсів, спрямованих на розвиток машинобудівних підприємств Кіровоградської області.

Список літератури

1. Говорушко Т.А. Управління ефективністю діяльності підприємств на основі вартісно-орієнтованого підходу : [монографія] / Т.А. Говорушко, Н.І. Климаш. – К. : Логос, 2013. – 204 с.
2. Друкер П.Ф. Эффективное управление предприятием: экономические задачи и решения, связанные с риском / П.Ф. Друкер; [пер. с англ.]. – М. : Издательский дом “Вильямс”, 2008. – 224 с.
3. Корнеєва Т.С. Методика визначення рейтингу впливу чинників розвитку підприємства на ефективність праці / Т.С. Корнеєва // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 4 (178) – С. 368-385.
4. Макаренко М.В. Системы показателей, модели и подходы к оценке эффективности деятельности предприятия / М.В. Макаренко, И.И. Малова // Труды СГУ. – 2012. – № 12. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.edit.muh.ru/content/mag/trudy/12_2008/04.pdf.
5. Офіційний сайт Головного управління статистики у Кіровоградській області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kr.ukrstat.gov.ua

УДК 631.12

Шелковникова О. В.,кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри аудиту та оподаткування,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Ефективні сучасні інформаційні технології для точного землеробства

Аграрний ринок – один з найстрімкіших сегментів світової економіки. Незалежно від політичних або соціальних змін у суспільстві попит на сільськогосподарську продукцію, а особливо на продукти харчування, буде стабільно зростати. У минулому, сільськогосподарським виробникам було важко порівняти методи виробництва й урожайності культур із родючістю ґрунтів. Це обмежувало їх здатність розробляти найбільш ефективні стратегії обробки ґрунтів, які б змогли підвищити продуктивність. На сьогодні, розробка і впровадження точного землеробства, стало можливим шляхом об'єднання системи глобального позиціонування (GPS) та географічних інформаційних систем (ГІС). Ці технології дають можливість співставлення даних у реальному масштабі часу з точною інформацією про місцезнаходження, що призводить до ефективного використання й аналізу великих обсягів гео-просторових даних. ГІС застосовуються для ефективного використання та планування розвитку господарств, відбору проб ґрунтів, автоматичного керування, диференціального внесення добрив, а також створення карт урожайності. ГІС-технології допомагають фермерам підвищити продуктивність та ефективність сільськогосподарської діяльності. Яким чином? Шляхом створення наглядної карти полів із точними посівними площами для польових областей, проведення точного аналізу карт урожайності і ґрунтів, здійснення ґрунтового планування внесення добрив та зрошення, оптимального вибору культур для посадки, системного спостереження та розрахунку маршруту руху техніки.

Сучасний ринок передбачає використання систем точного землеробства за допомогою різноманітних програмних продуктів і сервісів [1–3]. За їх допомогою можливо створити багатопланову карту, яка включає межі полів, топографічну карту, ґрунтову карту, карту урожайності. На основі систематизованих даних, може бути розрахована диференціальна карта внесення добрив і посіву. За допомогою дистанційного зондування та безпілотної зйомки прогнозується урожайність. Аналіз необхідності впровадження елементів точного землеробства та недоліків, що є на сьогодні в програмних комплексах цієї специфіки, був основою для формування більш гнучкої та комплексної системи можливостей на базі он-лайн сервісу PreAgri [4]. Сервіс включає такі елементи точного землеробства:

- збір та аналіз усіх просторових даних;
- побудову карт для земельних проб агрохімічного обстеження;
- побудову карт урожайності;
- підключення космоснімків та NDVI карт;
- обмін даними з польовим обладнанням;
- формування завдань для польового обладнання;
- моніторинг внесення добрив;
- відео-аналіз полів з можливістю фіксації проблемних місць.

Дослідження сервісу показує, що до суттєвих переваг PreAgri для аграрних підприємств необхідно віднести:

По-перше, можливість відображення карт для земельних проб агрохімічного обстеження. При цьому алгоритм виконує аналіз значень для певних показників земельних проб K₂O, Mg, P₂O₅, рН. У результаті аналізу формуються графіки, тайли й json файл с характеристиками обстеження. Доступ даних, що отримані, може виконуватися у зовнішніх Веб рішеннях для відображення на карті та для формування звітів.

По-друге, он-лайн відображення земельних проб агрохімічного обстеження для полігональних об'єктів. На відміну від крапочних значень, формування графіків і заливка елементарних ділянок виконується он-лайн. У вікні відображення доступний вибір показника земельних проб K₂O, Mg, P₂O₅, рН, Ca, N, S і Humus. Побудова графіків виконується у відповідності з ДСТУ 4362:2004 і ДСТУ 4115.

По-третє, оперативний аналіз ефективного посіву, внесення добрив і збору врожаю доступний за допомогою систем і сервісу для точного землеробства. PreAgri дозволяє отримати дані з польового обладнання, проводити моніторинг і формувати завдання. Он-лайн аналіз польових даних надає вибір будь-якого поля даних і кольорової схеми, що дозволяє відстежити на ранішніх стадіях ефективність виконання робіт і можливість своєчасного реагування для досягнення максимального результату.

По-четверте, інтеграція сервісу з обладнанням Raven і Trimble, що призначене для точного землеробства, а саме точного внесення добрив і хімікатів, посадки та моніторингу урожайності. Можлива передача даних з прибору на сервіс для подальшого аналізу та навпаки – відправка даних з сервісу на прибор. Імпорт даних відбувається в shp форматі, який підтримується обладнанням. Для отримання крапочних і лінійних даних про переміщення трактора з обладнанням є можливість автоперетворення полігональних об'єктів і виконання експорту крапок і маршрутів переміщення в shp файл. Крім того, просторові дані про об'єкти також можуть бути збереженні в Kml, GeoJson, Json і Csv форматах.

Таким чином, фермери можуть користуватися сервісом PreAgri без суттєвої підготовки, відразу після реєстрації. Для більш глобальних завдань сервіс має можливість адаптуватися і розвертатися на сервері користувача або в “облаке”. Рішення на базі PreAgri уже використовують у своїй діяльності декілька вітчизняних агрохолдингів і фермерських господарств. Це дозволило їм оптимізувати використання техніки та ресурсів, що у підсумку призвело до зниження собівартості виробництва та збільшення прибутку.

Список літератури

1. Офіційний сайт Raven. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ravenind.com/>
2. Офіційний сайт Trimble. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.trimble.com/>
3. Офіційний сайт Drone.UA. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://drone.ua/>
4. Офіційний сайт Precision Agriculture – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://preagri.com/index.htm>

ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ

УДК 620.9

Плєшков П. Г.,
кандидат технічних наук, професор, завідувач кафедри
електротехнічних систем та енергетичного менеджменту,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Використання енергетичного потенціалу Кіровоградської області для підвищення рівня енергоефективності регіонів

За умов енергетичної залежності Кіровоградської області та постійно зростаючих цін на паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР), їх вичерпності, особливо загострюються питання мінімізації витрат на енергоносії шляхом залучення до енергетичного балансу місцевих ресурсів та підвищення рівня ефективності споживання енергії. На сьогодні, впровадження окремих енергоефективних заходів (ЕЕЗ) часто здійснюють безсистемно, а перехід на альтернативні джерела енергії відбувається без попереднього енергетичного аудиту та реалізації першочергових ЕЕЗ.

Аналіз розподілу обсягів споживання електричної енергії по 23-х районах Кіровоградської області показав, що найбільш енергоємними районами є: Кіровоградський (26,1%), Новоукраїнський (10,5%) та Голованівський (10,1%). Переважаюча частина споживачів Кіровоградської області – невеликі аграрні та комунально-побутові підприємства сільської місцевості, що підвищує доцільність використання систем із розподіленою генерацією [1].

За результатами метеорологічних спостережень, агростатистичних даних із урожайності основних сільгоспкультур, геологічних характеристик ґрунтів Кіровоградської області проведена комплексна оцінка енергетичного потенціалу [2, 3].

Аналіз даних метеостанцій, розташованих на території Кіровоградської області, та побудованих нами мап інтенсивності надходження сонячної енергії, показує, що сумарне річне надходження сонячної енергії складає в середньому 1200 кВт·год/м². Найбільший рівень сонячного опромінення характерний для Бобринецького (1500 кВт·год/м²), Устинівського (1450 кВт·год/м²) та Компаніївського (1400 кВт·год/м²) районів, в яких слід очікувати максимальної ефективності експлуатації сонячних установок.

З аналізу карт енергетичних потенціалів вітру видно, що найбільший ефект від застосування вітроустановок можна очікувати в Кіровоградському, Маловисківському, Новомиргородському і, частково, – у Компаніївському та Новоукраїнському районах, для яких середньодобова енергія вітрового потоку становить понад 3,5 кВт·год/м².

Сезонна інтенсивність потоків вітрової та сонячної енергій в області знаходяться у “протифазі”, що відкриває можливість поліпшення якості енергозабезпечення за сумісного використання вітрових та сонячних установок у рамках гібридних систем енергопостачання.

У результаті проведення комплексної оцінки енергетичного потенціалу районів Кіровоградської області побудовано мапи вітрового, сонячного, біоенергетичного

потенціалів та розподілу ґрунтового тепла. Це дозволило визначити найперспективніші з енергетичної точки зору райони та оптимізувати ПЕР баланс регіону [2].

Впровадження результатів наукових досліджень дозволило:

- оптимізувати обласний паливно-енергетичний баланс у бюджетній сфері;
- підвищити точність прогнозування потреб ПЕР у регіоні;
- підвищити ефективність використання місцевих альтернативних енергетичних ресурсів;
- скоротити втрати ПЕР шляхом впровадження результатів енергетичного аудиту та енергетичного менеджменту;
- досягти заощадження коштів на придбання ПЕР до 30%.

Окрім того, впровадження системи енергетичного менеджменту в Кіровоградській області дозволить отримати ряд соціально-економічних ефектів, зокрема, для суспільства:

- зменшення ступеня енергетичної залежності Кіровоградської області від покупних енергоресурсів;
- заощадження енергоресурсів за рахунок зменшення їх втрат;
- покращення стану екології;
- зменшення соціальної та політичної напруженості;
- зменшення ризику аварійних ситуацій в енергетиці;
- скорочення суспільних витрат, пов'язаних з неоптимальним використанням енергетичних ресурсів;
для споживачів:
 - підвищення надійності енергозабезпечення та комфортності умов життєдіяльності;
 - покращення параметрів роботи енергетичного устаткування;
 - зниження роздрібних цін;
 - скорочення витрат на оплату енергоресурсів тощо.

Список літератури

1. Оптимізація паливно-енергетичних балансів промислових та комунально-побутових об'єктів сільської місцевості з використанням альтернативних джерел енергії: звіт про виконання НДР / Кіровоградський національний технічний університет; керів. П.Г. Плешков ; [викон.: С.В. Серебренніков, І.В. Савеленко, К.Г. Петрова та ін.] – Кіровоград, 2013. – 26 с. – Зареєстр. в УкрІНТЕІ № 0113U007566.
2. Дослідження енергетичного потенціалу регіональних альтернативних джерел для оптимізації паливно-енергетичних балансів / [П.Г. Плешков, М.В. Кубкін, К.Г. Петрова та ін.] // Вісник ХНТУСГ ім. П. Василенка. Техн. науки. “Проблеми енергозабезпечення та енергозбереження в АПК України”. – Харків: ХНТУСГ. – 2013. – Вип. 141. – С. 54-57.
3. Плешков П.Г. Оцінювання паливно-енергетичного потенціалу рослинницької галузі сільського господарства / П.Г. Плешков, С.В. Серебренніков, П.Г. Стець // Відновлювальна енергетика. – 2014. – №2. – С. 89-94.

УДК 620.9: 631.9:662

Клименко В.В.,
доктор технічних наук, професор,
професор кафедри електротехнічних систем та енергетичного менеджменту,
Кравченко В.І.,
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри електротехнічних систем та енергетичного менеджменту,
Солдатенко В.П.,
викладач кафедри електротехнічних систем та енергетичного менеджменту,
Микитюк О.О.,
аспірант кафедри електротехнічних систем та енергетичного менеджменту,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Інноваційні напрями розвитку альтернативної та відновлювальної енергетики в Кіровоградській області

Виробництво енергії з альтернативних та відновлювальних джерел, включаючи біопаливо, динамічно розвивається в багатьох країнах світу. Наприклад, основною сировиною для виробництва біопалива у Бразилії є цукрова тростина, у США – кукурудза, в Німеччині – цукрові буряки. Проблеми розвитку альтернативної та відновлювальної енергетики актуальні і для України.

Сприятливі кліматичні умови, потужний агропромисловий комплекс, родючі ґрунти разом із застосуванням сучасних агротехнологій в Кіровоградській області є важливою основою для впровадження як традиційних, так і інноваційних розробок у галузі альтернативної та відновлювальної енергетики.

Нижче ми зупинимося саме на наших пропозиціях стосовно напрямів інноваційного комплексного підходу до розвитку альтернативної та відновлювальної енергетики в Кіровоградській області на основі використання твердого та рідкого біопалив. Такий підхід враховує ощадне природокористування та зменшення екологічного навантаження на довкілля при реалізації технологічного ланцюга, що містить: вирощування енергетичної біосировини (або використання відходів твердих рослинних відходів), її переробку з отриманням біопалива, використання біопалива для вироблення теплової та/або електричної енергії.

Відомо, що опале листя, яке зібране і вивезене на звалища, в процесі розкладання викидає в атмосферу метан, парниковий ефект від якого перевищує аналогічний від викидів вуглекислого газу більше, ніж у двадцять разів. Також є великі проблеми із нейтралізацією негативного впливу на довкілля накопичуваних на звалищах побутових вуглецевмісних відходів (ПВВ), зокрема, полімерних на основі поліетилентерефталату (ПЕТФ) [1].

Оскільки пряме спалювання опалого листя та вуглецевмісних відходів забороняється внаслідок виділення при горінні великої кількості шкідливих речовин, то нами запропоновано ці матеріали використовувати в якості компонентів при виготовленні композитного палива на основі твердих рослинних відходів, місцевих видів палива: бурого вугілля, сланців, торфу та ін. Пелети з опалого листя, композитної сировини доцільно використовувати для термохімічної переробки, наприклад, шляхом піролізу, а виділений генераторний газ спалювати в енергетичних установках.

Нами розроблено та експериментально апробовано інноваційну технологію виготовлення пелет поліпшеної якості з опалого листя, композитної сировини на основі рослинних відходів та вуглецевмісних матеріалів [1]. Виконані дослідження показують, що за цією технологією при застосуванні біосировини з сумішей тирси і соломи, соломи, тирси і листя дубу при тисках 263-350 МПа утворюються зразки біопалива, які мають гладку бокову поверхню та щільну структуру. Значення густини ρ , що відповідає вимогам європейських стандартів: $\rho \geq 1,0 \text{ г/см}^3$ [1], досягається при тиску 260 МПа.

З композиту зі складом “солома + ПЕТФ”, що вміщує 10% ПЕТФ, при тисках біля 300 МПа утворюються пелети задовільної якості та з максимальною густиною $0,82 \text{ г/см}^3$, яка дещо зменшується в пелетах із більшим вмістом ПЕТФ. З композиту “рослинні відходи + буре вугілля” утворюються доброякісні пелети, густина яких при підвищенні вмісту бурого вугілля від 5% до 50 % збільшуються від $0,95 \text{ г/см}^3$ до $1,09 \text{ г/см}^3$. Пелети з опалого листя клену, виготовлені з використанням запропонованої технології без додавання домішок при тиску від 200 до 400 МПа, мають високі значення густини: від 1,0 до $1,3 \text{ г/см}^3$.

За результатами досліджень розроблено методичні рекомендації з визначення бази вихідних даних при розрахунках процесів та обладнання для виготовлення нових видів твердого палива з опалого листя, композитної сировини на основі рослинних відходів та вуглецевмісних матеріалів [1].

Отже, запропонована та експериментально апробована технологія виготовлення пелет поліпшеної якості з опалого листя, композитної сировини на основі рослинних відходів та вуглецевмісних матеріалів, дозволяє удосконалити вирішення подвійної задачі із заощадження первинних викопних джерел енергії та утилізації шкідливих побутових відходів, а отримані результати досліджень можна розглядати як перший крок у напрямку подальшої розробки та впровадження цієї інноваційної технології.

Попередній аналіз показує, що в Кіровоградській області доцільно виробляти та використовувати біоетанол, який з січня 2017 р. в Україні визнано біопаливом, що відноситься до альтернативних видів палив, з відповідними змінами у законодавстві. Відмінено необхідність отримання спеціальних дозволів на його виробництво, яке раніше дозволялося тільки вузькому колу підприємств, визначених постановою Кабінету Міністрів. Це значно розширює кількість суб'єктів господарювання, які можуть виготовляти та використовувати біоетанол, а також отримувати додаткові економічні переваги, що пов'язані із застосуванням “зеленого тарифу”.

Для виробництва біоетанолу в Україні можна вирощувати та переробляти різноманітні сільськогосподарські культури, до складу яких входить цукор або крохмаль, а в умовах Кіровоградської області можна рекомендувати культури, представлені в табл. 1 [2].

Таблиця 1 – Сільськогосподарські культури, рекомендовані для виробництва біоетанолу в умовах Кіровоградської області

С/г культура	Урожайність, т / га	Вихід спирту,	
		л / т	л / га
Сорго (зелена маса)	50	105	5300
Кукурудза	6,6	420	2800
Цукровий буряк	50	110	5500
Гарбуз	30	90	2700

Технологія виготовлення біоетанолу більш проста і менш енергозатратна, ніж етанолу харчового чи медичного призначення [3].

На підставі досвіду, отриманого у США при створенні біоетанольних виробництв, можна зробити висновок про їх переважне розміщення у місцях максимально наближених до вирощування сировинних сільськогосподарських культур та часто віддалених від мереж централізованого електропостачання.

У цьому випадку комплексне застосування відновлювальних джерел енергії, зокрема сонячної, вітрової та біопалива (наприклад, частини того ж виробленого біоетанолу), надасть можливість створювати енергетично незалежне виробництво біоетанолу.

Сонячну енергію доцільно використовувати в період з весни по осінь у формі теплової енергії. Для цього встановлюються найдешевші у виготовленні плоскі сонячні колектори для підігріву води (можливо із акумулюванням в окремих ємностях), яка використовуватиметься в літній період для компенсації тепловтрат у бродильному апараті в нічний час доби, а у весняний і осінній періоди – для часткового підігріву субстрату в цьому апараті протягом доби.

Вітрову енергію можна використовувати або у вигляді механічної енергії для перемішування збродженого субстрату, або для виробітку електричної енергії з нестабілізованими параметрами (частота, напруга), що буде витрачатися на нагрівання субстрату.

Частину виробленого установкою біоетанолу доцільно використовувати у вигляді пального для агрегату “двигун внутрішнього згорання – електрогенератор”, що працюватиме у режимі когенерації.

Наразі біоетанол, як паливо або паливна добавка, використовується для двигунів внутрішнього згорання (ДВЗ) у багатьох країнах. В Україні застосовується біоетанол, як добавка для бензинів. Разом з тим, відомі пропозиції з використання в дизельних ДВС сумішей “біоетанол + дизпаливо”, утворення яких вимагає додаткових технологічних операцій.

Вивчивши досвід експлуатації бензинових та дизельних ДВС при переводі їх роботи на газ, ми дійшли висновку про можливість роботи дизелю з використанням біоетанолу без утворення сумішей “біоетанол + дизпаливо”, а шляхом реалізації його способу роботи з двопаливною системою подачі: окремо дизпалива і окремо біоетанолу [3]. При переводі дизелів на використання біоетанолу потрібно забезпечити узгодженість подачі дизпалива і біоетанолу в двигун, уникнути парових пробок у системі паливоподачі, збільшити ємність паливних баків. Проведені в ННЦ “Інститут механізації та електрифікації сільського господарства” (ІМЕСГ) попередні стендові експериментальні дослідження підтвердили працездатність роботи ДВЗ із двопаливною системою подачі біоетанолу і дизпалива. Наразі ми співпрацюємо з ТДВ “Моторист”, ННЦ ІМЕСГ у напрямку оптимізації конструктивних рішень двопаливної системи подачі в тракторних двигунах та подальших досліджень роботи дизелів, що використовують біоетанол, на стендах і в польових умовах. Одночасно вивчаються питання особливостей вирощування культур із підвищеним вмістом цукру: цукровий буряк, сорго, гарбузи в умовах Кіровоградської області та можливостей максимального використання побічних органічних речовин і відходів, що утворюються при виробництві біоетанолу, в агропромисловому комплексі.

При певних обставинах доцільним може бути використання біоетанолу не тільки в ДВЗ, а і в котельнях систем теплопостачання або енергетичних установок з паровими / газовими турбінами.

Результати проведених у першому наближенні розрахунків показують, що для забезпечення роботи енергетичної установки 1 МВт електричної потужності протягом

року необхідно 3350 т біоетанолу (4190 м³), який здатний замінити більше 2 млн. м³ природного газу. Для вирощування відповідної кількості сільськогосподарської сировини необхідна наступна площа землі: сорго – 800 га, кукурудза – 1500 га, цукровий буряк – 760 га, гарбуз – 1550 га.

Якщо для виробництва електроенергії на одному із силових енергетичних агрегатів Кіровоградської ТЕЦ електричною потужністю 4,5 МВт (при роботі протягом року 7000 годин) використати біоетанол, то при продажу виробленої електроенергії в мережу за “зеленим тарифом” 0,123 євро / кВт·год, можна отримати щорічний дохід у сумі приблизно 4 млн євро.

У рамках виконання регіональних програм стосовно питань енергозбереження, альтернативної та відновлюваної енергетики доцільно було б реалізувати пілотний проект, наприклад, на базі Кіровоградської державної сільськогосподарської дослідної станції НААН за участю Центральноукраїнського національного технічного університету, Кіровоградського технікуму механізації сільського господарства, інших зацікавлених юридичних осіб, фермерів, для опрацювання у єдиному комплексі складових інноваційної технології виробництва та використання біоетанолу.

Список літератури

1. Клименко В.В. Технологічні основи виготовлення біопалива з рослинних відходів та їх композитів : [Монографія] / В.В. Клименко, В.І. Кравченко, В.М. Боков, В.І. Гуцул // [За ред. В.В. Клименка] – Кропивницький : ПП “Ексклюзив-Систем”, 2017. – 162 с.
2. Клименко В.В. Вибір агротехнічних культур, доцільних для оптимального використання при виробництві біоетанолу / В.В. Клименко, О.О. Микитюк, В.І. Кравченко, М.І. Григор’єв // Тези LI наукової конференції викладачів, аспірантів та співробітників. – Кропивницький : ЦНТУ, 2017. – С. 34-35
3. Калетнік Г.М. Перспективи виробництва біоетанолу в Україні / Г.М. Калетнік // Аграрна техніка та обладнання. – 2009. – № 2 – С. 50-55.
4. Клименко В.В. Перспективи використання біоетанолу в дизельних двигунах як альтернативного палива / В.В. Клименко, О.О. Микитюк, С.М. Литвин, П.В. Малютін // Тези LI наукової конференції викладачів, аспірантів та співробітників. – Кропивницький : ЦНТУ, 2017. – С. 41.

УДК 658:620.9

Паливода А. А.,
начальник управління економіки,
Кіровоградська міська рада

Актуальність впровадження системи енергетичного менеджменту в бюджетних установах: досвід м. Кропивницький

Головним завданням, яке визначив Уряд України на 2017 рік у напрямку енергоефективності, є запровадження енергетичного менеджменту в бюджетних установах (у рамках III Форуму енергоефективного партнерства'17 “Енергетичний менеджмент: Досвід кращих” відбулося підписання Меморандумів про партнерство у сфері енергоменеджменту).

Впровадження енергоменеджменту дозволить слідкувати за витратами енергетичних ресурсів та приймати рішення щодо їх ефективного використання. Це, у свою чергу, матиме позитивні наслідки: зниження енергоспоживання, зменшення видатків бюджету на оплату комунальних послуг та енергоносіїв та, загалом, покращення матеріально-технічної бази закладів бюджетної сфери.

За результатами роботи енергоменеджменту формується загальна стратегія та політика міста у напрямку ґрунтового планування заходів у сфері енергоефективності та енергозбереження. Енергоменеджмент є вагомим підґрунтям, яке дозволяє приймати зважені та ефективні рішення.

Поняття “енергоменеджмент” у діяльності Кіровоградської міської ради з’явилося наприкінці 2013 року, коли місто приєдналося до Європейської ініціативи “Угода мерів” (рішення сесії Кіровоградської міської ради від 18 грудня 2013 року №2639), що являє собою масштабну ініціативу Європейських міст та (котра) залучає місцеві і регіональні органи влади до управління процесами сталого енергетичного розвитку та захисту клімату.

Одним із завдань “Угоди мерів” є розробка та затвердження Концепції запровадження системи енергетичного менеджменту в місті. Рішенням Кіровоградської міської ради від 16 грудня 2014 року №3752 така Концепція затверджена.

Відповідно до зазначеної Концепції в місті вже впроваджено:

- електронну базу даних про бюджетні об’єкти енергоспоживання;
- інструмент для оперативного збору та аналізу даних про споживання енергії на кожному конкретному об’єкті та про фактори, які суттєво впливають на це споживання (програмний продукт “Енергоплан”);
- систему контролю та звітності у питаннях ефективності використання енергії;
- План дій сталого енергетичного розвитку міста на період до 2020 року (зараз ми працюємо над його вдосконаленням, а саме над розробкою послідовних та реальних кроків, які планується здійснити для досягнення мети Угоди. План дій зі сталого енергетичного розвитку передбачає конкретні заходи разом із часовими рамками і розподілом обов’язків, які перетворюють довгострокову стратегію у дію. Саме тому він потребує доопрацювання із залученням профільних спеціалістів).

Основним інструментом системи енергетичного менеджменту м. Кропивницький є програмний продукт “Енергоплан”, що використовується у бюджетних установах та дозволяє проводити щоденний моніторинг усіх видів

енергоресурсів, зокрема електроенергії, тепла, газу, а також холодної води, які споживаються будівлями підпорядкованих установ та закладів.

На сьогодні в системі ПП “Енергоплан” відображено 80% бюджетних закладів. Останні 20% або знаходяться в орендованих приміщеннях, або ж у них поки що відсутні лічильники.

Збір даних показів лічильників проводиться в режимі он-лайн, що дозволяє набагато швидше вносити інформацію про споживання без встановлення додаткових програм.

Усе, що потрібно для отримання актуальних даних – це доступ до мережі Інтернет. Он-лайн сторінка для вводу даних є доступною (через особистий логін та пароль) для кожного закладу, який є у системі.

“Енергоплан” включає в себе багато різноманітних звітів у вигляді таблиць, діаграм та графіків. Кожен звіт ретельно продуманий та завжди відображає об’єктивну та достовірну інформацію для прийняття оптимальних управлінських рішень. Звіти дають змогу оцінити, порівняти та проаналізувати споживання енергоресурсів у будівлях.

Завдяки використанню ПП “Енергоплан” та впровадженню енергозберігаючих заходів у 2016 році нам вдалося зекономити понад 472,0 тис. грн. бюджетних коштів. Але навіть цього недостатньо. За практикою, використання подібних програмних забезпечень дає змогу зекономити від 5 до 10% загальних витрат на оплату комунальних послуг та енергоносіїв, тому робота над вдосконаленням використання програмного продукту продовжується.

На сьогодні також продовжується співпраця з міжнародними та вітчизняними організаціями в напрямку енергоефективності, енергозбереження та енергоменеджменту, найвагоміші з них:

- співпраця з НЕФКО (погоджена заявка проекту: “Модернізація системи зовнішнього освітлення м. Кропивницький та здійснення енергозберігаючих заходів у КЗ “НВО-ЗОШ I-III ступенів № 31 з гімназійними класами”);

- співпраця з ТОВ “ЕСКО Гарант” щодо розробки комплексного енергетичного паспорту міста;

- співпраця з ЄБРР (подана заявка для участі в проектах: “Модернізація громадського транспорту” та “Енергоефективність громадських будівель”);

- співпраця з головним офісом “Угоди мерів” щодо удосконалення Плану дій сталого енергетичного розвитку міста;

- співпраця з Держенергоефективності щодо вдосконалення системи енергетичного менеджменту.

Підводячи підсумки та враховуючи досвід впровадження системи енергетичного менеджменту в м. Кропивницький, можемо з впевненістю стверджувати, що для роботи у даному напрямку необхідно:

- формування цілісної (територіальної) міської політики в напрямку організації управління використанням паливно-енергетичних ресурсів;

- створення спеціалізованої ланки у сфері енергоефективності, енергозбереження та енергоменеджменту в системі управління (територією) містом;

- забезпечення всіх бюджетних закладів приладами обліку енергоресурсів, у першу чергу теплотічильниками;

- створення електронної бази даних про бюджетні об’єкти енергоспоживання;

- впровадження інструменту для оперативного збору та аналізу даних про споживання енергії на кожному конкретному об’єкті;

– за результатами використання програмного продукту проведення енергоаудитів і формування територіальних Програм енергоефективності та енергозбереження.

Енергоменеджмент у бюджетній сфері – це можливість оптимізувати енерговитрати таким чином, щоб зменшити енергоспоживання у школах, дитсадках, лікарнях тощо як мінімум на 20% без великих капіталовкладень.

За великим результатом стоїть велика робота. Аби зрушити з місця необхідно змінювати свідомість кожного громадянина, адже це спільна клопітка праця. Тому, Кіровоградська міська рада намагається “достукатися” до кожного шляхом проведення масштабної інформаційно-просвітницької роботи, серед якої: Дні Енергії, Година Землі, всеукраїнська спеціалізована виставка: “Енергозбереження. Енергоефективність”, галузева сесія “Енергоефективність. Енергозбереження” муніципального інвестиційного форуму: “TIME to INVEST”, а також різноманітні семінари та тренінги.

Тож, змінюємо свідомість разом, адже шлях до енергонезалежності України починається з кожного із нас.

РОЗВИТОК МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

УДК 334.7

Гніденко Н. А.,

викладач кафедри аудиту та оподаткування,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Пріоритетні напрями розвитку малого підприємництва в Кіровоградській області

Правовий розвиток і становлення підприємництва в Україні є одним із пріоритетів економічної політики держави. Велика частина підприємців відноситься до так званого “малого бізнесу”, який забезпечує стійкість не тільки економіки держави, що базується на ринковій системі господарювання, а й впливає на політичні процеси в суспільстві в цілому.

Проблема розвитку та ефективного функціонування малого підприємництва, в сучасних умовах господарювання, полягає у виробленні системного та комплексного підходу і пов’язаних з ним методичних рішень, які б забезпечили практичні умови для створення нових та ефективного функціонування вже існуючих підприємств, які формують клас “малого підприємництва”.

Актуальність даного питання визначається тим, що на сьогоднішній день відбувається гальмування процесів розвитку суб’єктів малого підприємництва через нестабільність в економічній, політичній та фінансових сферах діяльності держави, а створення сприятливих умов для розвитку бізнесу та розробка і реалізація обґрунтованої, ефективної політики розвитку малого підприємництва є запорукою економічного та соціального благополуччя Кіровоградського регіону і держави в цілому.

Огляд економічної літератури дозволяє зробити висновок, що вивченням питання розвитку малого підприємництва, в тому числі і державним регулюванням діяльності, займалися: І. Брижань, Г. Білоус, І. Комарницький, М. Офін, О. Олійник, О. Петрицька, В. Стадник, І. Федорченко та ін. Але приділялась значна увага питанню державного регулювання підприємництва в цілому, а питання розвитку малого підприємництва та перспективні напрями їх вирішення, зокрема на регіональному рівні, досить залишаються нерозкритими та потребують подальшого дослідження.

Згідно з Господарським кодексом України підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб’єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [1].

Одним із основних принципів підприємницької діяльності, закріпленого Господарським кодексом України [1] є самостійне формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону.

На сьогоднішній день підтримка, зростання і розвиток підприємництва в сфері малого та середнього бізнесу є пріоритетним напрямком державної політики України [2]. Певна увага приділяється розвитку малого і середнього підприємництва в регіонах. Майже у всіх регіонах розроблені власні програми розвитку малого бізнесу.

У нашому регіоні розроблена Регіональна програма розвитку малого та середнього підприємництва у Кіровоградській області на 2016-2018 роки [6].

Метою Програми є створення сприятливих умов для сталого розвитку малого і середнього підприємництва, підвищення економічних показників розвитку регіону, спрямування дій обласної державної адміністрації, обласної ради, райдержадміністрацій, органів місцевого самоврядування, територіальних органів міністерств і відомств України в області, громадських об'єднань підприємців на забезпечення режиму максимального сприяння створенню та діяльності малого і середнього підприємництва, усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності.

Проаналізувавши напрями діяльності Програми [6] та враховуючи дослідження науковців [3–5], на нашу думку, основними напрямки розвитку малого підприємництва повинні бути наступні:

- дебіюрократизація роботи державних органів щодо юридичних осіб і індивідуальних підприємців;
- спрощення оподаткування та вдосконалення процедур податкового адміністрування;
- вдосконалення майнової підтримки малого підприємництва;
- створення сприятливих умов для доступу суб'єктів малого підприємництва до кредитно-фінансових ресурсів;
- розвиток системи гарантування кредитів.

Отже, основними напрямками програми підтримки малого підприємництва на регіональному рівні повинні бути:

1. Визначення пріоритетних напрямків розвитку бізнесу в галузевому та регіональному розрізі. В першу чергу мова йде про підтримку існуючих та створення нових підприємств у сфері виробництва і переробки сільськогосподарської продукції, продажу товарів та послуг, виробництва товарів народного споживання, розвитку інноваційної діяльності;

2. Формування всіх компонентів ринкової інфраструктури;

3. Створення та активна діяльність державних і недержавних органів і організацій з підтримки нових економічних структур.

4. Організація обласних і місцевих фондів підтримки малого підприємництва.

Усі перелічені заходи щодо вдосконалення державної підтримки малого підприємництва дозволять, у кінцевому підсумку, розширити сфери його діяльності і збільшити обсяги, а також матимуть позитивний вплив на кожне конкретне підприємство малого бізнесу.

Список літератури

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року №436-IV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
2. Національна програма сприяння розвитку малих підприємств в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
3. Стадник В. Складові і чинники формування потенціалу розвитку малого підприємництва / В. Стадник, О. Петрицька // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №12. – С. 124-128
4. Брижань І.А. Реформування системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва як один із заходів державної підтримки їх розвитку / І.А. Брижань, О.О. Олійник // Економіка і регіони. – 2014. – №2. – С. 171-176.
5. Комарницький І. Проблеми розвитку малого і середнього підприємництва / І. Комарницький, М. Офік // Регіональна економіка. – 2015. – №4. – С. 50-58.
6. Регіональна програма розвитку малого та середнього підприємництва у Кіровоградській області на 2016-2018 роки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ekonomika.kr-admin.gov.ua/index.php?action=news/news_373.html

УДК 330.341.1:631.11

Іванченко В. О.,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Економіка підприємств малого агробізнесу

У сучасних реаліях господарювання, залишаються в бізнесі тільки такі підприємства, що можуть вдало та уміло зреагувати на ситуацію на ринку, ефективно підходити до свого асортименту продукції, робіт та послуг, забезпечувати їх попит та конкурентоспроможність, мотивувати до високопродуктивної праці персонал. Таке положення досягається ефективним управлінням політикою підприємства кваліфікованими фахівцями із економіки.

Грецький філософ Ксенофонт вперше запропонував назвати мистецтво ведення домашнього господарства словом “економіка”. На сьогодні це визначення поняття “економіка” дещо завузьке. У наш час воно має набагато ширше значення:

1. Економіка – це господарство в широкому розумінні, тобто сукупність усіх засобів, предметів, речей, субстанцій матеріального і духовного світу, що використовується людьми з метою забезпечення умов життя та задоволення потреб. У цьому розумінні економіку треба сприймати як створену людьми систему їхнього життєзабезпечення, відтворення життя, підтримки та поліпшення умов існування.

2. Економіка – це наука, сукупність знань про господарство і пов’язану з ним діяльність людей, про використання різноманітних, частіше всього обмежених, ресурсів з метою забезпечення життєвих потреб людей та суспільства; про відносини, що виникають між людьми в процесі господарювання. Ця наука займається вивченням господарства, а також окремих елементів виробництва (капіталу, фондів, праці тощо).

3. Економіка – це сукупність відносин, що визначаються характером власності на засоби виробництва.

У сучасній науці виділяють різні види економік: політична економіка, мікроекономіка, макроекономіка, економіка підприємства тощо. Спільним тут є те, що економіка досліджує економічні відносини між людьми у процесі їх господарської діяльності, закони такої діяльності та еволюції економічних систем у межах світового господарства або окремих країн, регіонів та суб’єктів господарювання. Економіка підприємства, серед них, є найбільш конкретною наукою, що досліджує виробничі відносини та економічні закони й закономірності, що виникають і діють в окремих підприємствах та враховують його особливості виробництва. Об’єкт її дослідження – виробничі відносини й економічні закони та закономірності, що виникають і діють лише в окремих підприємствах і враховують особливості виробництва конкретного підприємства.

Економіка підприємства – це сукупність економічних процесів, які здійснюються на підприємстві при використанні ресурсів для задоволення матеріальних потреб у відповідності до матеріальних можливостей учасників господарської діяльності.

Всі підприємства можна розділити на малі, середні та великі за кількістю працюючих та рівнем доходу.

Мале підприємництво є найбільш динамічним елементом структури економіки України. В економіці нашої країни мале підприємство:

- є одним із провідних секторів економіки;

- формується на засадах дрібнотоварного виробництва;
- визначає темпи економічного розвитку, структуру і якісну характеристику ВВП;
- здійснює структурну перебудову економіки, характеризується швидкою окупністю витрат, свободою ринкового вибору;
- забезпечує насичення ринку споживчими товарами і послугами повсякденного користування, а, отже, і попиту, реалізацію інновацій, додаткові робочі місця;
- має високу мобільність, раціональні форми управління;
- формує новий соціальний прошарок підприємців-власників;
- сприяє послабленню монополізму, розвитку конкуренції.

Малий бізнес є органічним структурним елементом ринкової економіки. Саме цей сектор відіграє основну роль в формуванні ринкового середовища. Здатність малого бізнесу до структуроутворення ринку є головним в економіці країни.

Термін “бізнес” має англійське походження і мовою оригіналу символізує діло, діяльність, заняття. На сьогодні бізнес – це не тільки діло, це ділові відносини між людьми, це відносини між учасниками діла.

В економіці всі “діла”, так чи інакше, пов’язані з виробництвом продукції та її рухом у сферу споживання. Тому будь-який епізод господарського життя характеризується різноманітністю різних діл та ділових відносин, при допомозі яких здійснюється відтворення. Отже, ділові відносини – це вираження того суспільного явища, яке в класичній політекономії прийнято називати виробничими відносинами.

Кожна діяльність кожного із суб’єктів виробничих відносин є його особистою справою, а обмін діяльністю і результати діяльності, який має місце в усякій формі суспільного виробництва, є обмін ділами, діловий контакт, інакше кажучи – угода. Бізнес часто визначають як діяльність, спрямовану на одержання прибутку.

Бізнес – поняття ширше, ніж підприємництво, і охоплює всі відносини, що виникають між усіма учасниками ринкової економіки, включаючи у дію не тільки підприємців, а й споживачів, найманих працівників, державні структури.

Найбільша кількість малих підприємств працює в аграрній сфері. Малі підприємства агробізнесу, за даними Державної служби статистики України, формують в Україні близько 18% внутрішнього валового продукту та у загальній кількості суб’єктів господарювання становлять близько 99%.

В аграрній сфері сформувалися всі передумови для виділення в окрему дисципліну “Економіка підприємств малого агробізнесу”.

УДК 338.23

Котенко Т. М.,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та планування,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Використання можливостей асоційованого статусу України в програмі “Горизонт 2020”

Сьогодні в світі дедалі більшого поширення набуває усвідомлення, що найважливішим результатом функціонування системи вищої освіти стає її спроможність генерувати інновації як комерціалізовані науково-технологічні розробки, що приносять дохід не тільки підприємствам, які виводять на ринок нові інновації, а й університетам. Принципово новим управлінським аспектом у порівнянні з традиційною концепцією участі університетів у процесі “трансферу технологій”, як важливої проміжної ланки інноваційного циклу, є залучення університетів до заключної стадії інноваційного циклу, коли інновація реалізується на ринку і приносить університету дохід.

Підписавши угоду про асоційоване членство в програмі “Горизонт-2020”, Україна отримала шанс долучитися до Європейського дослідницького простору (ERA) з використання його ресурсів, отримання досвіду та навчання кращим практикам. Лише за умови повноправного учасника в цій мережі, Україна здобуває всі права і зможе відчувати всі переваги дослідників у програмі “Горизонт 2020” [1].

Середньостроковий план дій уряду України характеризується націленістю ключових пріоритетів на розвиток інновацій, перехід від сировинної та високотехнологічної моделі економіки для забезпечення мети уряду – зростання рівня життя громадян і підвищення його якості в результаті сталого економічного розвитку. Тим самим забезпечує вплив науки на соціально-економічний розвиток та відповідність інтеграції до політики та прав Європейського Союзу [1].

Натомість п.80 розділу “Створення нової системи управління та фінансування науки” Плану дій уряду на 2017 рік містить лише делегування представників та експертів до комітетів, відповідальних за проведення моніторингу виконання Рамкової програми Європейського союзу з досліджень та інновацій “Горизонт 2020”, за напрямками, які стосуються України. Під час проведення форумів ERA, які системно працюють над політикою ЄС у сфері науки – Україна приймає участь лише з дорадчим голосом.

Вирівнювання національної політики з ЄС та забезпечення впливу відбувається через групи ESRI та e-IRG, де Україна може брати участь з ухвальним голосом на відміну від інших груп ERA чи груп Програмного комітету “Горизонт 2020” [2].

За результатами міжнародного аудиту науково-технічної та інноваційної системи України (PSF) до кінця 2017 року буде розроблений план реформування наукової сфери. На нашу думку, спочатку, ми маємо, визначитися зі стратегією (Дорожня карта інтеграції України), а потім формувати тактику (план заходів).

Важливо розуміти, що саме входження до Європейського дослідницького простору вже є стратегічним вибором України. Участь у програмі “Горизонт 2020” має лише сприяти “досягненню єдиного європейського наукового простору та інноваційного союзу”, але вона не може замінити державну наукову політику в цьому напрямі [2].

З іншого боку, за визначенням ЄС, впровадження Дорожньої карти ERA і є тими необхідними структурними реформами державної політики в галузі, потрібними для досягнення цієї мети. Національна дорожня карта ERA – це консолідована позиція стейкхолдерів наукової сфери щодо реалізації пріоритетів Європейського дослідницького простору з урахуванням національних сильних та слабких сторін, пріоритетів тощо.

На наш погляд, розвиток інноваційної системи України без участі в Європейських дослідницьких (H2020) та е-інфраструктурах, які охоплюють перспективні напрями, що визначені в Україні та відповідних міжнародних угодах, і можуть забезпечити участь в Європейській хмарній ініціативі та Цифровому єдиному ринку для інновацій, є неможливим [3].

На перспективу ми повинні ставити питання делегування представників України до всіх основних комітетів ERA та забезпечення їх ефективної роботи.

Саме через можливість залучатися до обговорення актуальних питань у програмних комітетах Рамкової програми Європейського Союзу з досліджень та інновацій “Горизонт 2020” та впливати на врахування інтересів України у Програмі, формування фінансових пропозицій щодо актуальних і потрібних для України тем наукових досліджень, ми зможемо наблизити науково-технічний та інноваційний розвиток країни до власних інтересів і заявити про себе в спільноті Європейських дослідницьких інфраструктур [2].

Як показав світовий досвід, найбільшою площадкою, де може відбуватися кооперація зі створення інновацій, залишаються вищі навчальні заклади, в яких зосереджені матеріально-технічні та кадрові ресурси, які можуть забезпечувати всі стадії інноваційного циклу та об'єднувати інших стейкхолдерів – бізнесові підприємства й державні установи тощо. Саме такі університети можуть стати в перспективі комерціалізованими університетами за умови вирішення однієї задачі – їх статусу неприбуткової організації. Тому для комерціалізованих університетів необхідно присвоїти статус, який дозволить їм прибуткову діяльність. Створення наукових парків при університетах підвищить їх комерціалізацію, тим самим наблизить до реалізації “потрійної моделі” інноваційної економіки.

Список літератури

1. Горизонт 2020. Національний портал. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://h2020.com.ua/uk/правила-участі/загальні-правила>
2. Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік // Розпорядження КМУ від 3 квітня 2017 р. № 275-р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR170275.html
3. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id

УДК 336.76

Ліпкіна І. В.,
студентка групи УП-16С,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Ефективність застосування принципів фінансового менеджменту в управлінні підприємствами

Сучасна ринкова економіка складається з великої кількості підприємств як сфери матеріального виробництва, так і сфери послуг, бюджетних установ, приватних і сімейних фірм, бірж, банків, страхових компаній, інвестиційних компаній та фондів тощо. Об'єднує усі ці підприємства те, що вони формують і використовують фінансові ресурси. До того ж, кожне підприємство націлене на найефективніше використання фінансових ресурсів, що забезпечує оптимальний вибір фінансової політики. Оцінити ефективність господарювання конкретного підприємства можна використовуючи зіставлення певних фінансових показників.

Проблемам фінансового менеджменту присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема І. Балабанова, І. Бланка [1], Ю. Верланова [2], А. Гончарова [3], І. Зятковського [4], Є. Бріггема, М. Герчикової, С. Князя [5], Л. Дробозіної, О. Заруби, Л. Коваленка [6], Г. Кірейцева, А. Поддєрьогіна, Г. Поляка, Є. Уткіна та інших. Однак, як засвідчує огляд літературних джерел, існує ціла низка ще не розв'язаних проблем із теорії та практики фінансового менеджменту в діяльності підприємств, які ще недостатньо вивчені і вимагають більш поглиблених досліджень.

На нашу думку, роль фінансового менеджменту в діяльності підприємств полягає в реалізації наукових принципів, засобів та форм організації грошових відносин підприємства, спрямованих на управління його фінансово-господарською діяльністю, в яку входять:

- розроблення і реалізація фінансової політики підприємства;
- інформаційне забезпечення (складання і аналіз фінансової звітності підприємства);
- оцінка інвестиційних проектів і формування “портфеля” інвестицій;
- поточне фінансове планування та контроль.

Фінансовий стан підприємства є основою його добробуту, тому головною метою фінансового менеджменту є знаходження розумного компромісу між завданнями, що їх ставить перед собою підприємство, і фінансовими можливостями реалізації цих завдань для підвищення обсягів продажів і доходів; підтримання стійкої прибутковості підприємства; збільшення доходів власників (акціонерів); підвищення курсової вартості акцій підприємства тощо.

Практика свідчить, що жодне стратегічне або, навіть, тактичне рішення менеджерів не буде виконано, якщо воно не підкріплено рухом фінансових ресурсів. Отже, від того наскільки пов'язані між собою управлінські рішення та наявні фінансові можливості, залежать життєздатність і довготривалість бізнесу.

Спільним для всіх рішень є базовий принцип “економічного компромісу”, згідно якого перед кожним рішенням менеджер повинен зважувати вигоди, які отримують та фактичні витрати. Періодично сукупний ефект від цих компромісів можна спостерігати, коли робота чи фінансова вартість бізнесу оцінюються або через фінансову звітність, або за допомогою спеціального аналізу.

Як відомо, головною метою фінансової діяльності підприємства є максимізація його ринкової вартості. Хоча, для багатьох підприємств України, ще довгий час головною метою буде уникнення банкрутства і великих фінансових втрат. До

стратегічних цілей можна також зарахувати нарощування власного капіталу, оптимізацію структури капіталу з позицій мінімізації ризику, підвищення рівня рентабельності власного капіталу та ін. Система стратегічних цілей формує стратегічну модель розвитку підприємства. Розробка і проведення фінансової політики підприємства, спираючись на фінансову стратегію, дає змогу вирішувати конкретні завдання з відповідних напрямів його фінансової діяльності.

Основою успішного управління є логічно взаємопов'язаний набір стратегій розвитку підприємства, інвестиційних цілей, цілей основної діяльності підприємства та фінансової політики, де всі ці елементи посилюють свою дію, не суперечать одне одному. Наприклад, якщо підприємство має на меті впроваджувати агресивну політику розширення своєї діяльності, то це не можна пов'язувати з консервативною фінансовою політикою, в основі якої – розрахунок тільки на власні фінансові ресурси.

Оскільки фінансовий менеджмент є інструментом формування та використання грошових доходів і фондів, вони об'єктивно відображають розподільний процес. Управління контрольною функцією фінансового менеджменту виявляється в контролі за розподілом ВВП за відповідними фондами та їх використанням відповідно до цільового призначення. У сучасних умовах фінансовий контроль повинен забезпечити розвиток суспільного й приватного виробництва, прискорення НТП, підвищення якості праці в усіх ланках господарювання. Він охоплює виробничу та невиробничу сфери і спрямований на поліпшення економічного стимулювання, раціональне й економне витрачання матеріальних, трудових, фінансових і природних ресурсів, скорочення невиробничих витрат тощо.

Одним із важливих завдань управління фінансовим контролем є перевірка дотримання законодавства з фінансових питань, своєчасності й повноти виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом, податковими органами, банками, а також взаємних зобов'язань підприємств щодо розрахунків і платежів.

Виходячи з практичного досвіду вітчизняних підприємств, можна зробити висновок, що під час формування фінансового менеджменту на підприємстві, передусім, необхідна установка внутрішнього управління, яка охоплює такі аспекти:

- перебудову всього механізму управління підприємством із врахуванням необхідності впровадження служби фінансового менеджменту;
- розробку організаційних структур управління з розподілом виробництва на бізнес-одиниці;
- організацію роботи фінансового менеджменту з чіткою системою інформаційного обміну, що сприятиме оперативному реагуванню на зміну ситуації в роботі підприємства;
- розробку стандартів управлінського обліку для структурних підрозділів, а також для всього підприємства, що забезпечить оперативне надходження й узагальнення необхідної фінансової інформації;
- автоматизацію фінансових розрахунків, яка має бути закріплена засобами сучасних інформаційних технологій.

Список літератури

1. Бланк І.О. Фінансовий менеджмент / І.О. Бланк. – К. : Ельга, 2008. – 724 с.
2. Верланов Ю.Ю. Фінансовий менеджмент : [навч. посіб.] / Ю.Ю. Верланов. – Миколаїв : Видавництво МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – 344 с.
3. Гончаров А.Б. Фінансовий менеджмент : [навч. посіб.] / А.Б. Гончаров. – Харків : Видавництво ХДЕУ, 2003. – 248с.
4. Зятковський І.В. Фінанси підприємств : [навч. посіб.] / І.В. Зятковський. – К. : Кондор, 2003. – 362 с.
5. Князь С.В. Фінансовий менеджмент : [навч. посіб.] / С.В. Князь. – Львів : Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2009. – 184 с.
6. Коваленко Л.О. Фінансовий менеджмент : [навч. посіб.] / Л.О. Коваленко, Л.М. Ремньова. – [3-тє вид., випр. і допов.] – К. : Знання, 2008. – 483 с.

ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ, КОНТРОЛЮ ТА ОПОДАТКУВАННЯ

УДК 336.225:347.73

Давидов Г. М.,

доктор економічних наук, професор, декан факультету обліку та фінансів,

Центральноукраїнський національний технічний університет

**Реформування системи оподаткування
сільськогосподарських товаровиробників
на основі рентних відносин на землю**

Земельна рента є економічною формою реалізації власності на землю. Всі рентні доходи розподіляються між державою, земельними власниками й тими, хто користується землею (фермери, селянські господарства, селянські спілки, кооперативи тощо). Методи, форма й частка розподілу визначаються пануючими відносинами власності в аграрному секторі.

У сучасній Україні користування землею є платним. Землекористувачі щорічно вносять єдиний податок четвертої групи, механізм нарахування та сплати якого регламентується Податковим кодексом України [2]. Єдиний податок четвертої групи – це податок, який справляється з одиниці земельної площі і орендна плата. В єдиному податку й орендній платі міститься частина рентного доходу. Рентні відносини, які склалися тепер в Україні, базуються на приватній власності на землю і мають перехідний характер. До цього часу абсолютно не вирішене питання про реалізацію права власності на землю в повному обсязі. Тому економічні відносини, які виникають в аграрному секторі, є тимчасовими, нестійкими й чекають свого законодавчого врегулювання. Невизначеність у відносинах власності впливає й на ефективність сільськогосподарського виробництва, підриваючи його матеріальну основу, а саме – економічний інтерес.

Приватна власність на землю, по-перше, породжує монополію приватної власності, веде до утворення абсолютної земельної ренти, тобто до стягнення додаткового податку на користь земельних власників з усіх споживачів продукції землеробства в зв'язку з тим, що ціни на цю продукцію на ринку формуються не на основі середніх (суспільне необхідних) затрат, а на основі затрат індивідуальних, так як приватна власність на землю перешкоджає вільному переливу капіталу. По-друге, диференціальна рента I, потрапляючи в приватні руки, вилучається з суспільного використання й стає джерелом збагачення окремих осіб (власників землі), а не суспільства в цілому. По-третє, диференціальна рента II через механізм переукладання орендних договорів максимально вилучається в тих, хто її створив, на користь земельних власників, що веде до втрати стимулів у користувачів землею робити додаткові капіталовкладення, пов'язані з підвищенням родючості землі й ефективністю сільськогосподарського виробництва в цілому.

Таким чином, у сільському господарстві розрізняють три види ренти: диференційну, абсолютну, монопольну. Причини, умови та джерела їх виникнення різні.

Абсолютна рента є економічною формою реалізації монополії приватної власності на землю.

Диференційна земельна рента як економічна категорія відображає відносини між власником землі та користувачем із приводу розподілу і використання надлишкового додаткового продукту, що створюється внаслідок різниці в родючості та місці розташування земель. Диференційна земельна рента існує у формі диференціальної ренти I і II.

Диференціальна рента I виникає внаслідок обмеженості земель кращої та середньої якості, що змушує залучати до сільськогосподарського обороту гірші за якістю ділянки землі. Аналогічно складається ситуація з ділянками, розташованими на різних відстанях від ринку. За цих умов на середніх і кращих землях утворюється додатковий чистий дохід, який є надлишком над середнім прибутком і набув форми диференціальної ренти I. Отже, умовою виникнення цієї форми ренти є відмінність у родючості та місці розташування земель. Джерело диференціальної ренти I – праця сільськогосподарських найманих працівників або фермерів.

Диференціальна рента II утворюється внаслідок інтенсивного ведення господарства, тобто використання кращих сільськогосподарських машин, насіння, поліпшення культури землеробства і тваринництва, за рахунок додаткових капіталовкладень. Це дає змогу підвищувати продуктивність праці й отримувати більше продукції з кожного гектара землі. Отже, природна родючість землі доповнюється і все більше замінюється економічною родючістю. Цю ренту привласнює фермер або орендар землі впродовж дії орендного договору.

Монопольна рента – це особлива форма земельної ренти, її сплачують споживачі рідкісних за якістю сільськогосподарських товарів, що виробляються на землях з винятковими природними умовами. Цей вид ренти не характерний для сільськогосподарського виробництва Кіровоградщини.

Враховуючи рентні відносини в сільському господарстві та необхідність забезпечення стимулюючого характеру податку, пропонується варіант розрахунку ставки єдиного податку четвертої групи для господарства.

Розрахункова ставка єдиного податку четвертої групи сільськогосподарського товаровиробника формується як середньо зважена ставка (по площі) кожного поля господарств з урахуванням бонітарної оцінки землі, культури, фактичної урожайності, нормативних показників.

$$C_{p.f.i} = \sum C_{p.f.i} \times Pl.i / \sum Pl.i, \quad (1)$$

де n – номенклатура культур господарства;

$Pl.i$ – площа занята кожною культурою з номенклатури господарства;

$C_{p.f.i}$ – розрахункова ставка єдиного податку четвертої групи з одного гектара сільськогосподарських угідь, зайятих i -тою культурою (формула 2).

Розрахункова ставка єдиного податку четвертої групи з одного гектара сільськогосподарських угідь, зайятих i -тою культурою встановлюється у відсотках до їх грошової оцінки – $C_{p.f.i}$ визначається наступним чином:

$$C_{p.f.i} = C_{p.f.n} \times (Oz.f.i / Oz.n) \times (Uf.i / Un.i), \quad (2)$$

де $C_{p.f.n}$ – ставка єдиного податку четвертої групи з одного гектара сільськогосподарських угідь, встановлюється у відсотках до їх грошової оцінки;

$Oz.f.i$ – бали бонітету землі фактично зайятою під i -ю культурою;

$Oz.n.i$ – бали бонітету землі і нормативні (середні по району);

$Un.i$ – урожайність i -ї культури нормативна (середня по району);

$Uf.i$ – урожайність i -ї культури фактична.

Представлені пропозиції відповідають основним державним програмам у сфері сільського господарства, які визначають і пріоритети регіонального розвитку, а саме – Єдиній комплексній стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 рр. [1], зокрема: пріоритетним заходам стратегічного пріоритету 5 “Оподаткування” в частині необхідності оцінки доцільності і розробки можливих моделей реформи четвертої групи спрощеної системи оподаткування.

Список літератури

1. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 рр. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/system/files/Єдина%20комплексна%20стратегія%20розвитку%20сільського%20господарства%20та%20сільських%20територій%20на%202015-2020.pdf>
2. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VII (зі змінами та доповненнями). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

УДК 332.12:336.225

Шалімова Н. С.,

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри аудиту та оподаткування,

Магопець О. А.,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри аудиту та оподаткування,

Центральноукраїнський національний технічний університет

Напрями реформування спрощеної системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників у контексті забезпечення розвитку економіки регіону

Сільськогосподарські площі високої якості – це стратегічний ресурс національної та регіональної економік, який формує потенціал нашої країни та Кіровоградської регіону на світовому ринку і має використовуватися з належною ефективністю, забезпечуючи стабільність виробництва сільськогосподарської продукції. Особливість цієї задачі проявляється в тому, що сільське господарство, в силу своїх специфічних особливостей, не може існувати без підтримки держави (це підтверджує досвід і країн ЄС, і інших країн світу), яка проявляється і в податкових інструментах, і в інших формах виплат, субсидій, дотацій тощо.

Функціонування спрощеної системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників у вигляді фіксованого сільськогосподарського податку (ФСП) з 1998 року та її трансформація у єдиний податок четвертої групи підвищило прозорість оподаткування, забезпечило збереження низького рівня податкового навантаження для сільськогосподарських товаровиробників, порівняно із загальною системою оподаткування, стабілізувало базу оподаткування, частково оптимізувало строки сплати податку за рахунок врахування сезонності сільськогосподарського товаровиробництва, створило умови оподаткування, за яких відсутня мотивація до приховування результатів господарювання тощо. Однак, Податковим кодексом України не врегульовано цілий комплекс ключових проблем, які мали місце і залишаються нині у механізмі справляння єдиного податку четвертої групи, серед яких: 1) залишилась невирішеною проблема сезонності сплати єдиного податку, у який трансформовано ФСП, адже за такого розподілу річної суми податку, яка підлягає сплаті безпосередньо у III-му кварталі (50% від річної суми податку), середні та малі підприємства змушені вдаватися до передчасної, а відтак, дешевої реалізації ранніх зернових культур; 2) не виконується регулююча функція податку внаслідок відсутньої диференціації в оподаткуванні; 3) методика розрахунку єдиного податку 4-ї групи ґрунтується на застарілій базі нормативної грошової оцінки земельних угідь, а передбачена її індексація не забезпечує врахування впливу наслідків господарювання на якість сільськогосподарських угідь, як об'єкту оподаткування, що проявляється у відсутній мотивації до покращення якості ґрунтів і продуктивності праці; 4) така трансформація, не зважаючи на заміну загальнодержавного податку, яким був ФСП, місцевим, яким є єдиний податок, не має суттєвого впливу на механізм формування бюджетних надходжень, оскільки ФСП і раніше зараховувався до місцевих бюджетів, а головне – на розширення можливостей місцевих органів самоврядування, оскільки встановлення механізму його запровадження та нарахування без надання певних повноважень місцевим органам фактично нівелювало цей позитивний вплив, який мав бути вагомим кроком в умовах децентралізації влади в країні.

Структурно оцінюючи кількість платників єдиного податку четвертої групи у загальній кількості діючих сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області, слід вказати на те, що основна більшість сільськогосподарських товаровиробників обирає саме спрощену систему оподаткування. Впродовж останніх п'яти років питома вага сільськогосподарських товаровиробників, які бажали застосовувати спрощену систему оподаткування коливалася в межах 92,09-97,85%.

Зазначені показники є одними з найвищих в Україні. Загальна кількість сільськогосподарських підприємств області у 2012 році становила 2944 одиниці, з них 186 (6,32%) перебували на загальній системі оподаткування, а 2758 (93,68%) – на спеціальній системі оподаткування (платники ФСП). У 2016 році спеціальній системі оподаткування надали перевагу 92,73% сільськогосподарських підприємств (2871 суб'єктів підприємницької діяльності) і 7,27% (225 суб'єктів підприємницької діяльності) – загальній системі оподаткування. Отже, більшість сільськогосподарських підприємств регіону впродовж тривалого періоду часу обирають спеціальну систему оподаткування, що справляється нині у вигляді єдиного податку.

Аналіз територіального розподілу кількості платників єдиного податку за 2016 р. засвідчив їх коливання від 50 платників у Вільшанському районі до 230 платників у Кіровоградському районі.

Кіровоградська область є, в значній мірі, дотаційною і ця ситуація не покращилася після бюджетної реформи та змін у формуванні бюджетів. Частка податкових надходжень у зведеному бюджеті області за досліджуваний період (2010-2016 рр.) не перевищувала 40% і коливалася від 29,5% (2015 рік) до 36% (2016 рік). Основну частину доходів (60-64%) протягом досліджуваного періоду становили офіційні трансферти. Але бюджетоутворююча роль єдиного податку та плати за землю від сільськогосподарських товаровиробників проявляється у формуванні місцевих бюджетів нижчого рівня, доходи яких формуються без офіційних трансфертів. Отже, проблема збільшення податкових надходжень, як основного джерела формування доходів місцевих бюджетів, була і залишається надзвичайно важливою та актуальною, але яку необхідно вирішувати й з огляду на інтереси платників податків – сільськогосподарських товаровиробників і пріоритети розвитку національної та регіональної економіки.

Обсяг надходжень від фіксованого сільськогосподарського податку протягом 2010-2015 рр. у Кіровоградській області був стабільним і становив 7,6-7,7 млн. грн. У 2015 році в зв'язку з податковою реформою і його трансформацією в єдиний податок 4-ї групи та збільшенням ставок його обсяг зріс майже в 18 разів, а в 2016 році – ще в 1,7 рази. Але, разом з тим, суттєвого впливу на формування доходів місцевих бюджетів Кіровоградської області зростання його надходжень не мало, оскільки питома вага зросла лише на 1,8 процентних пункти: з 0,14% до 1,94%. Зростання питомої ваги в складі податкових надходжень було більш відчутним: якщо в 2014 році вона становила лише 0,42%, то в 2015 та 2016 роках – 6,57% та 7,66%, відповідно (табл. 1).

Дослідження умов та особливостей нарахування і сплати єдиного податку четвертої групи, аналіз податкового навантаження сільськогосподарських товаровиробників дозволили визнати обґрунтованими пропозиції щодо удосконалення спрощеної системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників, які передбачають: 1) побудову трирівневої системи встановлення та коригування елементів єдиного податку четвертої групи, враховуючи його належність до групи місцевих податків і зборів; 2) диференціацію платників єдиного податку четвертої групи на підгрупи згідно визначених критеріїв (площі сільськогосподарських угідь, що перебуває у власності та/або у користуванні й річного доходу); 3) диференціацію ставок податку за визначеними підгрупами платників у розрізі категорій (типів) земельних угідь, їх місця розташування.

Таблиця 1 – Вплив податкових надходжень від сільськогосподарських товаровиробників на формування доходів зведеного бюджету Кіровоградської області

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Всього доходів, тис. грн.	3338220,8	3956194	4872169,5	4959102,2	5393132,6	7039871,2	8810661,4
Податкові надходження, тис. грн.	1059725,6	1225218	1517288,2	1662386,4	1824052,1	2080224,9	3169010,3
Єдиний податок четвертої групи (до 2015 р. – ФСП), тис. грн.	7791,4	7516,4	7612,2	7632,0	7695,8	136595,8	242762,5
<i>Питома вага фіксованого сільськогосподарського податку (єдиного податку четвертої групи):</i>							
<i>в загальному обсязі доходів</i>	<i>0,23%</i>	<i>0,19%</i>	<i>0,16%</i>	<i>0,15%</i>	<i>0,14%</i>	<i>1,94%</i>	<i>2,76%</i>
<i>в загальному обсязі податкових надходжень</i>	<i>0,74%</i>	<i>0,61%</i>	<i>0,50%</i>	<i>0,46%</i>	<i>0,42%</i>	<i>6,57%</i>	<i>7,66%</i>

Джерело: узагальнено та розраховано авторами з використанням [2-5].

Практичне застосування диференційованих ставок єдиного податку, сприятиме рівномірному податковому навантаженню на сільськогосподарських товаровиробників, що забезпечить виконання фіскальних і регулюючих завдань, буде дієвим інструментом підтримки й стимулювання розвитку малого підприємництва у аграрній сфері, забезпечить обґрунтованість формування податкової складової місцевих бюджетів. Враховуючи те, що єдиний податок входить до групи місцевих податків і зборів ці пропозиції доцільно покласти в основу при визначенні граничних ставок, передбачених Податковим кодексом, встановивши водночас диференційовані критерії, що визначають можливості коригування елементів єдиного податку для органів місцевого самоврядування з метою максимально ефективного використання податкового потенціалу сільськогосподарських товаровиробників певного місцевого бюджету.

Представлені пропозиції відповідають основним державним програмам у сфері сільського господарства, які визначають і пріоритети регіонального розвитку, а саме – Єдиній комплексній стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 рр. [1], зокрема: пріоритетним заходам стратегічного пріоритету 5 “Оподаткування”, в якому окремо акцентується увага на необхідності розробки спрощеної системи оподаткування малих сільськогосподарських виробників, доцільності і можливих моделях реформи четвертої групи спрощеної системи оподаткування.

Список літератури

1. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 рр. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/system/files/Єдина%20комплексна%20стратегія%20розвитку%20сільського%20господарства%20та%20сільських%20територій%20на%202015-2020.pdf>
2. Офіційний веб-сайт Департаменту фінансів Кіровоградської обласної державної адміністрації. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://finance.kr-admin.gov.ua>
3. Бюджет України 2010 : [Статистичний збірник]. – Київ, 2011. – 291 с.
4. Бюджет України 2013 : [Статистичний збірник]. – Київ, 2014. – 244 с.
5. Бюджет України 2015 : [Статистичний збірник]. – Київ, 2016. – 307 с.

УДК 342.5

Назарова Г. Б.,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри аудиту та оподаткування,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Підвищення ефективності взаємодії органів виконавчої влади місцевого рівня в процесі контролю зовнішньоекономічних операцій суб'єктів підприємницької діяльності

Згідно Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” [1], Україна самостійно формує систему та структуру державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на своїй території. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності повинно забезпечити: захист економічних інтересів України і законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; створення однакових можливостей для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з ціллю розвитку всіх видів підприємницької діяльності, незалежно від форм власності, використання доходів і здійснення інвестицій; розвиток конкуренції і ліквідацію монополізму. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється виходячи з наступних цілей: забезпечення збалансованості економіки і рівноваги внутрішнього ринку України; стимулювання прогресивних структурних змін в економіці; створення найбільш сприятливих умов для введення економіки України в систему міжнародного поділу праці.

Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється: Україною як державою в особі її органів у межах їх компетенції; недержавними органами управління економікою (товарними, фондовими, валютними біржами, торговельними палатами), які діють на основі своїх установчих документів; самими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності на основі відповідних угод, які укладаються між ними.

Органи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності представлені такими суб'єктами: Національний банк України; Центральний орган виконавчої влади з питань економічної політики (Міністерство економічного розвитку і торгівлі); Державна митна служба України; Антимонопольний комітет здійснює контроль за дотриманням суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності антимонопольного законодавства; Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі.

До недержавних організацій, які сприяють розвитку ЗЕД підприємств, належать насамперед торгово-промислові палати (ТПП). Торгово-промислова палата є недержавною неприбутковою самоврядною організацією, яка об'єднує юридичних осіб, які створені і діють відповідно до законодавства України, та громадян України, зареєстрованих як підприємців, та їх об'єднання. Діяльність ТПП в Україні регулюються Законом України “Про торгово-промислові палати в Україні” [2]. Вони створені з метою сприяння розвитку національної економіки, її інтеграції у світову господарську систему, формуванню сучасних промислової, фінансової і торговельної інфраструктур, створенню сприятливих умов для підприємницької діяльності, всебічному розвитку усіх видів підприємництва, науково-технічних і торговельних зв'язків між українськими підприємцями та підприємцями зарубіжних країн.

Торгово-промислова палата як недержавна організація, виконує цілу низку функцій та завдань у сфері зовнішньоекономічної діяльності, зокрема:

– сприяє розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, експорту українських товарів і послуг, здійснює практичну допомогу підприємцям у проведенні торговельно-економічних операцій на внутрішньому та зовнішньому ринках, освоєнні нових форм співробітництва;

- організує взаємодію між суб'єктами підприємницької діяльності, координує їх взаємовідносини з державою в особі її органів;
- надає довідково-інформаційні послуги, основні відомості про діяльність українських підприємців і підприємців зарубіжних країн, сприяє поширенню, зокрема через засоби масової інформації, знань про економіку і науково-технічні досягнення, законодавство, звичаї та правила торгівлі в Україні і зарубіжних країнах, можливості зовнішньоекономічного співробітництва українських підприємців;
- сприяє організації інфраструктури інформаційного обслуговування підприємництва;
- надає послуги для здійснення комерційної діяльності іноземним фірмам та організаціям;
- встановлює і розвиває зв'язки з іноземними підприємцями, а також організаціями, що об'єднують або представляють їх, приймає участь у роботі міжнародних неурядових організацій та інших спільних організацій;
- сприяє розвитку торгових та інших чесних звичаїв у підприємницькій діяльності, бере участь у розробленні правил професійної етики у конкуренції для різних сфер підприємницької діяльності, галузей економіки, спілок та об'єднань підприємців тощо.

Торгово-промислова палата як недержавна організація може:

- проводити, за доручення державних органів, незалежну експертизу проєктів нормативно-правових актів із питань економіки, зовнішньоекономічних зв'язків, а також з інших питань, що стосуються прав та інтересів підприємців;
- проводити, на замовлення українських та іноземних підприємців, експертизу, контроль якості, кількості, комплектності товарів (у тому числі експортних та імпорتنних) і визначати їх вартість;
- засвідчувати і видавати сертифікати про походження товарів, сертифікати визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями та інші документи, пов'язані із здійсненням зовнішньоекономічної діяльності;
- здійснювати декларування зовнішньоторговельних вантажів у випадках, передбачених законом тощо.

Регіональні торгово-промислові палати як органи місцевого рівня, які накопичують, систематизують та аналізують велику кількість статистичної інформації про ринкову вартість товарів, відіграють важливу роль у забезпеченні прозорості митного декларування товарів. ТПП мають право проводити на замовлення українських та іноземних підприємців експертизу, контроль якості, кількості, комплектності товарів (у тому числі експортних та імпорتنних) і визначати їх вартість (частина 1 статті 11 Закону України "Про торгово-промислові палати" [2]). Відповідно до частини 2 статті 11 вказаного Закону, методичні та експертні документи, видані торгово-промисловими палатами в межах їх повноважень, є обов'язковими для застосування на всій території України. Для обґрунтування митної вартості торгово-промисловою палатою видається два види документів:

- довідка (висновок) підтвердження обґрунтованості ціни за контрактом (її формування, підвищення або зменшення);
- довідка (висновок) підтвердження відповідності або невідповідності ціни імпортованого товару середньоринковим цінам на подібну або таку ж продукцію на момент імпорту.

Такі послуги є важливими для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності регіону та повинні підтримуватися на державному та місцевому рівнях.

Список літератури

1. Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність" від 16 квітня 1991 року № 959-ХІІ (зі змінами та доповненнями). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
2. Закон України "Про торгово-промислові палати України" від 02.12.1997 № 671/97-ВР (зі змінами та доповненнями). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/671/97-вр>

УДК 332.872

Пугаченко О. Б.,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри аудиту та оподаткування,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Контроль формування вартості послуг з утримання новостворених ОСББ

Об'єднання співвласників багатоквартирних будинків (далі – ОСББ) є відносно новою організаційною формою господарювання в Україні, виникнення якої пов'язано з питаннями права власності, управління та обслуговування житла.

Термін ОСББ вперше став відомим широкому загалу у 1992 році, коли у Законі України “Про приватизацію державного житлового фонду” було зазначено, що власники приватизованих квартир можуть створювати такі об'єднання. Але аналог цього терміну “кондомініум” (у перекладі з латині – “спільне володіння майном”) з'явився ще у древньому Римі, коли виникла необхідність різним сім'ям жити у одному будинку і вирішувати багато спільних питань. З того часу у всіх без винятку країнах світу такі об'єднання (у тих або інших формах) стали основою організації спільного проживання людей, альтернативи якої немає [1].

Статус ОСББ визначається Законом України “Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку”, а саме: ОСББ – юридична особа, створена власниками квартир та/або нежитлових приміщень багатоквартирного будинку для сприяння використанню їхнього власного майна та управління, утримання і використання спільного майна [2]. Багатоквартирним будинком вважається житловий будинок, в якому розташовано три чи більше квартири. У багатоквартирному будинку можуть також бути розташовані нежитлові приміщення, які є самостійними об'єктами нерухомого майна [3].

Послуги з утримання будинку та прибудинкових територій повинні покриватись за рахунок встановлених тарифів. ОСББ, які самостійно (власними силами або із залученням на договірній основі інших юридичних та фізичних осіб) забезпечують утримання будинку і прибудинкової території, при визначенні розміру платежів повинні виходити з розміру витрат на утримання будинку і прибудинкової території, передбачених кошторисом об'єднання, який відповідно до статті 10 Закону України “Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку” затверджується загальними зборами.

В Україні діє Типовий перелік послуг з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій, яким передбачено покриття витрат на: прибирання прибудинкової території; прибирання сходових кліток; вивезення побутових відходів (збирання, зберігання, перевезення, перероблення, утилізація, знешкодження та захоронення); прибирання підвалу, технічних поверхів та покрівлі; технічне обслуговування ліфтів; обслуговування систем диспетчеризації; технічне обслуговування внутрішньобудинкових систем: гарячого водопостачання, холодного водопостачання, водовідведення, тепlopостачання, зливової каналізації; дератизація; дезінсекція; обслуговування димовентиляційних каналів; технічне обслуговування та поточний ремонт систем протипожежної автоматики та димовидалення, а також інших внутрішньобудинкових інженерних систем у разі їх наявності; поточний ремонт конструктивних елементів, внутрішньобудинкових систем гарячого і холодного водопостачання, водовідведення, тепlopостачання та зливової каналізації і технічних

пристроїв будинків та елементів зовнішнього упорядження, що розміщені на закріпленій в установленому порядку прибудинковій території (в тому числі спортивних, дитячих та інших майданчиків); поливання дворів, клумб і газонів; прибирання і вивезення снігу, посипання частини прибудинкової території, призначеної для проходу та проїзду, протиожеледними сумішами; експлуатація номерних знаків на будинках; освітлення місць загального користування і підвалів та підкачування води; енергопостачання ліфтів; періодична перевірка, обслуговування і ремонт квартирних засобів обліку води та теплової енергії, у тому числі їх демонтаж, транспортування та монтаж після перевірки [4].

Для здійснення контролю за фінансово-господарською діяльністю правління ОСББ, на загальних зборах обирається з числа співвласників ревізійна комісія (ревізор) або приймається рішення про залучення аудитора. Порядок діяльності ревізійної комісії та її кількісний склад затверджуються загальними зборами. Тобто, контроль за формуванням вартості послуг з утримання новостворених ОСББ зокрема, може бути як внутрішнім (ревізійна комісія (ревізор)), так і зовнішнім – залучення аудитора.

Головною відмінною особливістю контролю за формуванням вартості послуг з утримання новостворених ОСББ є відсутність етапу, на якому перевіряється обґрунтованість тарифу, адже його ще не розраховано і не затверджено. У даному випадку перевіряються орієнтовні суми і розрахунки.

Також слід звертати увагу на те, щоб дотримувались вимоги щодо попереднього (до їх укладення) погодження умов договорів, укладених на суму, що перевищує зазначену в статуті (за умови передбачення цього).

Для новостворених ОСББ мета контролю формування вартості послуг з їх утримання полягає у підтвердженні обґрунтованості та доцільності пропонованих для затвердження тарифів співвласниками.

Найбільш поширеними видами витрат, що включаються до тарифу на послуги з утримання будинку та прибудинкових територій для новостворених ОСББ, можуть бути: прибирання прибудинкової території; прибирання сходових клітин; витрати на обслуговування димовентиляційних каналів; витрати на поточний ремонт конструктивних елементів, інженерних систем і технічних пристроїв будинку та елементів зовнішнього благоустрою, розташованих на прибудинковій території; вивезення побутових відходів; витрати на освітлення; витрати на обслуговування водовідведення; резервний фонд; фонд капітального ремонту тощо.

Перевірці правильності формування тарифів для новостворених ОСББ підлягають такі основні моменти:

- з'ясовується який штат працівників планує залучати ОСББ (хто буде прийнятий на постійній основі (Голова правління, двірник), на умовах суміщення (електрик, сантехнік), за договорами цивільно-правового характеру (бухгалтер, ремонтні бригади));

- відповідність залучених осіб законодавчо встановленим вимогам (наприклад, електрик повинен мати відповідні спеціалізовані дозволи на обслуговування електромереж; атестація Голови Правління ОСББ);

- дотримання встановлених державою мінімальних соціальних гарантій (мінімальна заробітна плата (станом на 01.01.2017 р. – 3200,00 грн.), право на відпочинок (відпустки), сплата необхідних податкових платежів (ОСББ виступає у якості податкового агента));

- сторонні організації, що надаватимуть послуги для ОСББ повинні бути надійними (зарєстровані належним чином, мати відповідні дозволи і ліцензії, користуватись авторитетом і мати гарну репутацію);

– як правило, до витрати на поточний ремонт конструктивних елементів, інженерних систем і технічних пристроїв будинку та елементів зовнішнього благоустрою, розташованих на прибудинковій території включаються: витрати на поточний ремонт покрівлі; ремонт відмостки; ремонт під’їздів; ремонт дитячих майданчиків; ремонт труб, кранів, водостічних труб; покос трави тощо. При цьому, слід враховувати, що деякі види робіт можна доручити виконувати штатним працівникам (наприклад, покос трави можна віднести до посадових обов’язків двірника). Деякі види робіт можуть взагалі бути відсутніми, наприклад, відсутність дитячого майданчика, не передбачає витрат на його утримання та ремонт. Також необхідно визначитись які витрати є першочерговими, доцільними і нагальними, адже саме від складу та структури даних витрат і буде залежати орієнтовний розмір тарифу;

– кошти резервного фонду необхідні для термінового усунення збитків, що виникли внаслідок непередбачених обставин. Вони мають акумулюватись на рахунок ОСББ у банку й використовуватись лише за цільовим призначенням.

Крім того, при перевірці формуванням вартості послуг з утримання новостворених ОСББ слід пам’ятати, що деякі види послуг можуть надавати лише спеціалізовані підприємства та організації, які є монополістами у галузі, тому альтернативи вибору постачальника може і не бути.

Однією з найбільш значних і специфічних статей витрат на утримання ОСББ, у т.ч. і новоствореного, є накладні витрати, адже вони приймають участь у формування тарифу за кожним видом витрат. Як правило, до їх складу включають: заробітну плату адміністративного персоналу, нарахування у вигляді єдиного соціального внеску, послуги банківських установ, канцелярські товари, інформаційні послуги (програмне забезпечення), обслуговування оргтехніки (комп’ютер, принтер), телефонні та Інтернет-послуги тощо. Ці витрати повинні бути обґрунтовані за кожною статтею і віднесені до складу тарифу найбільш раціонально. Крім того, слід ретельно перевірити правильність вибору бази їх розподілу та сам порядок розрахунку.

Список літератури

1. Інформаційно-довідкова система ОСББ-online. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://osbb-online.com/House/InitCalculator/60868>
2. Закон України “Про об’єднання співвласників багатоквартирного будинку” від 29 листопада 2001 року № 2866-III (зі змінами і доповненнями). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2866-14/conv>
3. Закон України “Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку” від 14 травня 2015 року № 417-VIII (зі змінами і доповненнями). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/417-19>
4. Постанова Кабінету міністрів України “Про затвердження Типового договору про надання послуг з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій” від 20 травня 2009 р. № 529 (зі змінами і доповненнями). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/529-2009-%D0%BF/conv>

УДК 336.225

Шалімов В. В.,кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та планування,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Забезпечення ефективності місцевого оподаткування в регіоні на прикладі збору за місце для паркування транспортних засобів

Суб'єкти господарювання та фізичні особи беруть участь у формуванні фінансових ресурсів місцевих органів влади сплачуючи місцеві податки і збори. Існування місцевих податків і зборів відповідає, в першу чергу, інтересам територіальних громад, від імені яких діють органи місцевого самоврядування, оскільки такі платежі є виключно їх фінансовою базою, що має важливе значення для розвитку місцевої інфраструктури, яка забезпечує реалізацію соціальної та економічної політики. Виходячи з цього, метою введення місцевих податків і зборів є забезпечення місцевих органів влади коштами, необхідними для здійснення їх завдань і функцій, що перебувають у їх самостійному розпорядженні і концентруються у відповідних бюджетах.

Місцеві податки і збори є невід'ємною частиною податкової системи держави, тому особливу увагу при здійсненні податкової реформи приділяють правовому регулюванню саме місцевого оподаткування, яке має певну специфіку, оскільки здійснюється на двох рівнях: загальнодержавному і місцевому. З одного боку, держава визначає вичерпний перелік таких обов'язкових платежів, коло платників, об'єкти оподаткування, граничні розміри ставок, тобто встановлює основи їх справляння, надаючи повноваження органам місцевого самоврядування на введення таких податків і зборів на відповідній території. З іншого боку, місцеві органи влади, реалізуючи надані державою повноваження, встановлюють і детально регламентують механізм справляння окремо кожного з податків і зборів, а також вводять їх в дію.

На території м. Кропивницький (раніше м. Кіровоград) рішенням Кіровоградської міської ради [5] з 2015 року були встановлені наступні місцеві податки і збори: 1) податок на майно, який включає податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, плату за землю, транспортний податок; 2) єдиний податок; 3) збір за місце для паркування транспортних засобів; 4) туристичний збір.

Збір за місце для паркування транспортних засобів прийшов на заміну подібному місцевому збору за паркування автотранспорту, який регламентувався Декретом Кабінету Міністрів України "Про місцеві податки і збори" [1]. Суттєва особливість збору за місце для паркування транспортних засобів, встановленого Податковим кодексом України [2], полягає в тому, що платниками цього податку стали юридичні та фізичні особи, які згідно з рішенням органу місцевого самоврядування мають право надавати спеціально відведені місця для паркування транспортних засобів у тимчасове користування іншим особам. Така зміна кола платників повинна була сприяти вдосконаленню порядку адміністрування цього податку у порівнянні із попереднім збором, забезпечувати збільшення надходжень до місцевих бюджетів, а також дозволити органам місцевого самоврядування впорядковувати розміщення місць паркування.

Ставка збору за місяця для паркування транспортних засобів встановлюється за кожний день провадження діяльності із забезпечення паркування транспортних засобів у гривнях за 1 кв. метр площі земельної ділянки, відведеної для організації та провадження такої діяльності, у розмірі від 0,03 до 0,15 відсотка мінімальної заробітної плати станом на 1 січня податкового (звітного) року. Рішенням Кіровоградської міської ради [6] передбачені типові процедури розрахунку збору, ставка збору встановлена на рівні 0,05 мінімальної заробітної плати, тобто на рівні 33% від максимально можливої, виділено 10 паркувальних зон загальної площі 2197,5 кв. м.

Від того, наскільки правильно прораховуються всі ризики і податкові наслідки господарських операцій, залежить успішність діяльності і підприємства, і відповідної місцевої громади. Типовими ризиками, які можуть виникати при нарахуванні та сплаті збору за місяця для паркування транспортних засобів, є: 1) несплата збору за місяця для паркування внаслідок неознайомлення з рішеннями місцевих органів самоврядування; 2) відсутність правильного підрахунку кількості днів провадження діяльності з паркування в кожному місяці; 3) відсутність реєстрації підрозділу без статусу юридичної особи, що провадить діяльність із забезпечення паркування транспортних засобів на земельній ділянці не за місцем реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності, платником збору в органі державної податкової служби за місцезнаходженням земельної ділянки; 4) використання неправильного розміру мінімальної заробітної плати для розрахунку суми збору; 5) заниження величини площі паркувальної зони, в тому числі за рахунок необґрунтованого її віднесення до категорії земельної ділянки, яка відведена для безоплатного паркування транспортних засобів, і не оподатковується збором.

Крім того, Податковим кодексом України при визначенні ставки збору дозволено враховувати такі фактори, як: місцезнаходження спеціально відведених місць для паркування транспортних засобів, площа спеціально відведеного місця, кількість місць для паркування транспортних засобів, спосіб поставлення транспортних засобів на стоянку, режим роботи та їх заповнюваність.

Оцінюючи розвиток сучасної вітчизняної інфраструктури, можна стверджувати, що основними характеристиками середовища паркування є такі: відсутність майданчиків та місць для паркування за межами вулиць; відсутність дорожньої ієрархії та спеціально призначених маршрутів транспорту; відсутність широких тротуарів для пішоходів, особливо у місцях проходження інтенсивних транспортних потоків; відсутність позначень границь землекористування; відсутність пріоритетності руху громадського транспорту; нечітке законодавство, що визначає порушення правил паркування; нечіткі політика та стратегія паркування; хаотичний, некоординований та неефективний збір плати за паркування; низька пріоритетність управління паркуванням та відсутність примусових заходів до порушників.

Правила паркування транспортних засобів, введені в дію в 2009 році [4], і зазнали багато змін. Правила не містять чітких положень про стягнення штрафів, штрафні талони або несплату плати за паркування. Головним чином, зазначені Правила паркування транспортних засобів стосуються користування надземними автостоянками, які знаходяться за межами вулиць, та описують процедури, що є більш придатними для позавуличного паркування. Ці процедури є складними або надто дорогими для вирішення проблем вуличного паркування. Порядок формування тарифів на послуги з утримання майданчиків для платного паркування транспортних засобів [3] надає формулу для оцінки витрат на організацію місця для паркування в розрахунку на одну годину, виходячи з місцевих умов та граничного розміру в 1 гривню, згідно з рекомендаціями, наданими в Правилах паркування транспортних засобів [4]. Операційний прибуток закладається на рівні 12%.

Серед основних проблем, що перешкоджають зміцненню фінансової основи місцевих бюджетів, у тому числі і при використанні збору за місця для паркування транспортних засобів, можна виділити: колізії у формуванні суб'єктного складу платників податків і зборів, відсутність чітко сформованої бази і об'єкта оподаткування. Разом з тим, на наш погляд, у значній мірі неефективність системи місцевого оподаткування на Україні в цілому і збору за місця для паркування транспортних засобів, зокрема, спричинена недосконалою системою адміністрування цих податків. Саме внаслідок цієї проблеми, навіть, при закріпленні достатнього кола платників податків і раціональної ставки податку, місцеві бюджети недоотримують значні кошти. Визначаючи напрямки підвищення ефективності системи місцевого оподаткування, слід враховувати, в першу чергу, шляхи забезпечення їх повного та своєчасного надходження, практична реалізація яких дозволяє більш раціонально визначитися з критеріями узгодження складу місцевих податків і зборів.

Отже, пошук шляхів збільшення обсягу місцевих податків і зборів повинен йти не лише в напрямку простого збільшення кола платників податків та розширення бази оподаткування, а в напрямку вибору таких податків і встановлення таких платників, які б забезпечували невеликі адміністративні витрати та ефективний податковий контроль при достатньому обсязі надходження, що надасть можливість створити надійне джерело доходної частини місцевих бюджетів.

Список літератури

1. Декрет Кабінету Міністрів України “Про місцеві податки і збори” №56-93 від 20 травня 1993 року (зі змінами та доповненнями). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/56-93>
2. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року №2755-VII (зі змінами та доповненнями). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Порядок формування тарифів на послуги з утримання майданчиків для платного паркування транспортних засобів, затверджений постановою КМУ № 258 від 2 березня 2010 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/258-2010-p>
4. Правила паркування транспортних засобів, затверджені постановою КМУ від 3 грудня 2009 року №1342. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1342-2009-p>
5. Рішення Кіровоградської міської ради від 20 січня 2015 року № 3898 “Про перелік місцевих податків і зборів”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kr-rada.gov.ua/mistsevi-podatki-i-zbori/>
6. Рішення Кіровоградської міської ради від 27 січня 2015 року № 3946 “Про встановлення збору за місця для паркування транспортних засобів”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kr-rada.gov.ua/mistsevi-podatki-i-zbori/>

УДК 657.6

Андрощук І. І.,

кандидат економічних наук, викладач кафедри аудиту та оподаткування,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Розвиток ринку аудиторських послуг у контексті забезпечення інформаційних потреб користувачів при організації регіонального та міжнародного співробітництва

Сучасному етапу розвитку економічних процесів в Україні притаманний еволюційний характер. Це повною мірою стосується аудиту, передусім найбільш затребуваної його форми – аудиту фінансової звітності. Втім зростає потреба також на інші види аудиторських послуг, не пов'язаних із фінансовою звітністю, її компонентами, статтями та рахунками бухгалтерського обліку. Йдеться про інформацію щодо систем, процесів, характеристик провадження діяльності суб'єктами господарювання. Слід акцентувати увагу на тому, що в умовах загострення конкурентних відносин на світових і вітчизняних ринках ресурсів, вагомим чинником, який визначає розвиток економічних суб'єктів, є ефективність функціонування всіх систем управління господарською діяльністю.

На сьогодні широке тлумачення сутності аудиту трансформувалося у визначення завдання з надання впевненості, а такі види традиційних аудиторських послуг, як аудит на відповідність та управлінський (операційний) аудит трансформувалися у завдання з надання впевненості, інші ніж аудит чи огляд історичної фінансової інформації. Особливості завдань з надання впевненості, інших ніж аудит чи огляд історичної фінансової інформації, визначаються порівнянням із завданнями з аудиту історичної фінансової інформації, зокрема із обов'язковим аудитом (нижчий рівень суспільної значимості, особливості елементів), та із такими завданнями як консультаційні послуги (вищий рівень цінності для управлінського персоналу та власників, відмінності у меті та елементах). Ці особливості зумовлюють дію факторів, що уповільнюють розвиток таких завдань (різноманітність можливих об'єктів перевірки та відсутність критеріїв оцінки, що унеможлиблює надання послуг саме як завдання з надання впевненості; недостатній рівень стандартизації організації і методики виконання таких завдань; відсутність чітких рекомендацій розмежування аудиту, інших завдань з надання впевненості та консультаційних послуг). Водночас можна виокремити фактори, які актуалізують перспективи їх розвитку (необхідність співпраці з особою, незалежність, поведінка та кваліфікація якої чітко регламентовані; наявність вимог щодо дотримання незалежності та організації контролю якості, але менш жорстких порівняно із завданнями з аудиту; можливість отримання письмового документу з думкою стосовно відповідності предмета завдання встановленим критеріям).

У Кіровоградській області в 2008 році було зареєстровано 20 суб'єктів аудиторської діяльності, в 2010 році – 19, протягом 2012-2013 рр. – 14, а в 2014-2015 рр. – 11. Тенденції зміни ринку аудиторських послуг України та Кіровоградської області представлено в таблиці 1. У 2008 році ними було виконано 694 замовлення, серед яких інших завдань з надання впевненості – 67 замовлень або 9,7% [3]. В 2010

році аудиторами Кіровоградщини було виконано 510 замовлень, серед яких завдань з надання впевненості – 267, а завдань з надання впевненості, інших ніж аудит чи огляд історичної фінансової інформації – 47 [4]. Отже, питома вага цих аудиторських послуг в загальній їх кількості по регіону склала 9,2% (найбільший рівень по Україні), а в складі всіх завдань з надання впевненості – 17,6% (третє місце після Запорізької області – 21,1% та Донецької області – 17,9%). Відмінність ринку аудиторських послуг Кіровоградської області від загального ринку по країні в 2010 році полягала в тому, що майже 60% останнього складала інші професійні послуги, а в області – лише 28%. Натомість 52% по області становили угоди по виконанню завдань з надання впевненості, які в цілому по країні складала лише 29%.

Таблиця 1 – Ринок аудиторських послуг України та Кіровоградської області

Показник	Україна		Кіровоградська область	
	Кількість замовлень (угод), одиниць	Фактичний обсяг наданих послуг (без ПДВ), тис. грн.	Кількість замовлень (угод), одиниць	Фактичний обсяг наданих послуг (без ПДВ), тис. грн.
2008				
Обсяг наданих послуг, всього	73147	1 116 745,7	694	2 322,1
Завдання з надання впевненості, всього, в тому числі	25548	529 586,9	381	1 045,9
обов'язковий аудит фінансової звітності	17451	174 132,4	271	739,7
ініціативний аудит фінансової звітності	4848	263 282,3	43	178,3
огляд історичної фінансової інформації	759	50 302,6	0	0
<i>завдання з надання впевненості, інші ніж аудит чи огляд історичної фінансової інформації</i>	2490	41 869,6	67	127,9
Супутні послуги	5620	133 508,1	97	742,5
Інші професійні послуги	41760	450 509,9	216	533,7
Організаційне та методичне забезпечення аудиту	219	3 140,8	0	0
2015				
Обсяг наданих послуг, всього	35642	1761202,6	134	2221,9
Завдання з надання впевненості, всього, в тому числі	10033	771840,1	56	641,0
обов'язковий аудит фінансової звітності	7196	212529,8	53	608,0
ініціативний аудит фінансової звітності	1939	444392,7	3	33,0
огляд історичної фінансової інформації	528	88625,0	0	0,0
<i>завдання з надання впевненості, інші ніж аудит чи огляд історичної фінансової інформації</i>	370	26292,6	0	0,0
Супутні послуги	2534	125215,1	35	1125,9
Інші професійні послуги	23075	861244,7	43	455,0
Організаційне та методичне забезпечення аудиту		2902,7		0,0

Джерело: узагальнено автором на основі офіційних матеріалів Аудиторської палати України [1; 3].

У 2015 році суб'єктами аудиторської діяльності Кіровоградської області було виконано всього 134 замовлення, в складі яких 56 завдань з обов'язкового аудиту фінансової звітності, 35 завдань з виконання супутніх послуг та 43 замовлення з інших професійних послуг (консультування) [1]. Інші завдання з надання впевненості, що не є аудитом чи оглядом історичної фінансової інформації, суб'єктами аудиторської діяльності Кіровоградського регіону ані в 2014, ані в 2015 році не виконувалися.

Водночас, специфіка інших завдань з надання впевненості проявляється в тому, що деякі з них виконується саме внаслідок існування законодавчих вимог, про що зазначається у відповідних Міжнародних стандартах завдань з надання впевненості. Так, в МСЗНВ 3410 “Завдання з надання впевненості щодо звітів з парникових газів” зазначається, що звіти щодо парникових газів та відповідно звіти з надання впевненості щодо них готуються суб'єктами господарювання та суб'єктами аудиторської діяльності в таких випадках: а) дотримуючись регуляторних вимог щодо розкриття; (b) в рамках програми торгівлі викидами, або (c) добровільно інформуючи інвесторів та громадськість. Такі добровільні розкриття можуть, наприклад, публікуватись окремим документом; включатись окремим розділом у звіт про корпоративну соціальну відповідальність або в річний звіт суб'єкта господарювання; або готуватися на підтримку включення в “реєстр вуглецевих одиниць” (п. 1) [2, с. 330]. У МСЗНВ 3420 “Завдання з надання впевненості щодо складання гіпотетичної фінансової інформації, яка включається в проспект емісії” підкреслено, що цей стандарт застосовується, якщо такий звіт необхідно надавати відповідно до вимог законодавства про цінні папери або правил фондової біржі або надання такого звіту є загальноприйнятою практикою в певній юрисдикції (п. 1) [2, с. 432]. Виконання ініціативних (добровільних) завдань з надання впевненості, інших ніж аудит чи огляд історичної фінансової інформації, обмежене, оскільки для аудиторів і клієнтів більш звичним є виконання консультаційних послуг.

Завдання з надання впевненості, інші ніж аудит чи огляд історичної фінансової інформації, доцільно більш широко використовувати в механізмі забезпечення позитивного міжнародного та інвестиційного іміджу суб'єктів господарювання регіонального рівня. Тенденції обрання предметів таких завдань підтверджують необхідність надання обов'язковості окремим їх видам. Зокрема, доцільно встановити перелік об'єктів, які можуть виступати в якості об'єкта надання аудиторських послуг у вигляді виконання завдань з аудиту та завдань з надання впевненості, які не є аудитом чи оглядом фінансової звітності, розширити зміст звітів з надання впевненості, спрямованих на забезпечення інформаційних потреб як суб'єктів Кіровоградської області, так і зовнішніх користувачів, та врахувати вказані пропозиції при розробці регіональних стратегій та програм розвитку, програм формування позитивного міжнародного та інвестиційного іміджу.

Список літератури

1. Звіт Аудиторської палати України до Кабінету Міністрів України за 2015 рік. Узагальнена інформація про стан аудиторської діяльності в Україні у 2015 році / Аудиторська палата України. – Київ, 2016. – 42 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apu.com.ua/zvit-do-kmu>
2. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, видання 2014 року, частина 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apu.com.ua/1038-mizhnarodni-standarti-kontrolyu-yakosti-auditu-oglyadu-inshogo-nadannya-vpevnenosti-ta-suputnikh-poslug-vidannya-2015-roku>
3. Узагальнена інформація про стан аудиторської діяльності в Україні. 2008 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://apu.com.ua/files/temp/780788612.xls>
4. Узагальнена інформація про стан аудиторської діяльності в Україні. 2010 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://apu.com.ua/files/temp/522008698.xls>

**РОЗВИТОК РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
ТА ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ**

УДК 631.1.027:338.48

Зайченко В. В.,

кандидат наук з державного управління, доцент,
декан факультету економіки та менеджменту,
Центральноукраїнський національний технічний університет

**Стан та напрями активізації розвитку
зеленого туризму в Кіровоградській області**

Сільський зелений туризм розглядається як перспективний напрям стабільного динамічного збільшення надходжень до бюджетів сільських домогосподарств, а також чинник активізації розвитку багатьох суміжних галузей економіки (транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сфера послуг, сільське господарство тощо).

Рейтинг регіонів України за рівнем доходів від надання туристичних послуг свідчить, що Кіровоградська область у 2016 році знаходилася на 21 місці серед 25 регіонів за рівнем доходу суб'єктів туристичної діяльності – юридичних осіб (0,03% у структурі доходу в цілому по Україні) та на 19 місці за рівнем доходу суб'єктів туристичної діяльності – фізичних осіб-підприємців (1,02% загального доходу).

У Кіровоградській області діє 42 садиби для “зеленого туризму” у 17 районах, які відвідують 7 тисяч туристів на рік. З них 9 садиб області підтвердили статус “зелена садиба” – аналог “зірок” для готелів. Решта садиб поки що готуються підтвердити статус [1].

Перспективи розвитку сільського зеленого туризму:

- організація та проведення навчання всіх категорій населення, зайнятих у сфері сільського зеленого туризму;
- збір та систематизація інформації про туристичний продукт місцевості, створення необхідних баз даних;
- доробка вже діючих та розробка нових туристичних маршрутів;
- інформаційна підтримка сільського зеленого туризму та доступ зацікавлених підприємців до інформаційних ресурсів;
- організація та проведення спільних акцій і програм місцевої влади, громадських організацій та підприємців, задіяних в сільському зеленому туризмі;
- проведення інформаційних просвітницьких компаній через місцеві та регіональні ЗМІ про перспективи та переваги сільського зеленого туризму.

Слабкі сторони Кіровоградського регіону, що можуть завадити розвитку сільського зеленого туризму:

- низька якість нічліжної бази;
- відсутність достатньої практичної туристичної інформації про регіон в засобах масової інформації;
- незнання господарями агроосель іноземних мов;
- не надто привабливий імідж України в очах іноземців;
- відсутність системи резервування місць;
- недостатнє знання туристичних атракцій та маршрутів;

– недостатньо розвинута сервісна інфраструктура.

Сильні сторони Кіровоградської області як території, сприятливої для розвитку сільського зеленого туризму:

- гарні краєвиди та довкілля;
- багаті флора та фауна;
- наявність річок, озер, лісів;
- багатство історико-культурних пам’яток;
- невисока ціна на проживання та харчування;
- збережені сільські традиції та гостинність населення.

Таблиця 1 – Дохід від надання туристичних послуг за регіонами України у 2016 році

Рейтинг	Регіон	Суб’єкти туристичної діяльності – юридичні особи		Рейтинг	Регіон	Суб’єкти туристичної діяльності – фізичні особи-підприємці	
		тис. грн.	%			тис. грн.	%
1	м. Київ	10436931,8	90,58%	1	Херсонська	130942,9	31,69%
2	Івано-Франківська	338141,4	2,93%	2	м. Київ	75358,7	18,24%
3	Львівська	251773,8	2,19%	3	Дніпропетровська	29403,4	7,12%
4	Одеська	219425,5	1,90%	4	Львівська	22054,2	5,34%
5	Донецька	90927,0	0,79%	5	Харківська	21792,4	5,27%
6	Харківська	23800,6	0,21%	6	Одеська	16702,4	4,04%
7	Чернівецька	22216,0	0,19%	7	Вінницька	13441,2	3,25%
8	Херсонська	21751,3	0,19%	8	Запорізька	12162,1	2,94%
9	Дніпропетровська	19509,8	0,17%	9	Київська	11932,7	2,89%
10	Запорізька	14519,3	0,13%	10	Чернівецька	9283,8	2,25%
11	Вінницька	13938,4	0,12%	11	Донецька	8538,9	2,07%
12	Волинська	12395,4	0,11%	12	Полтавська	7506,5	1,82%
13	Київська	10903,7	0,09%	13	Волинська	5961,0	1,44%
14	Закарпатська	7643,0	0,07%	14	Закарпатська	5531,3	1,34%
15	Рівненська	6537,2	0,06%	15	Черкаська	5508,5	1,33%
16	Сумська	5656,9	0,05%	16	Хмельницька	5495,4	1,33%
17	Хмельницька	5439,4	0,05%	17	Рівненська	4879,9	1,18%
18	Черкаська	4522,9	0,04%	18	Чернігівська	4777,9	1,16%
19	Миколаївська	3454,7	0,03%	19	Кіровоградська	4204,8	1,02%
20	Тернопільська	3174,8	0,03%	20	Миколаївська	4101,8	0,99%
21	Кіровоградська	3022,1	0,03%	21	Івано-Франківська	3930,5	0,95%
22	Житомирська	2440,8	0,02%	22	Житомирська	3543,1	0,86%
23	Полтавська	2366,8	0,02%	23	Тернопільська	2750,7	0,67%
24	Чернігівська	1538,7	0,01%	24	Сумська	2141,4	0,52%
25	Луганська	489,1	0,004%	25	Луганська	1215,8	0,29%
	Україна	11522520,4	100,0%		Україна	413161,3	100,0%

Джерело: складено і розраховано автором за даними [2, с. 17, 58]

Загрози, що можуть перешкоджати розвитку сільського туризму в Кіровоградській області, які необхідно попередити:

- виникнення некатегоризованої нічліжної бази, яка зменшуватиме якість послуг;
- суперництво та відсутність координації між різними організаціями, що займаються промоцією сільського туризму;
- відсутність єдиних стратегічних цілей розвитку сільського туризму в регіоні;

- відсутність політичної стабільності.

Потенційними можливостями та перевагами розвитку сільського зеленого туризму в Кіровоградській області є наступні:

- розвиток сільського зеленого туризму збільшить доходи селян, що поліпшить економічний розвиток сіл;
- збільшиться зайнятість сільського населення, особливо жінок;
- приїзд туристів сприятиме більшому піклуванню, а відтак, кращому збереженню культурно-історичних пам'яток регіону;
- будуть створюватися нові робочі місця в сфері обслуговування, медицини, транспортній мережі, які зможуть надати роботу і випускникам вищих навчальних закладів.

Пропозиції щодо розвитку сільського зеленого туризму на Кіровоградщині охоплюють такі заходи:

- провести облік та категоризацію агроосель;
- розробити заходи (передусім анімаційні) для збільшення тривалості перебування відпочиваючих у агрооселях;
- регулярно проводити тренінги для господарів агроосель та сільських жителів, задіяних в агротуристичному сервісі;
- розробити та підтримувати впровадження пілотних проектів, які дадуть змогу наочно продемонструвати користь від сільського зеленого туризму для різних сільських громад та накопичити досвід;
- активно оновлювати веб-сторінку щодо об'єктів сільського зеленого туризму;
- розробити централізовану (комп'ютерну) систему резервування місць;
- створити інформаційні центри, які б займалися збором і оперативним поновленням інформації про власників агроосель, атракційні місця, стан заповненості наявних агроосель, кон'юнктуру цін та іншої інформації, необхідної для туристів;
- розробити заходи з поліпшення іміджу як осередку відпочинку, оздоровлення й духовного екозбагачення особистості, зокрема такі, як публікація рекламних проспектів, виступи у засобах масової інформації, про ведення різноманітних рекламних акцій тощо.

Список літератури

1. Кіровоградщина туристична / Офіційний сайт Кіровоградської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tourism.kr-admin.gov.ua/>
2. Туристична діяльність в Україні у 2016 році / Статистичний бюлетень. – Відповідальний за випуск О. О. Кармазіна. – Державна служба статистики України. – К., 2017. – 76 с.

УДК 338.48

Колотуха О. В.,

доктор географічних наук, доцент, завідувач кафедри географії та геоєкології,
*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

Використання рекреаційно-туристського потенціалу Кіровоградської області для розвитку регіонального туризму

Кіровоградська область вважається “білою плямою” на туристській мапі України. До несприятливих умов розвитку туризму та рекреації в області відносяться: слабкий розвиток рекреаційної інфраструктури, виробничого і невиробничого рекреаційного обслуговування, почленовано-рівнинний рельєф, висока антропогенна освоєність території області – майже 87 % території області складають сільгоспугіддя. На сьогоднішній день в Кіровоградській області функціонує лише 1 курорт місцевого значення, 1 дендропарк, 1 музей-заповідник, 1 історико-архітектурний заповідник, 2 регіональні ландшафтні парки, 40 рекреаційно-туристських закладів, 7 стаціонарних дитячих таборів, кількість пляжів зменшилася з 25 у 2005 році, до 14 у 2016 році. Все це значно обмежує рекреаційно-туристські можливості регіону [1].

При цьому Кіровоградська область у рекреаційному відношенні володіє такими можливостями: жарке літо, наявність функціонально вільних територій, наявність мінеральних вод, добре прогріті пляжі, можливості кліматотерапії. Значно зріс природно-заповідний фонд Кіровоградщини, який на початок 2016 року включав 221 заповідну територію та об'єкт загальною площею 100,35 тис. га. Активне формування мережі відбувається з 1991 року. Показник заповідання в області досяг 4,1 %. Цей показник поки що нижчий ніж в середньому по Україні (4,7 %), але за роки незалежності збільшився у 5 разів. Обнадійливим виглядає той факт, що за даними українського географа Руденка В.П. весь природно-рекреаційний потенціал України оцінюється в 5201,4 млн. ум. од., на Кіровоградську область припадає 78,6 млн. ум. од., що становить 1,5 % від загальноукраїнського потенціалу. Природно-кліматичний потенціал області становить 78,6 тис. га, в т.ч. ресурсів відпочинку і туризму – 64,0 тис. га, ресурсів санаторно-курортного лікування – 14,6 тис. га. Потенційна ж потреба населення області в рекреаційних територіях становить 66,8 тис. га, що свідчить про достатній природно-рекреаційний потенціал області [2].

Із врахуванням соціально-економічних реалій сьогодення, того факту, що в сучасних умовах більшість населення нашої країни не має змоги відпочивати та відновлювати своє здоров'я у визначених курортно-лікувальних регіонах України та закордоном, дуже актуальною постає проблема дослідження рекреаційно-туристських ресурсів саме свого регіону, пошук та запровадження нових нетрадиційних, більш дешевих способів відпочинку і оздоровлення населення. Тому, для аналізу стану, можливостей та перспектив використання рекреаційно-туристських ресурсів Кіровоградської області, був застосований метод SWOT-аналізу для оцінки потенційних внутрішніх переваг та недоліків, визначення потенційних зовнішніх можливостей та загроз (табл. 1).

SWOT-аналіз показав, що Кіровоградська область має достатні рекреаційно-туристські ресурси. До основних природних ресурсів області належать кліматичні, бальнеологічні, гідрологічні, рослинні, ландшафтні тощо.

Таблиця 1 – SWOT-аналіз рекреаційно-туристських можливостей Кіровоградської області

<i>Потенційні внутрішні переваги</i>	<i>Потенційні внутрішні недоліки</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Сприятливе географічне положення – в центрі країни; • Розвиток мережі природно-заповідних територій, стабільна сприятлива екологічна ситуація; • Сприятливі кліматичні умови для лікування захворюваності органів дихання та системи кровообігу; • Наявність потенційно вільних територій для розвитку рекреації; • Наявність радонових мінеральних вод; • Наявність унікальних орографічних рекреаційних ресурсів; • Наявність унікальних археологічних пам'яток національного та міжнародного значення; • Наявність унікального музею ракетних військ стратегічного призначення; • Наявність туристсько-спортивних ресурсів для розвитку водного, велосипедного, пішохідного, вітрильного туризму, скелелазіння 	<ul style="list-style-type: none"> • Гранично високий рівень антропогенного освоєння території області; • Загострення проблеми малих річок області, малозабезпеченість водними ресурсами; • Наявність кар'єрів, вуглерозрізів, що не розробляються, відвалів гірничих порід з вмістом урану; • Забруднення поверхневих і підземних вод, цвітіння води у водосховищах; • Ерозійні процеси, руйнування берегів Кременчуцького водосховища; • Високий техногенний вплив на ліси області, надмірне вирубування лісів; • Недостатньо розвинена транспортна інфраструктура області; • Недостатньо розвинена матеріально-технічна база системи туризму області; • Відсутність підготовки кваліфікованих туристських кадрів у ВНЗ області; • Відсутність туристського брендингу території області
<i>Потенційні зовнішні можливості</i>	<i>Потенційні зовнішні загрози</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Створення регіональних ландшафтних парків з перспективою створення національного природного парку; • Потенційні можливості створення бальнеологічного курорту на радонових водах міжнародного рівня; • Розвиток туризму в розрізі позиції “Кіровоградщина – центр України”; • Потенційна наявність трудових ресурсів та кваліфікованих кадрів для рекреаційної галузі; • Використання можливостей розвитку водного та екологічного туризму на базі водних туристсько-спортивних ресурсів річок Південного Бугу та Синюхи; • Розробка та створення кіровоградської ділянки Трансукраїнської (Подільсько-Бузької) туристсько-спортивної стежки; • Використання можливостей для розвитку індустріального туризму; • Розвиток матеріально-технічної бази системи туризму області за рахунок сільського (зеленого) туризму; • Створення дієвого інформаційного туристського центру на засадах клубної діяльності 	<ul style="list-style-type: none"> • Складна суспільно-політична та економічна ситуація в країні; • Майже повна відсутність державної та громадської підтримки активної туристської діяльності, недосконалість, а, в окремих випадках, і відсутність сучасної нормативно-правової, методичної та інформаційної бази, яка б враховувала його реалії; • Неналежна увага до питань розвитку туризму в області, невиконання програм розвитку туризму в області та в районах; • Недопущення скорочення та закриття позашкільних туристських закладів, туристських гуртків; • Неєфективна організація літнього відпочинку та оздоровлення учнівської та студентської молоді; • Нерозуміння та ігнорування проблем розвитку активного туризму керівниками підприємств, навчальних закладів області, ролі науковців у вирішенні проблем розвитку туризму

Оцінюючи значення клімату як рекреаційного ресурсу, слід відзначити, що центральна частина області характеризується найсприятливішим, з погляду впливу на здоров'я людини, кліматом. Цей ресурс є незамінним і непереміщуваним. Територія області є сприятливою для організації сезонних (з травня по вересень) оздоровчих заходів для лікування хвороб органів дихання і системи кровообігу, що створює передумови для кліматичного курорту.

Бальнеологічні рекреаційні ресурси Кіровоградської області представлені родовищами мінеральних вод у містах Знам'янка, Олександрія, Новоукраїнка. В Кіровоградській області на базі радонових мінеральних вод функціонує єдиний бальнеологічний курорт місцевого значення в м. Знам'янка на природних джерелах мінеральної радонової води. За бальнеологічними та кліматичними факторами, методами комплексної терапії та ефективності лікування Знам'янська здравниця не поступається навіть давно відомим світовим курортам.

Потенційними природними рекреаційними територіями можуть бути об'єкти природно-заповідного фонду області. У планах природоохоронців Кіровоградської області (і України загалом) – створення першого в області Дмитрівсько-Чорноліського національного природного парку, в якому буде представлено комплекс широколистяних дерев, якого немає в жодному національному парку України. Завершується проектування національного природного парку “Кременчуцькі плавні” на території Світловодського району. Ці парки можуть стати об'єктами активного туризму на території області. Пропозицією автора є створення в межах області національного природного парку “Побузький” з облаштуванням на його території маркованої ділянки Транс'української туристської стежки долинами річок Південний Буг та Синюха. Красномовним є приклад національного природного парку “Бузький Гард” у сусідній Миколаївській області, який увійшов у список “Сім природних чудес України”. Природні передумови для створення парку на теренах нашої області не гірші.

Особливе місце серед музеїв області посідає музей ракетних військ стратегічного призначення поблизу сел. Побузьке Голованівського району. В останні роки його відвідують тисячі туристів щорічно, серед них багато іноземців. Музей включено до багатьох туристських маршрутів, що прокладені територією України. Унікальність музею полягає в тому, що це один із трьох у світі музеїв такого роду.

Кіровоградська область має всі умови для розвитку зеленого сільського туризму. Організацією відпочинку на селі займаються господарі “зелених” садиб із різних районів. Таких садиб на території області вже близько 50.

Криворізький досвід розвитку індустріального туризму свідчить, що на території Кіровоградської області є всі передумови для розвитку цього виду туризму. Це і розвиток індустріального туризму на базі вже недіючих кар'єрів, вуглерозрізів і створення на їх основі геологічного парку (геопарку). Це і відвідування туристами уранових шахт області. Адже ж існує туристський попит на відвідування Чонобильської зони (займає III місце в Україні за відвідуванням іноземними туристами та науковцями).

Для розвитку туризму в області велике значення мають спортивні рекреаційно-туристські ресурси. Як показало дослідження туристсько-спортивних можливостей території Кіровоградської області на території нашого краю можна здійснювати туристсько-спортивні походи з таких видів туризму – пішохідного, лижного, вітрильного, велосипедного, автмототуризму та особливо водного туризму на річках Південний Буг та Синюха (до III категорії складності включно) та його різновидів – рафтингу, каякінгу, катамаранінгу, а також трекінгу, каньйонінгу, скелелазінню тощо [1].

Отже, територія Кіровоградської області має достатній ресурсно-туристський потенціал, а деякі групи ресурсів (кліматичні, бальнеологічні, культурно-історичні, ресурси для зеленого туризму) взагалі є унікальними для розвитку туризму в нашому краї. Ці потенційні унікальні рекреаційно-туристські ресурси Кіровоградської області міжнародного та національного рівня представлені в табл. 2.

*Таблиця 2 – Потенційні унікальні рекреаційно-туристські ресурси
Кіровоградської області*

Міжнародного рівня	
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Унікальні особливості клімату – можливість створення кліматичного курорту; ➤ Родовища радонових мінеральних вод – можливість створення бальнеологічного курорту; ➤ Унікальний музей ракетних військ стратегічного призначення; ➤ Каньйон річки Південний Буг – рафтинг, каякінг, катамаранінг, трекінг, каньйонінг, скелелазіння; ➤ Архітектурні пам'ятки світового рівня 	
Національного рівня	
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Туристський проект “Географічний центр України”; ➤ Національний природний парк “Побузький”; ➤ Національний природний парк “Дмитрівсько-Чорноліський”; ➤ Облаштування ділянки Трансукраїнської туристської стежки – долини річок Південний Буг та Синюха; ➤ Уранові шахти; ➤ Розвиток індустріального туризму на базі кар'єрів, вуглерозрізів – створення геопарку; ➤ Фортеця Св. Єлизавети; ➤ Орографічні пам'ятки природи – Монастирище, Каскади, Слони, Кам'яна стінка тощо; ➤ Дендропарк “Веселі Боковеньки”; ➤ Садиби сільського (зеленого) туризму; ➤ Тур “Шляхами видатних вчених та винахідників” 	

Список літератури

1. Колотуха О.В. Рекреаційно-туристські ресурси Кіровоградської області : [Монографія] / О.В. Колотуха. – Кропивницький : ТОВ “Поліграфічні послуги”, 2016. – 144 с.
2. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України / В.П. Руденко. – Львів : Каменяр, 1993. – 362 с.

УДК 338.48

Глевацька Н. М.,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності
Центральноукраїнський національний технічний університет

Маркетинг сільського зеленого туризму Кіровоградської області

Реалізація стратегій регіонального розвитку регіонів, впровадження ринкових методів управління як економікою країни в цілому, так і окремими підприємствами сфери рекреації та туризму, інтеграція України в міжнародне співтовариство повинні ґрунтуватись на сучасному досвіді маркетингу територій та туристичного ринку.

Сільський зелений туризм – це один з найбільш ефективних напрямів розвитку рекреаційно-туристичної діяльності. Це вид туризму, який не потребує особливих природних умов, а обмежується лише локальною ініціативою і мінімумом інвестицій у сферу з надання послуг із відпочинку в сільській місцевості.

Як стверджує Кудла Н.Є. проблематика маркетингу сільського туризму є практично неопрацьованою ані з теоретичного, ані з практичного боку [1, с. 56]. Підсобне агротуристичне господарство, з огляду на економічний масштаб діяльності, не спроможне самотужки здійснювати маркетингові заходи з просування свого продукту на ринок. Ця проблема є однією з найважливіших цілей об'єднання зусиль власників “зелених садів” шляхом утворення громадських організацій або агрорекреаційних кластерних систем.

Поняття сільського (зеленого) туризму можна трактувати двояко. У вузькому сенсі, під аграрним туризмом розуміють відпочинок міських жителів у сільській місцевості, що передбачає більш-менш тривалу оренду заміського житла [2]. У широкому сенсі, зелений туризм включає всі види дозвілля міських жителів у сільській місцевості, тобто елементи відпочинку та оздоровчих заходів. Зокрема, в даному випадку, мова може йти про поєднання відпочинку з працею на присадибній ділянці, про етнографічні екскурсії з акцентом на сільську складову, про добровільну тимчасову участь в агровиробництві у рамках рекреаційних заходів.

За інформацією Головного управління статистики, минулого року Кіровоградщину відвідало 7830 туристів. Для порівняння: десять років тому наша область була привабливішою для мандрівників майже у п'ять разів. До головних причин відносяться: економічна нестабільність, війна на Сході, пасивність у розбудові туристичної інфраструктури районів [3].

Вже протягом декількох років Кіровоградщина позиціонується як край зі сталими традиціями фестивального (подієвого туризму). Серед популярних свят найбільш яскраві – Центральноукраїнський музейно-туристичний фестиваль (м. Кропивницький), туристичний фестиваль “Світле місто” (м. Світловодськ), Всеукраїнське свято театрального мистецтва “Вересневі самоцвіти” (с. Миколаївка Кіровоградського району – м. Кропивницький), фестиваль української народної творчості “Степограй” (с. Карбівка Добровеличківського району), етнофестиваль “Дика груша” (Кіровоградський район), гастрономічний фестиваль “Свято сала – всім на славу” (с. Протопоївка Олександрійський район), фестиваль народної творчості “Folk Долинська” (м. Долинська) та інші. Організатори даних заходів активно співпрацюють з туристичними підприємствами, що забезпечує участь різних категорій туристів.

Реалізацію туристичного продукту на території області доречно розділити на такі основні етапи: весняно-осінній екскурсійний туристичний сезон, літньо-оздоровчий та сезон зимового “білого” туризму. У літній час традиційно відбувається поживалення екскурсійної роботи. Протягом квітня-жовтня 2015 року екскурсанти відвідали найпопулярніші туристичні об’єкти області: дендропарк “XXI століття”, Онуфріївський дендропарк, приватний зоопарк у с. Озера (Світловодський район), музей ракетних військ стратегічного призначення, Світловодську яхт-регату, оглядові об’єкти м. Кропивницький, заповідник музей І.К. Тобілевича (Карпенка-Карого) “Хутір Надія”, ландшафтний заказник загальнодержавного значення урочище “Монастирище”, дендропарк М. Давидова “Веселі Боковеньки”, історико-архітектурний заповідник родини Раєвських, урочище “Каскади”, ландшафтний заказник “Велика і Мала скелі” тощо. Потенційні споживачі туристичного продукту мають змогу відвідати туристичні маршрути, основу яких становлять названі пам’ятки історії та культури Кіровоградщини.

Сьогодні відкрито 50 “зелених” садиб у 14 районах та містах області (Благовіщенському, Бобринецькому, Вільшанському, Знам’янському, Олександрійському, Олександрівському, Онуфріївському, Кіровоградському, Компаніївському, Новгородківському, Новомиргородському, Новоукраїнському, Новоархангельському районах та місті Олександрії), де відпочиваючим надаються кімнати, окремі будинки, місця для розбивки наметів та інші послуги, що пов’язані з перебуванням та відпочинком у садибах. У Новоукраїнському та Олександрійському районах сім’ї фермерів пропонують розміщення і відпочинок у своїх садибах, рибну ловлю, збір лікарських трав, грибів, знайомство з місцевими традиціями, екскурсії в історичні місця. При цьому, немає жодної садиби в Маловисківському районі, хоча цей край славиться Злинськими каскадами, Оникіївським лісом, річкою Виссю та сотнями мальовничих місцин.

Насправді, можливості для розвитку туризму на Кіровоградщині цілком достатні. На сьогодні в області діє 20 ліцензованих суб’єктів туристичної діяльності та 66 санаторно-курортних закладів, закладів оздоровлення і відпочинку, а також 18 готелів. У регіоні проводиться держпрограма з розвитку зеленого туризму, що має назву “Розвиток конярства для зеленого туризму та відродження козацтва на території Олександрійського району”.

У Кіровоградській області існує відділення Союзу сприяння розвитку зеленого туризму в Україні. Саме ця організація об’єднує хазяїв туристичних садиб в Україні і лобює їх інтереси. Згідно інформації заступника голови Кіровоградського відділення та результатів наших досліджень агротуризм Кіровоградської області має ряд проблем, зокрема:

- відсутність реклами зеленого туризму. На жаль, більшість хазяїв сільських садиб засобів на повноцінну рекламу не мають, і не знають, як і де себе рекламувати. Окремі підприємці роблять спробу прорекламувати свої садиби, використовуючи для цього, в основному, Інтернет простір, адже реклама в друкованих виданнях чи на телебаченні має надто високу вартість. Але реклами зеленого туризму, як явища немає;

- неузгодженість із власниками озер і ставків. У більшості сіл нашої області немає річок, тільки ставки, які орендують підприємці. Орендарі не дозволяють не лише ловити рибу, але навіть купатися у своїх ставках. А це зменшує привабливість туристичних послуг;

- відстані і жахливі дороги;

- недостатня професійна підготовка осіб, які надають послуги. Це призводить до того, що послуги зеленого туризму пропонуються недостатньо кваліфікованими особами, які здійснюють свою діяльність стихійно, спираючись на власну інтуїцію.

На думку підприємців, що надають послуги за даним напрямком, у зеленому туризмі існують такі проблеми:

1. *Відсутність єдиної законодавчої бази.* Протиріччя у законодавчих актах зумовлює складність ведення бізнесу.

2. *Менталітет осіб, що проживають у сільській місцевості.* Потенціал для розвитку є, але більшість селян не прагне до заснування власного бізнесу, хоч це і принесло б для них значний додатковий дохід.

Виходячи з вище наведеного, вважаємо за необхідне представити наші рекомендації, що дозволять покращити стан сільського зеленого туризму в Кіровоградській області:

1. *Соціалізація рекламних заходів із зеленого туризму.* Оскільки цей вид туризму є дуже перспективним і має великий потенціал для розвитку, держава повинна здійснювати заходи щодо його стимулювання, а саме – зробити рекламу зеленого туризму соціальною. Це вирішить проблему з поінформованістю населення, що однозначно збільшить кількість відпочиваючих, а це, в свою чергу, принесе користь для держави у вигляді поповнення бюджету за рахунок податкових надходжень.

2. *Каталогізація садіб та присвоєння їм категорій.* Спроби у присвоєнні категорій садибам робила Спілка сприяння розвитку зеленого туризму. У Карпатському регіоні, наприклад, садибам, залежно від рівня якості послуг, які вони надають, присвоюється певна кількість “ялинок” (аналог “зірок” у готелях), але це стосується тільки тих садіб, що входять до спілки. На нашу думку, необхідно встановити на національному рівні систему критеріїв, за якими присвоювати всім, без винятку, садибам певні категорії і вносити їх у каталоги.

3. *Проведення волонтерських тренінгів для працівників галузі зеленого туризму.* Практика волонтерських тренінгів є дуже поширеною в світі і приносить високі результати. Вона має переваги як для учасників тренінгів, так і для тих, хто їх проводить. Для перших – це можливість отримати нові знання і навички, не витрачаючи великі кошти і не виїжджаючи за межі свого регіону. Для других – поєднання роботи і відпочинку, адже паралельно з проведенням тренінгів у них буде час, який вони можуть, за бажанням, використовувати для відпочинку в місці, куди їх запросили.

Отже, регіональні програми самозайнятості сільського населення мають бути широкомасштабними і забезпечувати вирішення комплексу проблем починаючи від розвитку соціальної інфраструктури до раціонального природокористування на селі.

Список літератури

1. Кудла Н.Є. Сільський туризм. Основи підприємництва та гостинності : [Навчальний посібник] / Н.Є. Кудла. – К.: ЦУЛ, 2015. – 152 с.
2. Шульгіна Л.М. Маркетингова діяльність підприємства на ринку послуг зеленого туризму : [монографія] / Л.М. Шульгіна, А.І. Зінченко, Н.А. Крахмальова. – К.: КНУДТ, 2014. – 232 с.
3. Кіровоградщина: маршрути є, туристів немає. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://persha.kr.ua/article/92086-kirovogradshhyna-marshruty-ye-turystiv-nemaye.html>

УДК 338.48: 631.1

Щоголєва І. В.,кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, економіки та права,
Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету

Розробка нових туристсько-екскурсійних маршрутів як інструмент підвищення туристської привабливості Кіровоградської області

Туристсько-рекреаційний потенціал є вагомою складовою розвитку не тільки країни, а й конкретного регіону, адже наявність значних ресурсів у даній сфері та ефективність його використання дає можливість отримувати значні надходження до державного та місцевого бюджетів.

Кіровоградщина не має яскраво вираженої туристсько-рекреаційної спеціалізації та не приваблює населення різних регіонів України з точки зору відпочинку та оздоровлення.

Крім того, розвиток туризму на Кіровоградщині стримує низка факторів, які зазначено в Стратегії економічного та соціального розвитку Кіровоградської області на 2013-2020 рр., зокрема: недооцінка ролі туристично-рекреаційної сфери для потенційного економічного зростання економіки регіону; низький рівень інформаційно-рекламної підтримки розвитку регіонального ринку рекреаційно-туристичних послуг; недостатній рівень використання об'єктів культурної спадщини у туристичній галузі регіону [1].

Мінімізація вищезазначених факторів дасть змогу підвищити туристичну привабливість Кіровоградської області, але за умови визначення пріоритетів та підтримки інноваційних проєктів.

Найбільш вагомими для Кіровоградщини вважаються саме соціокультурні передумови розвитку туристської галузі. В першу чергу мається на увазі можливість використати унікальний соціокультурний образ Кіровоградщини як центру України, як соціокультурного порубіжжя, як колишнього регіону формування козацтва тощо [2].

Туристсько-рекреаційний потенціал Кіровоградської області унікальний. Центральний регіон представлений численними пам'ятками історії та археології, зразками садово-паркового мистецтва, цікавими природними пам'ятками. Увагу туристів привертають маршрути, що знайомлять з духовною та матеріальною культурою часів трипільців і уличів, русичів і запорізьких козаків. Наявність багатьох туристсько-екскурсійних об'єктів сприяє створенню різноманітних туристських маршрутів.

Діючі екскурсійні маршрути в Кіровоградській області структуруємо в залежності від рівня їх значущості (табл. 1) [3].

У місті Кропивницький також існує велика кількість маршрутів різної тематики. До найбільш популярних належать: “Тролейбусна екскурсія містом”, “Кіровоград авіаційний”, “Кіровоград літературний”, “Кіровоград музичний”, “Кіровоград театральний”. Маршрути місцевого значення представлено в табл. 2.

Колотуха О.В., який займається даною проблематикою, перспективними в контексті туризму та рекреації вважає також наступні турпродукти Кіровоградщини: тур “Шляхами видатних вчених та винахідників” (В.І. Григорович, М.І. Пирогов, В.В. Скопенко та ін.); педагогічні тури (Г.Г. Нейгауз, В.О. Сухомлинський, А.С. Макаренко та ін.); розвиток британсько-кіровоградської лінії в туризмі (брати-британці Томас та Роберт Ельворті); розвиток туризму в плані позиції “Кіровоградщина – центр України” [4].

Таблиця 1 – Туристсько-екскурсійні маршрути Кіровоградської області загальнодержавного значення

Назва маршруту	Характеристика
Заповідник-музей І.К.Тобілевича (Карпенка-Карого) Хутір Надія	Одна з найвидатніших історико-культурних пам'яток України. На території заповідника розміщується єдиний в Україні музей історії українського хореографічного мистецтва.
“Раєвські – династія героїв”	Історико-культурний заповідник родини Раєвських. Свято-Хрестовоздвиженська церква-усипальниця героя Вітчизняної війни 1812 року Миколи Миколайовича Раєвського та членів його родини внесена до державного реєстру національного культурного надбання України.
“Природа Кіровоградщини” (дендропарк “Веселі Боковеньки”, “Чорноліський заказник”, “Онуфріївський парк”)	Дендропарк “Веселі Боковеньки” – це пам'ятка садово-паркового мистецтва, що заснована в 1893 році є справжньою прикрасою степового краю. “Онуфріївський парк” – пам'ятка садово-паркової архітектури ХІХ ст. Ландшафтний заказник “Чорноліський” загальнодержавного значення, який знаходиться в Знам'янському районі, відомий своїм Чорним лісом і сфагновим болотом.
Ландшафтний заказник “Монастирище”	Заказник є каньйоном річки Інгул. Цей об'єкт унікальний як місце відслонення на денну поверхню елементів найдавнішої тектонічної структури України – Українського кристалічного щита.

Таблиця 2 – Туристсько-екскурсійні маршрути Кіровоградська області місцевого значення

Назва маршруту	Характеристика
Музейно-природний заповідник “Тобілевичі” (с. Арсенівка Новомиргородського району)	В 1995 році до 150-ліття І. Карпенка-Карого в селі засновано музейно-природний заповідник “Батьківщина Карпенка-Карого” (як філія Кіровоградського обласного краєзнавчого музею)
Урочище “Каскади”	Це місце має статус геологічної природи пам'ятки місцевого значення з площею 2,5 га. Авринія скельна – мешканець урочища “Каскади”. Особливість урочища – каскад природних рівнинних водоспадів, висота яких 7 м. Ці водопади є поодиноким явищем в рівнинній Україні та на Придніпровській височині
“Золотими стежками Ексампею”	“Ексампей” або “Священні шляхи” – таку назву мала в часи Великої Скіфії територія між сучасним Кіровоградом та річкою Синюхою. Саме тут, у сакральному центрі Великої Скіфії, за свідченнями давньогрецького історика Геродота було головне святилище скіфів

Важливою соціокультурною передумовою, яка може сприяти рекреаційній аттрактивності Кіровоградщини, є її козацьке минуле. Терени сучасної Кіровоградської області були частиною ареалу формування Козацької держави. Саме з козацькими зимівниками пов'язане виникнення деяких поселень в області. Так на місці великого зимівника козака Тресяги пізніше виникло поселення Новомиргород, від зимівника козака Степана Лелеки веде свій родовід одне з сучасних передмість Кіровограда – Лелеківка. В той же час, на базі колишніх козацьких зимівників виникли Онуфріївка, Бутівка, с. Кам'янече Новархангельського району, Андрусівка Світловодського району тощо [2].

Козацьку славу нашого степового краю пов'язують з козаком Мамаєм, постать якого відображено в різних мистецьких творах, тому що саме Козак Мамай – це ідеалізований образ козака, своєрідний духовний символ України.

На сьогодні в Україні вже існують позитивні приклади використання теми козака Мамаєва, зокрема вона була покладена в основу створення тематичного дендропарку “Мамаєва Слобода” у м. Київ, який засновано з метою відродження самотніх українських традицій. Це ціле містечко у народному стилі, де проходять цікаві заходи, як-то народні свята, екскурсії, квести, різні театралізовані дійства. Використовуються об'єкти “Мамаєвої Слободи” методом відтворення живої історії, що забезпечує максимальне наближення до свого первісного функціонального призначення, а саме, для популяризації та відродження самотніх народних традицій, звичаїв, обрядів, забутих трудових навичок та ремесел.

Також в Україні було засновано історико-культурологічний фестиваль “Мамай-фест”, започаткований у 2008 р. у Музеї історії м. Дніпродзержинська. В межах фестивалю створено проект “Мамай єднає Україну”, який передбачає створення у візуальному просторовому вимірі символічної карти України, що складається з 25 робіт, виконаних у різних жанрах і техніці та об'єднаних зображенням козака Мамаєва, 25 робіт, які відповідають існуючому територіально-адміністративному поділу України, будуть нести в собі географічні, історичні, культурні особливості тієї чи іншої області України.

Оповіді про козака Мамаєва можна зустріти серед народних легенд, переказів, примовок на території Кіровоградської області. За свідченнями старожилів села Високі Байраки, існує легенда про козака-характерника який мандрував Диким полем. Старожили кажуть, що у Байраках є річка Мамайка, яка ще маленьким джерельцем врятувала легендарному Мамаєві життя [5].

На території Високобайрацького НВК в межах проекту “Кіровоградщина – земля Козака Мамаєва”, ініційованого в 2014 р. Кіровоградською льотною академією, урочисто заклали сквер, присвячений легендарній постаті Козака Мамаєва.

Відродження козацьких традицій та активне використання соціокультурного образу Кіровоградщини як козацької території в минулому, може в перспективі стати для області одним з напрямків розвитку її туристсько-рекреаційної спеціалізації, тому вважаємо доцільним у межах проекту “Кіровоградщина – земля козака Мамаєва” створити новий туристсько-екскурсійний маршрут “Високі Байраки – земля козака Мамаєва”.

В умовах пріоритетного розвитку внутрішнього та в'їзного туризму проблему створення привабливості певного регіону можна вирішити шляхом розробки нових туристично-екскурсійних маршрутів та побудови змістовних екскурсійних програм.

Список літератури

1. Стратегія розвитку Кіровоградської області на період до 2020 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kr-admin.gov.ua/Strategy/Ua/716-1.pdf>
2. Маслова Н.М. Соціокультурні передумови для рекреаційно-туристичної діяльності в Кіровоградській області / Н.М. Маслова // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – № 176. – С.201-205.
3. Туристичні маршрути Кіровоградщини. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tourism.kr-admin.gov.ua/>
4. Колотуха О.В. Ресурсно-туристський потенціал Кіровоградської області / О.В. Колотуха. – Кіровоград, 2002. – 68 с.
5. Кизименко П. Пам'ять степів. Історичні нариси з минулого Кіровоградщини / П. Кизименко. – Кіровоград: Поліграфічно-видавничий центр “Мавік”, 2003. – 246 с.

**РЕЗОЛЮЦІЯ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ РОБОТИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «КІРОВОГРАДЩИНА – 2025:
ПРІОРИТЕТИ І МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ»**

Учасники науково-практичної конференції

- **заслухавши:** виступи доповідачів пленарного та секційних засідань конференції;
- **обговоривши:** теоретичні і практичні проблеми формування та розвитку людського капіталу в світі, Україні і на Кіровоградщині та пріоритети інноваційно-інвестиційного розвитку економіки та інфраструктури Кіровоградської області;
- **усвідомлюючи:** важливість створення умов для інноваційного розвитку Кіровоградської області та забезпечення якості життя населення регіону;
- **констатують:** Кіровоградська область має аграрно-промислове спрямування, тому потребує впровадження принципово нових підходів до розвитку агропромислового комплексу, сільськогосподарського машинобудування та забезпечення кадрових потреб підприємств відповідних галузей, створення умов до залучення інвестицій, впровадження енергоефективних технологій у всіх галузях, розвитку сучасної інфраструктури.

За результатами обговорення доповідей учасники конференції розробили такі пріоритетні завдання стосовно розвитку Кіровоградської області на період до 2025 року:

1. У сфері формування, використання та інноваційного розвитку людського капіталу:

- формування інноваційних кластерів у регіоні в контексті більш ефективного використання людського капіталу у секторах, які є пріоритетними для економіки області (агропромислове виробництво, комплексна переробка сільгоспсировини, харчова промисловість; сільськогосподарське машинобудування; сучасні ІТ-технології, робототехніка, інформаційно-комунікативні технології; енергозбереження та енергоефективність, запровадження енергоощадливих технологій у промисловості, ЖКГ та ін.; високотехнологічний розвиток транспортної системи; розвиток легкої промисловості; будівництво та виготовлення будівельних матеріалів; розробка сучасних економічних матеріалів і покриттів; туризм та відпочинок; креативний сектор, індустрія інтелектуальних послуг);
- пріоритетний розвиток системостворюючих сфер – бізнесу, освіти, науки;
- розробка цільових програм співпраці підприємницьких структур з органами місцевого самоврядування та вищими навчальними закладами (цільові програми підготовки фахівців, дослідницькі проекти);
- визначення ефективного формату співпраці з ключовими учасниками сфери праці, створення умов для розвитку механізму приватно-державного партнерства в системі соціально-трудова відносин;
- створення сучасних робочих місць із конкурентною оплатою праці;
- підвищення соціально-економічної привабливості регіону, подолання відставання від інших регіонів України за показниками соціального середовища, комфорності життя та добробуту;

- мінімізація відтоку освіченої молоді в регіони і країни з більш привабливими оплатою та умовами праці;
- розробка регіональної програми підтримки молодих фахівців, що направлятимуться для працевлаштування в сільську місцевість.

2. У сфері розвитку ринку праці та зайнятості населення:

- забезпечення збалансованості ринків праці та освітніх послуг регіону;
- створення умов для підвищення рівня зайнятості населення, насамперед, в інноваційному секторі економіки регіону;
- мінімізація рівня безробіття населення області;
- розробка програм стимулювання роботодавців до надання першого робочого місця для молоді – випускників навчальних закладів;
- сприяння розвитку гнучких і дистанційних форм зайнятості та забезпечення обліку зайнятих за такими формами;
- запровадження комплексного підходу до вирішення проблеми регулювання ринку праці, поєднуючи механізми державного, договірної регулювання й саморегулювання ринку праці;
- розвиток активного соціального діалогу, спільних заходів із боку представників влади, бізнесу та профспілок у регулюванні доходів, зайнятості, забезпеченні реальної соціальної захищеності населення;
- сприяння розвитку інноваційно орієнтованих навичок і компетенцій працівників;
- розробка програми підтримки працівників аграрних галузей (безвідсоткові кредити на придбання житла, інвестиції щодо створення соціально-побутової сфери села);
- сприяння вирішенню проблеми економічної гендерної нерівності у сфері зайнятості населення (демографія, охорона здоров'я, освіта, зайнятість та безробіття, соціальний захист).

3. У сфері розвитку освіти і науки:

- підвищення якості підготовки фахівців у системі професійної освіти відповідно до потреб інноваційного розвитку економіки;
- розвиток системи навчання упродовж життя;
- сприяння інтеграції освіти і науки та формуванню інтегрованих структур спільно з підприємницькими структурами та владою;
- розробка заходів щодо комерціалізації наукових досліджень і розробок освітніх та наукових установ;
- формування ефективно діючої системи реалізації освітніх послуг на внутрішньому та зовнішньому ринках;
- диверсифікація джерел фінансування ВНЗ;
- впровадження STEM-освіти з метою ефективного формування раннього професійного самовизначення і усвідомленого професійного вибору;
- поширення інноваційного педагогічного досвіду та освітніх технологій;
- впровадження програм поглибленого вивчення іноземних мов для учнів, студентів та працюючого населення;
- активне застосування сучасних методів навчання в закладах професійної освіти на базі інформаційно-комунікативних технологій, включаючи дистанційне та змішане навчання;

- застосування сучасних ефективних методів навчання і підвищення кваліфікації на робочому місці (наставництво, менторський підхід, участь у спеціалізованих проектних групах);
- організація стажувань, особливо молодих викладачів і фахівців, у провідних освітніх, наукових, інноваційних вітчизняних і зарубіжних центрах;
- запровадження формування регіонального замовлення від обласних, районних і сільських адміністрацій на підготовку фахівців, необхідних для забезпечення кадрових потреб конкретних територій;
- мінімізація відтоку найбільш схильних до навчання та генерування нових ідей абітурієнтів до більш престижних регіонів України та за кордон;
- створення економічних центрів та сільськогосподарських дорадчих служб задля забезпечення інноваційної діяльності в аграрній сфері (як на місцях, так і в Інтернет-мережі, включаючи відповідний інформаційний портал);
- сприяння організуванню студентської волонтерської діяльності;
- забезпечення умов для повноцінного літнього відпочинку та оздоровлення студентської і учнівської молоді Кіровоградської області.

4. У сфері підвищення якості життя та соціальних аспектів економічного розвитку:

- забезпечення достатнього соціально-економічного рівня життя населення та скорочення бідності в регіоні, що стримає відтік населення як за межі області, так і України;
- створення нових і збереження наявних робочих місць;
- забезпечення доступності житла (особливо для молоді) та розвитку ринку нерухомості, зокрема;
- сприяння розвитку малого бізнесу;
- розробка та впровадження програм соціально-економічного розвитку сільських територій;
- розробка та впровадження програм стимулювання освітнього і культурного розвитку молоді на регіональному рівні;
- зменшення рівня “тіньової” заробітної плати;
- зниження частки нелегального працевлаштування;
- забезпечення продовольчої безпеки населення регіону;
- формування самодостатніх територіальних громад, спроможних виконувати свої й делеговані функції у сфері соціально-економічного розвитку регіону, соціального захисту населення, утримання закладів охорони здоров’я й освіти, транспорту і житлового фонду;
- запровадження зарубіжного досвіду організації державно-приватного партнерства у соціальному секторі економіки з одночасним підвищенням не лише ролі і місця державних інституцій, але й приватного бізнесу у процесі регулювання економіки регіону;
- підвищення якості медичного обслуговування населення;
- зменшення негативного впливу на здоров’я людей як природних, так і антропогенних чинників (у тому числі збільшення лісистості краю і заліснення санітарно-захисних зон усіх кар’єрів, об’єктів уранодобувної промисловості, збільшення озелененості населених пунктів);
- екологічне виховання, пропаганда здорового способу життя;
- забезпечення ефективного правового захисту.

5. У сфері розвитку сучасних інноваційних технологій в регіоні:

- створення в регіоні науково-технологічного парку “FLIGHT CITY 4.0” за такими напрямками діяльності, як: ІТ-технології, мала авіація та екологія, що має на меті збільшення кількості високооплачуваних робочих місць у перспективних галузях через свої структури: бізнес-школу, коворкінг-центр, агенцію з пошуку ресурсів (фандрайзингу), юридичну агенцію тощо;
- активізація діяльності Центру безпілотних літальних апаратів у сферах використання БПЛА в сільському господарстві, використання БПЛА для пошуку і порятунку, реалізації екологічних проектів та здійснення інноваційних розробок (технологія управління роєм дронів, 3D-моделювання, розпізнавання об’єктів, нейронні мережі, модернізація дронів), кібер-спорту, дрон-рейсінгу, FPV-польотів;
- посилення робіт у напрямі розвитку іміджу регіону як провідного ІТ- та мультимедіа центру України;
- запровадження роботизації виробництва як невід’ємної складової загальної техніко-економічної політики виробництва та глобального науково-технічного напрямку у різних сферах виробничої і невиробничої діяльності;
- підвищення рівня кібербезпеки за рахунок використання найновіших програмних засобів, що дозволяють виконувати тестування програмного забезпечення, комп’ютерних систем, мереж та веб додатків, а також підвищення рівня обізнаності фахівців щодо законодавчої бази, яка регламентує питання кібербезпеки.

6. У сфері розвитку реального сектору економіки:

- нарощення експортної активності та освоєння нових ринків збуту продукції переробної, насамперед харчової промисловості, за потенціалом розвитку якої Кіровоградщина посідає четверте місце серед регіонів України;
- підвищення ефективності діяльності підприємств, що складають основу промислової спеціалізації області (з переважанням часток переробної промисловості, виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів та машинобудування), а також використання наявного значного ресурсного та виробничого потенціалу для розвитку виробництв харчової і машинобудівної промисловості;
- нарощення обсягів виробництва продукції з вищим ступенем обробки сировини;
- збільшення частки готової продукції у товарному експорті;
- розвиток міжрегіонального співробітництва та кооперації шляхом обміну ресурсами, технологіями, людським капіталом із областями Західного регіону України;
- відкриття державно-приватних підприємств переробної промисловості, здатних виготовляти продукцію із високою часткою доданої вартості;
- підвищення ефективності використання мінерально-сировинної бази регіону шляхом:
 - відновлення виробничого потенціалу геологорозвідувальних підприємств за рахунок поновлення державного фінансування найбільш важливих напрямків стратегічних мінеральних ресурсів: урану, літію, золота, титану та ін.;
 - підвищення рівня вивчення комплексності руд і супутніх компонентів із метою зниження собівартості видобування у процесі розвідування і експлуатації родовищ;
 - удосконалення існуючих схем технологічної переробки сировини на початкових стадіях експлуатації з кінцевою метою одержання безвідхідного виробництва;

- комплексне використання потужностей і передумов для нарощування обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції аграрного сектору економіки регіону (сприятливі природно-кліматичні умови ведення господарської діяльності, родючі ґрунти тощо);
- сприяння забезпеченню паритету цін на аграрному ринку;
- впровадження інноваційних технологій, обладнання та сучасних методів управління агробізнесом;
- формування збалансованої галузевої структури спеціалізації АПК, запровадження концептуально нових науково-методичних підходів до його організації і управління на засадах дотримання збалансованого розвитку як рослинництва, так і тваринництва, прогнозування при різному рівні ресурсного забезпечення і моделях агрокліматичних умов виробництва та ефективного використання біоенергетичного потенціалу галузі;
- стимулювання розвитку підприємництва в сільській місцевості, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції;
- удосконалення інфраструктури аграрного ринку з метою інтенсифікації виробництва, зниження втрат продукції в процесі її зберігання і транспортування, розширення географії поставок, поліпшення задоволення потреб споживачів у якісних і доступних продуктах харчування;
- розвиток фермерського господарства з використанням європейського та світового досвіду організації фермерської діяльності;
- використання систем точного землеробства за допомогою відповідних програмних продуктів і сервісів;
- стабілізація стану м'ясопереробної галузі і вирішення проблеми дефіциту сировини, за тісної взаємодії переробників, сільгоспвиробників сировини та держави, сприяння створенню м'ясопереробними підприємствами власних тваринницьких комплексів;
- оптимізація галузевої структури реального сектору економіки регіону, включаючи як сільське господарство, харчову, добувну та переробну промисловість, так і, враховуючи вигідне географічне розташування, розвиток транспортної галузі;
- розвиток головних складових інвестиційної привабливості підприємств реального сектору економіки з урахуванням регіонального інвестиційного ризику;
- підвищення продуктивності та ефективності діяльності підприємств реального сектору економіки за рахунок використання нового обладнання та модернізації існуючого, впровадження нових технологій.

7. У сфері забезпечення енергоефективності та енергозбереження:

- мінімізації витрат на енергоносії шляхом залучення до енергетичного балансу місцевих ресурсів та підвищення рівня ефективності споживання енергії;
- поліпшення якості енергозабезпечення за сумісного використання вітрових та сонячних установок у рамках гібридних систем енергопостачання;
- оптимізація обласного паливно-енергетичного балансу у бюджетній сфері;
- підвищення точності прогнозування потреб ПЕР у регіоні;
- підвищення ефективності використання місцевих альтернативних енергетичних ресурсів;
- скорочення втрат ПЕР шляхом впровадження результатів енергетичного аудиту та енергетичного менеджменту;
- зменшення ступеня енергетичної залежності Кіровоградської області від покупних енергоресурсів;

- заощадження енергоресурсів за рахунок зменшення їх втрат;
- покращення стану екології;
- зменшення ризику аварійних ситуацій в енергетиці;
- скорочення суспільних витрат, пов'язаних з неоптимальним використанням енергетичних ресурсів;
- підвищення надійності енергозабезпечення та комфортності умов життєдіяльності, покращення параметрів роботи енергетичного устаткування, зниження роздрібних цін та скорочення витрат на оплату енергоресурсів для споживачів;
- реалізація пілотного проекту (наприклад, на базі Кіровоградської державної сільськогосподарської дослідної станції НААН за участю Центральноукраїнського національного технічного університету, Кіровоградського технікуму механізації сільського господарства, інших зацікавлених юридичних осіб, фермерів) для опрацювання у єдиному комплексі складових інноваційної технології виробництва та використання біоетанолу;
- впровадження системи енергетичного менеджменту;
- формування цілісної (територіальної) міської політики в напрямку організації управління використанням паливно-енергетичних ресурсів;
- створення спеціалізованої ланки у сфері енергоефективності, енергозбереження та енергоменеджменту в системі управління (територією) містом;
- забезпечення всіх бюджетних закладів приладами обліку енергоресурсів, у першу чергу, теплотільниками;
- створення електронної бази даних про бюджетні об'єкти енергоспоживання;
- впровадження інструменту для оперативного збору та аналізу даних про споживання енергії на кожному конкретному об'єкті;
- систематичне проведення енергоаудитів і формування територіальних програм енергоефективності та енергозбереження.

8. У сфері розвитку малого підприємництва:

- дебюрократизація роботи державних органів щодо юридичних осіб і індивідуальних підприємців;
- спрощення оподаткування та вдосконалення процедур податкового адміністрування;
- вдосконалення майнової підтримки малого підприємництва;
- створення сприятливих умов для доступу суб'єктів малого підприємництва до кредитно-фінансових ресурсів;
- розвиток системи гарантування кредитів для суб'єктів малого бізнесу;
- визначення пріоритетних напрямків розвитку малого бізнесу в галузевому та регіональному розрізі (підтримка існуючих та створення нових підприємств у сфері виробництва і переробки сільськогосподарської продукції, продажу товарів та послуг, виробництва товарів народного споживання, розвитку інноваційної діяльності);
- формування всіх компонентів ринкової інфраструктури для підтримки малого бізнесу в регіоні;
- створення та активна діяльність державних і недержавних органів та організацій з підтримки нових економічних структур, організація обласних і місцевих фондів підтримки малого підприємництва;
- використання можливостей міжнародних організацій, фондів, програм для розвитку малого бізнесу і підприємницької діяльності.

9. У сфері вдосконалення обліку, контролю та оподаткування:

- реформування системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників на основі рентних відносин на землю;
- застосування диференційованих ставок єдиного податку, що сприятиме рівномірному податковому навантаженню на сільськогосподарських товаровиробників, забезпечить виконання фіскальних і регулюючих завдань, буде дієвим інструментом підтримки й стимулювання розвитку малого підприємництва у аграрній сфері, забезпечить обґрунтованість формування податкової складової місцевих бюджетів;
- підвищення ефективності взаємодії органів виконавчої влади місцевого рівня в процесі контролю зовнішньоекономічних операцій суб'єктів підприємницької діяльності, у тому числі, шляхом активізації співпраці суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності регіону з Торгово-промисловою палатою;
- забезпечення контролю формування вартості послуг новостворених ОСББ з їх утримання, включаючи підтвердження обґрунтованості та доцільності пропонування для затвердження тарифів співвласниками;
- пошук шляхів збільшення обсягу місцевих податків і зборів, що має відбуватися не лише в напрямку простого збільшення кола платників податків та розширення бази оподаткування, а в напрямку вибору таких податків і встановлення таких платників, які б забезпечували невеликі адміністративні витрати та ефективний податковий контроль при достатньому обсязі надходження, що надасть можливість створити надійне джерело доходної частини місцевих бюджетів;
- розвиток ринку аудиторських послуг у регіоні в контексті забезпечення інформаційних потреб користувачів при організації регіонального та міжнародного співробітництва.

10. У сфері розвитку рекреаційного потенціалу та туристичної сфери регіону:

- забезпечення комплексного використання рекреаційно-туристських ресурсів Кіровоградської області, зокрема, таких природних ресурсів, як кліматичні, бальнеологічні, гідрологічні, рослинні, ландшафтні тощо;
- розробка нових туристично-екскурсійних маршрутів та побудова змістовних екскурсійних програм;
- комплексний розвиток різноманітних напрямів туризму та відпочинку (спортивний туризм, екскурсії до історичних місць (включаючи пам'ятки архітектури, козацької спадщини), водний туризм, сільський зелений туризм, індустриальний туризм та ін.);
- активізація розвитку сільського зеленого туризму на Кіровоградщині (облік та категоризацію агроосель, заходи для збільшення тривалості перебування відпочиваючих у агрооселях, активне оновлення веб-сторінки щодо об'єктів сільського зеленого туризму, створення інформаційних центрів, які б займалися збором і оперативним поновленням інформації про власників агроосель, атракційні місця, стан заповненості наявних агроосель, кон'юнктуру цін та іншої інформації, необхідної для туристів тощо);
- розробка заходів із поліпшення іміджу Кіровоградської області як осередку відпочинку й оздоровлення (публікація рекламних проспектів, виступи у засобах масової інформації, проведення різноманітних рекламних акцій тощо).

Наукове видання

**“КІРОВОГРАДЩИНА – 2025:
ПРІОРИТЕТИ І МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ”**
Збірник тез доповідей
науково-практичної конференції
7 червня 2017 року

Тези доповідей надруковано в авторській редакції.

Відповідальний за випуск: д.е.н., професор Левченко О. М.

Технічна редакція: к.е.н., доц. Ткачук О. В., к.е.н., доц. Пугаченко О. Б.

Формат 60x841/16. Папір офсет.

Друк різнограф. Ум. друк. арк. 14,0

Тираж 100 екз. Зам. № 0196

Надруковано:

Приватне підприємство “Ексклюзив-Систем”

Свідоцтво ДК № 4470 від 17.01.2013 р.

25006, м. Кропивницький, вул. Шевченка, 25

тел. / факс 24-35-53